

Aşçı İbrahim Dede

Çok Yönlü Bir Sufinin Gözüyle
Son Dönem Osmanlı Hayatı

Aşçı Dede'nin
Hatıraları

-4-

Hazırlayanlar

Mustafa KOÇ – Eyyüp TANRIVERDİ

KİTABEVİ

İÇİNDEKİLER

BU FASIL BEREKÂT-I İLÂHİYYENİN BAHŞ-I TECELİYÂTI HAKKINDADIR	1585
İLÂVE-I KİTÂB-I MÜ'ECCEL.....	1763
BU FASIL İRÂDE-I SENİYYENİN ŞEREF-SUDÛRUyla DERSAADET'E AZİMET HAKKINDADIR	1809
DİZİN	1827

BU FASIL BEREKÂT-I İLÂHİYYENİN BAHŞ-I TECELLİYÂTI HAKKINDADIR

Sad hezâr sad hezâr Cenâb-ı Hakk'a hamd ü senalar ve şükr-i bî-nihâyeler ve sevgili bir tanesi Habîb-i Ekrem'ine nice bin milyon salât u selâm dahi âl ü ashab u evzâc u evlâd-ı kirâmına tahiyât u selâm olsun ki zâhir ü bâtın berekât u atıyye-i lutf ve bahş-ı ihsân-ı subhâniyyelerini mahbûb-ı ilâhiyyesinin ve vârisân-ı samedâniyyesinin hâtır-ı kudsiyyeleri şâd u handân olsun için habibi-nin ümmetinden defter-i usâtta birinci numara olmuş, "Şefâ'atî li-ehli'l-kebâiri min ummetî"¹ hadîs-i şerîfine mazhar düşmüş yüz­süz asi, mücrim Aşçı Dede kuluna kemâl-i rahmet ve gufrân-ı rahmâniyyesinden olmak üzere o berekât-ı ilâhiyyesini ihsan etmiştir.

Şöyle ki evvelce yani fasl-ı sâbıkta tafsilen arz u beyan olunduğu üzere İkinci Ordu-yı Hümâyûn Levazım Dairesi İkinci Şubesi Müdürü ihvanımızdan bizim Hâlid Efendi'nin tekaütlüğü derdest olmasıyla gönül bu ya onun yerine nakl ü tayin olunmak üzere bazı nutuklar muhabbet yüzünden söylenmiş idi. Hâlbuki ezeli âzâlda nasıl takdir olunmuş ve kime bahş ü ihsan kılınmış ise o olur azizim. Binaenaleyh şu'be-i mezkûr mu'âvin-i ûlâ bizim Hacı Aziz Efendi azizim oldu. Buna teşekkürler [590] ettim ki fevkalâde sevişir aziz canımızdan azizimdir. Hayır olsun, mübarek olsun, Cenâb-ı Hak muvaffak bi'l-hayr edip mesâlih-i mühimme-i askeriyenin dilhâh-ı âlî ve nizâmât-ı seniyye ve usûl-ı câriye-i kadîmi üzere meşy ü hareketiyle maaşını hak etmeye sa'y u gayret olunmasını da ilâveten niyaz ettim.

Gelelim bi-hasebi'z-zâhir bu işe muvaffak olunamamasının ledünniyâtına. Evvelce arz olunduğu üzere fakirleri Beşinci Ordu-yı Hümâyûndan tebdîl-i havâ için İstanbul'a gelip muahharen gözlerime arız olan ilelden dolayı İkinci ve Üçüncü Ordu-yı Hümâyûnların birisine nakl ü tayinim hakkında sıhhiye daire-sinden verilen rapor ve karar üzerine o sırada mumaileyh Hâlid Efendi

Dördüncü Şube Müdürü olup İkinci Şube Müdürü Hasan İskender Efendi'nin tekaütlüğü cihetle Bâb-ı Vâlâ-yı Seraskerîdeki intihâb-ı küttâb-ı askerî komisyonu mazbatası üzerine mumaileyh Hâlid Efendi'nin İkinci Şube Müdürlüğüne, onun yerine fakirlerinin Dördüncü Şube Müdürlüğüne nakl ü tayinim lede'l-istîzân irâde-i seniyye-i cenâb-ı mülûkâne şeref-sâdir buyurulmuş idi. O zaman Mektûbî-i Seraskerî olan atufetlû bizim Hazret-i Muhtar Efendi hazretleri ile Muhâsebât-ı Umûmiyye Dairesi Reîs-i sânsi merhum Rami Beyefendi, fakire buyurdular ki "Sizi ikinci şube müdürlüğüne nakl ü tayin edecek idik, lâkin gözlerinizin malûliyeti ve ikinci şube işinin fevkalâde kesreti cihetle mantıka tatbiken bu iş hakk-ı âfîlerinde nimet olmayıp Hüdâ-nekerde muahharen nikbet olacağından ve zaten dördüncü şubede hiçbir iş olmayıp tekaüt gibi gündüzleri birkaç saat meşgul olup geceleri hanenizde ibadet ü taat ile dem-güzâr olarak devlet ü millete hayır dualar etmek üzere böyle karar verdik. Rica ederiz ki bunun için bizlere kalben bir incilik olmasın, yani kudemâ-yı aklâmdan olduğum hâlde rütbe ve maaşımın terfiine mâni oldular diyerek münkesirü'l-kalb olmamanızı niyaz ederiz" buyurdular. Ve bu yüzüz asi de mukâbeleten makâm-ı teşekkürde idrak [591] ve irfanım derecesinde arz-ı hâl-i fakîrî ile oralarda olmadığını ve böyle bir hatıra zuhur etmediğini beyan ile zaten fakirleri Şâm-ı şerîfte iken mumaileyh Hâlid Efendi ile becayiş olunacağı ve bu bapta olan muhabere evvelce risalemizde zikr ü beyan olunmuş, filhakika muahharen bu sır zuhur ederek onun yerine becayiş gibi oldu. Bu defa da belki yine bu sır cilvenümâ-yı zuhûr olur diye böyle bir şeye teşebbüs olunmuş idi azizim. Zaten bunlar cümleten ezel-i âzâlda yapılmış, kesilmiş, biçilmiş şeyler olduğundan binaenaleyh fakirleri tarafından zuhurata tabi olmaktan gayrı bir sözüm olmadığını ilâveten dahi arz u niyaz etmiş idim.

İşte azizim, o tarihten bugüne kadar ara yerden dokuz on sene müruruyla gözlerimin malûliyeti fevkalâde ziyadeleşmiş, yani sol gözüm görmez, bir başa bir göz yeter derler ise de sağa gözüme de yavaş yavaş duman ve arızalar zuhur etmeye başlayıp haneden kapıya gider iken önüme bakarak asaya dayanarak erenlere sığınarak etrafımdan güzer eden ihvan selâm verir ise göremediğim cihetle selâmını almayarak ve karşıdan gelen tamamıyla yanıma gelmeyince tanımayarak işte bu duman içinde işime devam ediyorum. Tekaütlik zamanı fersah fersah geçmiş ise de tekaüt sandığının hâli malûm; aylıklar verilemiyor, binaenaleyh şöyle bin niyet-i fâsidede bulunduk ki tekaüt olacağım zaman bir yüz lira kadar nakit mevcudum olsun da İstanbul'da gerek Kandilli'de ve gerek Taşkasap'ta birer ufak hanemiz olup ve şimdilik öyle bir kalabalığımız dahi olmayıp ay-be-ay beş lira kâfi olduğundan mâh-be-mâh mezkûr yüz liradan beşer lira alarak idâre-i maslahat ederek hangi vakit maaş çıkar ise alınan liralara bedel sandık-ı mahsûsuna vaz' olunmak üzere bu niyet-i fâside ve bu küstahlık ile dem-güzârım.

Ey ihvân-ı bâ-sefâ, nazar ve dikkat eyle altmış senelik dervişin niyet-i fâsidesine ve küstahlık sözlerine. Ey koca [592] öküz, Cenâb-ı Hakk'ı unutup liralara itimat edip bu işi yapacaksın. Koca budala bir gece sârik gelip bu liraları

sirkat edip gider ise o zaman ne yapacaksın ve kime dayanacaksın. Alt tarafı “aman, aman, aman” değil mi? Evet öyledir. Lâkin şu kadar var ki azizim bu âlem, âlem-i esbâbdır ve âlem-i hikmettir. Bu liralara dayanıp hâşâ sümme hâşâ Cenâb-ı Hakk’ı unutmuyoruz, hadîs-i şerîf mefhumu üzere hayvanımızı bir yere bağladıktan sonra Cenâb-ı Hakk’a mütevekkil oluyoruz, yani hayvanı bağlamayıp başı boş bırakıp Hakk’a tevekkül etmekten men olunmuştur. Hayvan bu ya, başı boş olur ise durmaz gider. İşte bunun gibi âlem-i esbâbda her bir şey bir esbâba müstenittir. Bundan Cenâb-ı Hakk’a mütevekkil olmamak anlaşılmas azizim. Niyet-i hâlisâ kalp ile olur sultanım. Artık altmış senelik ehlullâh kıtmîri bu kadarcık şey hissetmez mi, bilmez mi? Ancak tedbirde noksan edip takdire bûhtan etme buyurmuşlardır. Sen bi-hasebi’z-zâhir lâzım gelen tedbir ve muameleyi ifa edip badehu kaza ve kader-i ilâhiyyeyi münkir olmayarak her işini mütevekkilen alallâh işle mevlânâ, zira verâ-yı perdede olanı perdenin arkasında olan zât-ı eccl-i a’lâdan başka kimse bilmez. Evet sevgili kullarına bildirir ise onlar da bilirler. Nitekim on bin kuruş maaşım olacağını Sultân-ı Ulemâ-billâh kuddisse sirruhu’-lazîz efendimize bildirmiş idi. Lâkin beşeriyet bu ya, bununla beraber yine böyle birtakım fasit ve küstahlık sözlerde bulunuyorum ise de bu niyette de elbette bir hikmet ve bir remz ü işaret vardır. Şimdilik malûm değildir; ammâ bi-hasebi’l-ma’nâ gönül âlemine atılan remz ü işaret budur azizim. Dediler ki “Ey Aşçı Dede eskisi ve atık ruznamçeci bozgunu, senin meşrep ve mezhebin aşkbazlıktır, böyle dünyanın altın ve gümüşünde ve bunları iddihar etmek sevdasında değilsin, eğer olmuş olsa idin ve senede bir lira bir köşeye koymuş olsa [593] idin, şimdi altmış adet lira mevcut olurdu, hâlbuki altmış para yoktur. Eğer arzu olunur ise ve bu yolun feth ü küşadı talep edinirse, sâye-i pîrân-ı izâm hazerâtında senin bu maaşına berekât-ı ilâhiyye dest-i atiyyesini bahş ü ihsan etsin. Maaşınız yirmi mecdi değil, yirmi lira zam ve ilâve olunmuş gibi bir vüs’at ve bir berekeât-ı subhâniyye inayet buyurulsun” remz ü işareti üzerine vaki olan niyet-i fâside ve küstahlıktan dolayı kusurlarıma tövbe ve istiğfar ederek eski hâl ü şanıma ve derd-i muhabbetle aşkbazlığımıza rücu edip muntazır-ı dîdâr-ı cenâb-ı berekât-ı ilâhiyye oldum azizim, hû. Hamd ü senalar olsun işte muntazır olduğum berekât-ı ilâhiyye kemâl-i aşk u muhabbet ve şevk ü kudretiyle teşrif buyurdular. Kim o azizim? Saadetlû veliyyü’n-niam efendim Tahsin Bey efendimiz hazretleridir lezizim. Ayn-ı berekât ve feyz-bahşende-i firûzduz latifim. Ey ihvân-ı bâ-sefâ, zikridir pür-sefâ, Hak eylemiştir tahsin, sad hezâr aferin.

Şöyle ki evvelce arz u beyan olunduğu üzere müterakim olan maaşlarımın ahd-i karîbde tesviyesi va’d-i kerîmânelerinden olmasıyla dest-i peyvest-i lutf u mürüvvetlerini sıvayıp her neye pençe-i şâhbâzını atsa, amansız müsahhar olup gelir destine. Binaenaleyh mevakideki redif taburları tahsisat fazlasından ordu-yı hümâyûn hazinesine gönderilecek akçeden beşer beşer çekip ihsan etmiştir. Bu yüzden bu yüzüz Aşçı Dede’yi kemâl-i memnuniyetle bahtiyar etmiştir. Bin üç yüz yirmi üçüncü senesi Cumadelahirenin yirmi beşinci [27 Ağustos 1905] ve bin üç yüz yirmi bir senesi Ağustosun on dördüncü pazar günü ba’de’z-zuhr şubede makamımda işimle meşgul iken onu gördüm ki kemâ-fi’s-sâbık yine

perde-i hicâb ref' olup muntazır olduğum cemâl-i Tahsîn-i sad-âferîn ayın on dördü gibi bahş-ı tecellî-i pür-ziyâ oldu. Sağ elinde mübeşşir-i berekât varaka-i mergûbe ve makkûlesi, sol elinde varaka-i berekâtın bahş eylediği atıyye liraları [594] mevcut olduğu hâlde teşrif buyurup evvelâ dest-i peyvest-i lutf u keremle-riyle yazmış oldukları berekât-ı ilâhiyyeyi mübeşşir varaka-i mübârekisini irae ederek saniyen berekât akçesi olan liraları masanın üzerine öyle ince bir sedâ-yı hazîn ile tingir mıngır gidiyoruz Hicaza remz ü işaretini vererek sayıp "İşte müdür efendi hazretleri, bu iki maaşınızı da kurtardık" emir ve tebliği ile fakiri çerağ buyurdular ve tenezzülen limonata emir buyurdular. Fakir dedim ki "Kahveci Ömer'e söyleyin, beyefendi hazretleri için soğuk su ile güzel yapsın." Buyurdular ki "Yok, yalnız benim için değil, cümle için öylece yapsın." Şube efendileriyle mahdûm-ı necâbet-melzûm-ı âlîleri rifatlû Nafiz Beyefendi ile Dördüncü Nişancı Taburu Kâtibi Ali Efendi mevcut idiler. Cümlesi sâye-i cenâb-ı sehâvet-i sad hezâr-tahsînlerinde harâret-i derûniyyeden halâs ile bürûdet-i neş'e-i pür-sefâ oldular, nâr-ı cahîmden azat ile cennet-i a'lâya duhul ederek şarâb-ı selsebîl nûş edercesine cümleten memnuniyetle du'â-yı hayriyye ve ezkâr-ı cemîleleri yâd olundu. "Ey ma'den-i kerem ü sehâ, makamındır cennet-i a'lâ." Sağ ellerindeki varaka-i mübâreke gibi defter-i a'mâl-ı hasenâtları sağ elle-rine verilsin, sol ellerindeki altın gibi zeheb kâseleriyle kevserden nûş edip teskîn-i harâret-i mahşer eylesin, âmin be-câhi seyyidi'l-murselîn.

Müşarünileyh Tahsin Beyefendi hazretlerinin tab'-ı sehâvetleri cümle in-dinde malûm olup bundan bahsetmeye hacet yoktur. Ancak o sehâvet denilen şeh-r-i azîmin mafevkinde bir şeh-r-i sehâ ve berekât vardır ki o şeh-r-i mübârekeye her sehînin yolu uğramaz, yani kendi kesesinden ve kendi malından ve mevcu-ndundan infak etmeye sehâ derler. Bu bir şeh-r-i azîmdir. Bunun fevkinde olan şeh-r-i azîm ki berekât-ı İbrahim Halil nam şeh-r-i mübârektir, ona her sehînin yolu uğramaz. O da kendi kesesinden ve malından ve mevcudundan vermeyip gayrın kesesinden ve malından bin türlü sa'y u himmet ü gayretle uğraşıp kopararak ihkâk-ı hak dairesinde [595] herkesin hakkını ifa etmeye sa'y u himmet eden ve sâhib-i hulk-ı azîm mazharı olan zât-ı âlî-kadrdır ki sehâ-ender-sehâ be-rekât-ı İbrahim Halil sırtına malik olmuştur azizim. İşte bu gibi eshiyâ-yı kirâm hakkında Mesnevî-i şerîfte Hazret-i Pîr efendimizin ebyât-ı şerîfleri teberrûken buraya derc olunmuştur.

[Mesnevî [Rusûhî, c. 1, s. 204:

Guft peygamber ki dâim behr-i pend
Dû ferîşte hoş munâdî mîkunend (1: 2223)

Peygamber aleyhisselâm dedi ki "Daima pendden ötürü iki ferîşte hoş nida ederler. Böyle diye nida ederler:"

Mesnevî:

K'ey Hudâyâ munfikân-râ sîr-dâr
Her diremşân tû ivaz deh sad hezâr (1: 2224)

“Ey Hudâ, münfikleri sen sır tut, yani infak edicileri tok ve ganî et, onların her diremine sad hezâr ivaz ver.”

Mesnevî:

Ey Hudâyâ mumsikân-râ der-cihân
Tû medih illâ ziyân ender ziyân (1: 2225)

“Ey Hudâ mümsik olanlara ve mallarını hıfz kılanlara cihanda sen verme illâ ziyân içre ziyân ver.”

Pes imsak ve infakın tarifine şürû’ edip buyururlar:

Mesnevî:

Ey besâ imsâk k’ez infâk bih
Mâl-ı Hak-râ cuz be-emr-i Hak medih (1: 2226)

Ey çok imsâk ki infaktan yeğdir, Hak ta’âlânın malını Hakk’ın emrinden gayriya verme.”

Yani mutlakan infak memduh ve mutlakan imsâk dahi mezzum değildir, belki çok imsâk vardır ki infaktan yeğdir. Mâl-ı Hakk’ı onun emri ne veçhile ol-duysa ve ne mahalle sarf eyle diye emir kıldıysa gerektir ki öyle kılasın.

Mesnevî:

Tâ ivaz yâbî tû genc-i bî-kerân
Tâ nebâşî ez-idâd-ı kâfirân (1: 2227)

“Ta kim Hak canibinden genc-i bî-kerânı ivaz bulasın, ta kim kâfirler idadından olmayasın ve müsrifler zümresine vusul bulmayasın.”

Kâfirler develer kurban eylediler, ta kim onların tîg-i seyfi Hazret-i Resûl-i Ekrem sallallâhu aleyhi ve sellem üzere kavî ve galip ola. Çün kim eyledikleri kurban, sehâ ve ihsan Allah için olmayıp hıfz-ı nefsleri için olduğundan ihvân-ı şeyâtîn oldular ve mağlûp ve makhur kaldılar. Pes Cenâb-ı Hakk’ın emrini bir vâsıl-ilallâh olmuş mürşid-i kâmiliden [596] talep eyle, zira emr-i Hakk’ı her bir gönül fehm eylemez. Lâkin mürşid-i kâmil vasıl, Allah’ın emrine âlim ve her bir işine arif olur azizim. Kur’ân-ı azîmü’ş-şânda ehl-i gaflet için inzâr ve tahvîf vardır, zira ki ehl-i gaflet cümle infakı hasrettir. Nitekim Cenâb-ı Hak sûre-i Bakara’da buyurur: “Kezâlike yurîhimullâhu a’mâlehum haserâtin aleyhim.”² Kezâlike sûre-i enfâlde “İnnellezîne keferû yunfikûne emvâlehum li-yesuddû an-sebîlillâhi fe-se-yunfikûnehâ summe tekûnu aleyhim hasreten.” Bunların hasretine sebep odur ki infakları nefis ve hevaları içindir, rızâ-yı Hüdâ için

değildir. Her ne kim nefis ve heva yoluna bezl ola, israftır, velev habbeten. Ve her ne kim Hudâ yolunda bezl oluna hayır ve infaktır, velev kâne hazîneten ve li-hâzâ “Lâ serefe fi'l-hayri ve lâ hayre fi's-serefi”⁴ denilmiştir.]

İşte azizim, müşarünileyh Tahsin Beyefendi hazretlerinin bu yüz­süz asi du'â-güsuna olan infaktan ileri makbûl-i Hudâ olan lutf u kerem ü ihsanı ancak ve muhakkak rızâ-yı Cenâb-ı Hudâ içindir, çünkü gerek zâhir ve gerek bâtın kul-larından asla ve kat'â bir matlûp ve bir emel ve bir arzusu yoktur. Hele zâhirde olmadığı müsellemdir, ammâ bâtın ve manaca denirse, o zât-ı âlî-kadr bu yüz­süz Aşçı Dede'nin dua ve himmetine muhtaç değildir, zira ki bir ordu halkı onun duacısıdır ve belki hâric-i ordu nice nice duacıları vardır. Bu da mevhûb min-in-dillâh mütehallık oldukları ahlâk-ı hamîde ve pesendîdeleri ve cümle mahlûkat hakkında olan şefkat ü merhamet ü insaniyetleri muktezası ve ezel-i âzâlda bahş ü atiyeye olmuş sehâları sayesidir azizim. Binaenaleyh bu yüz­süz du'â-gücüsü zâhir ü bâtın onun dua ve himmetine ve iksîr-âyât olan teveccühât-ı cenâb-ı sa'â-detlerine muhtacım mevlânâ. Ancak şu kadar var ki altmış senelik emekdârân-ı aklâm ve kudemâ-yı mümeyyizân-ı a'lâm olduğuma ve bu müddet-i medîde zarfında bi-hasebi'l-kadr bir kısım-ı sâlis mümeyyizliğiyle bin üç yüz kusûr kuruş maaşa nail olup onu da mâh-be-mâh aldığım hâlde sâye-i veliyyü'n-ni'amîlerinde nail olduğum rütbe-i ûlâ sınıf-ı sânîliğin unvanıyla lâzım gelen vakarını muha-faza edemeyeceğimden [597] binaenaleyh yine Hudâ-yı müte'âl hazretlerinin böyle azat olmuş bir kuluna yardım ve mu'avenet-i Cenâb-ı Hakk'a raci olduğu gibi idare ve taayyüşçe müzayaka çekilmeyip refâh-ı hâl ile vakit geçirerek devlet ü milletine hayır dualar etmek niyet-i hayriyyesine müsteniden bu du'â-gûlarına olan lutf u ihsanları her cihetle rızâ-yı Hak ve rızâ-yı pâdişâhî oldu-ğuna şüphe yoktur azizim.

Gerçi bizim Levazım Reisi Rıza Paşa da rızâ-yı Hak ise de rızâ-yı pâdişâhî değildir, yani Cenâb-ı Hakk'ın Rıza isminde bir kuludur, lâkin ettiği muamele ve işlerine şevket-me'âb efendimizin rızası yoktur. Onun için rızâ-yı Hak'tır, ammâ rızâ-yı pâdişâhî değildir, inşaallâhu ta'âlâ o da olur mevlânâ.

Cenâb-ı Peygamber sallallâhu aleyhi ve sellem efendimiz buyurmuşlardır: “Mâ min yevmin yasbehu'l-ibâdu fîhi illâ melekâni yenzilâni fe-yekûlu ehadu-humâ allâhumme a'ti kulle munfikin halefen ve yekûlu'l-âheru allâhumme a'ti kulle mumsikin telefen.” Yani “Hiçbir gün yoktur ki ibâd-ı Hak onda sabaha dahil olalar, iki melek nazil olur ve birisi der ki “Ey benim Allahım, sen her münfika ıvaz ve az'âf-ı muzâ'af meta ve ıvaz ver” Ve öbür melek dahi der ki “Ey benim Allahım, her mumsik ve bahîle sen telef ver, ta imsak eylediği şey bilâ-halef telef ola” derler azizim. Eshiyâ hakkında medh ü sena çoktur.

Biz gelelim bahsimize. Müşarünileyh Tahsin Beyefendi hazretlerinin şu'be-i fakîrîden avdetlerinden sonra mahdûm-ı ulyâları rifatlı Nafiz Beyefendi kaldılar. Müşarünileyh veliyyü'n-ni'am Tahsin Beyefendimizi böyle fevkalâde birbirini müteakip olan lutf u ihsanlarından dolayı üzerine ayn-ı farz olan teşekkürü ne veçhile ve nasıl ifa edeyim diye amîk bir düşünme gelip masaya dayanıp hayran ve sergerdân dalmış idim. Mirim Nafiz Beyefendi buyurdular ki "Müdür efendi, ne düşünüyorsunuz? Çok daldınız!" Dedim: "Bey oğlum, peder-i ulyâlarınızın hakk-ı fakîrîde olan iltifât u inâyât-ı devletlerinden pek ziyade mahcup kaldım. Bunun ifâ-yı teşekküründen âcizim. Ne yolda [598] teşekkür edeyim ve ne veçhile gönüllerini alayım diye onun efkârındayım" dedim. İşte bu hayret ve dalgınlıkta iken gönül âlemine bir ma'nâ-yı remz ü işaret tulû etti ki "Zatına değil, nefis-i nefisine hizmet ve arz-ı ubûdiyyet ile ifâ-yı teşekkür edersen müşarünileyh hazretleri indinde ziyadesiyle makbule geçer ve sizden memnun olarak tamamıyla teşekkür yerine getirmiş olursunuz" dediler. İşte bu tulûâtı mantık-ı ma'nevîyeye tatbik ederek tetkik olundukta hall-i müşkilât ile feth-i mu'ammâ oldu. Şöyle ki bundan üç mâh mukaddem refikam cariyelerinin ehîbbâsından bir hatun, hâne-i fakîrîye gelip bir namaz örtüsü örneği getirmiş ki "Hacı Efendi Mevlevî şeyhi olduğundan bu örnek gibi bir namaz örtüsü işletip namazda başına örtessin, ne güzel olur ve ne kadar size yakışır" diyerek örneği bırakıp gitmiş. Akşam fakir kapıdan geldim, refikam hikâyeyi söyledi ve örnek olan namaz örtüsünü gösterdi. Nazar edip gördüm ki "Ya Hazret-i Mevlânâ" diye nakış ile işlenmiş ve etrafı da dört beş adet destarlı sikke-i şerîf nakışı ile ve uçlarında kezalik destarlı sikke-i şerîfle "kuddise sıruhu'l-azîz" yazılmış. Nakışları görüp fevkalâde hoşuma gidip memnun oldum. Fakat o örneğin yazısı âdî bir yazıdır. Dedim ki "Yarın kapıya bir kâğıdın üzerine güzel celî yazı ile yazdırıp getireyim de ona göre ipliklerini ve tülbentini alıp gelinim Fahriye Hanım'a işletiniz" dedim, çünkü Arif Bey'in haremî gelinim Fahriye Hanım pek güzel nakış bilir. İşte öylece işe karar verip mezkûr örnek üzerine işlemeye başladı. Nihayet on beş yirmi günde ancak bitirdi, lâkin çok zahmet ü meşakkatle bitirdi. Gelin hanımın canı da bitti desem yalan değildir. Hatta kendisi dahi "Tövbe olmasın ammâ bir daha bir şey işlemeyim" dedi. Namaz örtüsü de fevkalâde antika bir şey oldu. Refikam cariyelerine tarafımızdan hediye olarak verilip onlar da [599] istimaline kıyamayıp sandığında hıfz etmiş idi.

İşte azizim bu namaz örtüsünün müşarünileyh veliyyini'am Tahsin Beyefendi hazretlerinin harem-i ismet-penâhlarına takdim olunması remz ü işaretini aldık. İhvân-ı bâ-sefânın malûmu olduğu üzere ricalin nefisleri makamında haremî olduğu müsellemdir. Eğer ki bu bahsi açar isek pek uzar, matlûp olan bahsimiz aradan uçar. Bunu badehuya bırakalım azizim. İşte müşarünileyh hazretlerinin zatına değil, nefis-i nefisine remz ü işareti anlaşıldı. Akşam fakirhaneye geldim. Mine'l-kadîm refikam Dilber Hanım'ın hüsn-i ma'nevîyesinden olan güzelliklerinin birisi de fakirin geleceğim yakın oldukça sokak kapısı arkasında muntazır olur, dakk-ı bâb eder etmez açar, "es-Selâmu aleyküm" derim. O da redd-i selâm eder. İşte bu sefer selâm, selâmet-i neş'e-i

beşâret ve cemâline lillâh ve resûlihi kemâl-i beşâset ile nazar edip tebessümüm-den ferasetleri muktezasinca tebrik ederiz. “Maaşlarınız geldi mi?” dediler. “Evet efendim” dedim. Mumailyhânın her hâlde duasına muhtacım. Onu bu yüzsüz asi Aşçı Dede bilir azırım. Liraları önüne dökünce sürurumla mesrur, gamımla mağmum, kederimle mükedder olan refikam cariyelerine bir hâl-i cezbe gibi gelip işte ikimiz baş başa verip can u gönülden bir dua ettik, Hak kabul eylesin mevlânâ. “Bu kağıt nedir?” diye sual etti. Dedim: “Beyefendimizin kemâl-i lutf u keremlerinden olmak üzere kendi eliyle yazmış ve hesap etmiş bir varak-pâre-i hıız-ı cândır, teberrüken risalemizin bu bahis sayfasına yapıştırtıp müşahede olundukta hayır dualar ile yâd etmeye yadigâr addedeğim” dedim. Dediler ki “Ne kadar oldu şimdi liralarımız?” Dedim: “İptidadan bu bâb-ı vüs’at berekâtı miftâh-ı lutf u inâyetleriyle açıp ihsanları olan iki maaş ve muahharen bir maaş ki cem’an üç maaştan kırk liramız olmuştur. Bu kırk lirayı kırklar aşkına maya ittihaz etmiş idim. İşte bu defa da iki [600] maaş ihsan ettiler. Zaten bir maaş da geçen gün düyündan ihsan buyurdular ve birkaç gün sonra umumen bir maaş da alınacağından bu hesap üzere kırk lira daha mezkûr liraların mayasına ilâve ve zam ile inşâallâhu ta’âlâ seksen liraya balığ olacaktır” dedim. Dedi ki “Çok taaccüp ediyorum, sizin böyle lira biriktirmenize, Hicaz’a gideceğinizde nasıl oldu bilmem, yine böyle seksen lira iddihar etmiş idiniz, şimdi de yine o miktara balığ oldu, lâkin bu sefer bu liralar ne için iddihar olunduğunu pek de kestiremiyorum” dedi. “Fakir de sizin gibi henüz manevî bir remz ü işaret alamadım hanımcığım” dedim. Sonra kendisinden rica ettim ki “Manevî gönlüme geldi ki geçende size hediye etmiş olduğum namaz örtüsünü müşarünileyh hazretlerinin harem-i ismet-penâhîlerine takdim edelim, bir antika gibi olduğundan çok memnun olurlar” dedim. “Baş üstüne emriniz üzerine kemâl-i memnûniyetle takdim ederim” dediler. Binaenaleyh mezkûr namaz örtüsünü bir ufak bohça içine koyduk. Namazda başına koyacağı için ke-ennehu sikke-i şerîfleri başına koymuş gibi olacağına ve tarîk-i Mevleviyede izin olmadıkça kimse sikke-i şerifi başına koyamayacağına binaen bir de icazetname olsun diye bir beyit de bir kâğıda yazıp bareberince takdim edin” dedim. Beyit bu idi:

Dü cihânda altın olmak ister isen nâmın
Sikkesi altına gir Hazret-i Mevlânâ'nın

Tarihten üç gün sonra yani çarşamba günü refikam ve gelinim hanımlar, beyefendi hazretlerinin konağına gidip harem-i ismet-penâhîlerine taraf-ı fakîrîden ihdâ-yı selâm ve dua ile hediye-yi dervîşânımız olduğunu arz ile beraber takdim etmişler. Ve zaten mine'l-kadîm fakirlerine her bâr selâm irsaliyle ed'îye-i hayriyye niyaz ederler. Sâliha, afîfe, dâ'ire-i ismette mahfuz, beş vakit namazında mahzûz bir hanımefendi hazretleridir. Zaten şubemizi muavini Ziya Bey oğlumuz da mumailyhânın kardeşi olduğu cihetle onunla da ara sıra selâm ve dua ederler idi. Akşam sual ettim: “Nasıl takdim ettiniz mi? makbule geçti mi?” Dediler ki “Fevkalâde makbule geçti ve pek çok memnun. [601] oldular. Hatta teşyi için sokak kapısına kadar tenezzülen teşrif buyurup kendi dest-i peyvest-i ismet-penâhlarıyla şemsiyelerimizi elimize verdiler, sizin de ellerinizi

öptüler ve rica ettiler ki şayet zikir de verecek olurlar ise pek çok vermesinler ki belki icrasına muktedir olamam, az bir şey verirler ise memnun olurum dediler.” Binaenaleyh iki gün sonra leyle-i regâib olduğundan zaten kandil tebriğine giderseniz, fakirden pek çok selâm ve dualar edin, şimdilik her sabah, sabah namazından sonra yani sabah namazını eda edip duadan sonra seccade üzerinden kalkmayıp gözlerini yumup huzûr-ı kalb ile yüz kere ism-i celâl çeksin ve sedasını kendisi işitecek kadâr çıkarıp cehren “Allah, Allah, Allah” yüz kere zikir eyleyip hitamında üç İhlâs ve bir fâtiha-yı şerîfe okuyup Hazret-i Mevlânâ Celâleddin-i Rûmî kuddise sırruhu'l-azîz efendimizin rûh-ı mukaddese-i mutahharalarına hediye edip güya Hazret-i Pîr efendimiz karşılarında imiş gibi bir nûr-ı mahz bir şahıs farz ederek gözleri yumuk olduğu hâlde durabildiği kadar böylece rabıtaya alarak meşgul olsun diye ifade ve beyan edin” dedim. Ve bunun üzerine gerek refikam ve gerek gelin hanımlarından da gönüllerini ve hatırlarını alıp kendilerini memnun etmek için birer kat elbise yaptım azizim. Onlar da memnun olarak “Kesenize Cenâb-ı Hak, Halil İbrahim berekâtı versin” dediler. Dedim: “Zaten o berekât-ı mukaddesenin cilve-nümâ olarak bahş-ı tecelliyât-ı berekât etmesinden değil mi bu liralar?”

Lâkin burada bir sual var ki maaşım şehriye on üç lira olup alınan yedi maaş bu hesapça doksan bir lira eder. Seksen lira mevcut olduğu hâlde bu yedi ay zarfından on bir lira ile mi idâre-i maslahat ettiniz azizim? Evet öyledir. Nasıl öyle oluyor? Dedik ya, berekât-ı ilâhiyye dest-i kudretini değil yalnız, para kesesine hanemizin her bir mevcûdâtına mübarek ve mesut yed-i beyzâsını koymuştur mevlânâ. Bu sırr-ı berekât kalem ile beyan olunmaz, lisan ile tavsif kılınmaz, göz ile müşahede olunmaz acip garip bir esrâr-ı ilâhiyyedir. [602] Fakat şu kadar arz edebilirim ki mine'l-kadîm hâne-i fakîrînin usûl ü âdeti öğle ve akşam taamı lâ-ekal üç kap taamdan ibarettir. Gerçi evvelleri kalabalık olduğu gibi bizim Arif Bey oğlumuz asla tatlısız ve böreksiz olamaz. Binaenaleyh matbah masrafımız ziyade idi. Şimdi ise refikam ile gelin hanımdan ibaret üç kişiyiz. Onun için israf etmeyerek adam başına bir kap yemek itibarıyla üç kapla iktifa olunursa da karpuz, kavun, üzümü, hoşafı ve salatası dahi eksik değildir. Ara sıra tatlı ve börek de yaparız. Lâkin Arif Bey mevcut oldu mu hanemiz her gün ramazân-ı şerîf gibidir mevlânâ. İşte şimdi biz bize ayda üç dört okka yağ, beşer okka erz ve şeker ile üç kupa sabun ve iki kupa kahve ve buna kıyas sair ufak tefek erzakla idâre-i maslahat olunmakta iken lehu'l-hamdu ve'l-minne hazret-i berekâtullâh ve selâmuhu aleyhi cemîan hâne-i fakîrîye kudûm-ı meyâmin-mes'ûd-ı akdesiyle teşrif ve nüzul buyurduklarında aybeay erzak mübayaasından sarf-ı nazarla hangi nevi erzak biter ise ondan lüzumu miktar alınmasına karar verilmiş idi. Geçen gün dediler ki “Yağımız kalmadı.” Dedim: “Şimdilik bir okka yağ alayım da sonra param olduğu vakit de ziyadece alırım.” Bir kâse alıp gidip bakkaldan bir kupa yağ aldım.

Ey azizim, işte şimdi buraya dikkat eyle ki sırr-ı berekâtı anlayacaksın. Aradan bir müddet geçti yani on beş gün oldu, refikama dedim ki “Yağınız kalmadı zannederim.” Dedi ki “Daha bir hafta kadar idare edecek yağımız vardır.”

Pekala dedim, ammâ uzun bir tefekkür ve mülâhazaya vardım. Kendi kendime “Fe-subhânallâhi'l-kâdir” diyerek Cenâb-ı Hakk'a hamd ü senalar ettim. İşte kâsedan yağ alındıkça yerine bedel, ıvaz yağ geliyor demektir, çünkü başka türlü anlaşılmaz mevlânâ bu sırr-ı berekât.

Bir defa da Erzincan'da iken Sultân-ı Ulemâ-billâh efendimizin sâye-i gavsiyyelerinde fakirhaneye tenezzülen teşrif buyurmuş idi, nitekim tafsilâtı evvelce [603] sebkât etmiştir. O zaman daha dehşetli idi ki maaşım külliye hazineye terk edip bir para alınmamasına emr ü ferman buyurmuşlar idi, çünkü o zamân-ı mecnûniyyetimde maaşım külliye şuraya buraya sarf ve israf olunduktan sonra etraf u eknâfa pek çok borç olunmuş idi. Binaenaleyh Sultân-ı Ulemâ-billâh efendimizin vesâdet-i gavsiyyeleriyle câmi'-i şerîf akçesinden on bin kuruş kadar istikraz olunup etrafa olan borçlarımı tediye olundu. Aybeay beşer yüz kuruş verilerek te'diye-i deyn olunacak iken bu da verilemediğinden ceza olarak maaşımın külliye hazineye terkini emr ü ferman buyurdular. İşte azizim, fakirde bir para yok, hanede erzak yok, ammâ lehu'l-hamdu ve'l-minne “Hâzâ min fazli rabbi”⁶ vekilharcımız Sultân-ı Ulemâ-billâh kuddise sırruhu'l-aziz efendimizdir. Hatta ba'de ba'din bir meclis-i âlîde münasebet gelip nâm-ı fakîrî yâd olunup bazı israfımdan efendimize arz olunmuş. Buyurmuşlar ki “Ne yapalım bize olan muhabbetleri cihetle kendilerine vekilharc dahi olduk, işin bir derece önünü alıp düyunundan kurtardık, ammâ yine ara sıra fırsat buldukça kaçırıyor” buyurmuşlardır.

Ey ihvân-ı bâ-sefâ ve ey azîzân-ı pür-vefâ, işe nazar-ı dikkat etmeli ki böyle bir kâmil-i mükemmil ve vâris-i nebiyy ü hâtemü'r-rusûl olan Sultân-ı Ulemâ-billâh efendimiz bu yüzsüz asi Aşçı Dedelerine kemâl-i şefkat ü merhamet ve inâyet-i bî-gâyât-ı gavsiyyelerinden olmak üzere vekilharçlık etsin. Aman aman el-eman heyhat, heyhat, hayf u dirîg ki pek uzak oldu bu yüzsüz asi Aşçı Dede'nin dâhil-i felâh olup necat bulması azizim. Koca oğlan, koca öküz hâlâ adam olmadı. Cenâb-ı Hak âyet-i kerîmesinde sûre-i Kasas'ta buyurduğu gibi “İnneke lâ tehdî men ahbebbe velâkinnallâhe yehdî men yeşâu ve huve a'lemu bi'l-muh-tedîne.”⁷ Âmennâ ve saddaknâ azizim. Mahmud Efendi kuddise sırruhu'l-aziz hazretlerinin buyurduğu gibi:

Olmayınca atâ, kul neylesin yâ rabbenâ

Cümle işi sehv ü hatâ kul neylesin yâ Rabbenâ

Öyledir mevlânâ. Sultân-ı Ulemâ-billâh efendimizin [604] vekilharçlığı hâşâ sümme hâşâ el-eman, el-eman konakların vekilharçlığı gibi zannolunmasın. Hezâr sad hezâr estagfirullâh, onlar kimsenin vekilharcı değildir, belki onlar min ciheti'l-ma'nâ Cenâb-ı Hakk'ın hazinedar ve vekilharçları olurlar ve onlara da selâtîn-i izâm ve vüzerâ-yı fihâm ve müşîrân-ı kirâm hazerâtı hazinedar ve vekilharçlık ederler, burası da ehlinin malûmudur. Ancak fakirhanede erzak

kalmadığı hâlde damatları Tahir Efendi'ye ve hizmet-i gavsiiyeleriyle müftehir hizmetçisi Yusuf Ağa'ya söyler idim, onlar da efendimize arz ederlerdi. Efendimiz tarafından "Filân yerden, filân bakkaldan şu kadar şey alınsın" diye emr ü ferman buyururlar idi. Öylece alınıp idâre-i maslahat olunur idi. Fakat alınan erzak da külliyetli olmayıp iki üç kupa şeylerden ibarettir; velâkin bu üç kupadan böyle az'âf-ı muzâ'af olarak nice üç kupalar berekât-ı ilâhiyye sayesinde tevellüt eder idi, bitip tükenmezdi. O esnada bir cuma günü ziyâret-i gavsiiyeleri için bahçe konaklarına gittim. Cuma namazına gider iken yolda ikimizden başka kimse yoktur, elimi tutup iki yüz kuruş kadar bir akçe koydular. Lâkin burasını nasıl kalem ile arz edeyim, yani işi muhabbete dökerek fakir ile konuşup güya akçe veren alan biz değiliz. Asla ve kat'â his ve idrak yoktur, aradan bunlar külliyen zail olarak hiçbirimiz o taraflı olmadık ve o şey vuku bulmamış gibi oldu. Fe-subhânallâhi'l-azîm ne hâl ve ne iştir ve ne kadar sehâdir ve ne kadar büyüklük ve ne derece mazhar-ı ahlâk-ı ilâhiyye olmuşlardır. İşte o akçenin de berekâtını ne nazarın sual etsin ve ne de fakir söyleyeyim. "el-Ârifu yekfîhi'l-işâretu."⁸ Ey azizim, bu hâl beş altı ay devam etti. Aylıklar da on bin kuruşa karip hazinede birikti. Ammâ bu akçeyi defaten hazineden almak kâbil-i imkân değildir, Görelim Mevlâ ne eder, ne eder ise güzel eder deyip durur iken bir de onu gördüm ki dâ'ire-i müşîrî karıştı ve herkes tebrik için fakire gelip "Müjde ve tebşir ederiz, Derviş Paşa hazretleri [605] Dördüncü Ordu Müşiri olduğu Diyarbakır'dan geliyor" dediler. Çünkü müşârünileyh hazretleri Beşinci Ordu Müşiriyetinden infisal ile Diyarbakır'a vali olmuş idi. Namık Paşa merhum Seraskerlikle Bağdat'tan İstanbul'a gider iken Diyarbakır'da Derviş Paşa hazretlerine söz vermiş ki İstanbul'a gittiğim anda sizi Dördüncü Orduya müşir ederim. Binaenaleyh öyle oldu. Gelelim fakirde olan sürura, artık tarif olunmaz azizim. İşte mevlânâ, müşârünileyh Derviş Paşa hazretleri, Erzincan'a teşrif buyurdular. Akçeler defaten, ân-ı vâhidde hazineden alınıp tesviye-i deyn olup dâhil-i felâh u necât olmuş idim.

Gelelim bahsimize. Lehu'l-hamdu ve'l-minne sad hezâr tahsin ü aferin sayesinde müterakim olan maaşlarımı tamamen alarak bir bölük hûbân u mahbûbân-ı azîzâna kavuştuk. Meşhur kelâmdır ki lira insana bir nevi kuvvet imiş. Hatta bir adamın kemerinde sucuk gibi liralara olmasa, onun meşy ü hareketle kelâm u sohbeti başka türlü olur imiş. Ondandır bilirler ki bu adamın kemeri doludur. Gerçi fakirin kemerimde olmayıp hanemdeki sandıkta ise de ne kadar olsa insan böyle bir cem'iyet-i hûbâna itimat ile dayanıp sözü ve sohbeti başka oluyor. Ammâ velâkin sinn-i fakîrânem kemâlde olduğundan böyle lira ile kuvvet ü kudret hâsil olmayıp eski hamam eski tas yine yeni ayak çocuk gibi asaya dayanarak ah oh ederek işime devam ediyorum. Cülûs-ı meymenet-me'nûs-ı cenâb-ı hilâfet-penâhî geldi, yani liralara kavuştuğumuzdan dört beş gün sonra şehrayın teşrif ediyor. Hiç olmaz ise elbise-i resmiiyemi iksâ ile dâ'ire-i müşîriye kadar olsun gidip halife vekili olan Arif-billâh'a yüz sürüp gönüllerini almak ve bu yüzden de şevket-meâb efendimize tebrik etmek arzu ve niyet olunmuş ise de

“Leyse ale'l-a'mâ harecun”⁹ dediler. Ve zaten cülûs yevm-i mes'ûdu cuma gününe tesadûf ederek alessabah saat on ikide dâ'ire-i müşîrîde bulunulması tembih olunmuş ve fakirlerinin [606] ise cuma günleri sabah namazından sonra mine'l-kadîm hatm-i hâce kiraati mukannen olup iki üç saat süreceğinden zâhiri terk ile bâtını ele alıp kemâ-fi's-sâbîk hatm-i hâce kiraatiyle velîni'met-i bî-min-netimiz cenâb-ı hilâfet-penâhî efendimize hayır dualar etmek evlâ ve bâlâdır diyerek sarf-ı nazar olunmuştur. İşte o cuma günü yani bin üç yüz yirmi bir senesi Ağustosun on dokuzuncu [1 Eylül 1905] cuma günü cuma namazı için alelâde ittisalimizde olan Eski Cami'-i şerîfe gittim. Cemaatle cuma namazı kılar iken, imam efendi birinci rekatta sûre-i Kevser'i kıraat etti. Nasıl ki “İnne şâni'eke huve'l-ebteru”¹⁰ dedi, bir sayha ettim ki caminin kubbesi çınıladı. Yanımda olanlar da titredi. Fakire de fevkalâde cezbe ve hüzün gelip ağladım. Bade's-selâm pek çok tefekkür ettim ki çoktan beri sayha ettiğim yok idi, böyle birdenbire ihtiyarsız fevkalâde sayhanın sebebi hayır olsun inşaallâhu ta'âlâ, küffârın şanındaki ebterliğin ziyadelğine bir dua makamında olur dedim.

O gece yani cumartesi ki şehrayin idi, saat sekizde Tophane cihetinden harîk zuhur etti ve bir de rüzgâr çıktı, Kaleiçi tabir olunur mahalleden ateş üç dört kola taksim olup herkes şaşırıp önünü almak ve söndürmek adîmü'l-imbân olarak yirmi dört saat ale'd-devâm harîk mümted oldu. Nihayet pazar gecesi saat yedi raddelerinde sönüp iki saat sonra yine bir mahalden ateş zuhur etti. Artık havf u dehşet fevkalâde olup refikam ile beraber can ü gönülden pencereden harîk mahalline müteveccihen salâvât-ı şerîfeye devam ettik. Lehu'l-hamdu ve'l-minne merhamet ü magfîret-i ilâhiyye cilve-nümâ-yı zuhûruyla bir saat kadar mümted olup söndü ve herkes rahat u huzur buldu. Muharrak olan hane, iki bin haneyi mütecaviz ve cümlesi Rum ve Hıristiyan ve Yahudi haneleri ve kiliseleri idi. Edirne Edirne olalı böyle şiddetli harîk görmemiştir. Fe-subhânallâhî'l-kâdir, [607] namazda endâht olunan manevî top güllesi uzağa gitmeyip yanımıza düşmüş ve oradan ateş almış demektir azizim. Ama nazarın der isen ki gerek Müslim ve gerek kâfir cümlesi mahlûk-ı Hudâ'dır, âmennâ ve saddaknâ, öyledir. Ammâ elbette bunların da bir fikr-i fâsîd ve bir mekr-i hîleleri olmalı ki kazdıkları kuyuya kendileri düştü. Hatta esnâ-yı harîkte kimin hanesi ise iki defa dinamit patladı, sedası Edirne'yi tuttu mevlânâ.

Mana cihetine gider isek bu günkü gündeki imamımız halîfe-i Resûlullâh olan Gazi Abdülhamid Han efendimiz hazretlerinin mevhub min-indillâh mütehallik oldukları hulk-ı azîmleri ve kâffe tebaası hakkında olan lutf u kerem ü merhametleri asla tarif ü tavsîf olunamaz. El-hak ve'l-insâf felek emsalin görmemiş zillullâh-ı âlem emirülmüminîn sâhibü'l-ihsân ve'l-âdil birr ü takva es-Sultan ibn es-Sultan es-Sultan el-Gazi Abdülhamid Han edâmallâhu ta'âlâ eyyâme umr[ihi] ve şevketihi ilâ âhiri'z-zamân efendimiz hazretlerinin gerek zâhir gerek bâtın kuvvet ü kudret-i şân u şevketleri berkemal olup her cihetle mansur ve muzaffer ve muvaffaktır. Binaenaleyh bu beyti söyledim:

Edirne'deki teb'a-yı gayr-ı müslimînin bu idi şehrayini
Ki o leyl-i mes'ûd için yaktılar cümle hânumânı

Mu'âvin-i vâlî Rükneddin Bey idi Edirne'nin rüknü
İnfisal edip gittiği için yandı Edirne'nin rüknü

Sahîhen tedbirde kusur olundu azizim. Şevketmeab efendimiz hazretlerinin her cihetle olan muzafferiyet ü mansuriyetlerine işte sana bir delil ve bir burhan daha azizim.

İkdam gazetesinin 4035 numaralı fî 20 Ağustos sene 321 [2 Eylül 1905] tarihli cumartesi günü çıkan gazetesinde görünen bend-i mahsûs aynen buraya derc olunmuştur. Şöyle ki:

Makâm-ı sâmi-i sadâret-penâhî ile zât-ı vâlâ-yı seraskerîye ve dahiliye nezâret-i celîlesine Yemen Vali Vekili ve Kuvve-i Umûmiyesi Kumandanı Müşir devletlû Fevzi Paşa hazretlerinden fî 18 Ağustos sene 321 [31 Ağustos 1905] tarihiyle varit olan telgrafnamenin [608] suretidir:

“Nefs-i San'a'ya üç saat mesafede bulanan Mesâcid nam mevki-den tedâbir ü tertîbât-ı lâzime bi'l-ittihâz dün gece San'a'ya hareket olunarak sabaha karşı Kâ'u'l-Yehûd nam mahal ile San'a'ya muttasıl Bi'ru'l-garb asâkir-i şâhâne tarafından dilîrâne hücumla zapt olduğu gibi bu gün akşam saat ikiye kadar cihât-ı selâseden asâkir-i şâhânenin vuku bulan muhâcemât-ı şedîdesine usât, tâb-âver-i mukâvemet olamayarak gecenin karanlığından istifade ile Cebel-i Nasûh'a firar eylediği ve teveccühât-ı kudsiyyet-âyât-ı hazret-i hilâfet-penâhî ile asâkir-i şâhâne nefsi San'a'ya dahil olduğu maruzdur.”

Cenâb-ı Rabb u Yezdân velini'met-i bî-minnetimiz ve velini'met-i âlemiyân pâdişâh-ı merâhim-unvân efendimiz hazretlerini ile'l-ebed erîke-pîrâ-yı şevket ü şân buyursun, amin bi-câhi seyyidi'l-murselîn, sallallâhu ta'âlâ aleyhi ve sellem.

Ey yüzüz asi Aşçı Dede, işbu mübeşşir ve mübarek ve mukaddes ve mesut olan telgrafnameyi dahi mantık-ı ma'nevîye ve aşk u muhabbet-i tasdikât ve tasavvurâtınıza tatbikan bir tevcîh geçin bakalım. Mevlânâ eyvallâh hû azizim. Tevcîh-i zâhirimiz kumandanımız Cenâb-ı Hakk'ın fevzi olduğu cihetle elbette bunu tedâbir ü tertibatı ona göre Cenâb-ı Feyyaz-ı mutlakdan feyezân ve feyzbahşende-i versânında olacağına şüphe yoktur. San'a'ya üç saat mesafede bulunan Mesâcid'de Cenâb-ı Hakk'ın tevhide ve zikri ile Allah Allah Allah nidasıyla ümmet-i Muhammediyyenin muzafferiyet ü mansuriyeti niyet-i hâlîsa ve sâdikasıyla hareket eden guzât-ı muvahhidîn, mansur u muzaffer olacakları ve ricâl-i gayb olan üçler de beraberlerinde olduğu saat muvaffakiyetleri bî-iştibahtır azizim. Sabaha karşı Kâ'u'l-Yehûd nam mahal ile San'a'ya muttasıl Bi'ru'l-garb asâkir-i şâhâne tarafından hücum ile zapt olunacağı şununla istidlâl ederim ki gece uykusunu terk edip Allah için sabaha kadar Allah Allah deyip vakt-i seherde mazhar-ı fevzi-i [609] tecelliyât-ı subhâniyye olan asâkir-i İslâmiyenin kimdir önünde dayanıp duracak? Kimdir

onun kuvvet ve şecâ'at-ı dilîrânesine karşı gelecek? Kâ'u'l-Yehûd olan Yahudilerin hanelerinin avlu ve meydanları mı, yoksa Bi'ru'l-garb olan yani kocası olmayan karının kuyusu mu bunlara mukavemet edecektir azizim?

İşte zâhir ü bâtın bu sanatlarla San'a zapta olunmuştur, latifim. Gece saat ikiye kadar cihât-ı selâseden üçler ile beraber olunan hücumu usât, tâb-âver olmayıp gecenin karanlığından istifade ile yüzleri kapkara usât, Cebel-i Nasûh'a firar edip orada tevbe-i nasûh ile tövbe ve istiğfar ettiklerine şüphê mi vardır mevlânâ? Bunun bâtın u ledünniyâtı elhak budur ki emirülmüminîn olan zıllullâh ve halîfe-i resûlullâh padişahımız efendimiz hazretlerinin birr ü takvasıyla beraber sâbirîn zümre-i felâh u necâtından olarak mazhar-ı adl ü merhamet oldukları cihet ü sayesinde olduğuna asla şek ve şüphê yoktur sultanım hû.

Mezkûr *İkdam*'da yine şevketmeab efendimiz hazretlerinin hulk-ı azîmleri cihetle her bir te'sîsât-ı şâhânelerinde bir ahsen tesadûf ve bir fâl-ı hayr ü beşâret olduğunu arz u beyan edip diyor ki ilk defa olarak yeni pul Bursa'da Ahmed Ağa namına muharrer bir mektuba gişe memurlarından Hamdi Efendi tarafından yapıştırılmıştır. Şu hâlde bu yeni pul ile müzeyyen ve muvaşşah ilk mektup Bursa şehri gibi târîh-i celîl-i Osmânîde pek muazzez bir sayfayı işgal eden bir belde-i latîfeye gitmiştir. İkinci mektup ise Edirne'de Mehmed Arif Paşa Hazretleri namına muharrer idiği yine bu yeni pul ile müzeyyen olan mektubun gideceği şehri şehîr-i Osmânîlerin ne şanlı ve ne unutulmaz hâtîrât-ı fütühâtını cami bulunduğu malûmdur. Üçüncü pul ise taahhüt gişesi memuru Haşim Efendi tarafından Konya'da Osman Efendi namına kabul olunan üçüncü mektuba yapıştırılmıştır. [610] Bu şehirde Osmanlılığın ilk devre-i mes'ûde-i te'sîsini tahattur ettiren ne ulvî ne parlak ne şanlı me'âsir-i târihiyyeye tecelligâh olmuş güzel bir Türk memleketi olduğunu ispata hacet yoktur. Velini'-met-i bî-minnetimiz padişahımız efendimiz hazretlerinin cülûs-ı hümayûn-ı me'âlî-meşhûn-ı hazret-i zıllullâhîlerinin otuzuncu sene-i devriyye-i mes'ûduna şeref-tesâdüf olan bu yevm-i mübârekte bu iki posta pullarıyla muvaşşah ilk mektupların târîh-i Osmânînin sahâif-i şân-âverânesine revnak-tırâz olan bu gibi bilâd-ı meşhûremize sevk edilmiş bulunması dahi sâye-i muvaffakiyet-vâye-i hazret-i pâdişâhîde kâffe-i umûr u teşebbüsâtın bir hüsn-i netîceye makrun olduğunu ispat eden ahsen-i tesâdüfâtandır diye yazmıştır azizim.

Elhak pek doğrudur ve hakikattir; ancak bir şey kalmıştır, onu da bu yüzüsüz asi Aşçı Dede fakirleri topal eşek ile kervana karışmak gibi karışıp ilâve edeyim. O da budur ki esâmî-i şerifte olan remz ü işaret unutulmuştur. "Ahmed, Muhammed, Arif, Osman" esâmîleriyle memurların isimleri olan "Hamdi, Haşim." Sen Ahmed-i Muhammed'sin, hem Haşim'sin efendim. Arif olan bilir zât-ı peygamberleriyle Zü'n-nüreyn olan Hazret-i Osman'ın kadr-i menzil ü derecâtını. Hamd olsun sâye-i cenâb-ı halîfe-i peygamberimizde bu gibi terakkîyat ile ümmetin her dem şâd u handân olup ed'îye-i hayriyye-i halîfeniz olan "Padişahım çok yaşa" nidasıyla hatm-i kelâm eder sultanım, hû. Müşarünileyh Arif Paşa hazretlerinin irfanları cümle indinde müsellemdir. Nitekim risalemizde ahlâk-ı hamîdeleri nice sayfaları işgal etmiştir azizim.

İkdam'ın dediği gibi bu üç şehir-i azîm vaktiyle pâyitaht-ı saltanat-ı Osmâniyye idi.

Hele Konya'yı deme ki el-hâletü hâzihi Hazret-i Pîr Mevlânâ Celâleddin-i Rûmî kuddise sırruhu'l-azîz efendimiz hazretleri orada medfûn-ı hâk-i itrnâk olup devlet-i Âl-i Osmâniyyenin iptidasından şimdiye kadar güzerân eden [611] selâtîn-i izâm hazerâtının cedd-i emced-i a'lâlarıdır ve daima imdâd-ı rûhâniyye-i kudsiyyeleri halifeler üzerine sâyebân-ı feyz-i tecelliyât eder. Ahâlî-i İslâmbol'un dediği gibi bir padişah yeni tahta cülûs edeceği vakit, Konya'dan Molla Hünkâr oğlu gelip kılıç kuşatır, sonra tahta cülûs eder itikat ve itimadındadırlar. Lâkin Sultan Abdülâzîz merhum bu kaideye riayet etmemiş ve Çelebi Efendi'nin lüzumu yoktur demiş mevlânâ. Evet bilmukabele erenler de sonra ona lüzumu yoktur aziz deyip gitmiştir. Bize buralarının lüzumu yoktur. Öyle zâhir ü bâtın arslanlarının işlerine dahl ü taarruz ile aralarına girmek kedilerin kârı değildir ki bir pençe ile telef ü helâk ederler. Bize vacip olan ulüemre itaat ve her bir emrini emr-i Hak bilip can u gönülden inkiyat ile etmek ayrı farzdır azizim.

Gelelim bahsimiz olan berekât-ı Halîlullâha. İhvân-ı bâ-sefânın malûmu olduğu üzere bu âlem-i şühûdda cilve-nümâ-yı zuhûr olan her şey bir esas ve bir hakikate müstenittir ve bir esbap yüzünden zuhur eder, lâkin bunu herkes tatbîk-i bâtın ve tedkîk-i ma'nâ edemez, ancak dervîşân ve uşşâk bu gibi esrâr-ı ilâhiyyenin vakt ü zamanı gelip âlem-i şühûdda zuhuruna esbap nedir diye taharri veecessüs ile kalplerine tulû eden remz ü işaretten anlarlar. İşte bu yüz­süz asi Aşçı Dede'nin de kesesi ile hanesine lutfen ve keremen tenezzül ve teşrif buyurulan zât-ı âlî-kadr u berekât dahi geçen sene nısf-ı Şa'bân-ı şerifte kıraat olunan ed'îye-i hayriyye-i berekâtullâh sayesi idi azizim. Bugünkü günde ki bin üç yüz yirmi üç senesi Receb-i şerifin dokuzuncu [9 Eylül 1905] cumartesi günüdür, o hâlde nısf-ı Şa'bân-ı şerife otuz beş gün kalmıştır. Şimdiden Şa'bân-ı şerifin ve sırr-ı berekâtın istikbaline hazırlanmalı ve zaten Şa'bân-ı şerif Cenâb-ı Resûl-i Kibriyâ sallallâhu aleyhi ve sellem efendimiz hazretlerinin mâh-ı münevveri olduğu için şehir-i mezkûr baştan ayağa nûr-ı mübârek-i [612] Hak ve sırr-ı berekât-ı mutlak olduğunda şek ve şüphe yoktur ki cümle şühûrun serfirâzı olup bir sene zarfında vuku bulacak kâffe-i havâdisât-ı ilâhiyye ve olunacak emr ü fermân-ı subhâniyye o leyle-i mübâreke de memur ve müvekkellerine tevdi ve tefviz buyurulduğu bir leyle-i mes'ûddur azizim. Hatta geçen sene Şa'bân-ı şerif leyle-i mübârekesinde İkinci Ordu-yı Hümâyûn Levazım Dairesi İkinci Şube Muavini Hacı Aziz Efendi'nin fî 20 Temmuz sene 321 [2 Ağustos 1905] ve fî 30 Cemâziyelülâ sene 323 tarihleriyle halifesi tarafından sâdir buyurulacak irâde-i seniyye mucibince şu'be-i mezkûr müdürlüğüne nasp ve tayini işte o gece Hazret-i Mikâil aleyhisselâma tevdi ve tefviz buyurulan umum emr ü fermân-ı ilâhiyye meyanında bulunduğu bugünkü günde yani receb-i şerifin dokuzuncu cumartesi günü makâm-ı Cenâb-ı Seraskerîden fî 28 Cemâziyelâhir sene 323 [30 Ağustos 1905] ve fî 17 Ağustos sene 321 tarihleriyle müzeyyen şeref-vürûd eden emirname-i askerîden müstebân olmuştur. Zaten mumailayh Hacı Aziz Efendi

biraderimizle fevkalâde seviştığımız için selefi Hâlid Efendi'nin tekaütlüğü zamanında fakirlerine dedi ki "Hak sizindir, müdürlüğe buyurun." Fakir de cevaben dedim ki "Orası meçhuldur, ezeli-î âzâlda kime takdir olunup verilmiş ise onundur." İşte ezelde ve ümmü'l-kitâbda ve bu tarihte mumaileyh Hacı Aziz Efendi'ye bahş ü atiyye olunmuş ki geldi zuhur etti. Fakirden dua artık azizim. Paçaları sıvayıp leyl ü nehâr uğraşsın, zira şubenin işi pek çok ve bununla beraber pek bataktır diyorlar. At sürmeye gelmez, sonra gömülüp içinden çıkmaz mevlânâ.

Lehu'l-hamdu ve'l-minne "Hâzâ min fazli rabbî"¹ evvelce arz olunduğu üzere sâye-i erenlerde makamımda rahat u huzurumda daim ve baki olduğum hâlde alınacak fark-ı ma'âşın bir buçuk seneliğini erenler şimdiden nakden ve peşinen sultân-ı berekât yed-i sa'âdetiyle bahş ü atiyye-i ilâhiyye olarak ihsan buyurdular ve mumaileyh Hacı Aziz Efendi'nin emirnamesinden bir mâh mukaddem berekât-ı ilâhiyye liraları tıngır mıngır masanın üzerine lenger-endâz-ı kuvvet ü kudret oldular. Artık bunun teşekküründen âciz ve kâsırım azizim. Ammâ mevlânâ [613] bu duayı bize de öğret ve nasıl okunacağını talim et de biz de okuyalım ve sizin gibi mazhar-ı berekât-ı ilâhiyye olalım, lâkin şu kadar var ki biz çok dualar okuyoruz, asla bir tesirini göremiyoruz. Bunun da bir çaresini beyan et azizim. Evet doğrudur, pek güzel dedin, meşhur meseldir, derler ki "Dua o dua, ammâ ağız o ağız değildir." Demek olur ki evvelâ ağız peyda etmeli, sonra duayı okumalı canım azizim. Dede nazarın nasıl ağız tedarik ettin ki okuduğun dua kabûl-i dergâh-ı ilâhî olup dört beş ay sonra sırrı zuhur etti, söyle bakalım mevlânâ. Evet bu sual de yolunda. Bu yüz­süz asi Aşçı Dede'nin ağzına Sultân-ı Ulemâ-billâh kuddise sırruhu'l-azîz efendimizin âşık-ı sâdıkı, kapısının eski kıtmîri Aşçı Dedesinin ağzı derler. İşte bu kıtmîr ağızıyla ve aşk lisanıyla sadıkane okuduğum için kabûl-i dergâh-ı ilâhî olmuştur, çünkü cümlelerin malûmudur ki vâris-i nebevî olan ekmele ü mükemmil halife-i Resûlullâhın duaları nasıl makbûl-i dergâh-ı ilâhî olursa onların atebe-i felek-mertebe-i gavsîyeleri de aşk u muhabbet zinciriyle bağlı olan kıtmîrlerin duası dahi öylece makbûl-i dergâh-ı ilâhî olur sultanım, hû. Yine burada bir sual vardır ki şimdiye kadar pek çok böyle dualar ettin de kabulüne dair bir eser zuhur etmedi. Evet sahihtir, öyledir. Onun adem-i kabûlündeki hikmetten âgâh olsan, adem-i kabûlüne fevkalâde memnun ve müteşekkîr olursun azizim. Meselâ tabîb-i hâzık hastaya perhiz verir, ayn-ı ihsândir, çünkü perhiz etmese hastalığı diğer renge boyanıp bu âlemden gitmesini mucip olacaktı, onun için hasta da bu işe ve bu perhize fevkalâde memnundur. Bunun gibi nazarının her istediğini Cenâb-ı Hak ihsan etse, senin bilmediğin ve sana aynı zehr-i kâtil gibi olan bir şey vermediği mahza Cenâb-ı Hakk'ın sana bir merhamet ü inayettir azizim. Cenâb-ı Hak âyet-i celîlesinde buyurduğu gibi [614] "Sen bilmezsin hayır ve şer olan şeyi, sen bir şeyden ikrah edersin, hâlbuki o şey senin için hayırdır, dahi bir şeye muhabbet edersin o şey senin için şerdir." Kemâ kâle Allâhu ta'âlâ "Ve asâ en tekrehû şey'en ve huve hayrun lekum ve asâ en tuhibbû şey'en ve huve şerrun

lekum"¹² Âmennâ ve saddaknâ azizim. Tabîb-i hâzık munkabız olmuş hastaya müşhil şerbeti verir. O hasta da nûş ettiği hâlde muhakkak o şerbet hükmünü icra eder. Ammâ velâkin o şerbetin yapılmasında bir noksanıyet olur ise, yani eczalarından bir ecza noksan olsa, elbette o şerbetten bir fayda hâsıl olmadığı gibi belki bir mazarrat zuhur dahi melhuzdur. İşte cümle ibâdât u taat ve zikr ü fikr bunun gibi müşhil şerbetine benzer. Niyet-i hâlisâ ve aşk u muhabbetle olursa muhakkak hükmü olan masiyet ve günahları necis ve pis olan şey gibi döküp pâk ve tahir eder. Yok niyet-i hâlisâ olmayıp riya ile olursa, onun bir tesiri olmadığından başka mazarratı olan itâb-ı ilâhî zuhur eder azizim.

Risalemizin cild-i sânisinde 40. sayfasında zikr ü beyan olunduğu üzere Erzincan'daki dergâh-ı şerifin küşadı olan bin iki yüz seksen dört senesi îdi fitrında Sultân-ı Ulemâ-billâh kuddise sirruhu'l-azîz efendimiz sabah namazından sonra bayram namazına kadar kendileri mihrapta oturup önlerine ders tahtasını vaz' ettim. Kitapsız olarak öyle ezberden ihvana vaaz ve pend, nâsihat buyurdular. Bayram namazı vakti karib oldu, kemâl-i huşû' ve huzûr ile dua buyurdular. Fakat bu bir dua etti ki fakirin bildiğim ve gördüğüm dualardan olmayıp fevkalâde kemâl-i ıztırâb u hüzn ile ağlayarak dua ettiler. Hazret-i Gavs-ı A'zam efendimizden şimdiye kadar bu hâl müşahede olunmamış. Orada olan ihvan, bu hâlden o derecede ağlaştılar ki tarif ü tavsif edemem. Hele bu asi ise bunlardan on kat ziyadedir. Dua hitam buldu. Fakir önündeki tahtayı aldım, Huda hakkı için tahta [615] üzerine bir bardak su dökülmüş gibi öylece inci taneleri gibi ayn-ı sa'âdetleri yaşı mevcut olup hemen tahtayı taşra çıkarıp o yaşların üzerine yüzümü gözümü sürdüm ve dilim ile yaladım, zenzem gibi nûş ettim, velâkin bu derecede dua buyurmalarının sebep ü hikmetini bilemedim ve sual etmek dahi bizim için muhal-ender-muhal idi. Aradan iki üç sene mürurundan sonra Gavs-ı A'zam efendimiz ile تنها oturup muhabbet eder iken, Rusya'nın bazı ahvalinden ve eski muharebeden söz meydana geldi. Buyurdular ki "Rusya tarafından bundan iki üç sene evvel yine muharebeye kıyam var idi. Lâkin Cenâb-ı Hakk'ın lutf u keremi bî-nihâyedir. Bu asinin bayram gününde ağlayarak eylediğim dua dergâh-ı ulûhiyyette kabul buyurulup onun şerrini bu ümmet-i Muhammediyye üzerinden def' ü izale buyurmuşlardır" diye beyan buyurdular. İşte bundan anladım ki bayram gününde fevkalâde ağlayarak eyledikleri dua bunun için imiş azizim.

Hazret-i Mevlânâ Celâleddin-i Rûmî kuddise sirruhu'l-azîz efendimiz buyururlar ki "Abd-i kâmil odur ki kendi agrâz-ı nefsâniyesinden ve muktezâ-yı cismâniyesinden fani olup Hak'la baki ola ve min külli'l-vücûh Hazret-i Hakk'ın âlemde olan tasarruf ve hükmüne razı olup kahr u lufu yeksan bile ve tab'an ve kalben teslim ola ve terk-i agrâz kıla." İmdi bu mertebeye vâsıl olan bende-i kâmil bir şeyin husulü için veya def'i için dua etmez illâ meğer ki dua eylemekte dâdger olan Mevlâ'nın rızasını göre, yani abd-i kâmil duayı ve sükûtu mutlaka Mevlâ'sının rızası için eder; muktezâ-yı nefis için değil. Eğer teslim iktiza eder

İşe sükût kılar ve eğer dua ve rica iktiza eder ise dua ve rica eder. “Ud’ünî estecib lekum”¹³ emrine imtisalen dua eder ve râcî olur. Nitekim Hazret-i Eyyûb aleyhisselâm gördü ki Mevlâ’sının rızası belâyâ sabır kılmak ve sâkit olmak, nicesine sabır kıldı ve sâkit oldu. Badehu rızâ-yı Hakk’î dua ve tazarruda görüp [616] “Ennî messeniye’d-durru ve ente erhamu’r-râhimîne”¹⁴ diye dua ve tazarru kıldı. Bu mahalde tazarru ve dua kılmamak mezmum ve kabihtir.

Burada bir miktar tafsilât iktiza etti. Şöyle ki Allah ta’âlâ hazretleri, Eyyûb aleyhisselâm üzere sabır ile isnâ eyledi, yani onu sabır ile medh ü sena eyledi. Kendi nefsinden durrun ref’i hakkında “Ennî messeniye’d-durru ve ente erhamu’r-râhimîne”¹⁵ kavliyle duası vücudu ile yani durrun ref’i hakkında dua etmiş iken, yine onu sabır ile medh eyledi. Pes ‘biz âlim olduk ki tahkik bir abd kaçan kim Allah ta’âlâyâ dua etse, ondan durrun ref’i ve keşfi hakkında o dua kadh vermez. O abdin sabrı hakkında ve tahkik o abd, sabirdir ve tahkik o ni’me’l-abddir, yani bu vasıf ile Hak tarafından memduh olmak da kahd vermez. Nitekim Allah ta’âlâ Eyyûb hakkında “İnnehu evvâbun”¹⁶ dedi, yani Allah ta’âlâyâ mübalağa ile rücu edicidir, esbaba rücu edici değildir. İmdi durrun isabeti katında sabır ile memduh olduğu gibi ref’i durr için Allah ta’âlâyâ rücu ile dahi memduhtur. Burada bir sual vardır ki esbab içinde ve esbab katında fail olan Hak’tır. Pes esbaptan rücu etmek Hak’tan rücu etmektir. Bu itiraza cevap budur ki hâlbuki Hak faildir, sebep ile abdin Hakk’a rücu katında; zira tahkik abd ona müstenittir, esbaba müstenit değildir, zira umurdan bir emri müzîle ola, esbab kesiredir ve müsebbib vahidü’l-ayndır. İmdi abdin vâhidü’l-ayn olan Hakk’a rücu ki o vahid elemi sebebiyle ondan müzîledir, evlâdır. Sebebi hâssanın rücuundan ki az olur, o sebab-i hâssı o şey hakkında ilm-i ilâhîye muvafık değildir, yani o durru ref’ etmeye o şey ilm-i ilâhîde sebep olduğu sabit değildir ve ilmullâhta sabit olmayan şey bunda vaki olmaz. Veyahut ilmullâhta ona sebep olduğu sabittir velâkin zamân-ı mu’ayyende ve vakt-i mu’ayyende sabittir ve abd dahi vakt-i âherde dua eder. Pes abd sebab-i hâssa rücu edip onun matlûbu olan şey ona ita [617] olunmadığı hînde der ki Allah ta’âlâ benim için isticabet etmedi, yani benim duamı kabul etmedi der ve hâlbuki o abd, Allah ta’âlâyâ dua etmedi, yani ondan talep etmedi, belki sebab-i hâssa meyletti ki onu zaman iktiza etmedi, zira sebeplere zâhire olan âsâr, vakt-i mu’ayyene ve zamân-ı mu’ayyene mevkufedir. Pes abd için evlâ olan budur ki esbaptan vâhidü’l-ayn olan Hakk’a rücu ede. Esbaptan herhangi sebeple izâle-i elemi ve gayrı emri hikmeti ita ederse izale eder ve ita eder azim. Pes Eyyûb aleyhisselâm hikmet-i ilâhiyye ile amildir, hikmet-i ilâhiyye iktiza ettikte iptilâyâ sabr eder ve iktiza ettikte, ref’i durr için dua eder, zira malûm oldu ki tahkik sabır taife katında yani ehl-i tasavvuftan müşrikîn-i mütekaddimîn olan taifenin katında mutlaka şekvâdan nefsini hapsedmektir ve onların katında sabrın haddi “es-Sabru huve

habsu'n-nefsi ani'ş-şekvâ mutlakan."¹⁷ Şekvâ, gerek Hakk'a olsun ve gerek gayrıya olsun. Ve hâlbuki bu had, bu tarif bizim katımızda yani Muhammedîn katında veyahut meşâyih-ı diyâr-ı magrib katında sabır için had ve tarif değildir, belki bizim katımızda sabrın had ve tarifi Allah ta'âlânın gayrıya şekvâdan nefsi hapsedmektir, Allah ta'âlâya şekvâdan hapsedmek değildir, zira Allah ta'âlâ davetle emretti ve davet Allah talaya şekvâdır. Pes Allah ta'âlâya şekvâ etmek sabra münakız değildir. Tâ'ife-i müşrikîn indinde şâki, şekvâ etmekle kazaya rızadan kadh verir derler. Hâlbuki emir böyle değildir, yani şâkî şekvâ etmekle kazaya rızasına kadh vermez, zira kazaya rızada Allah ta'âlâya ve dahi onun gayrına şekvâ kadh vermez. Belki makzî olan şeye rızada kadh verir ve hâlbuki biz makzî olan şeye rıza ile hitap olunmadık ve hâlbuki durr, makzî olan şeydir. Durr, kazanın aynı değildir. Pes makzî olan durrdan şikâyet etmek ve onun refinde sa'y [618] etmek kazaya rızaya kadh vermez, zira makzîye bir emirdir ki makzî-aleyh olan kimsenin aynı ve onun hâli ve istidadı onu talep eder ve kaza o emre hükmullâhtır. Pes kaza olan mahkûm-bih olan şeye ki makzî-bihtir, rıza lâzım gelmez ve mahkûm-bih olan şeye ki makzî-aleyhtir, adem-i rızâdan hükmullâh ki kazadır, adem-i rızâ lâzım gelmez, zira beynehümâda mugayeret vardır ve şey-i mugâyir müfâriktir; mugâyir-i âher olan şeyden şol emr ile ki ikisi onunla mugâyirdir. Ve kazaya rıza beyniyle makzî-bih olan şeye rıza beyninde fark-ı vâzih olmamakla evliyâullâh izah için darb-ı mesel ettiler. Tahkik marfî kaçan kim tabip ona devâ-yı kerîhi içirmek dilese, veyahut key ile ilâç etmek dilese pes marfî ilm-i kat'î ile âlimdir ki tahkik tabibin tedbirıyla müteallim olur. Velâkin âlimdir ki tahkik onun tedbiri hikmetin muktezasına muvafıktır ve marazı izale eder. Pes eğer tabibe şikâyet etse ve ondan refini talep etse ilâcî istibdal etmekle eshel olan şey ile; pes marfîden bu emir, tabibin onun üzere olan kazasına kadh vermez, belki makzî olan ilâc ola; rızaya kadh verir mevlânâ.

İmdi Eyyüb aleyhisselâm durrun refi hakkında bildi ki tahkik Allah ta'âlâya şekvâdan nefsin hapsinde kahr-ı ilâhîye mukavemet vardır ve kahr-ı ilâhîye mukavemet şahsa mültebis olan cehldir ki kaçan kim Allah ta'âlâ onu bir şeye müptelâ etse ki onun nefsi ondan müteallim olursa, pes o müellimin izalesinde Allah ta'âlâya dua etmez. Pes o şahıs emri alâ-mâ-huve-aleyhi marifetinden cehl üzere olur ki iptilâdan garaz nedir ve kendisinden durrun izalesi hakkında sa'y etmek kimin hakkında sa'y etmektir, arif değildir. Belki muhakkık katında abd-i müptelâya lâyük olan tazarru etmektir ve kendi nefsinden o emrin izalesinde Allah ta'âlâdan sual etmektir, zira tahkik abd o emri kendi nefsinden izale etmek, [619] ârif-i sâhib-keşf katında cenâb-ı ilâhîden izale etmektir, zira tahkik Allah ta'âlâ kendi nefsinı vasf etti ki tahkik o eza olunur. Pes eyitti: "İnnellezîne yu'zûnallâhe ve resûlehu."¹⁸ Ve Hak ta'âlâ zatıyla eza gibi sîfât-ı halkiyyeden münezzehtir. Belki zât-ı ehadiyyet itibarıyla kendi sıfatından ten-

zih olunur. Lâkin abd-i kâmilin kalbi Hak için mazhar-ı küldür. Pes abdin ezâ olunması Hakk'ın ezâ olunması olur. İmdi “İnnellezîne yu'zûnallâhe ve resûlehu”¹⁹ kavlinde resule eza, ezâ-yı ilâhîyi tefsir ve beyan eder. Ve bundan a'zam hangi ezâ olur ki Allah ta'âlâ seni bir belâya müptelâ eder, ondan seni gafletin katında yani bir şeyle Allah'tan gafletin vücudu katında veyahut bir makâm-ı ilâhîden gafletin katında ki sen o makamı âlim değilsin, ta kim şekvâ ile ona rücu edesin. Pes Hak dahi belâyı senden ref' eyleye. İmdi bu takdir üzere senin hakikatin olan iftikârın ve ubudiyet ve aczin sahih ola, zira iftikâr, abdin sıfat-ı zâtîyesidir. Pes Hak'tan ezâ mürtefi ola, senin ona sualin sebebiyle senden o belâyı ref'i hakkında, zira sen onun sûret-i zâhiresisin. Ve hâlbuki sen ona merci değilsin o belânın izalesinde. Yani bundan a'zam olur mu ki senin ubudiyetin tashih etmek için Hak seni bir emre müptelâ eder, ta kim onun izalesinde sen ona rücu edesin ve hâlbuki o emrin izalesinde sen Hakk'a merci değilsin. Pes sen “İnnellezîne yu'zûnallâhe ve resûlehu”²⁰ kavlinde olan ezâ ile Hakk'a ezâ edersin. Nitekim ârifinin bazıı câyi' oldu, yani karnı acıktı, pes cû'undan ve açlığından bükâ etti ve ağladı. İmdi bu fende zevki olmayan kimse arifin bükâsı hakkında ona eyitti ona mu'âteb olduğu hâlde. Pes arif ona cevap edip eyitti: “Allah ta'âlâ beni onun için câyi' etti, ta kim ben bükâ edem.” Ke-ennehu der ki Hak ta'âlâ beni durra onun için müptelâ etti, ta kim ondan sual edem o [620] durru benden onun ref'i hakkında ve benim ondan sualim kadh vermez, benim sâbir olduğuma yani benim sabırlığıma kadh vermez, zira iftikâr abdin muktezât-ı zâtîyesindedir. İmdi iftikâr ve ubudiyeti sahih etmek için abd-i muhlise sual ile ityan lâzımdır.

İmdi burada bir sual lâzım geldi ki o da budur: Cemî'-i mevcûdât, Hakk'ın sûret-i zâhiresidir ve Hakk'ın gayrı için vücut yoktur, pes gayra şekvâ nice tasavvur olunur?

Cevap budur ki gayr ile murat, vücûh-ı ilâhiyyeden bir vech-i hâstır ve Hak ta'âlâ vücûh-ı ilâhiyyeden bir vech-i hâssı tayin eyledi ve o vech-i hâssı vech-i hüviyyetle müsemmadır, yani cemî'-i vücûhu camia olan hüviyeti-i mutlakanın vechidir ve o vech, ismullâhtır. Pes abd, ref'-i durru hakkında Hak ta'âlâyâ o vech ile dua ede, esbab ile tesmiye olunan vücûh-ı âher ile dua etmez ve hâlbuki vücûh-ı âher, Hakk'ın hüviyetinden gayrı veyahut o vechin hüviyetinden gayrı değildir. Emir kendi nefsinde tafsil etmek haysiyetiyle yani vech-i hüviyyet cemî'-i vücûhun ayındır ve onun cemî'-i vücûhta tafsili kendi nefsinde tafsildir. Pes gayrullâh şekvâdan nefsi hapsetmek vücûh-ı ilâhiyyeden bir vech-i hâssa meyletmektir. Pes arifin kendi nefsinden durrun ref'i hakkında hüviyyet-i Hak'tan suali onu mahcup etmez. Esbabın cemisi, Hakk'ın aynı olmaktan ve cemî'-i esbâbdan o vech-i hüviyyeti müşahede etmekten arifin nazarında mugayeret yoktur. Ammâ arifin gayrısı pes mugayeret ile hakimdir.

Ey azizim, bu mezkûrât bir sırdır ki onun tarîkına mülâzım ve müdavim ve mürâi olmaz; ibâdullâhtan, üdebadan gayri kimseler. Esrârullâh üzere ümenâdirlar, zira Allah için ümenâ vardır ki Allah'tan gayri kimse onları arif değildir ve onların bazıları bazısını ariftir. Ey mevlânâ-yı mâ işte biz sana nasihat ettik, sen onunla amil ol ve Allah ta'âlâdan sual eyle, ta kim iftikâr ve ubudiyeti tashih edesin ve hacet talebinde emr-i ilâhiyyeye imtisal edersin azizim.

Gelelim bahsimiz olan dua meselesine. Hazret-i [621] Mevlânâ kuddise sırruhu'l-azîz buyururlar:

Mesnevî:

Ân du'â Hak mîkuned çun û fenâst
Ân du'â vu ân icâbet ez-Hudâst (3: 2220)

“Eğer nazar-ı hakîkat-bîn ile nazar olunsa, o duayı abdin lisanından yine Hazret-i Hak eyler. Çün kim o fenâdır, yani ihtiyar ve tasarrufu mahv u maddumdur. Pes abd fânî olicak, o dua ve o icabet Huda'dandır” demek olur azizim. Hazret-i Pîr Mevlânâ efendimiz Mesnevî-i şerîflerinde Cenâb-ı Hak'tan hikâye edip buyururlar:

Hazret-i Mevlânâ kuddise sırruhu'l-azîz buyururlar [Rusûhî, c.2, s. 37-38 â:

Çun bigiryânem bicüşed rahmetem
Ân hurûşende binûşed ni'metem (2:373)

“Çün kim bir bendemi ağlatam, rahmetim cûşa gelir; o girye ve hurûş edici benim nimetim yer.” Yani Cenâb-ı Hakk'ın lutf u ihsan u keremi o bendeye olur.

Ger nehâhem dâd hod nenmâyemeş
Çunş kerdem beste-dil begşâyemeş (2:374)

Yani “Eğer bir bendeme muradını vermek istemesem, ona o muradın talep ve arzusunu göstermezem. Çünkü o bendeyi beste-dil eyleyem, yani kalbini kabz u müzayakaya bırakıp mahzun kılam, onun kalbini fethelyerim.” İşte Cenâb-ı Hakk'ın fermanı mucebince lehu'l-hamdu ve'l-minne matlûbum hâsıl oldu azizim.

Rahmetem mevkû-i ân hoş giryehâst
Çun giryest ez-bahr-i rahmet mevc hâst (2:375)

Cenâb-ı Hak buyurur: “Benim rahmetim o hoş ve latif giryelere mevkûftur. Çün kim bende ağladı, rahmet deryasından mevc kalktı. Abdin giryesi, deryâ-yı rahmet-i ilâhiyyenin temevvüc eylemesine bais olur” azizim. Bunun tafsilâtı arzu olunur ise risalemizin birinci cildin 352. sayfasına müracaat oluna.]

[Ey aziz malûm olsun ki müminin duasının adem-i kabûlü ve sebab-i teahhürü hakkında Hazret-i Pîr Mevlânâ Celâleddin-i Rûmî kuddise sırruhu'l-azîz efendimiz, Mesnevî-i şerîflerinin altıncı cildinde 497. sayfasında buyururlar:

Mesnevî [Rusûhî, c. 1, s. 497-498:

Ey besâ muhlis ki nâled der du'â
Tâ reved dūd-ı hulûşeş ber semâ (6: 4217)

Tâ reved bâlâ-yı îñ sakf-ı berîn
Bûy-i micmer ez enînu'l-muznibîn (6: 4218)

“Ey çok muhlis ki duada Hak ta'âlâya tazarru eyler, hatta onun dūd-ı hulûsu âsumân üzere gider ve duhân-ı âhı sema canibine suûd eder. Hatta bu sakf-ı berrînin bâlâsına enînu'l-muznibînden micmer kokusu gider.”

Yani müznib olanların enîñ ü nalesinden micmer gibi olan ve âteş-i şevk ile dolan derunlarının rayıhası bu sakf-ı berrînin fevkine dek gider ve âsumânlara tesir eder.

Mesnevî:

Pes melâik bâ-Hudâ nâlend zâr
K'ey mucîb-i her du'â vu ey mustecâr (6: 4219)

Bende-i mu'min [622] tazarru' mîkuned
Û nemîdâned be-cuz tû mustened (6: 4220)

Tû atâ bigânegân-râ mîdihî
Ez-tu dâred ârzû her muştehî (6: 4221)

“Pes melekler, Hudâ-yı ta'âlâ hazretlerine zârilikle nale eylerler böyle diye ki “Ey her duanın mucibi ve ey müstecâr ve müstegâs olan padişah, mümin kulun senin dergâhına tazarru ve niyaz eyler. O mümin senden gayrı bir müstened tutmaz ve senden gayrıya itimat etmez. Sen atayı bigânelere verirsin ve her müştehi, arzuyu senden tutar ve muradı senden ister ve sen bunlara muradını veresin. O mümin kulundan niçin dirîğ ve men' kılsın?”

Mesnevî:

Hak bifermayed ne ez-hârî-i üst
Ayn-ı te'hîr-i atâ yârî-i üst (6: 4222)

Hâcet âverdeş zi-gaflet sûy-ı men
Âñ keşîdeş mü-keşân der-kûy-ı men (6: 4223)

Ger berârem hâceteş û vâ-reved
Hem der-ân bâzîçe mustagrak şevved (6: 4224)

Hak ta'âlâ, meleklerine cevap verip buyurur: “Ey benim meleklerim, o mümine muradını vermediğim, onun benim katımda hor ve hakir olduğundan ötürü değıldir. Ayn-ı te'hîr-i atâ onun yârılığıdır, yani benim cenâbımdan

atanın tehir olması ve ona geç verilmesi mahza ona yârilikten ötürüdür. Benim canibime gafletten onu kurtarıp hacet getirdi; o hacet, onu mû-keşân benim kûyuma çekti, yani bir kimse saçından yapışıp bir canibe çektikleri gibi ihtiyaç hem onu kalbini ahz edip benim canibime çekti. Eğer onun muradını ve hacetini hâsil eyleyem ve eda kılam o mümin gider, hem o oyuncağa müstağrak olur.”

Yani la'b u lehv mesabesinde olan murat ve müstehasına iştilgal kılar ve onunla kanaat kılıp bana tazarru ve dua eylemekten ferağat kılar.

Mesnevî:

Gerçi mî nâled be cân yâ mustecâr
Dil şikeste sîne haste gû bizâr (6: 4225)

Hoş hemî âyed me-râ âvâz-ı û
V'ân Hudâyâ guften u ân zâr-ı û (6: 4226)

V'ân ki ender lâbe vu der-mâcerâ
Mî firîbâned beher nev'i me-râ (6: 4227)

“Eğerçi o bende can u dil ile “yâ müstecâr” diye nale eyler, gönül şikeste, sînesi hasta, zârîlik eyledi.”

“Müstecâr” [623] ya ücret talep olunmuş veya aman talep olunmuş manasınadır, yani eğerçi o bende-i mü'min can u dil ile ey müstecâr ve ey müstegâs olan Girdgâr diye dil şikeste ve sîne hasta dua ve zârîlik eylerdi.

“Zira onun avazı bana hemîşe hoş gelir ve o, Hudâyâ demekliği ve o zârî bana mahbûb-veş gelir. Ve o kimse ki lâbe ve tazarruda ve macerada her bir nevi avaz u seda etmekle beni kendiye mayil ve muhib eyler.”

“Firîbâned” aldaticı demektir. Ammâ bunda muhib ve mayil eyler demektir, kinaye olur.

Mesnevî:

Tûtîyân u bulbulân-râ ez-pesend
Ez-hoş âvâzî kafes der mîkunend (6: 4228)

Zâg-râ vu çağd-râ ender-kafes
Key kunend in hod neyâmed der-kafes (6: 4229)

Meselâ “Tutileri ve bülbülleri pesend olmaktan ve makbul gelmekten, hoş avazlıklarından ötürü kafes içre eylerler ve hapis kılarlar. Ammâ kafes içre çağdı ve zâğı kaçan eylerler?”

Bu hod kıssalarda gelmedi ve hiç kargayı ve baykuşu avazlarından ötürü kafes içre kodukları kimseden nakl ü hikâye olunmadı. Pes Hak ta'âlâ hazretleri-

nin “İzâ ahabballâhu abden ibtelâhu li-yesme‘a tadarru‘ahu”²¹ hadisinin hasebince bir mümini müptelâ kılması ve fakr u fâka kafesinde hapsetmesi onun tazarru ve avazını iştmesinden ötürüdür. Ammâ asiler ve kâfirlere muradını verip onları kendisine dua ettirmedigi onları sevmediğinden ötürüdür. Nitekim firavun dört yüz yıl muammer olmuş, onun bir gün başı ve dişi ağrımamış. Onun için ki Hak ta‘âlâ onu duasını kerih gördüğünden onu kendi canibine tazarru ettirmemiş.

Mesnevî:

Pîş-i şâhid-bâz çun âyed du ten
Ân yekî kempîr u dîger hoş-zekan (6: 4230)

Her du nân hâhend u zû-ter fatîr
Âred u kempîr-râ gûyed ki gîr (6: 4231)

V‘ân dige-râ ki hoşesteş kadd u had
Key dihed nân bel be-te‘hîr efkend (6: 4232)

Gûyedeş binşîn zamânî bî-gezend
Ki be-hâne nân-ı tâze mîpezend (6: 4233)

“Şâhidbâzın önüne çün kim iki kimse gele, yani bir ekmeği mahbûb-dostun önüne meselâ iki kimse gelse, o birisi köhne pîr ve birisi dahi hoş-zekan bir mahbûb-ı bî-nazîr olsa, her ikisi o mahbûb-dost olan habbâzdan [624] ekmeğe isteseler, o ekmeği fevrî fatîri yani hamursuz ekmeği getirir, o köhne kocaya “Bu ekmeği tut” der ve “Bunu alıp var git” der. Ve o biri ki onun kadd ü haddi hoştur, kaçan ona fevrî ekmeğe verir! Belki onu tehire bırakır, ona der ki “Bir zaman gezendsiz ve zararsız burada otur ki evde taze nan pişirirler, sana ondan verim.”

Mesnevî:

Çün resed ân nân-ı germeş ba‘de ked
Gûyedeş binşîn ki helvâ mîresed (6: 4234)

Hem bedîn fen dâr dâreş mîkuned
Vu‘z-reh-i pinhân şikâreş mîkuned (6: 4235)

Ki me-râ kârîst bâ-tû yek zamân
Muntazır mîbâş ey hûb-ı cihân (6: 4236)

Tâ bedîn hîle firîbâned u-râ
Tâ mutî‘ u râm gerdâned u-râ (6: 4237)

“Çünkü o hûb-rûya nân-ı germ eriştikten sonra bu kere sâniyen ona der: “Bir miktar otur ki helva erişir!” Hem bu fenle onu dâr dâr eyler, yani bu muradını tut. Ondan sonra bir murat daha arz edip ona meşgul edip onu dahi tut deyip bu üslûp üzere mütevakkıf eyler ve gizli yoldan onu sayd u şikâr eyler ve böyle der ki “Benim seninle bir zaman bir kârım vardır ey hûb-ı cihân, muntazır ol!” Hatta bu hile ile onu aldatır, ta kim bu üslûp ile onu kendisine mutî ve râm eyler azizim.”

Mesnevî:

Bî-murâdî-i mu'minân ez-nîk u bed
Tû yakîn mîdân ki behr-i în buved (6: 4238)

“Müminlerin nîkten ve bedden bî-murâdlığını sen yakîn bil ki bundan ötürü olur.”

Yani Allah ta'âlânın mümin kullarının eğer bir nîkû şeyi talip olmakta bî-murâd olması olsun ve eğer bir bed şeyden nefret eyledikte ondan halâs olmadığı cihetten bî-murâd olması olsun, sen yakîn ve muhakkak bil ki Hak ta'âlânı onu sevmesinden ötürü olur. Eğer Hak onu sevmese idi, onun muradını fevrî hâsıl eyleyip kendi cenâb-ına onu tazarru ve râcî kılmaz idi azizim.]

Ey uşşâk-ı bâ-sefâ, Hazret-i Pîr efendimiz yine bu yüzsüz asi Aşçı Dedelerinin ekmeğine yağ, bal sürdü ki bu yüzsüz de o ekmekçi gibi yani habbâz-veş cambaz-veş ipte oynadım. Lâkin buna habl-ı metîn-i aşk u muhabbet derler ki her âşık bu ipte [625] oynayamaz mevlânâ. Binaenaleyh ahz u ita eylediğim hab-bâz, kasap, bakkal, perukâr cümlesi perî-peykerdir. Hele sebze-i meyve-fürûş meyvedar hoş ter ü tâze civân-ı rû-pûştur. Ancak bu bir bölük hûbân-ı mahbûbâna isâbet-i ayn vaki olmamak için nazar boncuğu makamında bizim tömbekici Acem Baba pîrken Eski Baba Acemî bir hayvandır, lâkin hissi çoktur, yani ehl-i muhabbeti tanır, sever takımındandır azizim.

Gelelim bahsimize. İşte azizim, duanın kabul ve adem-i kabûlü böyle imiş. Taat u ibadetin kabulü ve adem-i kabûlü acaba nasıl imiş diye sual eder isen buna dair sözler risalemizin pek çok mahallerinde söylenmiş idi. Fakat “et-Tekrâru hasenun”[”] kabilinden olarak burada da bir muhtasarca hülâsa veçhile arz u beyan edelim. Fakat tafsile girmeden bir ufak söz ve gayet mücmel bir şey arz edeyim. İki zât-ı âlî-kadr birbiriyle muhabbet edip hakikatten bahis esnasında biri diğere buyurmuş ki “Cenâb-ı Hak nazarınıza yeniden yüz sene daha ömür ihsan etse, nereye sarf ederiniz?” Cevabında buyurmuş ki “Zât-ı ulûhiyyete ibadet ü taat etmeye sarf ederdim.” Size yüz sene ömür ihsan olunsa, siz nereye sarf ederiniz diye olunan suale diğzer zat tarafından şöyle cevâb-ı bâ-sevâb verilmiş ki “Doksan dokuz senesini ihlâs tedarikine sarf edip bunu elde ettikten sonra bir sene de Cenâb-ı Hakk'a ibadet ü taat ederdim” buyurmuştur azizim. Tefekkür et, taakkul et, düşün çok manidar, çok büyük bir sözdür. Evet ihlâs olmadıktan

sonra nice yüz seneler ibadet ü taat et, hiçbir faydası yoktur. Küllî mazarratı vardır ki eski paçavra gibi adamın yüzüne çarparlar itimat ettiğin güvendiğin ibadet ü taat bu mudur diye. Cenâb-ı Hak sûre-i Mâûn'da buyurur ki “Fe-veylun li'l-musallîne. Ellezîne hum an-salâtihim sâhûne. Ellezîne hum yurâ'ûne. Ve yenme'ûne'l-mâ'ûne.”²³ Yani “Şiddet-i azâb şol musallîleredir ki onlar salâtlarından gafillerdir, vakitlerin izâ'a ederler ve nâs mahzarında salâtı eda ederler, tenhalarında terk ederler ki onlar [626] ibadetlerinde riya ederler.” Yani ibadeti nâs onları salâhla zikir etsin için ederler, yoksa Allah ta'âlâdan sevap rızası için veyahut ikâp havfı için değildir. Ve zekâtı ehlerinden men ederler. “Mâ'ûn” her şeydir ki onu nâs beyinlerinde teati ederler, balta, kova, tencere, sahan ve su ve ateş ve otlak gibi. Denildi ki “Mâ'ûn”u zaruretle istiare edenden men'i haram olur.

İşte azizim riya ile olan ibadet ü taattan bir mazarrat-ı küllî netice olduğunu “Bel'am ve Bersîsâ hikayesiyle istidlâl ederim. Hazret-i Mevlânâ Celâleddin-i Rûmî kudde sırruhu'l-azîz efendimizin Mesnevî-i şeriflerinin birinci cildinde 92. sayfasında münasebetle bunların hâlini beyan ederler:

Mesnevî [Rusûhî, c. 1, s. 92:

Kâfirem men ger ziyân kerdest kes
Der-reh-i îmân u tâ'at yek nefes (1: 977)

“Kâfirim ben eğer bir kimse ziyan eylemiş ise iman ve taat yolunda bir nefes.”

Yani bir kimse bir nefes iman ve taat yolunda olup asla ve kat'â ziyan eylemek vaki olmamıştır ki “İnnallâhe lâ yudî'u ecre'l-muhsinîne”²⁴ ayeti bu manaya delâlet eder. “Ve mâ kânallâhu li-yudî'a îmânekum”²⁵ nass-ı şerîfi bu mazmuna şehadet eder. Pes kendiler küfrü ihtiyar etmek muhaldir ve muhsin ve mücahid olanların cezası zayı olmak dahi muhal olur, zira muhale talik muhali müstelzim olur. Eğer burada bir sual lâzım gelirse ki “Bel'am ve Bersîsâ'ya ve bunlar misali bazı sulehâya ne dersin ki bunlar tarîk-i enbiyâ ve evliyâda nice eyyam cehd ü iktisap ettiler ve tâ'ât u ibâdât semtine bir mertebe erdiler ki müstecâb'd-da'vet olup keşf ü kerâmât makamına yettiler. Maa-hâzâ bunların cehd ü iktisabı zayı olup ve hüsn-i hâtimeden mahrum kalıp kâfir oldular?” Elcevâb: Bizim sözümüz cehd ü iktisabın ve a'mâl ü ef'âlin hâlisen li-vechillâh olmasında ve bî-riyâ ve bî-sum'a zuhura gelmesindedir. Riya ve sum'a ile olan a'mâl değildir ki bunların tâ'ât u a'mâli izzet ü vakar için ve hizmet ü ta'zîm-i ünâs için zuhura gelmiştir. “Ve kadimnâ ilâ mâ amilû min amelin fe-ce'alnâhu

hebâ'en mensûren"²⁶ âyet-i kerîmesinin fehvasınca onun için hebâ-yı mensûr olmuştur. [627] Eğer hâlis olaydı, zayı olmak ihtimali yoktu. Eğer der isen ki "Hâlis olmayaydı bunlardan keşf ü keramet ve müstecâbü'd-da'avât zuhura gelir miydi?" Ne'am ittifâk-ı meşâyih onun üzerinedir ki abd, ibadette mekr eylese "Yuhâdî'ûnallâhe ve huve hâdî'uhum"²⁷ muktezasınca Hak ta'âlâ dahi ona mekr ü hud'a eyler. Pes o keşf ü kerâmât ve hârik-i âdât, istidrâc kabilinden olur. Bu gûne kerâmât ve hârik-i âdât sıhhat-ı a'mâle delâlet kılmaz. Velhâsıl bir kim-seden ki hulûsla bir amel sâdir ola, o amel muhakkaktır ki zayı olmaz. Pes ma-'a'l-istitâ't alâ-tâ'atillâh ma'a-selâmeti'l-cevârih âciz ü şikesteyim demek başı dürüst ve salın olup kasıtlı başım şikestedir deyip başını bağlayan kimseye benzer azizim.]

Yine Hazret-i Pîr efendimiz birinci ciltte 289. sayfasında buyurlur:

Mesnevî [Rusûhî, c.1, s. 289:

Bes kesân k'îşân zi-tâ'at gum-rehend
Dil be-rıdvân u sevâb-ı ân nihend (1: 442)

Çok kimseler ki onlar taattan, Hak'tan gümrah olmuşlardır, onun için ki kalbi cennete ve o taatin ecir ve sevabına kodular. Pes amelleri hâlisen li-vec-hillâh olmadığına binaen ibadetten gümrah olmuş olurlar."

Nitekim "Fe-men kâne yercû likâ'e rabbihi fe'lyâ:nel amelen sâlihan ve lâ yuşrik bi-ibâdeti rabbihi ehaden"²⁸ âyet-i kerîmesinden malûm oldu ki taat ve ibadeti cennet ve ücret için kılmak gümrah olmayı müstelzim olur mevlânâ.

Mesnevî:

Hod hakîkat ma'siyet bâşed hafı
Bes keder k'ân-râ tu pindâred safı (1: 443)

"Riya ile olan ve ecir ve sevap için olan taat, hakikatte hafı masiyettir, zira riya şirk-i hafıdır ve kezalik ecir ve sevap için olan taat dahi şirk-i hafıdan hâlî değildir. Çok keder ve tîre ki onu sen safı sanırsın."

Bir sağır adamın komşusunu iyâdet etmek için gidip hastayı bîzâr ettiği hikâyesi gibidir. O sağır zannetti ki [628] iyâdet edip hukuku muhafaza ettim, hâlbuki hukuku paymal etti. Hastayı gidip görmüş idi, daha iyi idi, sağır bir ateş yakmıştır. Hastanın gönlüne ve kendiyi o ateş ile yakmıştır. Ehl-i riyâ dahi taat ve ibadet eyledim diye kıyas ederler. Haberleri yok ki kendiler için bir ateş

şulelendirmişler ve akıbet kendilerini o ateş içre yakmışlardır, zira riya ile olan taatin neticesi nâr-ı cahîm olmak mukarrerdir.²⁹

Mesnevî:

Guft peygamber bîn sâhib-i riya
Salli inneke lem tusalli yâftî (1: 448)

Rivayet olunur ki sâhib-i riya'dan bir kimse kalkıp namaz kıldı. Ba'de'l-ferâğ Hazret-i Resûl-i Ekrem sallallâhu aleyhi ve sellem ona: "Kum salli fe-inneke lem tusalli"³⁰ buyurdu. O kimse erkân-ı salâtta hata eyledi zu'm etti. Kalkıp istinaf edip erkân-ı salâtı bi't-tamâm ve'l-kemâl yerine getirip fariğ oldukta ve kâmil ü tamam olmasına itikat kıldıkta Hazret-i Resûl-i Ekrem buyurdular ki "Lâ salâte illâ bi-huzûri'l-kalbi."³¹ Yani salât, kâmile olmaz illâ niyet-i hâlisa ve huzûr-ı kalbile. Mücerret erkân-ı mahsûsanın bi-kemâlihâ eda olunmasıyla hakîkat-i salât-ı kâmile lâzım gelmez. Belki huzûr-ı kalb ve niyet-i hâlisa dahi şart-ı tekmîldir azizim.]

Fakat şu kadar bir yol bulmuşlar ki hiç olmaz ise namaza şurû'da ellerini kaldırıp Allâhu ekber der iken kalb ve niyet hazır ve halis olmaya sa'y u himmet ü gayret olunur ise bu kadarcık olsun kâfi olup sonradan gelen hâtîrât ve birtakım vesâvisin o kadar zararı yoktur demişler. Bu ne gibidir? Ahir zamanda kimse kimseye karz-ı hasen olarak akçe vermeyeceklerini müctehidîn-i izâm hazerâtı keşf edip dâmen-i afv-ı ilâhiyyeye sarılıp bir devr-i şer'î namıyla bir hile koyup faiz ile akçeye müsaade demektir, çünkü eski Müslümanlar gittiler, yeni Müslümanlar, sivri akıllılar ne için akçesini bedava şuna buna versin? Ah ahmak, bedava değildir, karz-ı hasen! Bir kere karz-ı hasen hakkında olan âyet-i celileyi oku ve bu bapta olan kelimât-ı mukaddeseleri işit de bak faiz [629] ile vermekte mi ticaret ve zarar ediyorsun, yoksa karz-ı hasen olarak verdiğinde mi "Ticâreten len tebûre"³² ediyorsun? A biçare, bir kere akl-ı ma'âd ile akl-ı ma'âş fark u temyiz et, ona göre amel ü hareket et. Cahilin itikadı eşeğin âlet-i ma'hûdesine teşbih olmuştur. Nefs ü hevasına uygun, hoş olan şeye kalkar ağırmaya³³ başlar; hoş olmayan şeye ne kalkar ve ne de ağırir. Yani kendisine yarar ve nefesine hoş gelir işlere öyledir diye itikat ve itimat eder, yaramayan şeyi inkâr ettikten sonra bin türlü de itiraz eder. Dünyada acaba cehaletten büyük bir derd ü belâ var mıdır? İlim ve irfandan büyük, a'zam bir ni'met-i ilâhiyye-i gayr-ı mütenâhî var mıdır? Haşa yoktur azizim. Cenâb-ı Hak,

Kur'ân-ı kerîm'inde "Ve mâ halaktu'l-cinne ve'l-inse illâ li-ya'budûni"³⁴ buyurmuştur. Müfessirân-ı izâm hazerâtı "ey; li-ya'rifûni" ile tefsir buyurmuşlardır. İşte bu âleme geliş ilm ü irfan tedariki imiş mevlânâ, yoksa sivri akıllılar gibi dünya ve ahiret hiçbir faydası olmadığından başka, mazarrat-ı küllîsi olan milel-i sâirenin mahza kizb ve yalan düzme bî-esâs birtakım roman ve telifatlarıyla meşgul olup ömr-i azîzi "Hebâ'en mensûren"³⁵ geçirmek! Doğrusu bundan ileri ukala mı olur? Bunlara ukamâ ve akûr derler ki çocuğu olmayan ve kudurup rast geldiğini dışıyla ısırın ve en sonra mazhar-ı ukûbet olan behâyim gibidir. Bunlar hakkında Cenâb-ı Hak "Bel hum adallu"³⁶ buyurmuştur ki hayvandan adalldır. Bunları çocuğu olmayan hatuna benzettiğim onun için ki bunlar bi-hasebi'l-hakikat ricalden addolunmazlar. Çocukları olmadığı, kendilerinden bir eser-i hayr tevellüt etmez. Zira meşguliyetleri efrenc kârı sanatlarla halkı idlâldir. Şayet bir şey tevellüt eder ise, yani efkâr sarf edip bir şey meydana getirirler ise şeytandan tevellüt etmez, eder ise şeytan tevellüt eder. Kendisi gibi bir adall hayvan tevellüt eder.

Af edersiniz [630] mevlânâ, biraz ziyadece oldu, tecâvüz-i hudûd ettik. Ammâ bizim türbedâr âşık Hafız Efendi derecesinde tecâvüz-i hudûd etmedik ya. Bu zât-ı âlî-kadr Aksaray'daki Valide Câmi'-i şerîfi ittisalindeki Valide Sultan'ın türbedarı olup ne hikmet ise elinde bir zembil daima büyüklerin konaklarına gidip onlara vaaz ve nasihat ile meşguldur, yani Zembilli Ali Efendi merhum desem doğrudur ve hem de min-tarafillâhi ta'âlâ söylemeye mezundur desem yalan söylemiş olmam, çünkü böyle bir vakt-i nâzikte ağzına geleni söyler, gerek zülfiyâre dokunsun gerek dokunmasın, bunun için destur verilmiştir. İşte bu zât-ı âlî-kadrla tesadüfi olarak bir gün Aksaray'dan tramvaya bindik, gidiyoruz. Esnâ-yı muhabbette münasebetle fakire hitaben buyurdular ki "İbrahim Efendi azizim, eski ilm-i hâl Müslümanları altı yüz kişi idi; Rumeli'yi fethettiler. Şimdiki alafranga malûmatlı yeni Müslümanlar altı yüz bin kişi ile Rumeli'yi teslim ettiler." Fakir önüme bakıp cevap vermedim. Herkes de sükût ettiler. Yanımda bir büyük zabıt var idi, fakire hafiyen dedi ki "Efendi peder, sakın sıkılma, bu zat mezundur, böyle söyler gezer, bunun için jurnal murnal bir şey yoktur." Fakir de "Evet bilirim efendim" dedim. İşte aziz pek doğru bir sözdür. Elbette ehlullâh sözü doğru olur ve itiraz u inkârdan ve havf u hüzünden müberra olur azizim. Sonra o zât-ı âlî-kadr ilâveten bu sözü de söyledi ki "Bu devir, devr-i esmâ-yı ilâhiyenin celâl burcunun devridir, ne zaman şems-i hakikat burc-ı cemâliyyeye tahvil olunursa, o zaman da bizim istediğimiz zaman olur mevlânâ" dedi, yani "Kul kullun min indillâhi"³⁷ remz ü işaretini eyledi.

Hazret-i Pîr Mevlânâ Celâleddin-i Rûmî kuddise sırruhu'l-azîz efendimiz, Mesnevî-i şerîflerinin dördüncü cildinde 431. sayfasında buna dair irat buyurdıkları nutk-ı sa'âdetleri buraya derc olunmuştur:

Mesnevî [Rusûhî, c.4, s. 431-433:

Bâz ez hayvân sûy-ı insâniyeş
Mîkeşîd ân hâlikî ki dâniyeş [631] (4: 3646)

Hemçunîn iklîm tâ iklîm reft
Tâ şud uknûn âkil u dânâ vu zeft (4: 3647)

“Geri o rûh-ı insânî tavr-ı hayvândan insanlık canibine çekti o hâlık-ı bîcûn ki onu sen bilirsin. Elhâsıl buncılayın iklimden gitti, hatta şimdi gelip âkil ve âlim ve büyük oldu.”

Yani tekrar hakîm-i mutlak hayvâniyet mertebesinden insanın ruhunu insaniyet canibine cezbe eyledi o bir hâlık ki sen onu bilirsin. Çün kim insan mertebesine geldi, bir mertebeden bir mertebeye intikal kıldı. Meselâ tufüliyyet mertebesinden bülûğa yetti, ondan sonra şebâbet mertebesine, ondan sonra kühûlet mertebesine, ondan sonra şeyhûhet mertebesine erişti, hatta âkil oldu ve âlim oldu ve şeyh-i kebîr oldu ve insân-ı âkil ve dânâ oluncaya dek nice iklimden nakil kılar ve nice mertebe ve nice menzillerden geçip hatta âkil u dânâ olur.

Mesnevî:

Aklhâ-yı evvelîneş yâd nîst
Hem ez'în akleş tahavvul kerd nîst (4: 3648)

Tâ rehed z'în akl pur hırs u taleb
Sad hezârân akl bîned bu'l-aceb (4: 3649)

“Pes ona evvelki akıllarını yâd eylemek yoktur; bu akıldan hem ona tahavvül eylemeklik yoktur, ta bu hırs ve talep ile pür ve memlû olan akıldan kurtulur, ondan sonra sad hezârân bü'l-aceb âkil görür.”

Yani çün kim insan tavren ba'de-tavrin nice iklimi geçip âkil ve dânâ olmak mertebesine gele, ona evvelki akıllarını tezekkür eylemek değme hâlde vaki olmaz, zira akl-ı ma'âşın levâzım-ı muktezâsına bir mertebe iştigal eyler ki evâil-i hâlde olan akıllarını ve idraklerini unuttur. Çün kim insan tavren ba'de-tavrin seyirden ve tahavvülden hâlî değildir, hem bu akl-ı ma'âştan akıbet ona nakil ve tahavvül eylemeklik mukarrerdir, hatta bu pür-hırs olan ve pür-talep olan akl-ı ma'âştan kurtulur, ondan sonra nice yüz bin acaip ve garaip sahibi akıllar müşahede eyler ki merâtib-i ukûla nihayet yoktur. Akl-ı ma'âştan geçtikten sonra o mazharu'l-acâyib olan ukûlu müşahede eyler.

Mesnevî:

Gerçi hufte geşt u şud nâsî zi-pîş
Key guzârendeş der ân riisâyân-i hîş (4: 3650)

Bâz ez'ân [632] hâbeş be bîdârî keşend
Ki kuned ber-râ-yı âlemî rîş-hand (4: 3651)

“Eğerçi rûh-ı âdemî bunda gelmek ile hufte oldu ve mukaddem olan mertebelerini ve akıllarını unutucu oldu, lîkin onu kendi gaflet ve nisanında kaçan korlar. Elbette geri onu o hâb-ı gafletten bîdârlığa çekerler ki halk-i âlemin rîşi üzere rîş-hand eyler.”

Hulâsa-i kelâm böyle demek olur ki eğer ki insanın ruhu mertebe-i insâniyete gelmekle hâb-ı gafletle hufte olup mukaddem olan merâtib-i ahvâlini unuttu ise, onu o kendinin nisanında kaçan korlar. Nitekim evvelki mertebelerinde komayıp nice mertebelere getirirler. Pes geri o hâb-ı gaflet ve nevm-i beşeriyetten hem yakaza-i ma'nevî ve intibâh-ı hakîkî canibine çekerler ve nevm-i beşerini ondan izale ederler. Bir mertebe bîdar olur ki âlemin sakalına gülücü olur. Sakala gülücü olmak vech-i âlemde zuhur eyleyen ahvali tamashur kılmaktan ve istihza eylemekten ibaret olur ve âlemin rîşine ne güne tamashur eylediği bu beyitlerden malûm olur.

Mesnevî:

Ki çi gam bûd ân çi mîhordem be-hâb
Çûn ferâmûşem şud ahvâl-i savâb (4: 3652)

Çûn nedânistem ki ân gam u i'tilâl
Fî'l-i hâbest u firîbest u hayâl (4: 3653)

“Âlemin rîşine bu güne rîş-hand eyler ki ne gam ve gussa idi, o nesne ki onu hâb ve rüyada yedim, niçin ahvâl-i savâb bana ferâmûş oldu, niçin bilmedim o gam ve itilâl fî'l-i hâbdır ve firîb ü hayaldir.”

Yani “en-Nâsu niyâmun fe-izâ mâtû intebehû”³⁸ hadîs-i şerîfin mucibince şol dem ki insan ola, ona kemâl-i intibâh hâsıl olur ve bu dünyada gördüğü ahval ona hayâlât-ı menâmiye gibi gelir. O demde böyle der ki “Acaba ne gam ve ne gussa idi o nesne ki dünyada hâb-ı gaflette iken ben onu yedim ve bana ahvâl-i savâb ve rûz-ı hesâb ne aceb ferâmûş oldu, ben bu yevm-i hakîkati ne aceb nâsî olmuşum ve hâb u hayal gibi olan dünya kârına iştigal kılmışım! Niçin dünyada iken [633] bilmedim ki o çektiğim gam ve gördüğüm maraz ve itilâl, nevmin fiilidir ve hud'a ve hayaldir.”

Mesnevî:

Hem çunân dünyâ ki hulm-i nâyimest
Hufte pindâred ki îñ hod dâimest (4: 3654)

"Ancılayın ki dünya hulm-ı nâyimdir, lâkin nâim ve hufte zanneyler ki bu hod daimdir."

"Hulm", "hâ"nın zammesiyle nâimin gördüğü hayâlâta derler, yani nâim bîdâr oldukta, menâmda gördüğü hayal nice ise dünya hem nâyimin gördüğü hayal gibidir. Nitekim Câbir bin Abdullah radiyallâhu anhu hazretleri bu hadîs-i şerîfi rivayet ederler: "Kâle kuntu inde'n-Nebiyyi sallallâhu aleyhi ve sellem iz câ'ehu reculun ebyadu'l-vechi ve aleyhi siyâbun bîdun, fe-kâle: "es-Selâmu aleyke yâ resûlallâhi." Kâle aleyhi's-selâmu: "Ve aleyke's-selâmu ve rahmetullâhi." Fe-kâle: "Me'd-dunyâ?" Kâle aleyhi's-selâmu: "ed-Dunyâ ke-hulmi'n-nâ'imi." Fe-kâle: "Fe-keyfe'r-reculu fihâ?" Fe-kâle aleyhi's-selâmu: "Muteşemmirun ke-tâlibi'l-kâfileti." Ve kâle: "Fe-kemi'l-karâru fihâ?" Kâle aleyhi's-selâmu: "Ke-kadri tehal-lufi'l-mutehallifi ani'l-kâfileti." Fe-kâle: "Fe-kem mâ-beyne'd-dunyâ ve'l-âhireti?" Kâle aleyhi's-selâmu: "Gamdatu aynin." Fe-zehebe'r-reculu. Fe-kâle aleyhi's-selâmu: "Hâzâ Cibrîlu etâkum li-yuzhidekum ani'd-dunyâ ve yurgibe-kum fi'l-âhireti."⁹ Eğer ki dünya böyle hulm-ı nâim gibidir, lâkin bu dünya hufte ve gafil olan kimse onu daim sanır azizim.

Mesnevî:

Tâ ber âyed nâgehân subh-ı ecel
Vâ-rehed ez zulmet-i zann u degal (4: 3655)

Handeeş gîred ez'ân gamhâ-yı hîş
Çun bibîned mustakarr u câ-yı hîş (4: 3656)

"Tâ bir gün nâgehân ecel subhu zâhir olur, o gafil zann u degal-i zulmetten kurtulur. Kendinin o gam ve gussalarından onu hande tutar, yani dünyada bey-hude yere gam ve gussa çektiğine güler. Çün kim kendinin karargâhını ve yerini göre, yani bu âlemden rihlet edip makarr-ı hakîkî ve makâm-ı aslîsine vâsil oldukta ve rûz-ı âhîret zuhura geldikte ve ona yakaza-i tâm hâsıl oldukta kendinin dünyada bazı kâr için gam ve gussa yediğine pişman olur ve hande kılar."

Mesnevî:

Her çi tû der-hâb bînî nîk u bed
Rûz-ı mahşer yek be-yek peydâ şevved (4: 3657)

"Hâsıl-ı kelâm her ne şey ki [634] nîk u bed, hâb-ı dünyâda görürsün, mahşer günü bir bir peyda olur."

Yani dünyada gördüğün suver-i hayâliyye eğer iyi olsun ve eğer kötü olsun, rûz-ı mahşerde onun cezası zâhir olur. "Fe-men ya'mel miskâle zerretin hayren yerehu. Ve men ya'mel miskâle zerretin şerren yerehu"⁴⁰ âyet-i kerîmesi bu manaya şehadet kılar.

Mesnevî:

Ân çi kerdî enderîn hâb-ı cihân
Keredet hengâm-ı bîdârî iyân (4: 3658)

"O nesneyi ki bu cihan uykusunda eyledin, bîdârlık vaktinde sana ayan olur."

Yani âlem-i dünyâda her ne kâr u amel eyledinse, yevm-i âhirette intibâh-ı hakîkî hâsıl oldukta işlediğin kârın cümlesi sana ayan olur, onların hakikatini o hînde müşahede kılarırsın."

Mesnevî:

Tâ nepindârî ki in bed kerd nîst
Enderîn hâb u tu-râ tabîr nîst (4: 3659)

Belki ân hande buved girye vu zefîr
Rûz-ı ta'bîr ey sitemger ber-esîr (4: 3660)

"Ta zanneylemeyesin ki bu bed ve kabih olan fiili bu hâb-ı dünyâ içre eylemeklik vardır ve sana tabir yoktur."

Yani her ne kabahati ki sen bu hâb-ı dünyâda işlersin, rûz-ı âhirette senin için o fiilin nîk u bed her ne ise tabiri vardır; sen zanneyleme ki onun tabiri olmaya bu dünyada.

"O hande girye ve zefîr olur tabir günü onu esir ve fakir üzere sitem edici kimse!"

Yani bu dünyanın ekser-i ahvâli rûz-ı âhirette aksine tabir olunur. Meselâ bu dünyada bir kimse handân olsa, rûz-ı kıyâmette girye ve nale eylemekle tabir kılınır ve bu dünyada çok gam çeken mümin ahirette şâd olmasına işaret olur.

Mesnevî:

Girye vu derd u gam u zârî-i hod
Şâdmânî dân be-bîdârî-i hod (4: 3661)

Ey derîde pûstîn-i Yûsufân
Gurg ber-hîzî ezân hâb-ı girân (4: 3662)

Geşte gurgan yek be-yek hûhâ-yı tû
Mîderânend ez-gazab a'zâ-yı tû (4: 3663)

"Bu dünyada olan girye ve derd ü gam ve zârîlîğî bîzârlîğîn vaktinde şâdmânlık bil."

Yani ölüp bîdâr olduktan sonra bu dünyada çektiğîn âlâm u şedâyid şâdîliğe ve sürur u sefaya mübeddel olur. Eğer zulüm ve sitemden ferağat edemezsen, herhangi sıfat-ı kabîha sana galip ise, [635] o suret üzere haşir olmak sana muhakkak olur.

"Pes ey Yusuf ların postunu yırtmış, o girân ve sakil hâbdan gurg kalkarsın. Zira senin huyların bir bir kurtlar olmuştur ve hışm u gazaptan senin azanı yırtarlar."

Yani Hak ta'âlânın makbul ve mahbûb olan bendelerinin postunu yırtan ve ırz u namuslarını yıkan zalim, o cânib-i beşeriyetten bîdâr olduğun vakitte kurt suretinde kalkarsın. Bu dünyada senin huyların her biri kurtlar olmuştur ve nice kimselere eza ve cefa kılmıştır. Âhirü'l-emr rûz-ı haşrde o huyların, kurtlar suretine temessül eyleyip senin uzuvlarını yırtarlar azimim.]

Aman dedem sefîne-i aşkı deryâ-yı zulumâta ve çok engine sürdün, deryâ-yı zulumâtta gark olacağız "Dahelallâhu dahîleke" "Aman el-aman, işte şimdi sefîne-i aşkın kaptanını buldun, çağır can u gönül ile aman el-aman! Kaptanı ki odur seni ve beni ve cemî'-i mahlûkâtı deryâ-yı zulmetten kurtarıp deryâ-yı nûr u rahmet ü gufrâna salacak. Ey tâ'ife-i uşşâk, cümleten yekvücut, yekavaz olarak çağırılım aman ismiyle müsemma olan kaptanı: Aman el-aman yâ Muhammed ve yâ habîbullâh ve yâ.resûlullâh sallallâhu aleyhi ve sellem, "Lâ tehaf ve lâ tahzen."⁴¹ Ey uşşâk 'ki geldi imdadımıza o müştâk "Şefî'-i mutâ' nebiyy-i kerîm, nesîm-î cesîm-i vesîm"

Çi gam dîvâr-ı ummet-râ ki bâşed çun pûştîbân
Çi bâk ez-mevc-i bahr ân-râ ki bâşed Nûh keştîbân⁴²

Belaga'l-ulâ bi-kemâlihi
Keşefe'd-ducâ bi-cemâlihi

Hasunet cemîu hisâlihi
Sallû aleyhi ve âlihi⁴³

Allâhumme salli ve sellim ve bârik alâ seyyidinâ Muhammedin ve alâ âlihi ve sahbihî ecma'îne.

Ey azizim, gelelim bahsimize, eski sözüme ki bâb-ı riyâdan açılmıştık. Şimdi bu kadar pend ü nasihatten sonra yine bâb-ı riyâya mı avdet edip girelim mevlânâ, yoksa bu kadar kâfidir deyip bâb-ı selâmet olan selâmet-i dâreyn gerek riya gerek hakikat-i Cenâb-ı Hakk'a ibâdât u tâ'attır selâmet-i dâreyn azizim. İşte sana bir devesini zayı eden adamın hikâyesi ki bunda mukallit ile [636] muhakkıkın ahvali vardır ki mukallit dahi sonra muhakkık oldu. Hazret-i Pîr Mevlânâ Celâleddîn-i Rûmî kuddise sırruhu'l-azîz efendimiz, Mesnevî-i şeriflerinin ikinci cildinde, 235. sayfasında Farisî ibare ile nakil buyururlar. Fakir ise burada yalnız Türkçe şerhiyle beyana şürû' ettim. Şöyle buyururlar ki:

Mesnevî [Rusûhî, c.2, s. 235-237]:

[Ey mutemet, bir üstürü güm ve zayı eylemişsin. Her bir kimse üstürden sana bir nişan verir. Yani her müminin hikmet devesi ölüp zayı etmiştir, bunu arayıp bulmak ayn-ı farzdır. İşte bir mümin mutemet bu zayı ettiği hikmet devesini aramaya çıkmış, herkese sual eder. Herkes bir nişan verir. Lâkin sen bilmezsin ki o üstür kandadır, ammâ bilirsin ki bu nişanlar hatadır. Ehl-i taklîd sana ondan mücerret zan ve güman ile haber verirler; yani onların da bu hikmet devesinden haberleri yoktur ve aramaya dahi niyetleri yoktur. Fakat şu kadar var ki o kimse ki üstür zayı eylemedi, ancak inat ve taklit cihetinden o üstürü zayı eylemiş kimse gibi o da bir üstür talep eder, yani bir kimse dahi var ki o tahkiken devesin yitirip ber-vech-i yakîn tâlib-i üstür olan kimseye tabi olup taklit ile bu dahi üstür talibi olur ve onun gibi güm-kerde olan deveyi talep kılar. Ona sual edenlere der ki "Belî, ben dahi üstür zayı eylemişim, her kim ki o zayı olmuş üstürümü bula, ona ücret getirmişim, ta üstürde seninle enbâzlık ede ve onu buldukta ondan hisse ala. Üstür tamamından ötürü bu lu'b u zarafeti eyler.

○ mukallit eğri nişanı doğru nişandan anlamaz. Lîkin senin sözün o mukallide asa ve kuvvettir. Her neyi ki üstürden haber verenlere o nişan hata idi diyessin. ○ mukallit sana taklit ile hemen onu der. Lîkin dediği kelâmın hakikatine âlim değildir. Meselâ devenin kulakları şöyle idi, boynu, rengi böyle idi... Mukallit de seninle beraber evet deyip öyle idi diyerek söyler. Çün kim sana üstürden rast nişan ve rasta müşâbih nişan diyeler, pes yakîn olur, [637] sana onda şek ve reyb olmaz. ○ rast nişan senin rencür olan canının şifası olur. Senin yüzünün rengi ve sıhhat ü zûrun olur. Senin çeşmin rûşen ve senin payın yelici olur, senin cismin can ve canın hak canibine revan olur, çünkü hikmet-i dîn ve esrâr-ı yakîn, nâka-i dâlla gibidir ki mukaddemâ âlem-i eleste mümin bi'l-kuvvet kendiye melik olmuş iken ve kendi o esrarı bilmiş iken, âlem-i tabî'ata

gelmek ile onu zayi kıldı. Pes onun talebine cidd ü sa'y edip herhangi fırkadan sual eylese, herkes kıyâsât-ı akliyye ve delâil-i nakliyye birle o hikmet-i dâlleden nişanlar verirler. Lâkin o mümine bu zanniyat ve istidlâlâtan şîfâ-yı sadr hâsıl olmaz ve kalbine itminan gelmez. Kaçan bir mürşit sana ey talip işte rast nişan dese ve rasta müşâbih, pes sana yakîn olur ki o nişanda şek ve güman yoktur. Pes sen o mürşide dersin rast söyledin ey emîn-i esrâr-ı yakîn, bu nişanlara mensup olan kelimât-ı sahîha matlûba vasil edici geldi, zâhir ve aşikâre. "el-Belâgu mâ yutevassalu bihi ilâ şeyi'l-matlûbi"⁴⁴ derler. Dahı ona dersin ki bu nişanlarda vardır alâmât-ı azîme ve muhkemât-ı cesîme ve berâhîn-i bâhire, bu nişan bir berat olur visâl-i maksûda. Ve dahı nîrân-ı hicrândan halâsa ve necata takdir olur. O emin, çünkü bu nişanı verdi, sen ona ileri yürü dersin, ahenk vaktidir, pîş-i âheng ol, yani maksuda kast eylemek vaktidir. Pîşvâ ol ve beni ona delâlet kıl. Ey rast-gû, sana peyrevlik ve tebaiyet eyleyem, benim üstürümünden bûy ilettin, bana üstürümü göster ki kanı?

İmdi o kimsenin katındaki o sâhib-i üstür değildir ki o kimse bu zayi olmuş üstür talebinde riya ve taklitten ötürüdür, yani asıl devesini zayi edip arayan adam değildir. O adama taklit eden adamdan demek olur. İmdi bu rast nişandan onun katında yakîn ziyade olmadı râst olan nâka-cûyun [638] aksinden gayrı. Yani o râst olan muhakkıkın aksinden gayrı mukallidin vücudunda yakîn ziyade olmadı, meğer ki onun sıdkının eser ve pertevi buna münakis olup eser-i yakîn onun kalbinde hâsıl oldu. İşte mukallit o muhakkıkın cidd ü germiyetlerinden rayiha iletti kendiyeye böyle diye ki o tâlib-i üstür olanın heyhayı ve telâşı kizbe ve yalan değildir ve talepte bu kadar cidd ü sa'y eylemesinin bir aslı vardır diye. İmdi o talepte sadık ve muhakkık olan kimsenin üstüründe o mukallitin hakkı ve hissesi olmadı, velâkin o hem belî bir üstür güm ve zayi eylemiştir, yani mukallidin de devesi zayıdır, lâkin onun daha haberi yoktur ve aramaya da niyeti yok idi. Ancak bu muhakkıka bu yolda taklit ederdi, velâkin gayrın nakasının tama'ı o kimseye yani mukallide hicap ve perde olmuştur. O nesne ki ondan güm ve zayi oldu, onun ferâmûşu oldu, yani ne'am o mukallit hem bir üstürü zayi kıldı, lâkin üstürünü ve zayi kıldığını kemâl-i gafletinden ferâmûş eyledi. İmdi her kanda o talepte muhakkık olan yeler; bu mukallit olan hem ona tebaiyetle ona takliden onunla bile yeler, tamaından üstür sahibi ile hem-derd ve musahip olur.

İşte azizim, bir kâzib çünkü bir sadıkla revan oldu, o kâzibin dürüğü, yalanı rast oldu, nâgihân yani o sadıkın mukarenet ve musahabeti berekâtıyla onun taklit ve dürüğü tahkik ve sıdk mertebesine erdi azizim.

İmdi o sahrada ki o üstür ivdi, acele etti, yani şol mertebede ki o muhakkık ve sadık olan üstür talibi üstürünü buldu ve onun ahzine acele ve sürat kıldı. O gayrısı dahı yani mukallit olan kimse kendi üstürünü buldu, yani muhakkıkın üstürü bulunduğu makamda mukallit dahı kendi yitirdiği ve ferâmûş eylediği deveyi buldu. Çün kim mukallit o sahrada kendinin zayi olmuş üstürünü gördü, o

zaman hatırına getirdi ve matlûbunu buldu. O yâr ve hasmının üstüründen tama'sız oldu, yani kendi yârının, arkadaşının [639] devesinden bî-tama' oldu. Çün kim muhakkık sayesinde mukallid maksut ve matlûbuna nail oldu, dahi o mukallit, muhakkık oldu, çünkü kendinin üstürünü gördü ki o sahrada otlardı. Yani çün kim kendinin mefkut ve maksudunu o makamda gördü, mukallit, muhakkık oldu ve tahkik ve yakîn mertebesine vusul buldu.

İmdi o mukallit üstürün o lahza talepkârı oldu ve tahkikan o hinde onu talep kıldı. Onu talep eylemedi, ta onu sahrada görmedi, yani o sahrada onu müşâhede eylemedikçe onun talibi olmadı, belki onu gördükten ve bildikten sonra ma'a't-tahkik onu cüst ü cû kıldı mevlânâ. O mukallit, muhakkık olduktan sonra tenha-revliğe âgâz ve şürû' eyledi, kendinin nâkası canibine çeşm-i nazarını açtı. Yani ihtiyâr-ı uzlet etti demektir. Bu hâlde o sadık kendiyi taklit eyleyen mukallide dedi: "Beni terk eyledin şimdiye değin ey mukallit, benim pâs ve riayetimi tuttun, yani bu ana kadar benim adımlı hıfz ettin ve bana tabi olup râh-ı maksûda bile gittin. Pes niçin beni bu anda terk ettin?" Mukallit, muhakkıkı eyitti: "Bu ana dek füsûsa mensup yani beyhudeliğe mahsus olmuşum ve tama'dan cablûslukta ve sana temelluk eylemekte olmuşum, ammâ bu zaman ki mertebe-i tahkike eriştim, senin hem-derdin oldum ki ben talepte cismimle senden cüda oldum, çünkü üstürün vâsfinı senden uğruladım, yani senden istima edip öğrendim. Benim canım kendinin ân ve matlûbunu gördü, çeşm pür oldu, yani ganiyyü'l-kalb oldum, seyyiâtım cemîan taat oldu, Hudâ'ya şükür olsun hezl ü taklit, fani ve mahv oldu, vecd ve tahkik baki ve sabit oldu, Hudâ-yı ta'âlâya şükür olsun."

Yani o taleb-i ilm ü hikmet-i dâllada muhakkık olan kimseye alâ tarîki't-taklîd ve't-teşbîh tebaiyet kılan kimse ba'de vicdân-ı maksûda ve musâdefet-i matlûba der ki "Ey âşık-ı sâdik ve yâr-ı muvâfık, tâ ben taklitle aradığım yitiğimi buldum ve ona talip olmadım. Pes taklit ve teşebbüh olan mağlûp oldu ve zer- tahkik ü müşâhede ona galip [640] geldi. Benim taleb-i ilm ü hikmette eylediğim seyyiât heme tâ'ât oldu, şükür ve elhamdülillâh. Ve haklarında "Fe-ulâ'ike yubeddilullâhu seyyi'âtihim hasenâtin"⁴⁵ diyen taifenin zümresinden oldum ve hezliyâtım mahv oldu ve cidd ü nigûkârlık sebat buldu. Şükür o tevfiik eden mu'tî-i vehhâba" der. Seyyiâtım çün kim Hakk'a vesile oldu ve hezl ü taklidim beni çün kim cidd ü tahkik mertebesine vasil kıldı, çün kim böyledir pes benim seyyiâtım üzere hiç ta'n ve dak vurma ki "Rubbe ma'siyetin tûsilu ilâ rahmetillâhi"⁴⁶ dedikleri, bu manaya göredir. Seni bu hususta senin sıdkın talip eylemiş idi. Senin cidd ü talebin tahkik bana bir sıdk açtı, senin sıdkın seni talebe getirdi. Benim taklit ile cüst ü cüyum beni sıdka getirdi, devlet tohumunu zeminde ektim. Ben, onu müft ve bîkârlık zanneyledim, yani tohm-ı devlet ü sâ'adeti talep yerinde ektim. Onun devlet tohumu olduğuna bîhaber olduğum hâlde, onu ben ücret ve ıvazsız ve nefsiz sandım. Netice ve akibette bu

kadar nush ve fayda var imiş, el-ân bildim ve ona vâkıf oldum dedi. O taklit ile olan talep ve sa'yim bî-kâr olmadı, belki çest ü hoş bir kesb ü amel oldu. Her bir tane ki ektim, yüz bitti, yani hîn-i talepte her ne kadar himmet ü sa'y tanelerini ektimse onun netâyic ü âsârı yüz mertebe ziyade hâsıl oldu.]

Ey azizim, işte buraya kadar nakl ü hikâye olunan mukallit ile muhakkık devesi hikâyesi âkil, âlim, arif olana kâfidir “el-Ârifu yekfîhi'l-işâretu.”⁴⁷

İhvân-ı bâ-sefânın malûmu olduğu üzere muhakkıkân-ı izâm ve enbiya ve evliyâ-yı kirâm hazerâtı olup bunların maadası mukallidân zümre-i nâciyesindedir, zira ki mukallidin imanı sahihtir, onun için zümre-i nâciyedir. Binaenaleyh deve hikâyesindeki mukallit gibi bir ehl-i tahkîka tebaiyet ile zümre-i nâciyeden zümre-i ulyâ-yı bâlâter olan mertebe-i muhakkıka vâsıl olacağı bî-iştibâhtır. Cenâb-ı Hak, âyet-i kerîmesinde “Ve kûnû ma'a's-sâdikîne”⁴⁸ buyurmuştur. Sadıklar ki muhakkıklardır, onlar ile olmak onların meslek [641] ve tarikata dahil olmak ile olur.

İşte azizim, cümle mü'minîn ve muvahhidînin birer devesi vardır, deve ne demek olduğu malûm oldu ya fakat cümlemiz de bu develerimizi külliyyen nesyen mensiyyen unutmuz, ne hatır ve ne hayalimize gelir. Aramak şöyle dursun, yitik ve zayı olmuş develerimiz olduğundan haberimiz yoktur. Eksik olma, Cenâb-ı Hak senden razı olsun Aşçı Dede eskisi ki bizleri âgâh ve haberdar ettin, devenin taharrisi yolunu dahi gösterdin. Yok yok acele etme, telâş etme azizim, güya fakir devemi bulmuşum da sizleri de uyandırıyor muyum? Haşa öyle değildir. Ancak deveciyi buldum, yani develeri sahralarda ra'y olan deve çobanını buldum ve onunla hemdem-i sohbet ü muhabbet oldum. Gerçi bu tabiratım küstahlık ise de vehleten ezhâna kolaylık ile manen dahil olduğu içindir, zira ne kadar peygamberân-ı izâm hazerâtı gelmiş ise cümlesi bidâyet-i hâllerinde ra'ylik etmişlerdir ve bu zâhir ra'ylikları manada ve hakikatte cümle mahlûkata râ'î olduklarına remz ü işaretidir. Hatta Musa aleyhisselâm Medyen'den Mısır'a gider iken esnâ-yı râhta koyunlarından bir koyun firar etti. Musa aleyhisselâm sabahtan akşama kadar o koyunu tutmak için arkasında koştu. Akşam üzeri tuttu, koyuna hitap edip dedi ki “Behey hayvan, sen de yoruldun, beni de yordun mübarek hayvan!” diyerek iltifat edip asla darp gibi bir bed muamelede bulunmadı. Onun üzerine Cenâb-ı Hak melâike-i kirâmına hitaben buyurdu ki “Musa kulumu zamân-ı nübüvvet ü risâleti gelmiştir, zira ki mahlûkuma hüsn-i mu'âmele eder.” Evet râ'î-yi hakikat olan enbiyâ-yı izâm ve evliyâ-yı kirâm hazerâtının hâl ü şân-ı âlileri ve ahlâk-ı hamîdeleri böyledir azizim.

İşte bu bir koyuna olan riayet ve hürmet-i mahsûsası sebebiyle o gece kendisine nübüvvet ve risalet bahş ü atıyye olmuştur. Şöyle ki Musa aleyhisselâm, Hazret-i Şuayb aleyhisselâmdan istizan etti ki validesini ve hemşiresini [642]

ziyaret etmek için Medyen'den Mısır'a gide. O dahi ona izin verdi. Ehl ü malıyla koyunlarıyla yola girdi. Şam mülûku havfiyle tariki koyup beriyeye gitti. Zevcesi ise vaz'-ı hamle muntazıra idi ve zaman ise eyyâm-ı şitâ idi. Bir leyle-i muzlime-i şedîdetü'l-berd-i müsellecede tariki bilmediğinden Tûr-ı Garb-ı Eymen canibine seyri ilcâ edip giderken zevcesini talk ahz etti. Çakmağın çakıp ateş tutturamadı. O vakitte ırakta bir ateş gördü. Zevcesine ve bilesince olanlara dedi ki "Siz burada durun ki ben ateş gördüm, ondan size şu'le-i nâr ile geleyim veya o nâr indinde bana tariki gösterir kimse bulayım." Vaktaki Musa aleyhisselâm o nâr katına vardı, görse ki bir şecere-i hadrâdır, esfelden a'lâsına değin bir beyaz ateş onu kuşatıptır, tutuşup gider. Ne ateşin dav'ı şecerenin hudretini tagyir eder ve ne onun hudreti onun dav'ın tagyir eder. Ehl-i tefsîr dediler ki Musa aleyhisselâmın gördüğü nur idi, yoksa ateş değildir. Fakat ateş renginde müşahede olunması, zira Musa aleyhisselâmın o saatte eşedd-i ihtiyâcı ateşe idi, onu kurbüne getirmek için ateş şeklinde görüldü. Badehu Musa aleyhisselâm haşîş-i yâbisden bir şey alıp o şecereden yana yollandı. Her bâr ki o nâra karîb olduğunca nâr ondan tebâ'ud ederdi. Musa aleyhisselâmdan ondan baîd olsa, o nâr ona karîb olurdu. Mütehayyir olup durdu. Melâikenin tesbihini iştirip üzerine sekîne ilka olundu. O şecereden bir nida geldi ki "Yâ Musa, ben senin rabbimim." Musa süratle ona icabet etti. Lâkin bilmedi ki ona nida eden kim idi. Dedi ki "Savtını iştirim, lâkin mekânını bilmezim, sen kandasın?" Hitâb-ı izzet geldi ki "Ben senin fevkında ve imâmında ve halfinde ve katındayım, sana senden akrebim." Öyle olsa Musa aleyhisselâm o hâlât, Allah ta'âlânın gayrıya lâyük değil idiği tayakkun kıldı. Sonra hitâb-ı [643] izzet geldi ki "Ayağın ka'bını çıkar." Zira o himâr-ı meyyit cildinden idi, dibâgat olunmadığı ecilden onun hal'iyile emir olunmuştur. Hikmet ta ki kademi arz-ı mukaddese türâbına mes ile o arzın bereketi ona erişe. İmdi Musa aleyhisselâm onu kademânından hal' edip verâ-yı vâdiye ilka etti. Denildi ki onu hal' ile emir olunması, hafiyen yürümekte tevazu ve edep vardır, hususa ki mesâcid ve bikâ'-ı şerîfede olâ, o ecilden selef-i sâlihîn ona mutatlar idi azizim. Sonra hitâb-ı izzet geldi ki "Sen Tuvâ nam vâd'i mutahharedesin, ben seni risaletim için istifa etmişim. İmdi sana vahiy olunan şeyi iştirgil, ben o Allah celle şânuhuyum ki halkın benden gayrı ma'bûd-ı bi'l-hakk ilâhı yoktur, imdi bana itaat ve beni tevhitte istikamet etgil, dahi salâtı ikamet etgil. Beni onda zikir edesin, ta ki beni onda hassaten zikir edesin, benden gayrının zikrini değil" buyurulmuştur.

İşte azizim, sabahtan akşama kadar o bir koyunun arkasında koşup ona iltifatından nâil-i risâlet oldu ki bundan bi'l-cümle ibâdullâha hürmet ü riayet remz ü işaretine istidlâldır. Şurasını da arz u beyan edeyim ki bundan anlaşılmasın ki bir koyuna riayet ve hürmet sayesinde peygamber oldu, hâşâ sümme hâşâ, bunlar ezel-i âzâlda ve ilm-i ilâhîde âlemler halk olunmazdan evvel peygamberlerdir, salâvâtullâhi ve selâmuhu aleyhim ecma'în, ancak "Nahnu nahkumu bi'z-zâhiri"¹⁴⁹ bi-hasebi'z-zâhir bu âlem, âlem-i esbâbdır, o cihetten söylüyoruz, yoksa

her ne ki olmuş ise ezelde olmuştur, mevlânâ. Ve hem de malûmun olsun ki bu esbâb-ı zâhire dahi esbâb-ı hakîkatten zuhura gelir. Yine iş ezel-i âzâla dayanıyor. Hazret-i Pîr Mevlânâ Celâleddin-i Rûmî kuddise sırruhu'l-azîz efendimiz bu esbâp hakkında Mesnevî-i şerîflerinin birinci cildinde 80. sayfasında buyururlar.

Mesnevî [Rusûhî, c.1, s. 80-82:

K'ın sebep-râ zân sebep âverd pîş
Bî-sebeb key şud sebep hergiz zi-hîş (1: 843)

“Zira ki bu sebep-i suverîyi o sebep-i ma'nevî zuhura getirdi. [644] Sebeb-i hakîkatsiz, sebep-i suverî kendisinden kaçan hâsıl oldu?”

Yani bu esbâb-ı suverî esbâb-ı ma'nevînin iktizası olmayınca zuhura gelmedi. Her ne kadar esbâp ve vesait var ise esbâb-ı hakîkînin muktezası üzere zuhura gelmiştir. Pes o esbâb-ı ma'nevîden murat ne idiğini bu beyitlerle işaret edip buyururlar:

Mesnevî:

V'ân sebebâ k'enbiyâ-râ rehberend
Ân sebebâ zîn sebebâ ber-terend (1: 844)

În sebeb-râ ân sebeb âmil kuned
Bâz gâhî bî-ber ü âtil kuned (1: 845)

În sebeb-râ mahrem âmed aklhâ
V'ân sebebâ râst mahrem enbiyâ (1: 846)

“O sebepler ki enbiyâ-yı izâm aleyhimüsselâm rehberlerdir, o sebepler bu esbâb-ı suveriyeden berter ve âlî-terdirler.”

O enbiyaya rehber olan sebeplerden murat esmâ ve sıfât-ı ilâhiyedir ki nefsü'l-emrde esbâb-ı zuhûrât-ı kevnîyedir ve hidâyet-bahş-ı cân-ı enbiyâ ve velâyette ervâh-ı evliyâdır.

“Bu esbâb-ı dünyeviyeyi o sebepler ki esmâ-yı ilâhiyedir, amel-kunende ve nef'-dihende eyler. Kâh olur ki geri onu bî-eser ve bî-semer ve muattal eyler.”

Meselâ erzak ve maaşın husulüne dikân ve cehd ve iktisap esbâb-ı suverîdir. Eğer ism-i Rezzâk bu esbâb-ı suveriyeye amel verirse ve kâr kılarca müfit olur ve illâ muattal kalır. Ve kezalik emrâz u eskâma edviye ve eşribe esbâb-ı suveriyedir. Eğer bunlara ism-i Şâfî nef' ve şifa verir ise, nâfî' ve muslih olur ve illâ edviye ve etibbâ bî-manâ olur. İmdi malûm oldu ki bu esbâb-ı suverî o esbâb-ı ma'nevî olan esmâ-yı ilâhiyenin aletidir ve o esbâb-ı hakîkî bu esbâb-ı mecâzîde amildir:

“Bu sebeplere ukalâ mahrem oldu ki bir kâr zuhura gelse, akıl onu sebeb-i zâhirîden kıyas eyler ve o hakiki sebeplere enbiyâ-yı izâm aleyhimü's-selâm ve evliyâ-yı kirâm mahrem geldi.”

Ki bunlar müessir fî-küllî'l-eşyâ Allâh'ı görürler ve âlât u esbabı emr-i i'tibârî bilirler. Meselâ ateş muhrik-bi't-tab' değildir, belki izn-i ilâhî ile ihrak eyler ve âb mugrik-bi-nefsihi değildir, belki irâdet-i Hak ile igrâk eyler ve kezalik nân, insanı bittabi müşbi' değildir, [645] belki insanın karnını nân vasıtasıyla Hak doyurur ve su def-i atşa ancak bir sebeptir, onu reyyân etmeyi Hak buyurur. Kemâ kâle eş-şeyhu'l-ekmel fî *Tenvîri'l-mesâbih*: “Ve şartu'l-muktesibi en lâ ya'tekide enne'r-rizka mine'l-kesbi bel minallâhi; ve nisbetu'r-rizki ile'l-kesbi kenisbeti't-ta'âmi ile's-şeba'i ke-mâ enne's-şeba'a innemâ yahsulu minallâhi lâ mine't-ta'âmi, iz rubbe ekletin tuşbi'u'l-âkile izâ kadderallâhu fiha's-şeba'a ve rubbemâ lem teşba' izâ lem yukaddir fihâ.”⁵⁰ Ve dahi bâb-ı tevekkülde tevekkülü âmm u hassa taksim eylediği mahalde der ki “Fe't-tevekkulu'l-âmmu en ya'leme'r-reculu en lâ mu'essire fî kullî'l-eşyâ'i illallâhu; fe't-ta'âmu lâ yuşbi'u illâ billâhi ve'l-mâu lâ yurvî ve'l-edviyetu lâ teşfî ve's-semmu lâ yaktulu ve'n-nâru lâ tuhriku illâ bi-emrillâhi ve kezâlike'l-eşyâu.”⁵¹

Mesnevî:

În sebab çî bud be-Tâzî gû resen
Enderîn çeh în resen âmed be-fen (1: 847)

Lisân-ı Arab'da bu “sebeb” ne ola diye “Farisîce” sual olunursa, Farisî diliyle ona “resen” de. Lügat-ı Arab'da sebeb şol hable derler ki onunla suya tavassul oluna. Ondan istiare olundu her şol şey için ki onunla bir şey ahere tavassul olunur: “Kemâ kâle Ibnu'l-Esîr fî *en-Nihâye*: es-sebebu huve'l-hablu ellezî yutevassalu bihi ile'l-mâi, summe's-tu'îre li-kullî mâ yetevassalu ilâ şey'in, kekavlihi ta'âlâ: “Ve tekatta'at bihimu'l-esbâbu” ile'l-muvassili ve'l-mueddâti.”⁵² Pes mısra'-ı sâniide alâ-tarîk-i isti'âre dünyayı çâha teşbih edip buyururlar ki “Bu çâh-ı dünyâya bu sebeb-i suverî ve aklî her ne ise fenn-i Hudâ vaz'-ı ilâhla gelmiştir.”

Bu makamda yine Hazret-i Pîr efendimizin nutk-ı sa'âdetlerini Hazret-i Şârih şerh ü beyan ederler ki “Bu çark-ı eflâkın gerdişi ve deveranı resen için yani sebeb-i dünyeviyye için illet ve hudûs-ı hâdisâta sebeptir velîkin yine müsebbibü'l-esbâb ve müfettihü'l-ebvâb ve'l-müessir fi'l-eflâk ve'l-mutasarrif fi'l-

anâsır ve'l-emplâk Hudâ-yı pâktır. Pes tesiri çarh ve encüme isnat edip çarha gerdâni müşahede eylemek hata ve zillettir. Nitekim abede-i nücüm ve dehrîyye-i bî-fühûm tesirâtı [646] çarh ve encümden görüp kâfir oldular. Pes sen ey tâlib-i Hak, bu cihanda olan esbâb-ı zâhir resenlerini agâh ol agâh ol, o çarh-ı sergerdândan bilme, ta çarh gibi hâlî ve sergerdân kalmayasın ve beyinsizlikten çıra ve çam ağacı gibi yanmayasın.” Ve tabîî mezhebinde olanlara itiraz tarikiyle buyururlar ki “Emr-i Hak’la bâd, ateş olur ve bilakis ve her şey tabiatten ve hasasından ayrılır bi-iznillâh, zira bu bâd ve ateş ve cemî’-i eşyâ bâde-i irâdet-i ilâhiyyeden sarhoş gelmişlerdir mevlânâ.”

İmdi hilm âbını ve hışım ateşini yani âb gibi latif hilmî ve ateş gibi tîz ve tünd gazabı ey piser hem Hak’tan görürsün, çünkü basarını açasın, yani eğer ki basar-ı basîretin küşade etsen, nefsinde olan âb-ı hilm ve âteş-i gazabı dahi hem Hak’ın emrinden görürdün ey azizim. Eğer bâdın yani rüzgârın canı Hak’tan vâkîf ve haberdar olmayaydı, Âd kavminin ortasını kaçan fark ve idrak eylerdi.

Yani Hûd Peygamber aleyhisselâmın ümmetini Âd kavminden kaçan fark eylerdi ve Âd kavmini kâhır ve helâk edip müminlere bâd-ı sabâ olur mu idi? Hazret-i Hûd aleyhisselâm kendiye tabî olan müminler etrafına bir hat çekti, ta kim sarsar o müminlere zarar vermeye. O bâd-ı sarsar o yere ki yetişirdi, nerm ü latîf olurdu. “Ve ‘ammâ Âdun fe-uhlikû bi-rîhin sarsarin ‘âtiyetin”⁵³ âyet-i kerîmesinin muktezasınca kavm-i Âd o rîh-i âsîf ile helâk olup onlara eriştikte kâhır ve anîf olurdu.

Her kim ki o hattan taşra idi, cemî’isini havada pâre pâre sırdı, telef ve helâk etti. Buncılayın yani Hazret-i Hûd aleyhisselâm gibi Şeybân-ı Râ’î hat çekti, koyun sürüsünün etrafına bir hat etti. Şeybân-ı Râ’î radiyallâhu anhu, İmâm Şâfi’î radiyallâhu anhu hazretlerinin zamân-ı şerîfinde gelmiş ve dünyayı târik olmuş ve nevâhî-i Mısır’da karar kılmış bir merd-i sâhib-i kerâmet ve bir velî-yi ehl-i sa’âdet idi ki ekser-i evkâtta Hazret-i İmâm Şâfi’î onun [647] ziyaretine varır idi ve Şeybân-ı Râ’î cumadan cumaya şehre gelip cuma namazını eda edip yine kûfendleri canibine revan olurdu.

Çün kim o Şeybân-ı Râ’î cuma canibine gideydi, namaz vaktinde ta kim kurt orada sürü üzere Türk-tâz getirmeye. Hiçbir gurg o hattın içine gitmezdi. Her bir kûsfend o nişandan taşra gelmezdi. İmdi Hazret-i Pîr efendimiz bu kıssadan hisse canibine şürû’ edip buyururlar ki “İşte kurdun hırsı yeli ve kûsfendin hırsı merd-i Hudâ’nın dairesine bend oldu, yani mukayyet ve merbut oldu. Kurdun hırsı yeli daireden içeri girmeyip kûsfendlere zarar irgürmedi ve kûsfendler dahi daireden tecavüz edemeyip kendilerini kurt eline vermedi. Kezâlik merdân-ı Hudâ dairesine dahil olanlar hırs u hevâ vasıtasıyla daireden çıkıp ebâlîs ü şeyâtîn pençelerine giriftar olmazlar. Ebâlîs ü şeyâtîn dahi o daireye girip onları âzürde ve perişan kılmazlar, zira dâ’ire-i merd-i Hudâ’ya bu ikisi mukayyetler ve merd-i Hudâ’nın dairesi bunların mabeynine setler olmuştur.

İmdi ariflere ecel ve mevt yeli dahi bunun gibi nerm ve latiftir ve o bâd-ı ecel Yusuf aleyhisselâmın râyiha-i tayyibesi gibi yani mahbûbların nesîmi âşıklara nice hoş gelirse, bâd-ı ecel dahi ariflere onun gibi latif ve hoş gelir.

Ateş, Hazret-i İbrahim aleyhisselâma dış vurmadı, çünkü o, Hazret-i Hakk'ın makbul ve güzidesidir, ateş onu nice ısıtır azizim. Hemçünîn ehl-i dîn, şehvet ateşinden yanmaz, ammâ ehl-i dînden bakilerini ka'r-ı zemîne iletmıştır. Nitekim ateş-i suverî Hazret-i İbrahim aleyhisselâmı bilip yakmadığı gibi ateş-i shevât-ı nefsanî dahi ehl-i dîni bilip ve fark kılıp onları yakmaz mevlânâ.

Lehu'l-hamdu ve'l-minne "Hâzâ min fazli rabbî"⁴ bu yüzsüz asi Aşçı Dede'nin de ismi İbrahim Halil'dir. İşte bu isme hürmeten ne dünyada shevât-ı nefsanîye ateşinde ve ne de ahirette firâk-ı ba'dî'n nâr-ı cehîminde yanmam. Bahusus ki ehl-i dîn ü imandan olduğumdan başka aşkla mecnun-veş sultân-ı uşşâk sahra ve kapılarında [648] mest ve hayran geşt ü güzâr ederim, hû eyvallâhi azizim. Baksana Hazret-i Pîr efendimiz dağı sûfî aziz ediyor, niçin insan olan sûfî aziz olmaz, muhakkak elbette olur.

Mesnevî:

Kûh-i Tûr ez-nûr-ı Mûsâ şud bi-raks
Sûfî-i kâmil şud u rest ü zi-naks (1: 867)

"Tûr dağı, Hazret-i Musa aleyhisselâmın rabbisinin nurundan raksa geldi, kâmil sûfî oldu ve o Tûr dağı noksandan kurtuldu."

Mesnevî:

Çi aceb ger kûh-i sûfî şud azîz
Cism-i Mûsâ ez-kulûhî bûd nîz (1: 868)

"Ne acep oldu eğer kûh-i Tûr aziz sûfî olduysa! Yani aceb değildir. Hazret-i Musa aleyhisselâmın cism-i şerîfi dahi bir külûh idi."

Yani Hazret-i Musa aleyhisselâmın cesedi aslında bî-cân bir hâk pâresi idi, pes Hazret-i Hak celle ve alâ ona hayat ve kudret ve ilim ve irâdet verip nübüvvet ve risaletle teşrif edip kendiyile mükâleme mertebesine irgürüp "Kâle rabbi erinî enzur ileyke"⁵ demeye kabil ve lâyıık eyledi.]

İmdi Hak ta'âlâ bir kûha tecelli kılrsa ve o kûh o tecelli berekâtıyla sûfî-i azîz olup raksa gelse ve kâmil olup noksandan necat bulsa, baîd ve garip değildir azizim.

İşte uşşak ve salikân ve müridân da böyledir. Mevlevîlerin raksı ve semai onun feyz ü tecelliyat nurundan değildir, ya nedir mevlânâ? Onların vücutları

kûh-i Tûr'dan aziz ve bâlâ-terdir ki her an tecellî-i subhâniyye bahş ü ihсан olu-
nur, hû. Buraları uzundur mevlânâ.

Biz yine bahsimize gelelim ki asıl maksut ve matlûp ibâdât u tâ'âtı riyasız halisen li-vechillâh eda etmektir ve taklidimizi tahkike yetiştirmek idi. Bina-
enaleyh deve hikâyesini söyledik ki mukallit, muhakkıkla düşüp kalkıp en son muhakkık olduğu gibi ey ihvân-ı bâ-sefâ sizler de muhakkıkın olan evliyâ-yı izâm ve mürşidân-ı kirâm hazerâtının bâb-ı sa'âdetlerine yüz koyup onlara kul u kur-
ban olarak o yollara zümre-i muhakkıkîne dahil olmaktan başka yol ve tarîk yok-
tur azizim.

Hazret-i Pîr Efendimiz bunların hakkında Mesnevî-i şerîfin birinci cil-
dinde 70. sayfada buyururlar:

Mesnevî [Rusûhî, c.1, s. 70-71:

Tîg der-zerrâd [649] hâne-i evliyâst
Dîden-i îşân şumâ-râ kîmyâst (1: 716)

“Tîg-i ma'nâ ve şemşîr-i hubb u velâ, evliyanın cebehâne-i kalblerindedir. Tîg-i bâtını olmayan ve şemşîr-i îkân u irfânı gerden-i cânına kılâde kılmayan kimselere gerekir nakd-i cân u cenânı onlara verip tîg-i irfân u îkânı onlardan ala ve onları bula ve bile ve göre, zira onları görmek ey talipler, sizlere kibrît-i ahmer ve iksîr-i a'zamdır. Ne'am kilîd-i genc-i devlet, dîden-i erbâb-ı velâyet ve kimyâ-yı saâdet, hidmet-i ashâb-ı kerâmettir. Velîkin her talibin bunları görmeye liyakatı yoktur. Bahusus ki bunlara müteşebbih mukallid katı çoktur. Pes talepte ziyade sıdk gerekir ki bunların rüyeti müyesser ola.

Mesnevî:

Cumle dânyân hemîn gufte hemîn
Hest dânâ rahmeten li'l-âlemîn (1: 717)

“Cemî'i dânâlar ve âlem-bînâlar hemîn bunu demişlerdir: Hemîn ki vâris-i Nebî olan dânâ ve ârif-bînâ âlemler için rahmettir.” Asıl dânâ ve vâris-i enbiyâ olan, ulemâ-billâhtır ki halîfe-i Mustafa ve hulefâ-yı cemî'i enbiyâ ola. Kemâ kâle aleyhisselâmu: “el-Ulemâu hulefâu'l-enbiyâi ve veresetî ev veresetu'l-enbiyâi.”⁵⁶ Pes “Ve mâ erselnâke illâ rahmeten li'l-âlemîne”⁵⁷ âyet-i kerîmesi ki o hazretin şân-ı şerîfinde nazildir. Pes ona vâris olan kâmil dahi âlemlere rahmet olur.

Mesnevî:

Ger enârî miharî handân bihar
Tâ dihed hande zi-dâne-i û haber (1: 718)

“Eğer ey talip, bir enâr alırsın hande eyleyici, yani şakk olup derununda olan taneleri zâhir kılıcı enâr al, tâ hande onun tanesinden haber vere.” “Enâr”dan murat, alâ tarîki'l-isti'âreti't-temsîliyye ârif-billâhın vücududur. “Hande”den murat, dehân-güşâ ve ma'nâ-nümâ olduğu hâlettir. Ve “tane”sinden murat, esrâr-ı rûhî ve akayit ve efkâr-ı kalbîdir. Pes buyururlar ki “Ey tâlib-i evliyâ, eğer enâr-sıfat bir yâr-i Hudâ'yı harîdar olasın, dehan-güşâ ve ma'nâ-nümâ olan mahzendir; dâne-i esrâr-ı al ki tâ onun inbisât ve tekellümü, esrar tanelerinden ve akidesi hânelerinden haber vere. Zinhar şu enâr-ı alma ki [650] mestur ola ve derûn-ı ahvâli nâ-malûm ola, tâ sonra magbûn olmayasın ve mahzûl kalmayasın.”

Mesnevi:

Ey mübârek handeeşî k'û ez-dehân
Mînumâyed dil çu dür ez-durc-i cân (1: 719)

Yani “Ey mübarek şol narın handesi ki yani şol ârif-i pür-esrârın dehân-küşâ ve ma'nâ-nümâ olması ki o arif dehânından göstere dürc-i cândan dür gibi sırr-ı dilini ta güftâr-ı bîrunundan esrâr-ı derûnunu aşikâr kıla ve talipler ona şikâr ola.”

Mesnevî:

Nâ mübârek hande-i ân lâle bûd
Kez dehân-ı û siyâhî dil numûd (1: 720)

“Nâ-mübârek hande o lâlenin handesi oldu ki onun dehânında habasetinin siyahlığı göründü.”

Lâleden murat şol müddeîdir ki onun kelâmından sevâd ü kasvet-i kalbî ve cehl ü zulmet-i derûnî münfehîm olur ve zuhura gelir.

Mesnevî:

Nâr-ı handân bâg-râ handân kuned
Sohbet-i merdânet ez-merdân kuned (1: 721)

“Nâr-ı handân, yani münşak olup dehân-güşâ ve dâne-nümâ olan enâr, bağı handân ü şâdân eyler zînet-i bâg olduğu cihetten. Kezalik yâr-ı handân, bâg-ı cinânı handân eyler. Ve kezalik sohbet-i merdân-ı ilâhî seni merdândan eyler.” Zira sohbetin müessire olması muhakkak ve her şey mukarininin hükmünü ahz eyler dedikleri musaddaktır. Musâhabet-i evliyâ musâhabet-i Hudâ'ya mûsıla ve hizmet-i asfiyâ kurbet-i Mevlâ'ya vesile idiği beyne'l-urefâ ma'hûd ve

mevsûktur. Kemâ kâle Ebû Bekr Timistânî: "İshabullâhe, fe-in lem tutîkû fe's-habû ma'a men yashabullâhe li-rûsilekum bereketu suhbetihi ilâ suhbetillâhi ta'âlâ."⁵⁸

Beyit:

Ez-der-i ehl-i dilân dûr meşû ey tâlib
Her ki dûr nîst ezîn der be-Hudâ nezdîkest⁵⁹

Mesnevî:

Ger tu seng-i sahra vu mermer şevî
Çûn be-sâhib-i dil resî gevher şevî (1: 722)

"Ey nâ-müsta'id olan ve adem-i kâbiliyetine itiraf kılan kimse, farazî eğer sen katı taş ve mermer olasın, çün kim sâhib-i dile erişesin, gevher olursun."

Zira ashâb-ı dilden olan evliyanın nazarları kimyadır. Onların nazar-ı iksîr-te'sîrleri talibin mis gibi olan vücûd-ı hakîrini zer-i hâlis gibi âlî-kadr ve izzet ü şerefle [651] sâhib-i sadr eyler.

Mesnevî:

Muhr-i pâkân der-miyân-ı cân nişân
Dil medih illâ be-muhr-i dil-hoşân (1: 723)

"Ey talip, pâkların muhabbetini canın içinde dik, yani can dilini onların muhabbetinde makam et; gönül koma illâ dil-hoşların muhabbetine ko aziz."

Mesnevî:

Kûy-ı nevmîdî merev umîd hâst
Sûy-i târîkî merev hûrşîd hâst (1: 724)

"Nevmidlik mahallesine gitme, zira ümitler vardır, yani mevus ve nâ-ümîd olma ki Hazret-i Rahman'ın talip olanlar için eltâf-ı hafiyyesi vardır. Karanlık canibe gitme hurşîdler vardır, yani zulmet-i ye's ü küdüret canibine teveccüh etme ki âsûmân-ı velâyetin âfitâbları vardır ki onlar nûr-ı kâmilleriyle taliplerin zulmet-i derûnunu izale ederler."

Mesnevî:

Dil tu-râ der-kûy-ı ehl-i dil keşed
Ten tu-râ der-habs-i âb u gil keşed (1: 725)

“Gönül seni ehl-i dil mahallesine çeker; ten seni ab u gil hapsine çeker.”

Eğer dile tabi olursan, ashâb-ı dile mukarenet eylemekle devlet-i ebedî ve sa'âdet-i sermedî bulursun ve eğer tenin hükmüne uyarsın, âb ü gil zindanında zelil ü hakir kalırsın.

Mesnevî:

Heyyin gıdâ-yı dil bidih ez-hem-dilî
Rev bicû ikbâl-râ ez-mukbilî (1: 726)

“Agâh ol bir hem-dilden gönül gıdasını ver; yürü devlet ü ikbali bir mukbil-den iste.”

Yani bir sâhib-i ikbâl olan ehl-i kemâlden ikbâl-ı hakîkîyi tâlib ol ve kalp ve ruhuna onun maarif ve esrarından gıda ver demek olur.]

Ey aziz ikbal harflerini alt üst edersen, kendisi gibi “La bekâ” olur. Ammâ bu dünya ikbali hakkındadır, velâkin ahiret ikbali böyle değildir ki sahihen ikbaldır ve bakidir. Ah hani ya o canım efendim, İkbâl hanımefendi hazretleri dünya ikbali olsun, Cenâb-ı Hakk'ın hediye ve atıyyesi değil mi? Dünyada olduğum müddetçe onunla neşeyâb-ı zevk ü sefa edip aşkbazlık ederim. Ahirette ukba ikballeri hanımefendiler hazretatıyla mest ü hayran la-ya'kıl olup baki ve daim ile sarılıp bürünüp hayât-ı ma'nevî ve ebedî mazhar-ı hayy-ı lâ-yemût olurum, mevlânâ. Ah ah bu hanımefendiler hazerâtının hâl ü şân [652] ü kadr-ı âlîlerini nasıl nazarına arz edeyim ve nasıl vasf edeyim.

Risalemizde evvelce arz u beyan olunduğu üzere Sultân-ı Ulemâ-billâh kud-dise sırruhu'l-azîz efendimiz buyurmuşlardır ki “Kişi, haremîni dâ'ire-i şerîat ve edebde olarak fevkalâde sevip muhabbet etmelidir. Niçin? Min ciheti'n-nefs değil; ancak Cenâb-ı Resûl-i Kibriyâ sallallâhu aleyhi ve sellem efendimiz hazretleri, Hazret-i Aişe-i siddîka radiyallâhu anhâ validemize olan fevkalâde muhabbetleri sırrına mazhar u nail olmak için” buyurdular. Ey azîzân, malûm olsun ki peygamberân-ı izâm ve evliyâ-yı kirâm hazerâtının değil yalnız zât-ı âlî-kadr şanlarına hürmet ü ri'âyet-i mahsûsa etmek, belki esâmî-i şerîfleri zikrolunduğu zaman salâvâtullâhî ta'âlâ aleyhi ve aleyhim el-ecma'in ve kaddesallâhu ta'âlâ esrârehumu'l-azîz diyerek bu esâmî-i şerîflerine hürmet ü riayette ne derecede eltâf u rahmet ü gufrân-ı ilâhî bahş-ı tecelliyât edeceğini evvelce risalemizde zikr ü beyan olunan berber hikâyesi gibi işte nazarına bir hikâye dahi nakl ü beyan edeyim.

Şöyle ki Hazret-i Melik-i Celîl esnâ-yı İncil'de Hazret-i Nebiyy-i cemîlin bazı şifât-ı alıyyesini beyan eylemiş idi. Nasrâniyyândan bir taife İncil'in kiraati vaktinde Hazret-i Resûl-i Ekrem efendimizin İncil'de mezkûr olan na't-ı şerîfine

tazim ve tebcil eylerler idi. O hazretin nâm-ı şerîfi berekâtıyla ve onun natına tazim eyledikleri sebebiyle helâk-ı suverî ve manevîden Hak ta'âlâ onlara halâs ve necat müyesser eyledi. Hazret-i Pîr Mevlânâ efendimiz bunların hâlini ve tazim eyledikleri vasıta ile buldukları mertebenin netice ve mealini nazma getirip buyurmuşlar. Bu yüz­süz asi Aşçı Dedeleri de Türkçe olarak burada beyan ettim. Şöyle ki Mustafa aleyhisselâmın nâm-ı şerîfi İncil'de var idi. O peygamberlerin süruru sefa bahrinin namı var idi. O resulün şekillerinin ve hilyelerinin zikri var idi. İncil'de onun gazasının ve savmının ve ekl ü yürebünün zikri var idi. Nasranîlerin bir taifesi sevaptan [653] ötürü çün kim o nâm-ı şerîfe ve hitâb-ı latîfe erişirlerdi, yani okuyup ism-i şerîflerine ve evsâf-ı latîfelerine gelseler, o nâm-ı şerîfe bûse verirlerdi, yani öperlerdi, o latîf vasîf üzere yüz korlardı, yani onu tazimen yüzlerine sürerlerdi. Bu fitnede ki yani o zaman zuhur eden vezirin fitnesinde ümeranın kıtal ve cühelânın maktul olması zamanında o ta'zîm-i nâm-ı Mustafa aleyhisselâm eyleyen guruh, fitneden ve şükûhtan emirlerin ve vezirlerin şerrinden emin ve salim ve Hazret-i Ahmed'in nâm-ı şerîfi penâhında müstecîr oldular, yani aman bulucu ve mahfuz olucu oldular; dünyada helâk olmaktan ve ahirette cehenneme girmekten necat buldular. Yehûd ve Nasârâ fırkalarının içinde birer fırka-i nâciye vardır ki onlar dahi fırka-i Nâciye-i İslâmiye gibi dünyada kahr-ı ilâhî ile helâk olmazlar ve ahirette dahi nara duhul kılmazlar. Nitekim bu hadîs-i şerîf bu mazmunu müeyyit olur ve bu manaya şehadet kılar. Kâle aleyhisselâm: "İftrakati'l-Yahûdu." Ve fî rivâyetin uhrâ: "Teferrakati'l-Yahûdu alâ ihdâ ve seb'îne firkatên. Kulluhum fi'n-nâri illâ vâhideten minhüm."⁶⁰ Nasârâ kavminin tefrikasına sebep, iptida Pavlos nam vezir olmuştur ki bunları on iki tomar sebebiyle on iki fırka kılmıştır. Bادهu bu on iki fırka yetmiş bir fırka olmuştur. Bunların küllîsi eğer Yahudî ve eğer Nasârâ'dan ehl-i dalâlet ve ashâb-ı gabâvettendir. Dünyada kahır ile helâk olmak ve ahirette nâra duhul kılmak mukarrerdir. İllâ bunlardan şol bir fırkalar değil ki Tevrat ve İncil'de Hazret-i Mustafa'nın nâm-ı şerîfi ve na't-ı latîfini görüp tazim ettiler ve onun nübüvvetini ve şer'ini musaddik oldular. Nitekim Nasârâ'dan bu gürûh-ı nâciye o hazretin nâm-ı şerîfine tazim ve na't-ı latîfine tekrim eyledikleri sebebiyle kendi zamanlarında olan fiten ü helâktan emin oldular ve nice devlet-i suverî ve ma'nevîye vusul buldular ki onların nesli dahi bisyâr oldu. Hazret-i Ahmed'in nuru bunlara nâsir geldi, yâr oldu azizim.

İşte mevlânâ bu yüz­süz [654] asi Aşçı Dede kıtmîrleri de her hafta atebe-i felek-mertebe-i Cenâb-ı Resûl-i Kibriyâ sallallâhu aleyhi ve sellem efendimize kömür gibi kapkara olmuş yüz­süz yüzümü sürüp üç kere türbe-i sa'âdeti takbîl edip salât u selâm ihdâ ve arzuhâl takdim ederim. Aman dedem, bize de talim et bu sırrı. Her hafta nasıl oluyor ki o huzûr-ı sa'âdete yetişirsin? Evet öyledir. Bu abd-i fakîr-i zelîl her gün delâil-i şerîfi kıraat ederim. Haftada bir kere hatim

oğur ve hem yine bed' olur, yani pazartesi günleri hatim ile bed' olunur. Esmâ-yı nebîden sonra delâil-i şerifte Mekke-i mükerrerme ile Medîne-i münevver'e'nin resmi vardır. İşte o resm-i şerife ve kubbe-i sa'âdete bu yüz­süz yüzümü sürüp üç kere takbîl ile salât-ı şerif ederim. Bادهu Beytül-mu'azzam resm-i şerifine teveccüh edip "Lâ ilâhe illallâh Muhammedun resûlullâh "Lâ ilâhe illâ ente subhâneke innî kuntu mine'z-zâlimîne"⁶¹ deyip oradan Cennetül-mu'allâ'ya teveccüh ederek Sultân-ı Ulemâ-billâh kuddise sırruhu'l-azîz efendimizin kabri sa'âdetlerine teveccühen rûh-ı kudsiyyelerini takdis ile imdâd-ı rûhâniyyet-i gavsiiyelerini istirham ederim azizim. Oldu mu dedem? Bol bile geldi lezzetim. Aşk olsun, bu aşk, muhabbet sana latifim hû. Lehu'l-hamdu ve'l-minne "Hâzâ min fazli rabbî"⁶² sad hezâr sad hezâr hamd ü senalar olsun ki zâhir ü bâtin berekât-ı ilâhiyye kemâl-i lutf u kerem ü rahmetinden bu yüz­süz asi Aşçı Dede'nin kesesine, hanesine nazar-endâz-ı feyz ü berekât olduğu gibi maksut ve matlûp olan ve sermâye-i ezel ü ebed olan aşkına ve gönlüne bir başka tecelliyât-ı berekât atıyye ve ihsaniyla sad hezâr sad hezâr berekât versin, erenlerim ve minhu hû diye hatm-i niyâz etmiştir. "es-Selâmu aleykum ve rahmetullâhi ve berekâtuhu."

İşte azizim, bahsimiz taklitten tahkike vasıl olmak idi. O da bir muhakkıkın dâmen-i pâk-ı irşâdına sarılmakla hâsıl olacağını arz u beyan ettin. Lâkin burada gönül âlemine bir şey atıldı. O da Musa aleyhisselâmın çoban ile olan mükâlemesidir. Şöyle ki Hazret-i Musa aleyhisselâm Tûr dağına gider iken [655] yolda bir çobanı gördü. O çoban Cenâb-ı Hakk'a hitap edip der idi ki "Ey kerim, ey ilâh, ey bendelerini güzide ve ıstıfa edici ilâh, sen kandasın, ta ben senin kölen ve hizmetkarın olam, senin çarığını dikem, senin başını tarayım, senin kaftanını boyayım, seni bitlerini öldürem. Ey muhteşem, senin önüne süt getireyim, senin elceğini yani elini öpeyim, seni ayacağını ovam, uyku vakti ki gele, senin cây u hâbgâhını süpürem ve pâk edem. Ey benim dükeli keçilerim sana feda olsun. Ey Hudâ, senin zikr-i yâdınıdır benim heyheyim ve heyhayım, yani hey ve hu eyleyip figan eylediğim senin şevk ü yâdın vasıtasıyladır."

O çoban bu üslûp üzere beyhude ve abes söyledi. Hazret-i Musa aleyhisselâm ona dedi: "Ey çoban, bu sözler kimedir?" Çoban, Hazret-i Musa aleyhisselâma dedi "O kimseyedir ki bizi yarattı, bu zemin ve âsumân ondan zuhura geldi." Hazret-i Musa aleyhisselâm dedi: "Hay ey çoban, hîre-ser ve mecnun oldun; hod Müslüman olmamış iken kâfir oldun. Bu ne herzedir, bu ne küfürdür ve ne batıl hezeyan sözdür! Kendi dehânına pamuk sok, ta ağzın bu gûne sözü söylemeye. Senin küfrünün kabih rayıhası cihanı kokmuş eyledi. Senin küfrün dinin dîbâsını eski ve pare pare eyledi. Çarık ve dizbağı sana lâyıktır. Bir âfitâb-ı azîmü'ş-şâna bunun gibiler kaçan reva ve sezadır. Bu sözden eğer sen gülü ve dehânını bağlamayasın, âsumândan bir ateş gelir ve halkı yakar. Eğer sana kahr-ı ilâhî ateşi manen gelmediyse, bu dehânından zuhur eyleyen duhân-ı küfür ve isyâna nedir? Canın siyah olmuş, revânın merdut nedir? Yani bu zâhirde olan

küfür ve isyan ve beyhude hezeyan, bâtında olan nâr-ı kahrın alâmet ve duhânı ve canın siyah olmasının ve revanın merdut kalmasının asar ve nişanıdır. Eğer bilir isen ki Yezdân-ı âdil hakimdir, herze ve küstahlık sana nice layıktır, yani Hazret-i Hakk'ın eğer sen var olduğunu [656] bileydin, onun hakkında bu gûne kelimât söylemekten hazer kılardın. Akılsızın dostluğu hod düşmanlıktır. Hak ta'âlâ hazretleri buncılayın hizmetten ganidir. Bu sözleri ey çoban, sen kime dersin, amm u hâline mi dersin? Celâl sahibi olan Hudâ'nın sıfatında cisim ve hacet mi dersin? Hazret-i Zü'l-Celâl ve'l-ikrâm olan Hudâ hod ihtiyaç ve cismaniyetten münezzehtir. Sütü o kimseye içir ki neşv ü nemâdadır, çarığı o kimseye giydir ki o pâya muhtaçtır, Hazret-i Hak hod bunlardan müstağnidir.”

Dahi Hazret-i Musa salâvâtullâhi alâ nebiyyinâ ve aleyhi çobana dedi ki “Ey çoban, bu senin sözün faraza ve ger bende için ise o bende-i hâs ki Hazret-i Hak onun hakkında dedi o nebidedirve ben hod oyum ve buyurdu halife müstahlefin aynı olduğuna işaretir. Bu manaya âyât ve ehâdiste delâil katı çok vaki olmuştur. Kemâ kâle Allâhu ta'âlâ fî hakki nebiyyihi: “Innellezîne yubâyi'üneke innemâ yubâyi'ünallâhe”⁶³ Dahi buyurmuştur: “Men yuti'ir-resûle fe-kad etâ'allâhe.”⁶⁴ Dahi “Ve mâ rameyte iz rameyte velâkinnallâhe remâ”⁶⁵ Dahi Cenâb-ı Resûl-i Kibriyâ bu manaya işaretten buyurmuştur: “Men re'ânî fe-kad re'a'l-hakka.”⁶⁶ Ve o bendedir, sana dediğim ki Hak ta'âlâ onun şânında: “Maridtu fe-lem te'udnî”⁶⁷ buyurdu, yani o Allah dedi ki ben hasta oldum, beni iyadet etmedin, ben rencûr oldum, o mariz تنها hasta olmadı. Kemâ kâle Allâhu ta'âlâ fî hadîsi'l-kudsiyyi: “Ya'bne âdeme maridtu.” Ey âdemoğlu ben hasta oldum. “Fe-lem te'idnî” beni iyadet etmedin. “Ve'stat'amtuke fe-lem tut'imnî ve'steskaytuke fe-lem teskinî” ben taam istedim, sen it'âm etmedin, ben su istedim, iska etmedin. “Kâle ya rabbi ve keyfe e'ûduke ve ente rabbu'l-âlemîne. Kâle Allâhu ta'âlâ “E-mâ alimte enne abdî fulânen marida fe-lem te'idhu, e-mâ alimte lev udtehu le-vecedtenî indehu. İlâ-âhirihi.”⁶⁸ Meşârik'te mufassal hadistir. Ve bundan maksut odur ki “Bî yesma'u ve bî-yabsiru” mertebesinin sahibi olmuştur. Onun hakkında [657] bile bu gûne makalât beyhûdedir. Kanda kaldı ki Hazret-i Hakk'ın şân-ı şerifinde olan meşâyih-i sūfiyye bu mertebeye kurb-ı nevâfil derler ki kaçan abd ber-mûcib-i hadîs-i kudî “Lâ yezâlu'l-abdu yetekar-rebu ileyye bi'n-nevâfili hattâ uhibbuhu fe-izâ ahbebtuhu kuntu sem'ahu ellezî

yesma'u bihi ve basarehu ellezî yubsiru bihi ve yedehu elletî yabtişu bihâ.”⁶⁹ Kul, hizmet-i nâfileye müdavemet eylese bir mertebeye vâsıl olur ki Cenâb-ı Hak ona muhabbet ede, o vakitte ki Cenâb-ı Hak, abdine muhabbet eyleye; abd, Hakk'a bir mertebe takarrüb eyler ki bilâ-hulûl ve lâ-ittihâd Cenâb-ı Hak ona âlet mesa-besinde olup sem'-i Hak'la sâmi' ve basar-ı Hak'la nazır ve kudret-i Hak'la bâtiş ve kuvvet-i Hak'la mâşî olur ve velâyet ü keramet mertebesini bulur. Pes bu mer-tebeye vâsıl olan abde bir kimse ihanet eylese ve bî-edebâne söz söylese, zulmet-i cinâna ve nez'-i îmâna sebep olur. Kemâ kâle Allâhu ta'âlâ “Men ehâne lî veliy-en fe-kad bârezenî bi'l-muhârebeti.”⁷⁰ Ve kemâ kâle eş-Şeyhu'l-ekberu kadde-sallâhu sırrahu'l-azîz: “Men câlese's-sûfiyyete ve hâlefe mâ yetehakkakûne bihi neze'allâhu'l-îmâne min kalbihi.”⁷¹

Dahi Musa aleyhisselâm, çobana dedi ki “Hak ta'âlânın has bendesine bî-edeb ve bî-pâk söz söylemek kalbi öldürür ve varakı kara eyler, yani defter-i ameli siyah eyler. Eğer sen bir merde Fatma dersen, eğerçi merd ü zen cemîan bir cins-tir, zira cümlesi insandır ve merd ü zen hayvân-ı nâतिकlik tarifinin tahtında da-hildir, lâkin o Fatma dediğin kimse senin hûn u helâkına kast eyler. Eğer mümkün olsa, her ne kadar o kimse hoş-hû ve halim ve selim ve sâkindir, maa-hâzâ yine bu namla tesmiye olunmaktan ona ar gelir, sana hışım eyler. Hâlbuki Fatma zenler hakkında medihtir, zira Hazret-i Peygamber aleyhisselâmın duh-terlerinin ism-i şerîfidir. Ammâ merde Fatma dersen, ona zahm-ı sinân olur ve bu söz onun kalbini mecruh kılar. Pes ey çoban, dest ü pâ bizim hakkımızda me-dih ve sitâyıştır, zira bî-dest ü pâ olmak [658] ayb u noksandır.”

İşte azizim, buraya kadar zikr ü beyan olunan kelimâtı vaktaki biçare çoban işitti; çoban, Musa aleyhisselâma dedi ki “Ey Musa, benim dehânım diktin ve pişmanlıktan sen benim canımı yaktın.” Çoban derhâl câmesini yırttı ve hara-retle bir ah etti, ber ü beyâbâna baş koyup gitti. Hudâ-yı ta'âlâdan Musa aleyhis-selâma vahiy geldi böyle diye ki “Ya Musa, bizim bendemizi bizden cüda eyledin. Sen bendelerimi bana vâsıl eylemekten ötürü mü geldin, yahut fasl ü cüdadın ötürü mü geldin? Ya Musa, mademki kadirsin, firakta ayak koma! Eşyanın eb-gazı ve ekbahı benim katımda talâktır. Yani ya Musa kadir olduğça ayak koma firaka, şürû' etme iftirâka, zira eb-gaz-ı eşyâ benim katımda talâk ve firaktır. Her bir kimseye bir sıret komuşum, her bir kimseye bir ıstılâh vermişim.” Yani Haz-ret-i Musa'ya itâb-ı Hazret-i İzzet'ten böyle vaki oldu ki “Ya Musa, her bir kim-seye sıret-i hâs vaz' eyledim ve her bir kimseye bir nevi ıstılâh verdim ki bu ih-

tilâf-ı elsinе ve ıstılâh dahi âyât-ı azîmeden bir ayet ve arz u semavatın halkı manendi kudret-i bâhireden bir kudrettir. Ya Musa, onun hakkında ve istidadında o söz medihdir ve senin hakkında ve istidadına nispet zemdir; onun hakkında şehd ve senin hakkında semdir, zehirdir. Ben bendelerime tâ'ât u ibâdâta emir eylemedim ta bir fayda edem; belki bendelerime tâ'ât u ibâdâta emir eyledim, ta kim o vasıta ile bendelerim üzere bir cûd u ihsan edem. Yani ben kullarıma emir ve teklif eylemedim ta kim onlardan sûd ve fayda edem, emir ve teklifi bendelerime cûd eyleyem, onun için eyledim" "Ve mâ halektu'l-cinne ve'l-inse illâ li-ya'budûni."⁷²

Pes Hak ta'âlânın cinni ve insi kendiye ibadet eylemek için halk etmesi kendiye istikmâl için değil, belki bendelerinin o ibadetle istikmâl ve intifai içindir. Eğer ibadet eylerse, kendiye fayda ve eğer etmezse [659] kendiye zarar. Biz azîmü'ş-şân lisana bakmayız ve kâle nazar kılmayız. Biz revâna ve hâle nazar kılarız, kalbe nazar ediciyiz. Eğer o kalp, hâşi' ve hâif ola, eğerçi telâffuzsuz tâ hâdi' ola, yani nâzır-ı kalbiz. Eğer bir kalb-i hâşi' ola, bizim nazarımız o huşuadır. Ey Musa, benim kullarımdan adap biliciler gayrı gürûhtur ve sahte cân ü revân bir âher gürûhtur. Âşıklara her nefes yanmaklık vardır. aşk ateşine. Viran köy üzere haraç ve öşür yoktur, yani harap olmuş âşiktan mürâ'ât-ı âdâb murat olmaz ki "İzâ temmeti'l-mahabbetu sekatat şurûtu'l-âdâbi"⁷³ denilmiştir. Eğer bi-hasebi'z-zâhir hata söylerse ona hata edici deme ki bi-hasebi'l-ma'nâ o atva'-ı halkullâhtır. Eğer pür-hûn ola, şehitleri yuma, yani âşık olan kimseyi bir şey ki mu'ayyeb ü mülevves kılsa, o mu'ayyeb ü mülevves olan şeylerle âşık pür olsa, o şehîd-i tîg-i muhabbettir. Onu o ukalâya kerahet ve habaset veren uyûbdan yuma, zira ukalâya nispetle o ayb ve nâ-pâklıktır, velîkin uşşaka nispetle ayn-ı pâklıktır, zira şehitlere hûn, âbdan evlârektir. Bu hata ki uşşaktan sâdır olur, yavuz su abdan evlârektir. Kâle aleyhisselâm "İzâ ahabballâhu abden lem yadurr zenbuhu."⁷⁴

Kabe'nin içine kıblenin resm ü itibarı yoktur, her ne canibine bir kimse onda teveccüh eylese caizdir. Ammâ hâric-i Kabe'de olanlar ona müteveccih olmak vaciptir. Pes uşşâk-ı ilâhî, kabe-i hakîkate vâsil olanlardır, ber-muktezâ-yı "Fe-eynemâ tuvellû fe-semme vechullâhi."⁷⁵ Her ne hâle ki teveccüh edeler onda vech-i Hudâ'yı müşahede kılanlardır. Bunların katında resm ü âdet kaydı yoktur, belki melâmet ve fezahat üzere olmak şanlarındandır.

Ey azîzân ve ey ihvân-ı pür-zevk ü sefâ, cümlelenizin malûmu olduğu üzere aşk ki ifrât-ı muhabbete derler, aşkın milleti yani dini dükeli edyândan cüdadır.

Onun için ki tekâlîf-i dîniyye bi'l-küllîye akıl üzere mübtenî olmuştur. [660] Ve âşık mahkûm-ı akl değildir, belki mahkûm-ı aşk ve esîr-i ifrât-ı muhâbbettir.

İmdi âşıkın dini, cemî'-i dînlerden cüda oldu. Âşık maşûkundan gayrıyı bilmez ve mahbûbundan âher bir mahbûb müşahede kılmaz, belki kendiyi dahi görmez. Âşıklığı ve maşûkluğu bir emr-i i'tibârî ve bu ikisini mazhariyyet-i Bârî görür. Bu takdirce dahi millet-i aşk cemî'-i dînlerden cüda olur ki dükeli edyân kesret ü mugayeret ehli için vaz'-ı ilâhîdir. Âşıkların mezhep ve milleti Hudâ'dır, yani âşıkların mahall-i zehâb u sülûku ve milleti Hudâ'dır. Âşıkları gâh seyr-fillâh ederler ve gâhî seyr-maallâh edip "Ve huve ma'akum eyne mâ kuntum"⁷⁶ fehvasınca her ne hâlde ki gitseler, onunla giderler. Pes Hudâ'dan gayrı görmezler ve Hudâ'dan gayrıyı bilmezler. Pes gayr kalmayınca âşıkların mezhep ve milleti Hâdâ olur.

İşte azizim, o âşık-ı Hudâ olan çoban hakkında Hazret-i Musa aleyhisselâm Cenâb-ı Hak'tan itap işitti. Beyâbânda çobanın ardınca yeldi. O şarâb-ı aşkla mest ü sergeşte olmuş çobanın ayağının nişanı üzere sürdü. Râh-ı beyâbândan tozlar silkidi, yani cüst-cüda ziyade sürat eyledi ve çok tâb ü meşakkatten sonra Hazret-i Musa aleyhisselâm akıbet çobanı buldu "Men talebe ve cedde vecede"⁷⁷ fehvasınca. Buldu ve gördü ve ona dedi ki "Müjde ver ey çoban ki Hak'tan sana destur yetişti, hiç adab ve tertip isteme, tenin ve gönlün her ne ister ise onu söyle, zira senin küfrün dinden ve senin dinin canın nurudur, yani senin küfrün din ve dinin nûr-ı cândır. İmdi sen azâb-ı Hudâ'dan ve senden cihana mensup olanlar amandadırlar, yani senin hürmetin için ehl-i cihân dahi azâb-ı Hudâ'dan amandadırlar. Ey "Ve yef'alullâhu mâ yeşâ'u"⁷⁸ mefhumunun muaf ve mütesellemi var lisanını lâübali-vâr kayırmaksızın fetheyle [661] ve her ne diler sen söyle."

Ekser-i ehl-i sünnet "Ve yef'alullâhu mâ yeşâ'u"⁷⁹ manasına mukir iken bir kimse böyle akıldan ve şeriattan hariç vaz' eylese, maa-hâzâ makbûl-i Hak olsa ve Cenâb-ı Hak onu af kılsa, kusûr-ı ma'rifetleri olduğundan inkâr ederler ve semt-i itizâle giderler. Kıyas ederler ki kâr-ı Hak ber-muktezâ-yı akl ola. Hâlbuki lâzım değildir muktezâ-yı akl üzere ola, belki "Fa'âlu limâ yurîdu"⁸⁰dur. Ve dahi "Lâ yus'elu ammâ-yef'alu"⁸¹dur azizim.

İmdi çoban, Musa aleyhisselâma cevap verip dedi ki "Ey Musa, âlem-i cezbeden ve mertebe-i sekreden geçmişim. O sözler cezbe hâlinde idi. Ben şimdi gönül kanına karışmışım ve bulaşmışım." Murat mertebe-i fenâ ve izmihlâle eriştim demek olur. "Ben cezbe-i ilâhî sebebiyle sidretü'l-müntehâdan geçmişim,

yani ben şimdi sidretü'l-müntehâdan öte geçtim.” Sidretü'l-müntehâ fevk-i semâ-yı sâbi'de bir mertebedir ki cennetü'l-me'vâ onun katındadır ve makâm-ı Hazret-i Cibrîl'dir. Ulûm u a'mâl-ı halâyık ancak ona dek vâsıl olup ve onda nihayet bulunduğu için sidretü'l-müntehâ denildi ve ukûlu u nûfûs-ı halâyık onun tahtında olduğu çün Allâhu a'lem sidreye teşbih olundu ve vâsıl-ı Hak olan uşşâk-ı ilâhî mertebe yönünden sidretü'l-müntehâdan ileri geçmişlerdir ve bilâvâsita dest-i Hak'tan şarâb-ı aşk u muhabbeti içmişlerdir. Onun için çoban lisanından bu manaya işaret edip buyururlar. Çoban dedi ki “Ey Musa, ulûm-ı halâyıkın ve ukûl-ı nâsın nihayet bulunduğu sidretü'l-müntehâ mertebesinden geçtim ve o canibden nice yüz bin yıl gitmişim, yani sad hezârân sâl takdiren ondan ileri gittim ve vuslat-ı Hazret-i Mahbûb'a yettim ki onun vuslatı mertebesi ukûl-ı idrâktan berterdir. Ya Musa, taziyâne-i irşâd u nasîhati esb-i rûhuma vurdun, tedip eyledin ve ruhum esbi derhâl döndü, sıçramak etti ve gerdûndan [662] öte gitti. Bizim nâsûtumuz mahremi lâhût oldu. Senin destin üzere ve senin bâzûn üzere tahsin olsun ki senin bir zebanın sebebiyle bu mertebeye eriştim.” Nâsût, âlem-i insâniyyete ve lâhut, âlem-i ilâhiyyeye derler, yani Cenâb-ı Ulûhiyyet insaniyetimize mahrem oldu ve onda esmâ ve sîfâtıyla zuhur kıldı demek olur ve bu vuslat senin himmet ü kuvvetinle hâsıl oldum demeyi iş'ar kılar. Ve dahi çoban dedi ki “Ya Musa, benim hâlim el-ân söylemekten hariçtir, bunu ki derim benim ahvalim değildir.” Pes kendiyi aynaya ve kendinde zuhur eyleyen evsaf ve esrarı aynada mer'î olan surete teşbih edip ve nebi ve velinin manen “lî maallâh” vaktinde ittihatlarına işaret kılıp buyururlar ki “Ey Musa, meselâ bir nakış görersen ki aynadadır veyahut ayna içinde durdu, o aynada gördüğün nakış senin nakışındır ki aynaya münakis olmuştur. O nakış aynanın nakışı değildir, yani bi'l-küllîye vücut jengâridan ayna gibi saf oldu ve fânî-fillâh olmakla velâyet mertebesini buldum. Pes her nakış ve suret ki benden velâyet ü keramet ve hikmet ü marifetten ve bunlardan gayrı olan sîret ü haslet görürsen o nakışındır ki sen resûl-i Hazret-i Hak ve halîfe-i vücûd-ı mutlaksın ve o nakış ve suret, benim âyîne-i vücûdumda değildir. Ben faniyim ve suver-i fuyûzâtına mir'ât-ı sâfiyim. Meselâ ben ki ney gibiyim ve sen nâyî gibisin. Sen şol dem ki merd-i nâyî ney içre eyledi ve nây hâlidir; hâl-i derûn o dem vasıtasıyla söze gelip söyledi, nâyın derhord mudur? O merdin derhoru değil midir? Her ne mertebe ney hâlidir, ondan nagamât ve elhan sudur ve zuhur eylese o merd-i nâyînindir, ney ona bir âlet-i mülâhazadır. Pes benden her ne güne kelâm ve peyâm sudur eylese ey Musa senindir ve âyîne-i [663] vücûdumda mer'î ola nukuşu manevî cenabınıdır.”

Kezalik her veli kendi nebisine böyle der ki o veli hangi nebinin kademinde ise o velinin âyîne-i vücûdunda görünen nukûş- kerâmât u velâyât o peygamberindir ve onun nây-ı cesedinden zuhura gelen asvât u nagamât, metbu ve muktedası olan resulündür. Pes evliyâ-yı Muhammediyyeyi böyle bil ve onlardan zuhur edeni o hazretten müşahede kıl azizim. Âgâh ol, âgâh ol ey hâmid olan ve sena ve sîpâs kılan kimse, eğer Allah'a hamd söyleyen maa-hâzâ yine o çobanın nâ-fercâmı ve nâ-sezâ senası gibi anla ve bil, o çobana nispet senin hamd ü senan eğer ki eyürektir. yani eğer ki senin hamd ü senan o çobana nispet olursa ona

nispet bihterdir, velâkin Hazret-i Hakk'a nispetle hem ebter ve bî-ferdir. “Ve-li-hâzâ kâle aleyhisselâm: “Lâ uhsî senâ'en aleyke ente kemâ esneyte alâ nefsike subhâneke mâ zekernâke hakka zikrike yâ mezkûru.”⁸² Nice bir hâmid ü zakirim ve senâ-hân u şakirim dersin, çün kim yevm-i kıyâmette perdeyi ortalıktan kaldıralar ve ref'-i hicâb edeler ki bu olmamıştır o nesne ki halk zannettiler. “Kemâ kâle Allâhu ta'âlâ: “Ve bedâ lehum minallâhi mâ lem yekûnû yahtesibûne.”⁸³ Meselâ çok kimse kendilerini Cenâb-ı Hakk'a hâmid ü zakir ve nicesi dahi senâ-hân u şakir zannederlerdi ve nicesi dahi kendilerini abit ve zahit ve arif zu'm ederlerdi, rûz-ı kıyâmette “Yevme tube's-serâ'iru”⁸⁴ vaktinde bunlara Allah'tan zâhir ola d şey ki onu zanneylemezdi mevlânâ.

Bu senin zikrinin kabulü Hazret-i Hudâ'nın rahmetindedir, yani ey zakir bu senin zikrinin makbul olması kabule müstahak olduğundan ötürü değildir, belki bu senin zikrinin kabulü rahmet-i ilâhiyededir. Müstahâda olan hatunun salâtı gibi mahza ruhsattır. [664] Müstahâda şol hatuna derler ki mutat olan hayzın eyyamından sonra deminin hurucu müstemir ola. Bu hâlette salâtı terk eylemez ve bu dem mâni'-i salât olmaz. İmdi maa-adem-i tahâret müstahâdanın salâtı caizdir ve hakkında ruhsat vardır. Onun salâtının caize olması kendinin tahir olması itibarıyla değildir, belki ruhsat-ı şer'iyyedir azizim. O müstahâdanın namazında kan bulaşmıştır; senin zikrin teşbih ve zan ve çün ü çirâyâ bulaşmıştır, yani o müstahâda olan hatunun namazına hûn âlûdedir. Murat, mezkûr olan Allah'ı kemâl-i tenzîhe kadir olamayıp aklınla itikadında onu bir şeye teşbih ederek zikir edersin ve ona marifetin olmadığından nicedir demekle zikrini âlûde edersin demek olur.

Efendim ah, efendimin efendisi efendim Hazret-i Pîr Mevlânâ Celâleddin-i Rûmî kuddise sırruhu'l-azîz efendimiz Mesnevî-i şeriflerinin ikinci cildinde 154. sayfasında buyurlurlar:

Mesnevî [Rusûhî, c.2, s. 154:

Hûn pelîdest u be-âbî mîreved
Lîk bâtın-râ necâsethâ buved (2: 1799)

“Hûn pelîddir ammâ bir su ile gider, yani hûn, eğerçi pelîddir ve nâ-pâktır ve cüz'î su ile gider, lîkin bâtının necasetleri vardır, vesâvis-i şeytâniye ve ahlâk-ı zemîme gibi ki o âbla gitmez, Allah'ın lutfu âbından gayriyle.” Nitekim buyurlurlar:

Mesnevî:

K'ân be-gayr-ı lutf-ı âb-ı Girdigâr
Kem nekerded ez-derûn-ı merd-i kâr (2: 1800)

Ki o derûnî necâsetler Hazret-i Girdigâr'ın lutfu âbından gayrı ile amel edici olmaz ve taharet bulmaz” demek olur. “en-Necâsetu alâ erba’ati envâ’in kemâ enne’t-tahârete alâ erba’ati envâ’in; necâsetu’z-zâhiri, tahâretuhâ bi’l-mâi ve necâsetu’n-nefsi bi’l-hatâyâ ve’l-ma’âsî ve tahâretuhâ bi’t-tevbeti ve’l-inâbeti ve necâsetu’l-ahlâki bi’l-evsâfi’r-redfeti ve tahâretuhâ bi’l-ahlâki’l-fâdilati ve’l-evsâfi’l-mardiyeti ve necâsetu’s- [665] sirri ve hiye’ş-şirku ve’l-cehâletu ve kille-tu’l-ma’rifeti ve tahâretuhâ bi’t-tevhîdi ve’l-ilmî ve kesreti’l-ma’rifeti.”⁸⁵ Kaçan Hak ta’âlânın bir bendeye lutfu olıcak, envâ’-ı tahâreti ona müyesser edip envâ’-ı necâsetten onu pâk eyler mevlânâ.

Mesnevî:

Der sucûdet kâş rû-gerdânii
Ma’ni-i subhâne rabbî dâniî (2: 1801)

“Ey musallî, keşke sücûdunda yüzünü döndüreydin ve 'Subhâne rabbiye'l-a'lâ'nın manasını bileydin.”

“Subhâne rabbiye'l-a'lâ”nın manası “Usebbihu rabbiye'l-a'lâ tesbîhan ‘ammâ lâ yelîku bi-şânihi” demektir, yani ben a'lâ ve şanı cümleden erfe’ olan mâlik ve seyyidimi tenzih etmekle tenzih ederim şanına lâyük olmayan şeylerden. Pes vücutla olan sücûdun ve teşbih ve çünla olan zikr ü salâtın dahi onun şanına lâyük olmayan şeylerdendir. Lâzım geldi ki onu salât ve sücûdundan tenzih eylesin, belki tenzihinden bile tenzih eylesin ve sücûd vücudunu ona lâyük görmeyip bunu söyleyesin.

Mesnevî:

K'ey sucûdem çun vucûdem nâ-sezâ
Mer bedî-râ tû nigûyî dih cezâ (2: 1802)

“Ki ey benim rabbim, hem sücûdum benim vücudum gibi nâ-sezâdır, yani sana lâyük değildir, tahkiken kemliğe sen iyiliği ceza vermekliğın mukabelesinde iyiliği ceza vermek Hazret-i Hakk'ın şanından acep değildir.” Bu sıfat onun mahlûkunda bile bulunur azim.]

İşte mevlânâ, buraya kadar serd ü beyan olunan kelâmdan bir hülâsa ve bir netice bu oldu ki ibâdât u tâ’ât, zikr ü fikr ve rabîta ve evrâd u ezkâr ve tilâvet-i Kur’ân ile kendiyi halktan mümtaz ve muhtar abit ve zahit bilip deryâ-yı ucb u gurûra dalıp hacca gidiyorum diye Erzurum’dan Rusya ülkesine doğru gitmek gibi olur. Bu ucb u gururdan kurtulmak ister isen çoban gibi âşık olasin, aşka ik-tida eylesin, zira ki aşkıta asla ucb u gurur ve riya dedikleri şeylerin hiç birisi

yoktur azizim, lâkin bununla beraber [666] yine zâhir ibâdât ve tâ'ât ve zikr ü fikr ve rabıtayı terk etmezsin, zira ki bu zâhir ibâdâtı bâtına nişan ve alâmet gibidir. Hazret-i Pîr Mevlânâ Celâleddin-i Rûmî kuddise sırruhu'l-azîz efendimiz, Mesnevî-i şerîflerinin birinci cildinde 234. sayfasında buyururlar:

Mesnevî [Rusûhî, c.1, s. 234:

Ger beyân-i ma'nevî kâfî şudî
Halk-ı âlem âtıl u bâtil budî (1: 2624)

“Eğer beyân-ı ma'nevî kâfi olaydı, yani mücerret iman ve irfan ve itikat İslâm'a kifayet kılaydı, halk-ı âlem atıl u bâtil olurdu.”

Yani ibâdât u tâ'ât ve a'mâl-i sâlihât ve ef'âl-i hasenât işlemekten muattal olurdu. Ammâ ikrâr bi'l-lisân ve amel bi'l-erkân dahi imanın şartındandır ki zâhir bâtının unvanındandır.

Mesnevî:

Ger muhabbet fikr u ma'nîstî
Sûret-i rûze vu namâzet nîstî (1: 2625)

“Eğer muhabbetullâh mücerret fikret ve mana olaydı, bu takdir üzere senin savm u salâtının sureti olmazdı ve ibâdât-ı zâhireye şürû eylemen lâzım gelmezdi.”

Mesnevî:

Hedyehâ-yı düstân bâ-hem-diger
Nîst ender düstî illâ suver (1: 2626)

“Dostların birbirine armağanları dostluk hususunda değildir, illâ suretlerdir, ammâ sûrete delâlet edicilerdir.”

Mesnevî:

Tâ guvâhî dâde bâşed hedyehâ
Ber-muhabbethâ-yl muzmer der-hafâ (1: 2627)

“Ta kim suverî olan hediyeler şahitlik vermiş ola hafâ ve derununda müstetir olan muhabbetler üzere.”

Mesnevî:

Zân ki ihsânâ-yı zâhir şâhidend
Ber-muhabbethâ-yı sır ey ercumend (1: 2628)

“Zira ki zâhirde olan ihsanlar şahitlerdir sırda olan muhabbetler üzere ey muhterem olan kimse.”

Mesnevî:

Şâhidet geh râst bâşed geh durûg
Mest gâhî ez-mey u gâhî zi-dûg (1: 2629)

“Senin şahidin gâh râst olur ve gâhi kizb ü dürûg olur, yani a'mâl-i zâhirin gâhî bî-riyâ halis olur ve gâhî ma'a'r-riyâ müzevvere ve kâzibâne olur. Meselâ mest [667] gâhî meyden ve gâhî dûgdan mest olur. Meyden mest oldukta, mestliği sahih ve sadık ve ayrandan mest oldukta mestliği kâziptir, ammâ nâsa kendisini mest gösterir.”

Mesnevî:

Dûg-horde mestii peydâ kuned
Hây u hûyu ser-girânîhâ kuned (1: 2630)

“Meselâ dûg içmiş kimse kizble bir mestlik peyda eyler ve hay u huy baş ağırlanmâklıklar eyler. Sahih mest olanlar gibi hâl-i girân ki ondan mestlikten eser yoktur.”

Mesnevî:

Ân murâî der-sıyâm u der-salâst
Tâ gumân âyed ki û mest-i velâst (1: 2631)

“O mürâi sıyamda ve salâttadır, ta halka gumân getire ki o mest-i muhabbet-i ilâhîdir. .

Mesnevî:

Hâsil ef'âl-i birûnî dîgerest
Tâ nişân bâşed ber-ân çi muzmerest (1: 2632)

“Hâsil-ı kelâm ef'âl-ı bîrûnu ve suveri diğerdır, yani ahvâl-i derûnîden gayrıdır. Velîkin bu ef'âl-ı bîrûnu vaz' olunmuştur ta nişan ola o nesnenin üzerine ki derunda muzmerdir ki zâhir bâtına unvan ve nişan olur. Ammâ zâhirde olan nişan, sadık ve kâzib olmaya muhtemeldir. Bu ecilden münacata şürû' edip o nişân-ı suverînin gej olmasından rast olmasını fark eylemek için Hak ta'âlâ hazretlerinden temyiz eylemek talep ederler ve gayrılara dahi bu husta Hudâ-yı ta'âlâdan temyiz istemek için irşat buyururlar.”

Mesnevî:

Yâ rab în temyîz dih mâ-râ bihâst
Tâ şinâsîm ân nişân-i gej zi-râst (1: 2633)

“Ya rabbi, sen bize talep ve sual etmekle o temyizi ver, ta kim o eğrilik nişanın doğrudan anlayalım ve kâzibi sadıktan fark eyleyelim” buyururlar azizim.]

Ey cân-ı men, ey cânân-ı men, ey sultân-ı men, Hazret-i Pîr Mevlânâ Celâleddin-i Rûmî kuddise sırruhu'l-azîz efendimiz hazretleri şu bir iki beyt-i şerîfleriyle bu yüzsüz asi Aşçı Dedelerine hitap ve itap ile tevbîh buyururlar ki “Ey yüzsüz asi, ey bîhaber ü irfan, kimin kapısın çalyorsun? Kimi sual [668] ediyorsun? Ey bîhaber, Mesnevî-i şerîfi mir’ât-ı mücellâ gibi karşına alıp onda kendini görüp kendi kendine hitâb-ı itâb ediyorsun!” Uyan dedem, bak bir kere kendine nazar eyle, Hazret-i Pîr efendimizin buyurdıkları bu ucb u gurur, nazarında kaç kantar mevcuttur? Bu tâ’ât u ibâdât ve evrâd u ezkâr ve halktan inziva edip bununla kendini halktan mümtaz ve muhtar bilmek, hacca gidiyorum diye Erzurum’a gitmek ve zaten evvelce bu Erzurum’a gidip hâl ü rengini gördün ve boyan meydana çıktı, artık koca öküz oldun, sin kemâle erdi, hâlâ nazarın zevalde senin a biçare zavallı dedem!” buyururlar azizim. Âmennâ ve saddaknâ lezizim. Pek doğru ve öyledir latifim. Lâkin derviş delirmiş demektir. Mecnûn-ı aşk olanlara da haber anlatmak biraz müşküldür. Onlar ne sadıkı bilirlir, ne de kâzibi tanirlar, ancak maşûk ve mahbûb ve mergubu kim ise onunla hem-dem-i sohbet olurlar mevlânâ.

Filhakika bazı kerede ayran içip mey-i aşk nûş etmiş gibi neşeyâb olup hay ve huy ediyorum, kâzib mestanelikler zuhur ediyor. Bazı kere de sâye-i Cenâb-ı Sultân-ı Ulemâ-billâh kuddise sırruhu'l-azîzde mey-i aşk nûş ile mazhar-ı tecelliyât-ı samedâniyye bahş ü ihsan olunur ise de o zaman da kabıma sığmayıp tecâvüz-i hâl ü hareketten dolayı tekdir ü tevbîh ile beraber dūcâr-ı belâ-yı azîm ü azâb-ı elîm oluyorum. Meşhur meseldir ki “Bin nasihatten bir musibet hayırlıdır.” İşte o hayırlı musibet de sol elime isabet etti azizim.

İsâbetü Musîbet fi Yedi Yesâr

Filhakika insanlar yesârda başka yaşar. Yesârın manası ki zenginlik, servet ve rahat, refah, âsâyiş-i hâl ve kolaylık, âsânlık ise de bir manası da insanın sol eli demektir. İşte sâye-i veliyyü'n-ni'am saadetlû Tahsin Beyefendi hazretlerinde [669] zenginlik ve servet ü sâmân hâsıl oldu. Ammâ sol elim de ameliyat görüp dedim: “Aman el-aman azizim, el-aman.” Bu remz ü muammanın tafsilâtı şöyledir ki evvelce arz u beyan olunduğu üzere müşarünileyh Tahsin Beyefendi hazretlerinin fevkalâde mahcûbî-i lutf u ihsânları olduğum cihetle gönlümün bir feth ü küşadı zamanını arar idim ki hakk-ı âlîlerinde bir dua ve hizmetlerinde bulunayım. Hamd olsun o zamanı buldum. Şöyle ki bir gün şubede rabıtada durur iken bahş-u lutf-ı feyz-i tecelliyâtın gönül âleminde zuhur eden neş'e-i zevk ü sefâ saikasıyla önümde olan masanın miftahını sağ elimle telgraf vurur gibi vurmaya takırdatmaya başladım. Müşarünileyh hazretlerinin mahdûm-ı âlîleri rifatlû Nafiz Beyefendi karşımda sandalyede oturuyor idi. Soru etti ki “Müdür efendi ne yapıyorsunuz?” Dedim: “Mâbeyn-i hümâyûn başkâtibi paşa hazretlerine telgraf keşide ediyorum.” Dedi: “Ne için?” Dedim: “Peder-i âlîleri için.” Dedi: “Teşekkür ederim.” Sonra yukarı tavana doğru bakıp “Olmaz, ramazân-ı şerifte İstanbul'da bulunacaklardır” dedim. Nafiz Bey'e dedim ki “Bayram ertesi olsun” diyorlar.

Fakir de “Olmaz, ramazân-ı şerifte İstanbul'da bulunsunlar diyorum” deyip işe hitam verdim.

Aradan sekiz on gün geçti, telgraf sırrı zuhur etti. Bâb-ı Vâlâ-yı Seraserîde Masraf ve Tekâüt Sandığı Nazırı devletlû Sadeddin Paşa hazretlerinden olunan takrir üzerine müşarûniyleh Tahsin Beyefendi hazretlerinin Tekâüt Sandığı Muhasebeciliğine tahvîl-i me'mûriyyeti atebe-i cenâb-ı hilâfet-penâhîye arz olunduğu haber-i meserret-encâmı alındı. Artık neşeler, zevk ü sefalar azâf-ı muzâ'af oldu. Ammâ velâkin “Usr ma'a'l-yusrâ” sırrınca yüsr onlara, usr de fakire oldu. Ledünniyâtından sarf-ı nazar bi-hasebi'z-zâhir mumaileyhin avucum içinde bir çıban zuhur etti ve ıztırap vermeye başladı. [670] Tabîî ve zarurî etibaya müracaat olundu. Kolağası Hüseyin Efendi biraderimiz can-berâberimiz, kalb-i selîm, âşık-ı sâdık teşrif buyurdu. Kemâl-i nezâketinden buyurdular ki birkaç güne kadar defolmak üzere ilâçlı pamuk ile bir su tertip edip sabah akşam gelip pamuğu su ile ıslatıp elime sarardı. Dört beş gün sonra eğilip dedi ki “Müdür efendi, bizim dediğimiz gibi olmadı, ne çare ameliyat yapmak ister.” Dedim “Aman ya Hazret-i Hüseyin, o iş biraz müşkül olur!” Dedi ki “Birtakım revhler ile elinizin hissiyatını izale ederiz, asla duymazsınız.” Dedim: “Siz bilirsiniz.” Zaten ameliyat icra olunacağı muhakkak idi. Ancak Hüseyin Efendi'nin fakire olan muhabbetleri muktezâsınca evvelemerde böyle bir yalan yaptılar ve çıbanı kemale yetiştirmek için idi mualece azizim.

Her ne hâl ise tabîî ve zarurî rıza gösterilip işte azizim bin üç yüz yirmi üç senesi Şa'bân-ı şerifin dokuzuncu [8 Ekim 1905] pazar günü idi, Operatör Binbaşı Artin Efendi ile beraber gelip ameliyat icra olundu. Filhakika revhler vasıtasıyla pek de his olunmadıysa da yine ıztırap ve elem-i ustura tesirâtı fakiri diğer renk ve hâle koymuştur. El-amân el-aman işte o günden itibaren Artin sabah akşam devam edip fitil işletmeye ve sıkıp içinde olan fenalığı çıkarmaya. Ve buna tahammül olunamadığından güya sabah akşam can alıcı geliyor gibi intizar ile çekilen mihen ü meşakkat asla tavsif ü tarif olunamaz azizim. Artık Artin Efendi'ye her gelişinde şerbetler, kahveler mükemmeldir ki fakire mülâyemetle muamele etsin için. Ve zaten merkum, Mevlevî şeyhi merhum Hacı Eşref Efendi'nin tabibi olup oldukça kulağı delik ve kendisi vaktiyle Arabiyat görmüş ve *Dîvân-ı Sa'dî* mütalaa etmiş ve bazı hadîs-i şerîfler de ezberinde idi. Onun için vaktiyle kendisine Derviş Artin lâkabı verilmiştir. Binaenaleyh iş [671] bittikten sonra yani elimin fitilini değiştirip merhem koyup sardıktan sonra oturup tarîkat-ı aliyye sohbetleri olur idi. Hatta bir gün bu beyti okudum: “Mide tehî ten durust.” Mısra'-ı sânîsini benden evvel Artin Efendi okudu: “Kîse tehî dîn durust.” Aferin deyip taaccüp ettim.

İşte bu hâl-i esef-encâm ile vücutça dahi olan ahvâl-i perîşândan dolayı taam ve şaraptan kesilmiş yemez, içmez melek gibi olmuş idim. Lehu'l-hamdu ve'l-minne bu mesâib sayesinde Cenâb-ı Hakk'a tamamıyla rücu ve tövbe ve istiğfara müdâvemetle deryâ-yı rahmet ü gufrâna dalmış idim. Lâkin evrâd u ezkâr ve saire tatil olmuş idi ki tahâret-i kâmile noksandır. Binaenaleyh hazırlanmaya evvelce niyet etmiş olduğum nisf-ı Şa'bân-ı şerîf duasından mah-

rum kaldım. Ancak evlâd-ı ma'neviyyem bizim Mülâzım Asım Efendi'ye duayı verip kıraatine mezuniyet verdim. O leyle-i berâtta tarif olunduğu üzere kıraat etmiş ve makbûl-i dergâh-ı ilâhî olmuş ki aradan yirmi gün sonra yani ramazân-ı şerifin beşinci günü duanın tevsî-i rızk hakkında olan kısmın sırrı zuhur etti. Şöyle ki mumaileyh Asım Efendi'nin mine'l-kadîm matbaa kitabeti için matbaa varidatından şehri altı mecrediye alır idi. Dört mecrediye de şubede maaşı olup cem'an on mecrediye olur idi. Tasarrufât-ı cüz'iyeye kaidesine zabitan ve memurından şeref-vürûd ederek diğerleriyle beraber bunun da altı mecrediyesi kat' olunmuş idi. Her nasılsa bir zemin ü zaman bularak bunun ve bu gibi matbaada müstahdem zabitanın iki tarafta vazifelerini ifa etmekte olduğundan bunların kemâ-kân müteferrikadan maaşlarının itasına müsaade buyurulması taraf-ı zî-şeref-i müşîriyetten makâm-ı celîl-i seraskerîye inha olunmuş ise de arayerden altı mâh müruruyla cevap alınmadığından nesyen mensiyyen o maaş unutulmuş idi. Lehu'l-hamdu ve'l-minne kemâl-i lutf [672] u ihsân-ı ilâhiyyeden olmak üzere işte nisf-ı Şa'bân-ı şerif dua ve tazarruu sayesinde mumaileyh Asım Efendi ile sair arkadaşların müteferrika maaşları kemâ-fi's-sâbık itası hakkında ramazân-ı şerifin beşinci günü emirnamesi şeref-vürûd ederek Asım Efendi fakirhaneye gelip tebşir eyledi ve "Yirmi gün sonra duanın sırrı zuhur etti" dedi. Artık fakirin mesruriyetim tarif olunmaz azizim. İşte dua o dua, ammâ ağız o ağız değildir demiş idik. Koca Asım kemâl-i iffet ü ismetinden o ağız dahi tedarik etmiştir azizim.

İşte bu gibi ihvân-ı bâ-sefânın duası berekâtıyla lehu'l-hamdu ve'l-minne yaramız bir derece kapanır gibi oldu. Artık abdest ve taharete bed' olunup ramazân-ı şerifin sekizinci pazar günü alessabah namaza ve evrâd u ezkâra bed' ü mübâşeret olunup dokuzuncu pazartesi gecesi hâne-i fakîriye muttasıl mahalle câmi'-i şerîfine gidip teravih dahi eda olundu. Lâkin Cenâb-ı Hakk'a pek çok hamd ü nesalar olsun ki sıyâmı tamam tuttum, yani halk ile beraber yirmi dokuz gün tuttum, çünkü bizim hakim efendi acayip bir zat, etraftan gelen telgrafalara itibar etmemiş. İstanbul'da ve sair mahallerde cümleten pazar gününden tutmuşlar. Edirne pazartesi tuttu. Acıptır, cumartesi günü hâne-i fakîriye mumaileyh Asım Efendi geldi. Dedim ki "Oğlum, yarın pazar, ramazan; çünkü bu gece rüyasını gördüm. Muhakkak ramazan olduğundan zatınız müsvedde torbasını odacı ile gönderin, her gün zahmet edip gelmeyin. Şayet bir şey sorulursa teşrif buyurun" dedim. Lâkin bizim rüya Edirnece tasdik olmadı, başka mahallerce musaddak oldu azizim.

Rüya deyip geçme, bu da mucizât-ı cüz'iyelerden bir cüzdür. İşte sana bir rüya dahi arz edeyim. Teravih için câmi'-i şerife gittiğim gece görülen rü'yâ-yı sâdika şöyle ki o gece rüyada bir câmi'-i şerif gibi bir mahalde bulundum. [673] Meşayih mahsus gayet büyük ve alâ bir al post üzerinde oturmuşum, fakat vücutça gayet zayıf ve nahif olmuşum. Elbisemde giydiğim bildiğim elbise değildir, diğer renk ve tarzda deve tüyü renginde sakomsu bir şeydir. O sıra güya mecnun gibi o hâlde bir adam gelip karşıma oturdu. Dedi ki "Siz mushaf-ı şeriften tefeül eder imişsiniz, benim için tefeül et. Filân adamın hazinede dört

bin beş yüz kuruş emanet parası vardır. Onu ben alayım mı, tefeül et, hayır mıdır, değil midir?” Dedim ki “Senin tesbihin var mıdır?” “Vardır” deyip cebinden tesbih çıkardır. Dedim: “Yüz kere salâvât-ı şerif getir, sonra niyet et” dedim. Tesbihi çekmeye başladı. Sonra dedim ki “On adet, yüz adete mukabildir; on kere salâvât-ı şerif getir.” Getirdi, sonra tefeül olunmaksızın huzurdan kalkıp karşıdaki yerine gitti oturdu. Bu hâlde uyandım azizim. Ammâ iyi uyandım değil mi? Elbette böyle bir rüya gören uyanır sultanım hû.

Artin Efendi, ramazân-ı şerifin on üçüncü [10 Kasım 1905] cuma gecesine kadar ba'de't-terâvih devam etti. Sonra terk edip ara sıra gündüzleri gelip bakardı. Refikam elimi geceleri sıcak suya koyup sonra yağ ile ovardı. Artin Efendi ara sıra müşir paşa hazretlerinin huzurlarına gider idi. Müşarünileyh hazretlerinin o güne kadar bu hâl-i perîşânımdan haberleri yok imiş. Artin Efendi haberdar etmiş. “Aman dikkatli bakın, güzel tedavi edin” diye emr ü ferman buyurduktan sonra o gece yani Ramazân-ı şerifin on yedinci [14 Kasım 1905] salı gecesi bizzat istifsâr-ı hâtır ve selâm-ı meserret-encâm-ı mahsûs ile Yâver-i harbleri Mülâzım Vakıf Bey'i göndermişler. Kemâl-i ta'zîm ü tekrîm ile istikbal edip emr ü fermân-ı cenâb-ı müşîr-i a'zamîyi tebliğ buyurdakta artık sürur ü huzurdan hâsıl olan bir cezbe hâl ile ağlayarak pek çok [674] dualar ettim ve hayli medh ü senalar ile sâhib-i kalb-i selîm ve sâbir-i misl-i Eyyûb mazhar-ı hulk-ı azîm olup irfanları tasdik olunmuş bende-i hâssı sâdât ve zümre-i nâciye-i sa'âdet oldukları arz u beyan olunup mirim Vakıf, yâver-i Hazret-i Arif tenezzülen bir kâse şerbet nûş ederek avdet buyurdular ve taraf-ı fakîrîden ne yolda takdîm-ı arz-ı hâl ve arz-ı ubûdiyyet edeceğini kendilerine havale ve niyaz ettim ve teşyî' için sokak kapısına kadar indim. Badehu avdet edip hücre-i pür-gam ü gussama geldim. İşte bu neşeden gönül âlemine bahş olunan zevk ü sefa saikasıyla kendi kendime şu beyitleri inşa edip terennüm-i mutrib-i ma'nevî ile raks u sema ettim:

Yâver-i cân-ı cenâb-ı müşîr-i a'zamî mîrim Vâkîf
Ramazân tek gecesi idi hem leyle-i Kadre vâkîf

Müşîr-i âlî-şân-ı kadr-dân Arif-billâh'tan
İstifsâr-ı hâtır ü selâm-ı fâhir ile geldi mîrim Vâkîf

Kemâl-i ta'zîm ile istikbâl edip sad hezâr merhaba bey
Dedim sensin dertlere deva ey tabîb-i hâzîk mîrim Vâkîf

Seni gördüm muhabbet buldum ki senden ettim müşâhede cemâl-i Arif
Ariften gelen arif olur onun için ahvâlîme oldum vâkîf

Dedim bahtiyarsın ki Arif-billâh'a vücudun vakfettin ya Vâkîf
Onun için seni takdir ü tahsin ederim ki oldun esrara Vâkîf

İşte azizim o gecenin neş'e-i zevk ü sefâsı sayesinde görmüş olduğum rü'yâ-yı sâdika dahi gönül âlemine bir başka feyz ü tecelli bahş ü ihsan etmiştir.

Rüya:

Halı döşeli bir uzun yoldan gidip bir divanhaneye çıktım, orada gayet alâ ve bâlâ nefis-i enfes iki adet pûlâd tepsi tehyie ve hazırlanmakta olduğu ve iftariye gibi tabaklar ile tepsiyi müzeyyen ettiklerini yani zât-ı şâhâneye mahsus gibi bir tedarik ve hazırlıklar olduğunu gördüm. Bu hâlde [675] uyandım. Buna da fevkalâde hamd ü senalar edip “İndallâhta merzuk olan zümre-i nâciye ile efkâr-ı ma’nevî olunacağına remz ü işaretir” dedim. Ferdâsı salı günü veliyyü’n-ni’am saadetlû Tahsin Beyefendi hazretlerinin mahdûm-ı âlîleri rifatlû Nafiz Beyefendi oğlumuz teşrif buyurdular. Peder-i âlîleri tarafından istifsar ve selâm-ı meserret-encâmîlarıyla bazı özürler serd ü beyan ederek adem-i teşriflerinden dolayı şikest-i hâtîr olmamaklığımı ve hayır dualarımı niyaz ettiler. Fakir de bil-mukabele arz-ı teşekkür ve hayır dualar edip veliyyü’n-nimetim olduğu cihetle asla o gibi küstahlıkta bulunamayacağımı ve bazı buna dair muhabbetler meydana geldi. Mîrim Nafiz Beyefendi buyurdular ki “Peder beyefendinin el-hâletü hâzihi arzdan kâğıdı çıkmadığı cihetle şayet bu iş olmazsa yâr u agyâra karşı ziyadesiyle mahcup ve mükedder olacaksınız.” Dedim “Efendi oğlum, Cenâb-ı Hak’ın izin ve keremiyle sâye-i erenlerde o me’mûriyyet-i âlî veliyyü’n-ni’am beyefendimize ihsan u inayet buyurulmuştur. Ancak ma’lûm-ı âlînin olduğu üzere keşide olunan telgraf-ı ma’neviyyede bayram ertesi demediler mi? Fakir cevabında olmaz ramazân-ı şerifte İstanbul’da bulunacaklardır demedim mi? Felek bu ya onun kimse çarkını bozamaz. Elbette bunda da bir hikmeti vardır. Hatta geçen gün velinimetime bunun için yazmış olduğum tezkire-i fakîrîde arz u beyan etmiş idim.

Sûret-i Tezkire:

Lehu’l-hamdu ve’l-minne Cenâb-ı Hak bu yüz­süz asi Aşçı Dede kulunu mahcup etmeyip olunan dua ve niyazlarımızın qabulü ve mahdûm-ı necâbet-melzûm-ı âlîleri Nafiz Beyefendi şubemizde hazır olduğu hâlde kalb-i fakîriye bahş olunan bir feyz-i tecellî sayesinde keşide olunan telgraf-ı ma’neviyyenin sırrı zuhur etti. İnşâallâhu ta’âlâ ramazân-ı şerifte İstanbul’da bulunursunuz. Fakir dahi ba’de’l-îd tekaütlük istidamı takdim [676] edeceğim. Sâye-i erenlerde ve sâye-i veliyyü’n-ni’amîlerinde yine maaşımı dest-i peyvest-i ihsânlarıyla ahz ederim ve zâhir ü bâtın terakkî-i devletleri dua ve niyazında olduğum cihetle inşâallâhu ta’âlâ sâye-i erenlerde karîben tekaüt sandığı nazâret-i celîlesine dahi nailiyetle şâd u handân buyurması itlâf-ı ilâhiyyeden niyaz u istirham olunmuştur. Her hâl ü kârda emr ü ferman hazreti mevlânındır. Fî 12 Teşrîn-i evvel sene 1321 [25 Ekim 1905] ve fî 26 Şaban sene 1323. Dördüncü Şube Müdürü İbrahim kulu.

İşte efendi oğlum ramazân-ı şerifte orada bulunması meşiyet-i ilâhiyyeye muhavvel idi. Hâlbuki Cenâb-ı Hak dilememiş ki olmadı. Yine feleğin sözü oldu. Aman bey oğlum, feleğin sözü tabirinden olmaya ki mugâyir-i şer’i şerîf bir

mana anlamayasınız, yani feleğin çarkı esbaptır. Müsebbib-i hakîkî Cenâb-ı Haktır efendi oğlum.” Biraz böyle muhabbetlerle avdet buyurdular. Fakir: “Sakin asla merak etmesinler. Bi-iznillâhi ta’âlâ o iş olmuştur. Ancak ramazân-ı şerîf münasebetiyle ve bazı mühim işlerin zuhuruyla bayram ertesine talik olunmuş demektir” dedim ve öylece itikat ve itimat buyursunlar diye haber-i meserret-irsâl ettim azizim.

Müşarünileyh Tahsin Beyefendi hazretleri haziran maaş senedimi nezd-i âlîlerinde tevkif edip vilâyetten akçe geldiğinde itasını vaat buyurmuşlar idi. Asım Efendi'nin yediyle tezkire gönderdim ki “Şu aralık akçeye olan şiddet-i lüzûm cihetle mezkûr maaşa mahsuben evvelce ale'l-hesâb senediyle kırk mecdiye alınıp otuz iki mecdiye kalmıştır. Lütfen bunda ihsan buyursunlar” diye. Her nasılsa bir cevap vermediler. Anlaşılan paraları yoktur. Lâkin bu da gönlüme ağır geldi, yani otuz iki mecdiyenin ehemmiyeti yoktur, murat ederse düyundan alabilirler diyerek. Lâtife yüzünden bizim tabip Artin Efendi'ye dedim ki “Muhasebeci bey bizim otuz iki mecdiye vermedikçe [677] kayığın ipini çözmeyeceğim.” O da: “Evet, mecdiyelerinizi versin de o zaman o palamuru çözü” diyerek lâtifeler oldu. Nihayet bayrama iki üç gün kalarak bir maaş verdiler. Onunla beraber mahut otuz iki mecdiye de aldım.

Ammâ ramazan da geçti, bayram da geldi azizim. Şevvâl-i şerîfin on dördüncü [11 Aralık 1905] pazartesi gecesi gelinim Fahriye Hanım rüyasında görmüş ki muhasebeci beyefendinin konağında harem dairesinde harem-i ismetleri odasında fevkalâde mükemmel ince saz takımı çaldırıyor; şarkıların, sazların sedası âsumâna çıkıyor. Daha buna dair bazı şeyler görmüş. Bundan istidlâl edip bazı zevata ferdâsı günü haber verdim ki beyefendinin kâğıdı arzdan çıkıyor diye. O gün mahdûm-ı âlileri Nafiz Beyefendi dahi şu'be-i âcizîye gelmiş idi. Ona da müjde ettim ki beyefendinin kâğıdı arzdan çıkıyor diye. Buyurdular ki “Artık biz onu unuttuk.” Dedim ki “Erenler unutmadı, iradesi gelir ise bir maaş aldırır mısınız?” Başüstüne diye söz verdi. Lehu'l-hamdu ve'l-minne sâye-i erenlerde yüzüm kara çıkmayıp üç gün sonra yani Şevvâlin on yedinci perşembe günü irâde-i seniyye makâm-ı seraskerîden müşîriyet-i celîleye tebliğ olunup cümleten memnun ve mesrur olup ma'a's-selâm mirim azizim dedim mevlânâ hû.

Gelelim ahvâl-i perîşânımıza. Defaatle arz u beyan olunduğu üzere gözlerim malûl ve şimdi de sol elim muattal olduğundan artık ister istemez tabîî ve zarurî tekaütlük istidasını verelim diye refikam Dilber Hanım'la müşavere olundu. Ve şunu da ilâve edip dedim ki “Bundan dört beş mâh mukaddem bir rüya gördüm, o vakit bu rüyayı size söylememiş idim.” Rüya bu idi ki Medîne-i münevvere'de hâne-i sa'âdetde bulundum, fakat Cenâb-ı Resûl-i Kibriyâ sallallâhu aleyhi ve sellem efendimizi görmedim. Ancak o hâne-i [678] sa'âdette sizi gördüm. Dediler ki “Dilber Hanım'da ehl-i beyttendir.” Yani siz de ehl-i beyt-i Cenâb-ı Peygamberîden imişsiniz, ortada öylece hizmet görüp geziniyorsunuz. İşte bundan anlaşılan budur ki lâ-yu'ad ve lâ-yuhsâ cürm ü isyan ve kusurlarımızla beraber kabul buyurlar ise Medîne-i münevvere'ye

hicret edip maaşımızı oraya havale ettirip inşaallâhu ta'âlâ âhir-i ömrümüze kadar Cenâb-ı Resûl-i Kibriyâ sallallâhu aleyhi ve sellem efendimiz hazretlerinin atebe-i felek-meretebe-i risâlet-penâhîlerine yüzümü koyup aman el-aman ya Resulallâh diye salât u selâm-ı şerîfe meşgul olalım, ne dersin” dedim. Dedi ki “Hani ya o yevm-i mübârek, ne duruyoruz! Madem ki ehl-i beyt zümresine kabul buyurmuşlar, gidelim de oradaki akraba ve ta'allukât-ı ma'neviyelerimizi ziyaret edelim efendim” dedi. Bunun üzerine karar verdim ki o yolda tekaüt olup Medîne-i münevvere'ye hicret edeyim. Refikam Dilber Hanım, Kadir gecesinde niyet etmiş ki bunun için istihare etsin. Vaktaki Kadir gecesini oldu, şöyle niyet etmiş ki “İlâhî ya Rabbi, eğer bizi kabul edip Medîne-i münevvere'ye gidecek isek rüyamda ayan ve beyan et” deyip yatmış. O gece görmüş olduğu rüyası bu idi ki bir câmi'-i şerîfte bulunmuş. Câmi'-i şerîfin bir tarafında bir türbe-i şerîf olup fakir orada başında arakiye üzerinde beyaz sarık sarılı, diz çekip türbe-i şerîfe müteveccihen rabıtada duruyordum. O da gelmiş yanıma türbe-i şerîfe müteveccihen başını eğip durmuş olduğunu alessabah söyledi. Artık kemâl-i sürûr u huzûr ve neşeden Edirne'ye sığamadım. Dedim ki “O cami, mescid-i sa'âdettir ve türbe de Cenâb-ı Peygamber efendimizin türbe-i sa'âdetleridir. Müjde ve tebşir ederim ki kabul buyurulduk benim zâhir ü bâtın Dilberim cennetlik hatunum!” dedim. İşte azizim, şimdi malûm oldu, liralara cemiyetinin esbâb-ı [679] ma'neviyesi, eyvallâh hû sultanım.

İhvân-ı bâ-sefânın malûmu olduğu üzere redd-i tekâüdlüğün ma'nâ-yı hakîkisi dünya ve mâ-fihâdan yüz döndürüp elini ve ayağını masıvadan yıkayıp pâk ettikten sonra cenaze namazına niyet ederek dört tekbir ile “Terk-i dünya, terk-i ukbâ, terk-i sîret, terk-i terk” diyerek “Allâhu ekber” deyip ellerini ve ayaklarını bağlayıp küşe-i vahdette sarây-ı hümâyûn-ı tecelliyât-ı subhâniyye olan âlem-i kalbde kendi kitabını okuyup bî-had ve bî-nihâye olan esrâr u tecelliyât-ı samedâniyye müşahede ve mütalâasıyla muntazır-ı emr ü fermân-ı “İrci'î”⁶⁶ hitâb-ı müstetâb olmaktadır azizim. Binaenaleyh tercüme-i ahvâlimize artık şimdiden hitam vererek bu yolda bilerek ve bilmeyerek vaki olan kusur ve isyanıma tövbe ve istiğfar ile “Tayy-ı tomar-ı muhabbet” etmek vacip oldu. Zaten evvelce dahi arz u beyan olunduğu üzere üçler aşk u muhabbetine tercüme-i ahvâli üç cilt yapmak niyet olunmuş idi. Lehu'l-hamdu ve'l-minne niyet hayır, akıbet hayır olarak bugünkü günde cild-i sâlis dahi tamam olmuş.

İşte azizim, Sultan Abdülhamid Han Gazi efendimiz hazretleri devr-i Âdem'den beri hiçbir ferd-i âferîde muvaffak olamadığı ve felekler ve melekler, ins ü cân sad hezâr takdir ü tahsin ederek aferin ey halîfe-i Resûl-i Kibriyâ ve Ömer Faruk-ı asfiyâ nidasıyla medh ü senalar eyledikleri Hicaz demiryolu üç kıta ve üç mevkifte vâsıl-ı Beyt-i mu'azzam olacaktır. Birisi Haydar Paşa'dan Şâm-ı şerîfe, diğeri Şâm-ı şerîften Medîne-i münevvere'ye üçüncüsü Medîne-i münevvere'den Mekke-i mükerrreme'ye vâsıl ve dahil olacağını işte bi-hasebi'z-zâhir üç mevkifle Beyt-i mu'azzamaya yetişileceği gibi ve bi-hasebi'l-bâtın

tercüme-i ahvâlimizi mütalâa ve beyan olunduğu tarik üzere sülûka himmet ü gayret eden sâlik ve aşk u muhabbet yolunda canın feda eden âşık da maksûd-ı hakîkî olan ve onu bulmak için [680] bu âleme gelmiş olduğumuz hakikat-i beyt-i mu'azzamasına ve sarây-ı vahdet-i ilâhiyyesine vâsıl ve dahil olunacağına asla şek ve şüphe yoktur, mevlânâ hû.

Tercüme-i ahvâlimizin kaleme alınmasına olan remz ü işaret, Şâm-ı şerîfte bulunduğum zaman idi; ve Şâm-ı şerîf-i cennet-meşâm ise uşşak makam ve meskenesi olmasıyla cild-i evvel aşk u muhabbet üzere bina kılınmıştır. İkinci cilt, mevkif-i sâni olan Medîne-i münevvere'ye remz ü işaretidir ki orası kûy-ı mahbûb-ı Hudâ'dır. Buradan bahis olunamaz ki şayet sû-i edeb ve zülfiyara dokunursa âşıkı Allah'tır, gayret-i ilâhî zuhur eder. Meded ya sâkinü'l-Medîne ya resulallâh dahîleke.

Sakın terk-i edebden kûy-ı mahbûb-ı Hudâ'dır bu
Nazargâh-ı ilâhîdir makâm-ı Mustafâdır bu

Felekte mâh-ı nev bâbü's-selâmın sîne-çâkıdır
Bunun kandîli cevzâ matla'-ı nûr-ı ziyâdır bu

Habîb-i Kibriyânın hâbgâhıdır fazilette
Tefevvuk-kerde-i arş-ı Cenâb-ı Kibriyâdır bu

Bu hâkin pertevinden oldu deycûr-ı adem zâil
Amâdan açtı mevcûdât dü çeşmin tûtiyâdır bu

Mürâ'at-ı edeb şartıyla gir Nâbî bu dergâha
Metâf-ı kudsiyândan cilvegâh-ı enbiyâdır bu

Eyvallah hû. Üçüncü cilt, mevkif-i sâlis olan Mekke-i mükerremedir ki işte buradadır aradığımız cananın beyt-i mu'azzaması azizim. Burada sülûk tamam olur. Burada âşık maşûka vâsıl olur. Burasıdır makâm-ı fenâ-ender-fenâ sultanım.

Bu yüzsüz asi Aşçı Dede ahkar u kemteri de taklîden bu makamda yok olmam ve tercüme-i ahvâlimize nihayet verelim. Ancak ihvân-ı bâ-sefâya en son muhabbetimiz olmak ve hatırlardan ferâmuş buyurulmamak için bir vasiyet-name dahi yadigâr olarak bırakalım; eyvallâh azizim.

İşte bin üç yüz yirmi üç senesi îd-i fitr-ı saîd dahi yarınki salı günüdür. Diyelim Allâhu ekber, Allâhu ekber lâ ilâhe [681] illallâhu vallâhu ekber, Allâhu ekber ve lillâhi'l-hamd. Allâhumme salli ve sellim ve bârik alâ seyyidinâ Muhammedin ve alâ âlihi ve sahbihi ve sellim teslîmen kesîren kesîrâ. Ve'l-hamdu lillâhi rabbi'l-âlemîne.

Vasiyetname ve Nasihatname ve Kelâm-ı Nâçîze `Yadigâr-ı Cânâna Olsun

Ey uşşak-ı izâm ve ey e'izze-i kirâm ve ey ihvân-ı zevi'l-ihtirâm ve ey avâm-ı hümâm, nazar-ı hakikat ve vahdet nokta-i ma'nevîyyesinden bi'l-giyâbe

cümledenize aşk-ı niyâz ile tahiyât u salâvât-ı tayyibât ve selâm-ı teslîmât takdim ve ihdâ olunur. Ya eyyuhe'l-fukarâ ilallâhi es-selâmu aleykum ve rahmetullâhi ve berekâtuhu aleykum ibâdullâhi ta'mîmen cemî'an. Eşhedu en lâ lâilâhe il-lallâhu vahdehu lâ şerîke lehû ve eşhedu enne Muhammeden abduhu ve habîbuhu ve resûluhu; nebiyyun, ummiyyun, Hâşimiyyun, Kureşiyyun, Mekkiyyun, Medeniyyun. Allâhumme salli alâ seyyidinâ ve mevlânâ Muhammedin ve alâ âlihi ve ezvâcihi ve zurriyyâtihi ve evlâdihi ve ashâbihi ve't-tâbi'îne ve tebe-i't-tâbi'îne ridvânullâhi ta'âlâ aleyhim ecma'in.

İşte bu zât-ı izâm ve sâdât-ı kirâm hazerâtı vaktiyle bu fani olan dünyaya veda edip vatan-ı aslılerine ve hakikatleri canibine avdet ü ric'at buyurdıkları gibi şimdi bu yüzüstü asi ve bî-hadd ü bî-pâyân günahkâr olan Aşçı Dede kulları dahi o ordugâh-ı kübrâya ve hakikat-i uzmâyâ milyon cürüm ve isyanımızla beraber avdet ü ric'at zamanı takarrüp ederek “Ceres feryâd mîdâred ki berbenîd mahmilhâ”⁸⁷ nidâ-yı manevîsi sem'-i bâtına yetiştî, yani “Çan, medet medet diye çağırır, çan feryat edip bağıırır ki ey ehl-i gâfil, ey yolcular, bağlayın yüklerinizi ki göçmek zamanı vakti geldi.” Bu mısraın üst tarafı “Merâ der-menzil-i cânân çi emn ü ayş çun her dem.” Yani “Bana mahbûba vuslat yolunu konaklarında ne emniyet ve ne dirlik müyesser ola! Olmaz, zira her dem, her vakit çan feryat tutar ve tembih eder ki yüklerinizi [682] bağlayın, cemaatten geri kalmayın hod-be-hod kendiler için nice mehâlik ve nice kuttâ'-ı tarîk vardır diye” azizim. Bunun ma'nâ-yı işâreti bana ve emsalimiz olan sâlikîne seyr-ilallâhta kat'-ı menâzil ettikçe havf ü haşyet ziyade olup bahusus Mevlânâ Celâledîn-i Rûmî kudde sırhu'l-azîz buyururlar:

Pîr-râ bigzîn ki bî-pîr în sefer

Hest bes pur-âfet u havf u hatâr (1: 2943)

Yani “Mu'âvenet-i pîrsiz ve inâyet-i rabb-i kadîrsiz nice emin olalım ve nice muhtara'âtımız ile hod-be-hodâne dirlik kılalım?” “Fe-lâ ye'menu mekrallâhi ille'l-kavmu'l-hâsirüne.”⁸⁸ Ve bahusus ma'âşir-i mürşidîn ve cemâ'at-i nâsihîn “el-Cemâ'atu rahmetun ve'l-firkatu azâbun”⁸⁹ diye savt-ı a'lâ ile tembih ve ilâm edip şeytan yalnızlarıdır, mu'âvenet-i ehl-i dîn ve müzâheret-i ehl-i yakîn şart-ı tarîktir ve âfât u hatardan tahallus emr-i asîrdir der iken hemen cem'iyyet-i kalb ile sâye-i pîrde sabit olup havf-ı azâbdan ve havf-ı iclâlden emin olmayıp nice belâlarla ismet-i Mevlâ-yı Hakk'a müterakkîb olmalıdır azizim.

İşte bu cihetten insan her an ve zaman kendisini yolcu bilip yük ve eskâl-i ma'neviyyelerini tehye ve ihzar edip ceres ü çanın feryadına muntazır olmaktadır. Zaten her gün ve her saat ceres feryat ediyor, lâkin senin sem'-i bâtına hübb-i mâsivâ pamuğu tıkanmış olduğundan bâtın kulağın sağır, iştîmez; bu zâhir kulağın da bu gibi bâtın sözlerine kulak vurmaz değil mi azizim?

Hikâye:

Sulehâdan bir zat Hazret-i Azrail aleyhisselâm ile ülfet ü muhabbet peyda etmiş olduğundan Hazret-i Azrail aleyhisselâmdan rica etmiş ki “Ya ahî-fillâh, rica ederim fakiri kabz-ı rûh edecek günden bir iki gün evvelce haber ver ki ona göre tedarikte bulunayım.” Böyle karar vermişler. Hazret-i Azrail aleyhisselâm [683] bir sabah teşrif buyurup “Geldim, buyurun” demiş. O zat demiş ki “Aman ya ahî-fillâh, sizinle kararımız böyle mi idi? Birkaç gün evvelce haber verecek idiniz!” Hazret-i Azrail aleyhisselâm buyurmuş ki “Evet kararımız üzere haber verdim ki dünkü gün komşunuz Salih Efendi'nin ruhunu kabz ettim, daha evvelki gün de yine komşunuz Ahmed Ağa'nın ruhunu kabz ettim. Hatta siz de onlar ile beraberce kabre kadar gittiniz ya, işte bunda ziyade haber olur mu?” buyurulmuştur azizim.

Evet pek doğrudur, ancak şu kadar vardır ki öyle mevte kendisini tehye ve hazır edip ne vakit gelecek ve ne zaman kabz-ı rûh edecek diyerek dünyadan el çekip ahirete yüz tutmak da meşru değildir. Buralarını nazarında pek alâ bilirsin ya, bunun için tafsilât ve uzun uzadıya temsil ve hikâyeye lüzum yoktur. Bir günlük ömür için on günlük iş işlemek lâzımdır derler. Bunun remz ü işareti yani bu dünyanın mamuriyetine ve her cihetle tamir ve inşasına ve mamûr abadan olmasına himmet ü sa'y ü gayret insanların birinci vazifesindedir. Ancak işlemekten işlemeye fark vardır, yani gafletle benimseyip bu ev ve bu bahçe ve bu dükkân ve han benimdir deyip onun muhabbetiyle kalbini boyayıp Hak'tan gafil olmak mezmumdur ve haramdır, yoksa mülk Cenâb-ı Hakk'ındır, ben de onun kuluyum. Ebnâ-yı cinsim öteden beri gelip bu dünyanın mamur ve abadan olmasına himmet ü sa'y ü gayret edip bizim için bu kadar şeyler bina ve inşa etmişler ki bizden sonra gelenler de bizim gibi evvelkiler yapıp bulduğumuz gibi onlar da hazır bulunsunlar deyip yapıp hazırlayıp bize terk edip gitmişlerdir azizim.

Hikâye:

Seksen beş yaşında bir adam bohçasına zeytin fidanı dikeyor imiş. Vaktin padişahı tebdîl-i kıyâfet olarak lalasıyla beraber oradan geçer iken bu adamın böyle zeytin fidanı diktiğini görüp taaccüp etmiş ki bu fidan [684] otuz kırk sene sonra zeytin verecektir, bunun ömrü ise buna yetişmez diyerek o adamın yanına gidip diktiğinden sual etmiş, cevap almış. Sonra demiş ki “A baba, bu fidan meyve vermesine otuz kırk sene ister, hâlbuki senin ömrün buna kâfi değildir.” Cevabında o adam demiş ki “Dede sultan, bizden evvel gelenler bizim için böyle fidanlar dikip bize terk etmişler, ben de onlar gibi benden sonra gelenler için dikeyorum” demiş. Padişahın hoşuna gidip ihsan vermiş. O adam temenna edip “Gördün mü dede sultan, bizim zeytin fidanı şimdiden meyva verdi” demiş azizim. Evet pek doğrudur mevlânâ. Malûmunuzdur ki her bir şey niyete bağlıdır, her bir şey niyet ile olur. “Niyetu'l-mu'mini hayrun min amelihî”⁹⁰ hadîs-i şerîfi mucibince her bir amelde niyet şarttır, niyetsiz amel bâd-ı hevâdır.

Erzincan ulemasından Abdullah Efendi, bir gün Sultân-ı Ulemâ-billâh kuddise sırruhu'l-azîz efendimizin ziyareti için bahçe konağına gelmiş idi. Fakir de huzûr-ı gavsıyyelerinde hazır idim. Sultân-ı Ulemâ-billâh efendimiz, hoca efendinin hâl ü hatırlarından sual edip “Ne iş ile meşgul oluyorsunuz?” buyurdular. Hoca Abdullah Efendi dedi ki “Bahçenin duvarı yıkılmış idi, biraz kerpiç döktüm, duvar yapıyorum.” Sultân-ı Ulemâ-billâh efendimiz buyurdular ki “Duvar yapmasını bilir misiniz?” Hoca efendi dedi ki “Erzincanlı değil miyiz? Alâ duvar yaparız. Kerpiç döktüm, kerpiçler kurudu. Şimdi başladım duvar örmeye.” Sultân-ı Ulemâ-billâh efendimiz buyurdular ki “Böyle duvar yapmayı herkes bilir, lâkin bu gayet meşakkatli, ziyade zahmetli; sizi çok yorar. Fakir size zahmetsiz, meşakkatsiz gayet kolay ve ziyade sıhhatli duvar yapmasını talim edeyim de öylece ne kadar ister iseniz, yani her gün durma öyle duvar yap” buyurdular. Hoca efendi dedi ki “Aman efendim, talim buyurun, emr ü irade [685] buyurun öğreneyim de öyle yaparım.” Sultân-ı Ulemâ-billâh efendimiz buyurdular ki “Karşıdaki yüksek cebel üzerinde bu mülkün sahibi hâşâ sümme hâşâ mekândan ve zamandan münezzehe olduğu hâlde be-tarîki't-temsîl kürsü üzerinde oturmuş ve sana emretmiş ki “Ya Abdullah, bizim bu bahçemizin duvarını yap” diye. İşte bu tefekkür ve bu mülâhaza ile sâhib-i mülkün huzurunda kendiyi farz ederek kemâl-i aşk u muhabbetle artık istediğin kadar duvar yap” buyurdular azizim. Amennâ ve saddaknâ, böyledir sultanım. Uşşakın dediği gibi el işte, göz oynaşta olmalıdır. Bu iş ayn-ı hizmet ve ubûdiyyet-i Mevlâdır mevlânâ.

Binaenaleyh bu yüzsüz asi Aşçı Dede de cümlenize vasiyet ve nasihat ederim ki her ne iş ve amel işlenirse niyetsiz olmaya ve niyetiniz de rızâen-lillâh ve li-muhabbeti-resûlillâh olsun. Gerçi hâlisen ve muhlisan olamaz ise de böyle böyle ileride o da olur. Çünkü ihlâs büyük şeydir ve atıyye ve ihsân-ı ilâhiyyedir, öyle kolaylıkla elde edilemez, meğer ki tevfi-k-i rabbânî ve imdâd-ı rûhâniyyet-i Cenâb-ı Peygamberî ve mürşidân-ı izâmın himem-i âlf-i mukaddeseleri inzimam ve inayet ü kerem ü ihsanlarıyla hâsil olur azizim. İşte mumaileyh Hoca Abdullah Efendi, Sultân-ı Ulemâ-billâh efendimizi bu nutuk ve emr ü irâde-i cenâb-ı gavs-ı a'zamîleri tesîratıyla ferdâsı günü her ne ise yalan yanlış böyle bir tefekkür ve mülâhaza ile o gün akşama kadar duvar ile meşgul olmuş. Ve ihvân-ı bâ-sefânın malûmu olduğu üzere evliyâ-yı kirâm ve bâ-husûs vâris-i nebevî olan halîfe-i resûlullâhın nutk-ı sa'âdetleri hâşâ sümme hâşâ avâm-ı nâsın nutku gibi olmayıp zâhir ü bâtın ruhlu ve tesirli olduğu cihetle mumaileyh Hoca Abdullah Efendi o gün oldukça kendisinde bir aşk u şevk ü muhabbet sezmiş. Ertesi günü alessabah duvar işine başlamış. Kuşluk vaktinde civar ve ittisalinde bulunan [686] Erzincan hanedanından ve mu'teberân-ı kudât-ı izâmdan Kadı Fenercizade Şakir Efendi hazretleri, mumaileyh Abdullah Efendi'nin hanesine gelmiş ve görmüş ki hoca efendi elleri, ayakları çamur içinde duvar yapıyor. “Aman hoca efendi, nedir bu hâl?” diyerek ısrar ve ilhah ile yemin kasemler edip “Olmaz böyle şey” diyerek hoca efendinin ellerini ve ayaklarını yıkayıp odaya gelmişler ve derhâl uşağını çağırıp “Çabuk git, duvarcı usta bizim Hasan ustayı çağır bana” demiş. Derhal uşak gidip Hasan usta gelmiş. Müşarünileyh kadı efendi emir

vermiş ki “Hasan usta, hoca efendinin bahçe duvarını sen tekmi edeceksin, kaç kuruş masraf olur ise ben vereceğim. Haydi adamlarını al da gel” buyurmuş. Ve orada biraz muhabbet edip badehu mumaileyh Abdullah Efendi, hocayı alıp kendisinin konağına getirmiş ve o gün salıvermeyip akşama kadar mesâil-i fıkhiyye ve sair mesâil-i ilmiyyeden bahsederek muhabbet etmişler ve mükemmel öğle, akşam taamlarını birlikte edip yatsıdan sonra hoca efendi hanesine avdet ederek o gece uzun uzun tefekkür ve mülâhaza etmiş ki müşarünileyh Şakir Efendi'nin hiçbir vakit bize geldiği yoktur, bu gelişi ve bu iltifat u ihsanı muhakkak muhakkak Şeyh Fehmi Efendi hazretlerinin rûhâniyyet-i kudsiyyetleri sayesinde. Artık şek ve şüphe kalmamıştır ki elhak o zât-ı âlî-kadr “el-Ulemâu veresetu'l-enbiyâi”⁹¹ hadîs-i şerîfi mahzarıdır diyerek ertesi günü huzûr-ı Hazret-i Şeyh-i A'zâm'a yüz sürüp hâk-i pây-i gavsiiyelerine dehâlet ederek birinci mürfâdanından olmuştur.

İşte azim, gördün mü Cenâb-ı Hak için duvar yapmanın zâhir ü bâtın feyz ü tecelliyât-ı subhâniyyesini. İmdi bunun ledünniyâtından da bahis ve beyan edeyim mi sultanım? Cenâb-ı Hak, Kur'ân-ı celîlesinde ve sûre-i Muhammed'de buyurdu: [687] “Yâ eyyuhellezîne âmenû in tensurullâhe yensurkum ve yusebbit akdâmekum.”⁹² “Ya müminler, eğer siz Allah ta'âlânın dinine ve resulüne nusret ederseniz, o dahi a'dânız üzere size nusret eder ve hukûk-ı İslâmiyyeye kıyamda ve küffar ile kıtalde akdânınızı sabit eder” buyurur azim. Dahi fî sûreti'l-Hac'da “Ve levlâ def'ullâhi'n-nâse ba'dahum bi-ba'din le-huddimet savâmi'u ve biye'un ve salavâtun ve mesâcidu yuzkeru fîhe'smullâhi kesîren ve le-yensurannallâhu men yensuruhu innallâhe le-kaviyyun azîzun.”⁹³ “Eğer Allah ta'âlânın nâsı birbirleriyle müminleri kâfir üzere taslitle def'i olmasaydı, yıkılaydı savma'alar ki onda rahipler taabbüd ederler ve bî'alar ki Nasârânın müteabbedidir ve salavât ki o yehudun kenâisidir ve mesacid ki o müslimûnun mescitleridir ki o mevâzi'-i erba'ada veyahut hassaten mesâcidde Allah ta'âlânın ismi çok zikrolunur.” Yani Allah ta'âlâ nâsı birbiriyle defetmeseydi, her nebinin şeraitinde mekân-ı salâtları münhedim olaydı, Musa aleyhisselâm zamanında kenâis ve İsa aleyhisselâmın zamanında biya' ve savâmi' ve Muhammed sal-lallâhu aleyhi ve sellemin zamanında mesâcid münhedim olurdu. Allah ta'âlâ nusret eder her kimseye kim onu dinine nusret ede. İmdi o Bârî-i ta'âlâ celle şânuhu işbu vaadini incâz için muhâcîrîn ve ensârı sanâdîd-i Arab ve ekâsire-i Acem ve kayâsıra-i Rûm üzere taslît edip yani hüküm ve saltanat ile üzerlerine musallat ederek arzı ve diyarları onlara miras etti. Allah ta'âlâ onlara nusrette

kavî ve emrinde galiptir azizim. Dahi sûre-i Hadîd'de buyurur ki "Ve li-ya'lemallâhu men yensuruhu ve rusulehu bi'l-gaybi."⁹⁴ "Ve ta ki onlar Allah ta'âlâdan veya o onlardan gâyb iken ona ve resullerine âlât-ı harbi a'dâ-yı dîn üzere cihadda istimal ile nusret edeni zuhura getire." [688] "İnnallâhe kaviiyyun azîzun."⁹⁵ "Tahkik Allah azîmü's-şân enbiyasına nusret üzere kavî ve kadirdir, azizdir, muradında mağlûp olmaz" azizim. Dahi sûre-i Haşr'de buyurur "Li'l-fukarâ'i'l-muhâcîrînellezîne uhricû min diyârihim ve emvâlihîm yebtegûne fazlen minallâhi ve ridvânen ve yensurûnallâhe ve resûlehu ulâ'ike humu's-sâdikûne."⁹⁶ "Benu'n-Nadr'dan ahz olunan fey şol fukarâ-yı muhâcîrînidir ki diyar ve emvallerinden çıkardılar ki onlar Allah ta'âlâdan cennette rızık ve dinde rızasını talep ederler ve Allah ta'âlâya ve resulüne nefisleri ve mallarıyla nusret ederler. İmdi onlar imanlarında sadıklardır" buyurur azizim. Ve dahi sûre-i Safta İsa aleyhisselâmdan naklen Cenâb-ı Hak buyurur: "Kemâ kâle İsa'bnü Meryeme li'l-havâriyyîne men ensârî ilallâhi? Kâle'l-havâriyyüne nehnu ensâ-rullâhi."⁹⁷ "Nitekim İsa aleyhisselâm, ashabi havâriyyîne dedi ki "Dîn-i İslâm'ı i'lâda bana a'vân kimler olur? Havâriyyûn dediler ki o emre biz sana a'vânız."

İşte azizim buraya kadar Kur'ân-ı azîmü's-şânda Cenâb-ı Hak'a nusret ve yardım etmek hakkındaki âyât-ı celîlelerinin *Tefsîr-i Tibyân*'ın bi-hasebi'z-zâhir vermiş olduğu ma'nâ-yı şerîfini bi-tamâmihâ söyledim. Şimdi de bunların ma'nâ-yı bâtın ve remz ü işaretlerini de arz u beyan edelim. Şu kadar var ki ihvân-ı bâ-sefânın malûmu olduğu üzere âyet-i celîlelerin ma'nâ-yı bâtın ve remz ü işaretlerine nihayet yoktur, ancak gayet zübde ve hülâsa olmak üzere beyan edeyim. Şöyle ki sûre-i Muhammed'de olan "Yâ eyyuhellezîne âmenû in tensurullâhe yensurkum ve yusebbit akdâmekum."⁹⁸ âyet-i celîlesinin makabli ve mabadi olan âyet-i celîlelerden sarf-ı nazarla yalnız bir sathî mana verecek olsak, nasıl veririz? "Ey iman sıfatıyla muttasıf olan müminler, eğer sizler Allah ta'âlâya nusret eder iseniz Allah ta'âlâ da sizlere [689] nusret eder dahi sizlerin ayaklarınızı o nusrette sabit eder, yani nusret ve yardımınızda sâbit-kadem eder" demektir azizim. Artık bundan nazarın ne kadar mana alabilir isen al, ne kadar remz ü işaret duyabilir ise haktır sultânım ve nâsın akılları alabilecek kadar ne kadar temsil ve teşbih tarîkiyle îrâd-ı kelâm edebilir isen et.

Ancak bu yüzsüz asi Aşçı Dede kulları arz eylediğim gibi yalnız işin zübde ve hülâsasını olan bir iki kelime irat edebileceğim. O da budur ki Cenâb-ı Hak,

“Ganiyyun ani'l-âlemîn”⁹⁹dir, “Hiçbir şeye muhtaç değildir.” Cümle halk ve eşya ona her hâlde muhtaçtır. Ancak kullarına olacak inam u ihsanını yine kulları vasıtasıyla irsal ve ihsan eder. Gerçi semâ-yı dünyadan mâide inzaline kadir ve muktedir ise de li-hikmetin ve li-maslahatin bu âlem, âlem-i esbâb olduğu cihetle esbab yüzünden inam u ihsan eder ki şîrâze-i âlem bozulup kitâb-ı kebîr dağılmasın ve evrakı perişan olup zayi olmasın için azizim. Binaenaleyh mahlûkun ve nâsın bazısını bazısına musallat etmiştir ki bununla nizâm-ı âlem payidar olsun. Fakirin maaş senedine vekili olan levazım reisi paşa hazretleri itası buyurmadıkça hazinedarı olan hazine müdürü para vermeyip ve bu cihetle in'âm u ihsân-ı ilâhiyyesinden mahrum oluyorum. Gökten de torba ile lira irsal etmiyor azizim. İmdi iş böyle olduysa ve kullarını vasıta kıldıysa âyât-ı celîleleriyle emr ü ferman buyurduğu üzere kullarının Cenâb-ı Hakk'a nusret ve yardımı demek, içinde bulunduğumuz dünyasının mamur ve abadan olmasına ve ebnâ-yı cinsi ve gayr-i cinsi olan mahlûkatının her bir umur ve işlerinde yardım ve muavenet etmek sebab-i nusret ü gufrânımıza bais olup bu yüzden dâhil-i felâh u necât olmamıza sa'y ü ikdam ile evvelce dahi arz u beyan olunduğu [690] üzere halka hizmet hakka ubudiyettir azizim.

İşte evvelce zikri sebkat eden Hoca Abdullah Efendi'nin Sultân-ı Ulemâ-billâh efendimizin emr ü irâde-i gavsıyyelerine imtisâlen bir gün rızâ-yı Hak için bir duvar tamir etmesi zâhîren taraf-ı ilâhiyyesinden Kadı Şakir Efendi kulumu gönderip böyle bir hanedan-ı beldeye duvarının yardım ve muavenetiyle yaptırdı ve bâtınen de hoca efendinin harap olan kalp bahçesinin duvarını Sultân-ı Ulemâ-billâh efendimize yaptırdı. Eyvallah azizim hû. Zaten Kadı Şakir Efendi de boş değil idi, çünkü efendi-i mûmâileyhin bahçe konağı Erzincan'da Sarıgöl'de Hazret-i Pîr Mehmed Vehbi Hayyat kuddise sırruhu'l-azîz efendimizin bahçe-i sa'âdeti civar ve ittisalinde Hazret-i Pîr efendimizin komşusu ve bendesi idi. Azdan çoktan meclis-i enverleriyle müşerref olup sermâye-i ezel ü ebed olan muhabbetini zayi etmemiş ve muahharen Hazret-i Pîr efendimizin damadı Abdusamed Efendi merhuma dahi pek çok hizmetler etmiş idi. Mumaileyh Şakir Efendi ekser-i evkâtta kadılık ile eyaletlerde geşt ü güzâr eder idi. Kendisi bir gün esnâ-yı muhabbetinde fakire şöyle nakl ü hikâye buyurur ki “Sultan Mahmud cennet-mekân rahmetullâhi aleyhi hazretlerinin irtihâl-i dâr-ı bekâ ettiği tarihte Diyarbakır'da kadı idim. Bir gece âlem-i ma'nâda gördüm ki bir büyük zümrüt gibi yeşillik sahrada bulundum. O sahra bir baştan bir başa tamamıyla asâkir-i şâhâne silâhlarıyla selâm durmuşlar. Güya birisi gelecek imiş, onu selâmlıyorlar gibi gördüm. Yerimden nazar ettim, kimse gelen giden yoktur. Şöyle biraz ileriye doğru gittim. Onu gördüm ki bir eyvan, o eyvanın önünde Sultan Mahmud, seyf belinde olarak elleri bağlı namaz kılar gibi huzurda durmuş, eyvanın içerisine nazırdır. Bundan istidlâl eyledim ki eyvanda padişahın büyük birisi vardır. [691] Binaenaleyh biraz daha eyvana takarrüp edip şöyle eyvanın duvarından içeriye nazar ettim ki Cenâb-ı Resûl-i Kibriyâ sallallâhu aleyhi ve sellem efendimiz hazretleri yalnız başına oturuyorlar. Anladım ki o

asker, efendimize saf-best-i selâm duruyorlar ve Sultan Mahmud da huzûr-ı Cenâb-ı Risâlet-penâhîde fermân-ı resûlullâhı istima ediyor. Şöyle biraz daha takarrüp ettim. Onu istima ettim ki Cenâb-ı Peygamber efendimiz ferman buyurdular ki “Mahmud, askeri Abdülmecid'e havale et de sen bana gel.” O anda Sultan Mahmud yerle beraber temenna edip ferman efendimizindir deyip yerinden geriye çekildi ve askere teveccüh edip rahat dur kumandası verip asker de silâhlarını yere indirdiler. Bu hâlde uyandım. Derhâl hokka kalemi alıp bu rüyayı yazıp bir de tarih vaz' ettim. Ba'de-ba'din posta gelip Sultan Mahmud'un o tarihte dâr-ı bekâya teşrif buyurdıklarını anladım ve bu rüyanın rü'yâ-yı sâdika olduğuna ve Sultan Mahmud'un kim olduğuna ve Sultan Abdülmecid'in kim olacağına iman ve tasdik edip Sultan Mahmud'u rahmet ü gufran ile ve Abdülmecid'i serîr-i saltanatta daim ve baki olmasına elhâletü hâzihi duada kusurum yoktur” buyurdular. Zaten evvelce zikri sebkat eylediği üzere Sultan Abdülmecid rahmetullâhi aleyhi hazretleri, Hazret-i Şeyh-i A'zam efendimizin du'â-yı gavsiyelerine mazhar olmuşlar idi azimim.

Gelelim bahsimize ve ihvân-ı bâ-sefâya olan vasiyet ve nasihatnamemize. İşte azimim, bu dünyayı bir ganimet ve bir ni'met-i uzmâ bilip bu mülkün sahibi olan “Ya mâlike'l-mulki'l-kadîmi” deyip onun rızası için mülkünün mamur ve abadan olmasına ve içinde bulunan mahlûkatının rûşen hizmetlerine yardım ve muavenet olunmasına sa'y ü gayret ile “Ve en leyse li'l-insâni illâ mâ sa'â”¹⁰⁰ sırrı mucibince insan için ahirette nef' etmez illâ o kim onu ihlâs ile [691] işlemiş ola veya ona niyet etmiş ola. İşte azimim, sen sa'y ü gayret ve himmetini Cenâb-ı Hakk'ın rızası yoluna sarf eyle ve onun mülk ü ibâdına hizmet eyle ki iki âlemde serfirâz ve şâd ü handân olasın. Gerçi mahlûka hizmet ve Hakk'a ibadet bahisleri yukarıda tafsilen zikr ü beyan olunduğu cihetle tekrar bunların tafsilâtına lüzum olmadığı gibi bu vasiyet ve nasihat faslında ihvân-ı bâ-sefâya arz u beyan olunacak hususatın dahi münasebetle fasl-ı mahsûsunda tafsilen zikr ü beyan olunmuş olduğundan burada ancak mücmel olarak remz ü işaretle iktifa olunacaktır azimim.

İşte mevlânâ, mahlûka hizmet ve Cenâb-ı Hakk'ın mülkünün imarına sa'y ü himmet dediğimiz bir şey de umum, husâs-ı mutlak vardır. Şöyle ki ihvân-ı bâ-sefânın malûmu olduğu üzere mahlûk-ı Hudâ umumen birbirlerine hizmettedirler. Meselâ nazarının yediği ekmeğin meydana gelmek için buğdayı tarlaya zer' edip badehu biçip sonra çarşıya götürüp dükkâncıya bey' edip ondan tüccarı alıp değirmenciye satıp oradan dakik olarak ekmeğe gelip orada ekme yapılıp akşam üzeri ekmeğe beygiriyle hanenize getirip teslim edip akşam üzeri de cariye-niz veyahut evlâdın veya haremın ekmeği kesip önüne koyup buyurun efendim diyor. İşte bir ekmeğe yemek için ne kadar kişi sana hizmet ediyor. Kezalik taamlar da böyle değil mi? Bahçıvanın nazarın için o canım patlıcanı tatlı canı gibi ekip terbiye edip büyütüp nice dükkânlardan ve mahallerden devren nakil ederek hanenize ve sonra taam tabhına memur olan zata ondan da intikal ederek o tatlı

canınıza da vasil olmuyor mu? Kezalik iksâ ettiğiniz elbise lâ-yu'ad ve lâ-yuhsâ insanlar elinden nesc ve imal olunup badehu iksâyâ [693] kesb-i istihkâk ettikten sonra nazarınıza vasil olmak üzere ne kadar iftirâk makamlarından geçip ve ne kadar mihen ü meşakkat ile nice yüz bin iğneler vücuduna yiyip ve bu azâb-ı elîmi ancak insana kavuşmak için bi't-tav' ve'r-rızâ kabul ederek nazarınızın ayağı altına yüzünü koyup "Semi'nâ ve ata'nâ"¹⁰¹ deyip bâb-ı teslîmde olmuyor mu? Ve kıs alâ zâlîke. Nice yüzlerce mahlûk senin için kemer-best-i hizmet olmuştur azizim. İşte buna hizmet-i umûmî derler. Bir de hizmet-i husûsî vardır ki bu yüzüz asi Aşçı Dede'nin nazarına arz ettiği mahlûka hizmet dediği hizmet-i husûsiyyedir ki insanların dünya ve ahiretçe rûşen işlerinin tercicine himmet ve icap edenlere niyaz u minnet ederek işe yol aldirmek. Ve bu da mahza rızâ-yı Hak ve muhabbet-i resûl-i Hak için olup nitekim âyât-ı celîlede peygamberân-ı izâm hazerâtının buyurdıkları gibi "Ve mâ es'elukum aleyhi min ecrin in ecriye illâ alâ rabbi'l-âlemîne"¹⁰² deyip ücret talep etmeyip ücretleri Cenâb-ı Hakk'ın üzerindedir azizim. İşte "İllâ mâ sa'â"¹⁰³ sırrından olarak mahlûka hizmet niyet-i hâlisasiyla Şeyhül-vüzerâ Hüsrev Paşa merhum 'da olan sahilhanesinin arkasında bir büyük dağı ihata etmiş. Bağın dairen-mâ-dâre duvarlarını yaptırmak üzere yevmî iki yüze karib amele istihdam edip aylarca duvar yapılıp tekml olduktan sonra bizzat esb-süvâr olarak gelip geşt ü güzâr ederek kendi re'yine muvafık olmadığından, aylarca yapılmış olan duvarları aylarca hedm ettirerek tekrar diğerey ve tedbir ile başlatıp aylarca o kadar amele istihdam ederek nice yüz bin kuruşlar sarf eylediği ve bunun ledünniyâtı ise fukaraya elden tasadduk etse yalının ne kapısı kalır, ne halkası kalır halkın [694] hücumundan. Bundan ise böyle iki yüz nefer amele istihdamıyla onların ayal ü evlâtları cem'an dört beş yüz nefere balığ olup bunlara yevmî bu kadar kuruş vermesi rızâ-yı Hak ve rızâ-yı resûl niyet-i hâlisasından olduğunu sırren beyan etmiştir; rahmetullâhi aleyhi.

Hüsrev Paşa merhumun bu gibi hâlleri pek çoktur, fakat kimseye ifşa etmemiştir. Bir gün yalya seyyâhîn fukarasından sırtında yalnız bir post olup çıplak bir derviş gelmiş. Birlikte öğle taamı eder iken esnâ-yı ta'âmda saray lokması getirmişler. Paşa merhum, dervişe hitaben buyurmuş ki "Derviş baba, dervişe bir lokma ile bir hırka kâfidir" deyip saray lokmasıyla paşanın sırtında olan on bin kuruş kıymetindeki şal hırkasına işaret etmiş. Ve derviş de cevabında demiş ki "Paşa efendimiz hazretleri, derviş lokması dediğiniz böyle nefis saray lokması değildir, hırkası da on bin kuruş kıymetinde şal hırka değildir." Paşa merhum da gülmüş. Lâkin paşanın gülmesi dervişin bu sözü hoşuna gidip de mi gülmüş, yoksa dervişin irfanının noksanına mı gülmüştür? Elbette dervişin irfanının noksanına gülmüştür azizim.

Hikâye:

Basra kibâr-ı meşâyihından bir zât-ı âlî-kadrin dünyalıkça fevkalâde zaruret ve müzayakası olup nâna muhtaç bir dervîş-i Muhammedî ile beraber medresenin bir harap odasında kuru bir hasır üzerinde Cenâb-ı Hakk'a ibadet ü taat ve zikrullâh ile evkât-güzâr olup bu zatın hâl-i fakr ü fenâsına aşına olan bir zat tarafından kendisine denilmiş ki “Bağdat'ta şeref-mukîm kibâr-ı ehllullâhtan filân zât-ı şerîfe bir muhabbetname yazıp dervîş Muhammed'le gönderseniz ve bir miktar dünyalık ihsan olunmak üzere Cenâb-ı Hak'tan dua ve niyaz olunmasını istirham edip onun dua ve teveccühü sebebiyle biraz dünyalık teveccüh etse, pek güzel olur. Daha ziyade Cenâb-ı [695] Hakk'a takarrüp olunup dünya ve ahiret dâhil-i felâh ü necât olursunuz” demesi üzerine şeyh efendi: “Bunun bu sözü Hakk'ındır” diyerek o yolda bir muhabbetname yazıp Dervîş Muhammed'e teslîmen Bağdat'a göndermiş. Vaktaki Dervîş Muhammed, Bağdat'a dahil olup şeyhin hankahını sual etmiş. Filân mahalde olan meydana karşı konaktır demişler. Dervîş Muhammed oraya geldikte görmüş ki tarif ettikleri konak değildir, bir sarây-ı âlîdir. Kendi kendine demiş ki “Bu şeyhin hankahı değildir, Bağdat padişahının sarayıdır” diyerek yine başlamış şuna buna sual etmeye. Demişler ki “A biçare dervîş, işte sana gösterdik, bu saraydır onun hankahı. Sen galiba taşradan gelmişsin, bilmiyorsun o zât-ı âlî-kadrin saray ve hâlini” demişler. Ne hâl ise Dervîş Muhammed, saray kapısından içeriye girip kapıcıya mektubu göstermiş. Kapıcı yanına bir adam katıp kethüda efendi hazretlerinin odasına göndermiş. Dervîş, kethüda efendinin odasına dahil olup görmüş ki kethüda efendi bir padişahzade gibi âlîcenâp bir köşede oturmuş ve odası ise padişaha mahsus bir odadır. Dervîş Muhammed muhakkak bilmiş ki nafîle, biz yine yanlış geldik, bizim istediğimiz şeyh efendinin hankahı değildir, bu bir padişah sarayıdır. Bakalım neticesi ne olacaktır!” demiş. Mektubu kethüda efendi hazretlerine takdim etmiş. Kethüda efendi, Dervîş Muhammed'i alıp beraberce hazret-i şeyhin huzurlarına götürmüş. Dervîş Muhammed şöyle kapı önünde huzûr-ı tâm ile el-best selâm durup şöyle hazret-i şeyhe nazar etmiş. Onu görmüş ki gayet nefis-i enfes elbiseler içinde; sırtında kollarını giymemiş şöyle omzuna almış on bin kuruş kıymetinde alâ bir kürk; önünde yasemin çubuk, mücevherli takım, güya bir padişaktır. Artık odanın zinetini sual etme. Dervîş Muhammed gönlünden demiş ki “böyle bir ehl-i dünyâdan dua ve niyaz talep ediyoruz, fe-subhânallâh ta'âlâ!” deyip durur iken hazret-i şeyh ferman buyurmuşlar ki [696] “Dervîş Muhammed, gel bakalım şuraya otur.” Dervîş Muhammed gelip erkân minderi üzerine oturmuş. Hazret-i şeyh, Dervîş Muhammed'in şeyhinden sual etmiş. “Pek ziyade fakr-ı hâli olduğundan biraz dünyalık için dua ve niyaz ve teveccüh buyurulmasını efendimiz hazretlerinden istirham ederek fakirlerini efendimize göndermiştir” demiş. Hazret-i şeyh buyurmuşlar ki “Cenâb-ı Hakk'ın lutf u ihsân-ı ilâhiyyesine nihayet yoktur, dua ettim. İnşâallâhu ta'âlâ şeyh efendi de bizim gibi ni'met-i ilâhiyyeye mazhar olurlar” demiş. O esnada vekilharç huzûr-ı hazret-i şeyhe dahil olup demiş ki “Efendim, dâ'ire-i cenâb-ı reşâdet-penâhîlerinin dahilen ve haricen mevcudu üç yüz nefere

balığ olup bugünkü günde kilerde bir dirhem yağ ve bir tane pirinç yoktur, fer-
man efendimizindir” demiş. Hazret-i şeyh buyurmuşlar ki “Gel şu minderde
olan kürkü al da bedestene götür sat, akçesiyle yağ, pirinç ve sair levazımatı al”
demiş. Vekilharç “Semî'nâ ve ata'nâ”¹⁰⁴ deyip kürkü alıp gitmiş. Derviş Mu-
hammed ruhsat talep etmiş ki huzûr-ı şeyhten dışarı çıksın. Hazret-i şeyh bu-
yurmuşlar ki “Biraz daha muhabbet edelim.” Aradan bir müddet-i kalîl geçip
oda kapısından bir ağa içeriye girip koltuğunda bir bohça getirip hazret-i şeyhin
önüne koymuş, demiş ki “Efendim, defterdar efendi kulunuz mahsus kadem-i
şeriflerinizi öptü. Bugün bedestende bir kürk satılır idi, gördüler; efendimize
lâyik bir kürk olup aldılar, efendimize takdim buyurdular ve kabulünü fevkalâde
niyaz u istirahat ettiler.” Hazret-i şeyh buyurmuş ki “Memnun oldum, mahsus
selâm, dualar ederim. Getir oğlum omzuma koy” demiş. Ağa da bohçayı açıp
kürkü çıkarıp hazret-i şeyhin omzuna koymuş. Derviş Muhammed görmüş ki ve-
kilharcın demincek omzundan aldığı kürktür. Hazret-i şeyh, Derviş Muham-
med'e hitaben buyurmuş ki “Derviş Muhammed, fakir istemiyorum, Cenâb-ı
Hak kemâl-i lutf u ihsân-ı ilâhiyyesinden olmak üzere lââyik görmüş esbâb
vasıtasıyla ihsan etmiş. Haydi sen de git de şeyhine böylece söyle, selâm dualar
eyle; Cenâb-ı Hak ona da dünyalık ihsan etmiştir” demiş. [697] Derviş Muham-
med avdet edip Basra'ya gelmiş, doğruca şeyhin ikame eylediği medreseye
gitmiş. Sual etmiş ki “Bizim şeyh efendi ne oldu, odasında yoktur!” Ahâlî-i
medrese demişler ki “Derviş Muhammed, senin şeyhin sen gittikten sonra ehli-
dünyâ oldu, şimdi filân mahalde bir büyük konak aldı, sâhib-i devlet sâhib-i
dünya oldu; hadem haşem artık sual etme!” demişler. Derviş Muhammed işi
anlamış, derakap şeyhinin konağına gidip Bağdat'taki hazret-i şeyhin selâm,
duasını arz ve ahvalini beyan etmiş ve şeyhi de kemâl-i memnûniyyetle “Eksik
olma Derviş Muhammed, senin sebebinle biz de hazret-i şeyhin duasına mazhar
olup bize de dünyalık teveccüh etti” buyurmuşlar azizim.

İşte mevlânâ bu hikâyeden anladın ya işi, bunların cümlesi Cenâb-ı Hakk'ın
dilemesi ve lââyik görmesiyle mahza atıyye ve ihsân u inâyet-i ilâhiyyesidir “el-
Ârifu yekfthi'l-işâretu.”¹⁰⁵

İşte azizim, Hüsrev Paşa merhumun duvarı Erzincanlı Hoca Abdullah
Efendi'nin duvarı gibi değildir. Bu da bir başka renkte Cenâb-ı Hakk'ın bağının
bir büyük duvarı, bir büyük abdi marifetiyle küçük abdlarına imar ve inşa ettirir
ki dünyası mamur ve abadan olsun ve kullarını da bu yolda tayin ile evlâd ü
ayalleriyle beraber merzuk ile sevin sin için azizim, zira bu âlem âlem-i esbâbdır,
sebepsiz olmaz; tafsilâtı evvelce kirâren ve mirâren geçmiştir.

İşte azizim, bu dünya kendi mülkü olduğuna ve ne için halk eylediğine dair
nice âyât-ı celîleleri vardır.

“E-lem ta’lem ennalâhe lehu mulku’s-semâvâti ve’l-ardi ve mâ lekum min dūnillâhi min veliyyin ve lâ-nasîrin.”¹⁰⁶

“Ve lillâhi’l-maşriku ve’l-magribu fe-eynemâ tuvellû fe-semme vec-hullâhi.”¹⁰⁷

“Bel lehu mâ fi’s-semâvâti ve’l-ardi kullun lehû kânitûne.”¹⁰⁸

“Bedî’u’s-semâvâti ve’l-ardi ve izâ kadâ ermen fe-innemâ yekûlu lehu kun fe-yekûnu.”¹⁰⁹

“Ve lillâhi mâ fi’s-semâvâti ve mâ fi’l-ardi ve ilallâhi turce’u’l-umûru.”¹¹⁰

Dahi sûretü’l-En’âm’da “İnnallâhe fâliku’l-habbi ve’n-nevâ yuhricu’l-hayye mine’l-meyyiti”¹¹¹ âyet-i celîlesinden “Lâ tudrikuhu’ [698] l-ebşâru ve huve yudriku’l-ebşâre ve huve’l-latîfu’l-habîru”¹¹² âyet-i celîlesine kadar zâhir ü bâtın manalarıyla remz ü işaret manalarını mütalaa eyle ki dünyayı ne için halk etmiş ve kullarını ne için bu âleme göndermiş azizim.

Dahi “Ve huvellezî enşe’e cennâtin ma’rûşâtin ve gayre ma’rûşâtin”¹¹³ ilâ-âhirihi mütalaa ve müzakere ile dahi sûretü’r-ra’dda olan âyet-i celîle ki “Allâhullezî refe’a’s-semâvâti bi-gayri amedin terevnehâ summe’stevâ ale’l-arşi ve sahhare’ş-şemse ve’l-kamere”¹¹⁴ den “İnne fî zâlîke le-âyâtin li-kavmin ya’kîlûne”¹¹⁵ âyet-i celîlesine kadar mütalaa ve müzakere edip taakkul edesin ki dünya ne imiş ve ne için halk olunmuş bilesin azizim.

Dahi sûretü’t-Tevbede olan âyet-i celîleyi kıraat edip zâhir ü bâtın manasıyla remz ü işaretine dikkat ve itina edesin. “Mâ kâne li’l-muşrikîne en ya’murû mesâcidallâhi”¹¹⁶ âyet-i kerîmesinden “E-ce’altum sikâyete’l-hâcci ve imârete’l-mescidi’l-harâmi ke-men âmene billâhi ve’l-yevmi’l-âhiri ve câhede fî

sebîlillâhî"¹¹⁷ ilâ-âhirihi mütalaa ile bu babda hadîs-i kudsî olan Kâle en-nebiyyu sallallâhu aleyhi ve sellem kâle Allâhu ta'âlâ inne buyûtî fî arzî el-mesâcidu ve inne zuvvarî fihâ ammâruhâ fe-tûbâ li-abdin tetahhara fî beytihi summe zârenî fe-hakkun ale'l-mezûri en yukrime zâ'rehu."¹¹⁸ Yani Cenâb-ı Peygamber sallallâhu aleyhi ve sellem efendimiz buyurlar ki Cenâb-ı Hak ve ta'âlâ hazretleri buyurur ki "Yer yüzünde benim büyüüm mescitlerdir ve beni onda ziyaret edenler, onun ammarıdır. Saadet o abde ki beytinde tatahhur edip ondan beni ziyaret ede, ziyaret olunana vaciptir ki zairine ikram ede" demektir mevlânâ.

Dahi sûre-i İbrahim'de "Allâhullezî halaka's-semâvâti ve'l-arda"¹¹⁹ âyet-i kerîmesinden "İnne'l-insâne le-zalûmun keffârun"¹²⁰ âyet-i celîlesine kadar okuyup manalarıyla remz ü işaretini tefekkür et ki Cenâb-ı Hak kulları için bu dünyayı halk edip bu kadar eşya ve levazımatı insanlar için halk etti, lâkin insanlar ni'met-i ilâhiyyesinin kadr ü kıymetini bilmediğinden şükründen ve Cenâb-ı Hakka hamd ü senasından gafil olmasıyla ni'met-i [699] ilâhîye ve kendi nefesine zulüm edicidir. Zalûm odur ki ona inam etmeyene şükür ede, küffâr odur ki mün'imî inkâr ede. İmâm Ebû Muhammed el-Gazâlî aleyhi rahmetullâhi *Ihyâ-yı Ulûm*'unda bu bapta serd ü beyan etmiş olduğu makalesini *Tefsîr-i Tıbyân* bu âyet-i kerîmenin şerhinde naklen ve tafsilen beyan etmiştir ki hatta on iki sayfayı işgal ettiğinden buraya derc ü tezkirinden sarf-ı nazar olunmuştur. Arzu eden ihvân-ı bâ-sefâ oraya müracaat buyursunlar ki Cenâb-ı Hakk'ın kullarına olan lâ-yuad ve lâ-yuhsâ ni'am-ı ilâhiyyesini anlayıp ne yolda şükür edeceğini bilemeyip müstagra-k-ı bahr-i hayrân ve sergerdân olsun. Fakat şu kadar buyurmuşlar ki Hazret-i Davud ve Musa aleyhimeselâm Cenâb-ı Hakk'a şükür etmekten âciz olduklarını ve ne yolda şükür edeceklerini bilemediklerinden Cenâb-ı Hakk'a olan niyaz u istirhamlarına cevaben vahy-ı ilâhî geldi ki "Kaçan onu bilesin, yani bana şük-r-i şük-r etmekte âciz olduğunu bilesin, bana şükür etmiş olursun" buyuruldu. Dahi haber-i âherde geldi ki "Kaçan nimeti benden iddiğini bilesin, o bana şükür olup onunla senden razı olurum" buyurulmuştur azizim.

Hazret-i Şeyh Sa'dî kuddise sırruhu'l-azîz *Gülistân*'ında ne güzel buyurmuştur:

Minnet Hudây-râ azze ve celle ki tâ'ateş mücib-i kurbet est. Ve be-şukr endereş mezîd-i ni'met. Her nefes ki furû mî reved mumidd-i hayât est ve çun ber mî âyed muferrih-i zât. Pes der her nefes du nimet mevcûd est ve be her ni'meti şukrî vâcib.

Ez-dest u zebân ki berâyed
Kez uhde-i şukreş be-der-âyed

İ'melû âlu Dâvûde şukren Ve kalîlun min ibâdiye'ş-şekûru¹²¹

Âmennâ ve saddaknâ. Velâkin şurasını da taakkul ve tefekkür eylemeli ki Cenâb-ı Hak'a ibadet ü taat etmeye kuvvet ü kudret kimindir ve bu yola sevk eden kimdir ve bu taat u ibadetle beraber şükürü ifaya muvaffakiyet ne taraftan inayet ü ihsan olunuyor? Bunların cümlesi Cenâb-ı Hak tarafından abidine bahş ü atıyye ve ihsanı [700] olduğu hâlde ihsan ale'l-ihsân olarak bunların ceza ve mükâfatı olmak üzere abdini kurb-ı ma'neviyyesine cezb edip ni'met-i ilâhiyyesinde müzdâd ediyor. Artık böyle bir velinimet olur mu ki hem sana zâhir ü bâtın yardım etsin ki rızasına muvafık amelde bulunasın ve hem de rızasını tahsil ettiğin için güya başka birisinin muavenetiyle tahsil-i rızâ etmiş gibi mükâfat olarak huzûr u kurb-ı ma'neviyyeyi celp etsin ve ihsan eylediği nimetini de katender-kat ziyade eylesin. Hâşâ sümme hâşâ şeriki ve naziri ve emsali yok bir velini'met-i bî-minnet padişahlar padişahu, eshiyânın sultanı cellet azametuhu şânuhu.

İşte azizim, İmam Gazalî hazretlerinin tatad ve saydığı ni'am-ı ilâhiyyesinin cümlesinden sarf-ı nazarla hele Şeyh Sadi hazretlerinin buyurdıkları gibi insanların alıp verdikleri her bir nefeste iki ni'met-i ilâhiyye mevcut olup bu iki nimetin şükürü vacip. Âmennâ ve saddaknâ, ammâ nasıl îfâ-yı şükür edelim. Artık her bir işi ve gücü terk edip müddet-i hayâtımızı alıp verdiğimiz nefesin şükürüyle mi geçirelim? Muhal ve müşküldür. Onun için buyurur ki bu şükür kimin elinden ve lisanından gelir ve kim bunun hakkıyla ifasına muktedir olur? Olamaz, elcevâb olamaz azizim. Öyle olduysa zât-ı ecell-i a'lâ hazretleri de îfâ-yı şükürde olan acz ü kusurumuzu bildiği için âyet-i celîlesinde "İ'melû âlu Dâvûde şukren ve kalîlun min ibâdiye'ş-şekûr" buyurdular mevlânâ, yani Cenâb-ı Hak buyurur ki "Dedik ki yâ âl-i Dâvud, o Allah ta'âlânın nimetlerine şâkirîn olduğunuz hâlde ona itaat edin. İbadından azdır ki kalb ve lisan ve cevârihle ekser-i evk-âtını edâ-yı şükre sarf ede." Zira ki Allah ta'âlânın şükürü tevkifi bir nimettir ki şükür ahir müsteda olur. Öyle olsa ona nihayet olmaz. O ecilden denildi ki "Şekûr odur ki şükürden aczini bile" azizim. İşte Şeyh Sa'dî kuddise sırruhu'l-azîzin [701] buyurduğu üzere kimin elinden ve lisanından bu şükürün edası gelir? Hiçbir ferd-i âferîd buna muktedir olamayacağından bu bapta insan aczini bilmek edâ-yı şükür oldu sultanım. Nitekim "Mâ arefnâke hakka marifetike yâ ma'rûfu"¹²² demek ayn-ı ma'rifet ü irfan olduğu gibi ve dahi sûretu'l-Hicr'de "Ve le-kad ce'alnâ fi's-semâi burûcen ve zeyyennâhâ li'n-nâzirîne"¹²³ den "Fe-

eskaýnâkumûhu ve mâ entum lehu bi-hâzinîne"¹²⁴ âyet-i celîlesine kadar oku da mana ve işaretini tefekkür et ki Cenâb-ı Hak bu dünyayı kulları için nasıl halk edip ne kadar şeyler ve ne kadar nimet ve ihsân-ı ilâhiyyesini inayet etmiş. Ve sûretu'n-Nahl'de "Halaka's-semâvâti ve'l-arda bi'l-hakki ta'âlâ ammâ yuşrikûne"¹²⁵ den "Ve in te'uddû ni'metallâhi lâ tuhsûhâ"¹²⁶ âyet-i celîlesine kadar kıraat et de artık insaf et ki nazarın kimdir? ve bu kadar eşya kimin için halk u icat olmuştur. El-aman el-aman el-insaf el-insaf mevlânâ. Dahi bu sûre-i şerifte buna dair âyetler çoktur. Yine buyurur ki "Vallâhu ahrecekum min butûni ummehâtikum lâ ta'lemûne şey'en"¹²⁷ den ilâ-âhirihi kıraat buyur azizim. Dahi sûre-i İsrâ'da "Ve yed'u'l-insânü bi's-şerri du'â'ehu bi'l-hayri ve kâne'l-insânü acûlen"¹²⁸ den ilâ-âhirihi oku da nimet ve atıyye ve ihsân-ı ilâhiyyesini taakkul ve tefekkür et. Dahi sûret-i Âl-i imrân'da Cenâb-ı Hak buyurur: "Ve lillâhi mulku's-semâvâti ve'l-ardi vallâhu alâ kulli şey'in kadîrun â İnne fî halaki's-semâvâti ve'l-ardi ve'htilâfi'l-leyli ve'n-nehâri le-âyâtun li-uli'l-elbâbi"¹²⁹ buradan ilâ-âhirihi "Subhâneke fe-kinâ azâbe'n-nâri"¹³⁰ âyet-i celîlesine kadar kıraat et de bu âyet-i celîlelerin dahi ma'nâ-yı zâhir ü bâtın ve işaretlerini taakkul ve tefekkür edip nazarında o mümin olan zât-ı şerifin dediği gibi "Rabbenâ mâ halakte hâzâ bâtilen"¹³¹ Yâ rabbi işbu mahlûkatı abes ve zayı yere halk etmeyipsin, belki hikem-i azîme için halk edipsin, zira onun cümlesinden insanın vücuduna mebd'e ve maâşına sebep ola ve marifetine [702] o delâlet eder delil ola ve taatına tahrîs ede, ta ki abd onunla hayât-ı ebediyyeye ve sa'âdet-i sermediyyeye nail ola diyessin ve böylece tefekkür edesin, zira Cenâb-ı Peygamber sallallâhu aleyhi ve sellem efendimiz buyurmuştur ki "Lâ ibâdeti ke't-tefekkuri."¹³² "Tefekkür gibi ibadet yoktur", zira o kalbe mahsustur ve haktan maksut dahi odur azizim. Onun için tarîkat-ı alıyye-i Nakşbendiyye sâlikânı rabita ve kalbe teveccüh ile meşgul olurlar mevlânâ. İşte bu kadar lâ-tuad ve lâ-tuhsâ ni'am u atıyye ve bahş u ihsân u inâyât-ı ilâhiyyenin ifâ-yı teşekkürü kimin elinden ve dilinden gelir, ebeden ve kat'an onun için Şeyh Sa'dî hazretlerinin buyurdıkları gibi:

Bende hemân bih ki zi taksîr-i hîş
Uzr be dergâh-ı Hudây âvered

Ver ni sezâ-vâr-ı Hudâvendiyiş
Kesî ne-tevâned ki be cây âvered¹³

Deyip daima o dergâh-ı âliye tazarru ve niyazda bulunmalı azizim. Ve dahi sûretü'd-Duhân'da buyurur ki “Ve mâ halakna's-semâvâti ve'l-arde ve mâ beynehumâ lâ'ibîne.”¹³⁴ Yani “Semâvât ve arzı ve ikisi beynindeki kâinatı biz la'b eder olduğumuz hâlde halk etmedik”, belki mesâlih-i dîniyye ve dünyeviyye için halk etmişizdir ki kullarımız onunla vahdaniyetimize istidlâl edeler ve onda ki menâfi' ve merâfıkla zarure ve merâfıklarını def ü izale edeler. “Mâ halaknâhumâ illâ bi'l-hakki velâkinne ekserehum lâ ya'lemûne.”¹³⁵ “Belki o ikisinin sebab-i hakla halk ettik ki iman ve taat veya ba's ve cezaya o delil ola, lâkin halkın ekseri killet-i nazarlarından onu bilmezler” buyurur.

Ey benim azizim, canım işte buraya kadar zikr ü beyan olunan âyât-ı celîleler daha nice böyle âyât-ı celîle ve ehâdîs-i nebevî ve kelâm-ı kibâr vardır ki dünyanın ne olduğunu ve ne için halk olduğunu ve buraya ne için geldiğimizi ve burada ne iş ile meşgul olacağımızı ve buradan nereye gideceğimizi ve orada [703] nasıl olacağımızı tafsilen beyan eder. Binaenaleyh burada bu tafsilâta lüzum olmayıp ancak evvelce arz olunduğu üzere zübde ve icmal ve hulâsa olarak ihvân-ı bâ-sefâyâ yadigâr olmak üzere bırakılmış olan bir vasiyet ve nasihatname olduğu için icmalen dünya denilen şey nedir ve niçin dünya denilmiştir, beyan edelim. Dünya denî'den kinâyedir, yani alçak, fûrûmâyê, çingene tabiatlı demektir. Semadan alçak olduğu için denilmiştir. Buna küre-i arz denir, dahi âlem-i süflî, âlem-i nâsût ve âlem-i suverî ve âlem-i şehâdet denir. Nitekim kâ'inât-ı mahsûsa-i şerîfenin isimleri âlem-i ceberût, âlem-i melekût, âlem-i lâhut, âlem-i ulvî olarak bunlar dünyadan hariç olduğu gibi dahi âlem-i gayb ve âlem-i ervâh ki insanın havâss-ı hamse-i zâhiresine gayr-ı mahsûs olup cin ve melâike ve ruh-lara mahsus olan âlem olduğu dahi âlem-i misâl ki âlem-i ma'nâ ve âlem-i menâm ve âlem-i hâb ve rüyâ ki uykuda görünen âlemdir azizim. Dünya denildiği bu dünyada olan metaa, birtakım zinet ve âlayişine aldanıp Hakk'ı unutup ona meyil ve muhabbet olunmasından kinaye olmak üzere dünya denilmiştir, yoksa bunun ismi âlem-i süflî, âlem-i nâsût ve âlem-i suverî ve âlem-i şehâdetdir ki âlem-i ulvîden li-hikmetin ve li-maslâhatin bu âlem-i süflîye geldik ki âlem-i ervâhta ki ahdimizi burada ifa edelim ve ticaretle vatanımıza avdet edelim. Âlem-i nâsût insanlık, insaniyet demektir. Zaten insan nâsîden istiairedir. Nâsi, nisyân edici, unutucu olan demektir ki âlem-i ervâhtaki ahd-ı mîsâkı unuttuğumuz içindir. Âlem-i sûret ki eşkâl ve sûret-i âlemîdir, âlem-i sîret değildir.

Âlem-i şehâdet ki görürsün, müşahede edersin ki cümle eşya vahdâniyyet-i ulûhiyeti [704] gösterir. Ey aziz dâde-i hak-bîn ile bak gör ki her bir zerre-i hâk rûy-i yâri gösterir mir'ât-ı İskender gibidir mevlânâ. İşte Cenâb-ı Pîr Mevlânâ Celâleddin-i Rûmî kuddise sırruhu'l-aziz efendimiz dünya ne olduğunu beyan buyurlar:

Mesnevî [Rusûhî, c.1, s. 93:

Çîst dünyâ ez Hudâ gâfil buden
Nî kimâş u nukre vu ferzend u zen (1: 983)

“Dünya nedir, filhakika Hudâ-yı ta'âlâdan gafil olmaktadır; kumaş ve nukre ve ferzend ve zen, dünya değildir.”

Nitekim Hazret-i Ne'bî sallallâhu aleyhi ve sellemden bir kimse “Me'd-dunyâ yâ resûlallâh?” diye soruldukte “Kullu mâ elhâke an mevlâke fe-huve dunyâke”¹³⁶ deyip cevap buyurdular. Ve filhakika eğer mahsus ve eğer makul her ne şey ki seni rabbinden kendiye meşgul ederse dünya odur demektir. Dahi Cenâb-ı Peygamber sallallâhu aleyhi ve sellem efendimiz buyurdular ki “Ni'me'l-mâlu's-sâlihu li'r-reculi's-sâlihi.”¹³⁷ Yani “Mâl-ı sâlih, recül-i sâlih için ne güzeldir.” Rızâ-yı Hak için hıfz olunan mal dünyadan olmaz, belki dinden olur azizim. Ancak bunların muhabbeti kalbine girip de Hakk'ın muhabbeti çıkarsa işte o zaman ehl-i dünyâdan olursun, dünya ve ahiret hüsranda kalırsın, zira ki denî, alçak olan şeye muhabbet edip denî alçak oldun. Dahi çingene tabiatlı olup yetmiş iki buçuk milletten hariç kaldın. Gerçi bu cihan cemîan onun mülküdür, mülk-i cihân onun ind-i ilâhiyyesinde lâ-şey demektir azizim.

Mesnevî [Rusûhî, c.1, s. 41:

Dünyaya muhabbet edenler rüyasında şeytanı huri gibi görüp ona şehvetinden ihtilâm oldu. Nesil tohumunu şûre yere döktü. Bidar oldu, şeytan ondan kaçtı, kendisi nâ-pâk ve pelîd gördü. İşte dünya budur ki suret hasebiyle zâhir ve hakikat cihetinden madum ve fanidir. Dahi dünyaya muhabbet bunun gibidir ki kuş semada pervaz eder, onun gölgesi zeminde yiler, yani kuş gibi arzda [705] uçucudur. Ebleh, ahmak adam o sayeyi sayd etmek için o kadar arkası üzere yiler ki mayasız kudretsiz olur azizim.]¹³⁸

Mesnevî [Rusûhî, c.1, s. 108-109:

İşte bu dünya ve içinde olan mahlûk ve eşya tarfetü'l-aynde yok olur, var olur. Lâkin biz ondan bîhaber olup sureta bir nevi üzere olan bekasından vetîre-i vâhîde üzere olan kıyamından kıyas ederiz ki bu âlem lahzaten fe-lahzaten yok ve var olmaz. Hâlbuki her anda nîst ü hest olur, çünkü esmâ-yı ilâhiyye olan lâtime ve kahriye hiç tatil olmaz. Pes hakikat-i imkâniyeden bir şey vücuda gelse derhâl rahmet-i rahmâniyye onu ahz edip ona ifâza-i vücûd eyler. Pes ehadiyyet-i hakîka ki iktizâ-yı inkihâr taayyünât ve istid'â-yı izmihlâl keserât eyler. Derhal o vücudu nefisinden hal' ve selh eyler. Hemândem rahmet-i rahmâniyye üslûb-ı sâbik üzere ona ifâza-i vücûd eyler. Yine vahdet-i hakîkiye onu ondan selb ve ahz eyler. Binaenaleyh cemî'-i eşyâ daima idam ve icat ve ifna ve ibka üzere olup dünya ve mâ-fihâ her dem köhne ve nev olmaktan hâlî değildir. İşte dünya gibidir, ömr-i insânda köhne nev olur azizim.]³⁹

Mesnevî [Rusûhî, c.1, s. 164:

İşte her ne şey ki seni haktan gafil eder onun adı dünyadır. Gerek ise seni Hak'tan gafil eder ibadet ü taat ve iman olsun.] Acayip dedem, bunlar insanı Hakk'a takarrüp ettirir. Evet öyledir, ammâ eğer ibadet ü taat ve iman hâlisenli-vechillâhi olmazsa ve amel olan kimse ameli berâ-yı Hak kılmazsa mukarrerdir ki onu Hazret-i Hak'tan ve tarik-i ilâhiyyeden dûr eyler. İmdi muhakkak olan evliyâ-yı izâm o a'mâlin sûret-i hasenede olduğuna itibar etmeyip onu küfre beraber tutarlar. Onun sahibi manen müşrik olmuş olur, el-yâzu billâhi ta'âlâ.

Mesnevî [Rusûhî, c.3, s. 87:

Bu dünyanın muhabbeti şubesinden olan [706] mal ve mansıp ki buyurmuşlardır ki mal mâr gibidir; mansıp onda ziyade ejderhadır. Nitekim sal-lallâhu aleyhi ve sellem efendimiz hazretleri buyurmuştur: “el-Mâlu hayyetun ve'l-câhu adarru minhâ.”¹⁴⁰ Hazret-i Ali radyallâhu anhu buyurmuştur: “Meselu'd-dunyâ meselu'l-hayyetilletî yelînu messuhâ ve yu'cebu nakşuhâ ve yak-tulu semmuhâ.”¹⁴¹ Evet onun nakşı insanın taaccübüne gider; ammâ zehri de insanı katl eder azizim. Miskin insan kendinin mertebesini anlamadı, füzûnluk âleminden ve fazilet mertebesinden geldi, yani âlem-i hakikat ve mertebe-i rûhâniyyetten ve ahsen-i takvîmî olup sûret-i asliyyesinden. Çün kim “Esfele sâfilîne”¹⁴² olan âlem-i şehvet ü tabî'î red olundu ve noksan u kemliğe gitti ve ömrünü lezzet-i fâniyede zayi etti. Meğer o kimseler değil ki mümin ve mîkin oldular ve dünyadan i'râz edip amel-i sâlih kıldılar, onlar kendi hakikatlerini

bildiler ve Hazret-i Haktan ecr-i gayr-ı memnûn bulundular. Ey aziz, ademoğlu kendiyi pek ucuz sattı. Nefsinde güya bir atlas idi kendiyi bir dalk-ı köhneye dikti ve yama etti, yani hırka-ı cismine ziyade müteallik ve azade iken ona hadim oldu ve ona hizmet, ayn-ı noksân ve hüsrân iken ona nef ü sûd eyledi. İşte "Hasire'd-dunyâ ve'l-âhiretu"¹⁴³ oldu.]

Mesnevî [Rusûhî, c.3, s. 145:

Hazret-i Mevlânâ Celâleddin-i Rûmî kuddise sırruhu'l-azîz efendimiz buyururlar:

În cihân hâbest ender zan meîst
Ger reved der hâb destî bâk nîst (3: 1729)

Bu cihan yani kevn ü mekân filhakika hâb u hayaldir. Nitekim Şeyhü'l-ekber kuddise sırruhu'l-azîz buyurur:

Inneme'l-kevenu hayâlun ve huve hakkun fi'l-hakîkati
Kullu men ya'lemu hâzâ hâze esrâre't-tarîkati¹⁴⁴

Dahi Mevlânâ Câmî kuddise sırruhu'l-azîz buyururlar:

Kullu mâ fi'l-keveni vehmun ve hayâlun
Ev ukûsun fi'-merâyâ ev zilâlu¹⁴⁵

İmdi sen bu cihanın hâb u hayal olmasında zan ve güman mertebesinde durma ki "İnne'z-zanne [707] lâ yugnî mine'l-hakki şey'en"¹⁴⁶ dir. Eğerçi hâb içre bir el gider ise ve bir kimse onu kat' ederse bâk yoktur:

Ger be-hâb ender seret bibrîd gâz
Hem seret bercâst u hem umret dirâz (3: 1730)

"Eğer vakiada senin başını mikrâz kesse, o suver-i hâyâliyenin başıdır. Hem senin cismanî serin yerindedir ve ömrün dahi uzundur."

Bunda işaret vardır ki vakiada bir kimsenin başını kesseler, ömrü uzun olmasına işaret olur, zira vakianın gâh aynı vaki olur ve gâh aksi ve gâhî suver-i kevnîyyeden bazı surete tabir olunur. Kaçan aksi murat oluna, giryân olana handân olursun ve handân olana giryân kılırsın diyeler ve kendiyi hasta görene dürüst olursun ve mürde görene hayat bulursun diye tabir ederler. Pes muabbir suver-i dünyeviyye olan muhakkıklar ehl-i dünyâ ve ehl-i hevânın bu dünyada olan hâlât-ı vâkî'âtını rûz-ı âhirete nisbet aksine tabir ederler. Hatta gülene ağlarsın ve ağlayana handân olursun ve bunda zahmet çekene onda revh u rahat

bulursun derler. Ammâ ehl-i hakikat ne nisbet ayırını tabir ederler. “Ve temûtû-ne kemâ te’îşûne ve tuhşerûne kemâ temûtûne” diye tahkik ve takdir ederler.

În cihân-râ ki be-sûret kâimest
Guft peygamber ki hulm-i nâimest (3: 1733)

Câbir radiyallâhu anhu hazretlerinden mervî olan hadîs-i şerîfe işaret buyururlar. “An Câbir radiyallâhu anhu kâle kuntu ma’a’n-nebiyyi sallallâhu aleyhi ve sellem iz etâhu reculun ebyadu’l-vechi fe-kâle yâ resûllallâhi me’d-dunyâ? Kâle aleyhisselâmu hulmu nâimin. Fe-kâle kem mâ-beyne’d-dunyâ ve’l-âhireti? Kâle aleyhisselâmu gamdatu aynin. Fe-kâle kemi’l-karâru fihâ? Kâle aleyhisselâmu kadre’l-mutehallifi ani’l-kâfileti. Summe zehebe’r-reculu, fe-kâle aleyhisselâmu hâzâ cibrîlu etâkum yezhedukum fi’d-dunyâ ve yergabekum fi’l-âhireti.”¹⁴⁷

Hazret-i Hudavendigâr buyururlar ki bu cihan için ki surette kaimdir. Peygamber aleyhisselâm buyurdu: “Hulm-ı nâimdir”, vani uyuyan kimsenin gördüğü [708] rüyadır azizim. Sûretü’l-İnsân’da Cenâb-ı Hak “Ve sebbihhu leylen tavîlen”¹⁴⁸ buyurdu. Ma’nâ-yı işâreti bu dünya bir uzun gecedir; dünyada olduğun müddet Cenâb-ı Hakk’ı tespih et. Dünya bir uzun gece olursa, müşahede olunan ahval dahi uzun bir rüyadan ibaret olur. İşte nazarına vasiyet ve nasihat-ı kemterî budur ki himmet ü gayret et ki gördüğün rüyalar rahmanî olsun, sakın şeytanî rüyalar görmeyesin azizim.]

Mesnevî [Rusûhî, c.2, s. 52:

Azizlerden bir azize sual ettiler ki “Sen malı sever misin?” Dedi ki “Sevmem.” “Niçin?” dediler. Dedi ki “el-Mâlu hayyetun”¹⁴⁹ hadîs-i şerîfi mucibince mal benim indimde mârdır.” Ve diğer azize sual ettiler. Dedi ki “Severim.” “Niçin?” dediler. Dedi ki “Hazret-i Peygamber sallallâhu aleyhi ve sellem “Ni’me’l-mâlu’s-sâlihu li’r-reculi’s-sâlihi” buyurmuşlardır. Mâl-ı sâlih benim mahbûbumdur” dedi. İmdi malın o kimseye zarar ve mâr gibi olduğu canibine bakıp buğz eyledi ve bu salih, malın yâr-ı sâlih gibi olduğu cihetine bakıp muhabbet kıldı. Hazret-i Şeyh, *Futûhât*’ta Bâb-ı Murâkabe’de dünyayı ahiret üzere birkaç veçhile tercih etmiştir. “ed-Dunyâ hiye ummun rekûbun” buyurmuştur.

Evlâdını gayetle gözetici ve besleyici ve terbiye edici demiştir. Lâkin bu halkın ekseri ümm-i rekûblarının hakkını bilmeyip ona âk olurlar ve onun hazretinde ayıp ve mezemmet kırlarlar. Hâlbuki Hazret-i Nebî aleyhisselâm “el-Cennetu tahte akdâmi'l-ummehâti”¹⁵⁰ buyurmuştur. İmdi dünya dahi insanın ümmü gibidir demiştir. Nazar eyle bu dünya ekser-i nâsın katında mezmûm iken şeyh hazretleri ne canibine nazar eylemişlerdir azizim.]

Mesnevî [Rusûhî, c.2, s. 85:

İmdi dünyanın halk u icadında olan hikmet budur ki ilm-i Allâh'tan malûm ve mevcut olan eşya mücerret ilm-i şühûd u ayân gınâsını vermez. Binaenaleyh izhâr-ı cihânda hikmet yani cihanın izharında hikmet odur ki ilm-i Allâh'ta malûm olan şey taşra gele ayan ve hariç âlemde [709] zuhur bula; bi'l-mu'âyene müşahede oluna. Cenâb-ı Hak ezel-i âzâlda meselâ mücahidîn ve sâbirînin ahvâl ü ef'âline âlim iken mücerret ilimle iktifa etmeyip onları ayân zuhura getirip “Ve le-nebluvennekum hattâ na'leme'l-mucâhidîne minkum ve's-sâbirîne”¹⁵¹ buyurmakla onları imtihan ve ihtibâr eyledi. Eğerçi ayân ilme muvafıktır ve vücûd-ı aynî vücûd-ı ilmîye asla muhalif olmaz, belki her şey alâ-mâ-huve-aleyhi kâne fi'l-ilmidir. Lâkin ilimle ayânın mabeyninde çok tefavût vardır. Meselâ bir hatun o nesneyi ki karnında bildi ve âlime oldu, ta peyda edip doğurmayınca cihan üzere doğurmak rencini ve vilâdet derdini komadı. Kezalik sâbir, mücâhid fi-sebîlillâh bâtın âlemde yani mertebe-i ilmde yine mücahid-fi-sebîlillâh idi, kezalik sâbir, alâ-taâtillâh sâbir idi. Lâkin mertebe-i ilmde mücâhid mücahede zahmetini tutmadı ve sâbir olanlar sabır meraretini zevk etmedi, hâlbuki yine ilmde mücâhid ve sâbirdirler. Pes malûm oldu ki mücerret ilim ayân gınâsını vermez ve ilme'l-yakîn ayne'l-yakîn gibi olmaz azizim.]

Sultân-ı Ulemâ-billâh efendimizden işbu risalede evvelce beyan olunduğu üzere bu dünyanın halk u icadından sual olundukta makama ve sâile münasip cevap olmak üzere buyurdular ki “Bu dünyaya gelmeyeydik, nereden bilecek idik ki bizim sevgili ahbabımızdan ruznamçeci efendi vardır ve nerede görecek idik ve nasıl bilecek idik?” buyurdular. İşte hakimane bir cevâb-ı savâbdır.

Mevlânâ Şeyh-i Ekber Muhyiddin-i Arabî kuddise sırruhu'l-azîz ayân ve müşahede gınâsını ve vahdet-i vücûd esrarını sitâreden yani hayalci karagözcü perdesinden gör, nazar-ı hakikat-bîn ile nazar eyle ki nazarına ayân gınâsını ve vahdet-i vücûd sırrını gösterir. Zaten bunun icadı sırr-ı vahdet-i vücûdu göstermek içindir. Binaenaleyh oyuna başlamadan evvel söylediği söz bu manayı müfiddir. “Perde kurdum şem'a yaktım, gösterem zıll-ı hayâl.” [710]

İşte aziz, perde bu dünyadır, zira ki bunun muhabbetinden başka böyle bir büyük perde ve hicap yoktur. Perde ve hicap olmak üzere Cenâb-ı Hak bu dünyayı kurmuştur. Lâkin bu dünya hakkında evvelce dahi zıkr ü beyan olunan âyât-ı celîleler mucibince bunun kuruluşu hâsâ sümme hâsâ abes değildir, hikmet ve maslahattır, nitekim sûre-i Sâd'da "Ve-mâ halekne's-semâ'e ve'l-arde ve mâ beynehumâ bâtilen."¹⁵² Yani Sema ve arz ve mabeynehümâyı biz azîmü'ş-şân batıl halk etmedik ki onda hikmet ve garaz-ı sahîh olmaya veya onu halkta âbî'n ve lâ'ibîn olavuz, belki onu halkımız, hak içindir. O vahdaniyetimize delilin muktezasıdır. "Zâlike zannullezîne keferû."¹⁵³ İşbu zikrolunan eşyanın halkı batıl olmak küffârın maznûnudur. "Fe-veylun lillezîne keferû mine'n-nâri."¹⁵⁴ İmdi veyl kâfirlere kim işbu zanları sebebiyle nâra müstahak oldular, zira ki o zanları ba' ve hesabı ve sevap ve ikabı inkâra müeddî oldu buyururlar. Binaenaleyh kimsenin veyl deresine gitmeye niyeti yoktur. Lehu'l-hamdu ve'l-minne mü'min-i muvahhid ümîmet-i Muhammediyyeden olduğumuz için âmennâ ve saddaknâ deyip kalben ve lisanen hak olduğunu tasdik ve ikrar ederiz azizim.

İşte perde kuruldu, şem'a da bi-hasebi'z-zâhir güneş ve kamerdir ve bi-hasebi'l-hakîkat nûr-ı ilâhîdir, nûrun-alâ-nûr aziz, gösterem zıll-ı hayâl. Artık görünen mahlûkat ve kâffe-i eşyâ zıll-ı hayâl olduğunda hiçbir kimsenin şek ve şüphesi yoktur mevlânâ ki Cenâb-ı Hakk'ın nûr-ı tecellî-i ilâhiyyesinin gölgesi ve sâyesidir, dahi hayaldir. Hayalin manası malûm ya insanın zihninde hâsıl olup mürtesim olan suret ve zihin ve akıl hayalât kabilinden ki yalnız zihninde hâsıl olup bî-vücûd olan suret ve bazen hastaların veyahut meraklı adamların gözüne görünür gibi olup külliye ma'dûmül-vücûd olan sûret-i mevhu'medir azizim. Müşahede oluna mahlûkât-ı kâ'inât işte [711] hayalî efendinin böyle hikmet-âmîz olan sözü gibi dünya perdesinde görünen insanlar deve derisinden yapılmış bir değnek vasıtasıyla hayalci baba onu seyr ü hareket ettirerek birtakım sözler güya deri söylüyor gibi aziz söyler, kezalik birtakım bahçeler, konaklar buna mümasil şeyler deriden yapıp perdeye getirir, çocuklar ona sahîh nazarıyla nazır edip zevkyab olurlar.

Hele bu yüzsüz asi Aşçı Dedeleri çocukluğumda Şehzadebaşı'ndaki karagözcüye ramazân-ı şerifte her gece devam ederdim, fakat bilir idim ki bunlar deve derisinden imal olunmuş, içeride bir adam elinde bunların değneklerini tutup oynatır. Bununla beraber yani böyle bildiğim hâlde yine ma'nâ-yı hakikat mülâhazasıyla nazar-ı hakikat-bîn ile nazar edip Ferhat ile Şirin oynattığı gece o kadar ağlar idim ki etrafımdaki çocukları dahi ağlatıp gözlerim kan çanağı gibi olmuş mest-i lâ-ya'kıl haneye düşerdim. Çocuk idim, ammâ başım aşere, yüzüm beşere idi; yani aşere-i mübeşşereye ve ehl-i abâya kul u kurban olmuş bir yüzsüz evlâd-ı Beşir idim.

İşte azimim, hayalci efendinin derununda olan bir çok ilmi halka göstermek ve ayâna getirmek için elbette de böyle bir mahal ve âlât ister ki onun vasıtasıyla müşahede olunsun, çünkü ilim arızdır, kaim bi-zâtihi değildir. Bir zat ister ki onunla kaim olsun, buralarını icmalen beyan edelim. Deriler değnek vasıtasıyla seyr ü hareket ettiği gibi, mahlûkat feyz ü lutf-ı tecelliyât-ı ilâhiyye ifâzasıyla ve rûh-ı subhâniyyenin bahş-ı tecellîsiyle seyr ü hareketle nutuk eder. Nitekim âyet-i celîlede “Fe-nefahnâ fihâ min rûhinâ”¹⁵⁵ buyurulmuştur. Dahî “Mâ yumsikuhunne ille'r-rahmânü”¹⁵⁶ sırrı mucibince kâffe-i mevcûdât u mahlûkat u eşyâyı Cenâb-ı Hak yed-i kudret-i ilâhiyyesiyle imsak edip tutar ve rûh-ı subhâniyyesinden lutf-ı feyz ihsanıyla hay [712] edip meşy ü hareketle nutka kuvvet ü kudret inayet eder. Dahî sûre-i Hac'da “Ve yumsiku's-semâ'e en teka'ale'l-ardı illâ bi-iznihi”¹⁵⁷ buyurur, yani Cenâb-ı Hak semâyı imsak eder, tutar ki arzı üzere düşmeye, meğer ki yevm-i kıyâmette onun emriyle yere düşe. “İnnallâhe binnâsi le-re'ûfun rahîmun.”¹⁵⁸ Allah ta'âlâ nâsa re'fetli ve merhametlidir ki onlar için esbâb-ı istidlâlî tehyie etti ve ebvâb-ı menâfi'i onlara fet-hetti ve esbâb-ı mazârı onlardan defetti. Dahî sûretü'l-Fatır'da buyurur: “İnnallâhe yumsiku's-semâvâti ve'l-arde en tezûlâ.”¹⁵⁹ Allâh ta'âlâ semâvât ve arzı kudretiyle ahz eder ki zâil olmaya veyahut o ikisinin zail olmaktan men eder. “Ve le-in zâletâ in emsekehumâ min ehadin min ba'dihi.”¹⁶⁰ Eğer o ikisi makarlarından zail olsalar Allah ta'âlâdan sonra veyahut zevallerinden sonra ondan gayrı hiçbir ehad imsak eder olmaz. Âmennâ ve saddaknâ.

Lâkin azimim, Cenâb-ı Hakk'ın yedi hâşâ sümme hâşâ hayalcinin yedi gibi değildir. Ulemâ-yı zâhir bu yede kudret manası verirler. Lâkin sûfiyye tevil tarafına gitmeyip yed manası verirler, yani cenâb-ı ulûhiyyete mahsus yedir ancak keyfiyeti meçhuldür derler. Ey aziz, bu dünya perdesinin arkasında kendisi hazır ve nazır olup kâffe-i mu'âmelât-ı dünyeviyye onun takdîr-i ezeliyyesi ve emr ü fermân-ı ilâhiyyesi üzere cereyan eder. “Ferdun ehadun lâ-şerîke ve lâ-nazîre leke” “Lem yelid ve lem yûled â Ve lem yekun lehu kufuven ehadun.”¹⁶¹ Âmennâ ve saddaknâ.

İmdi iş bir derece malûmun olduysa artık bu dünyada olan sa'y ü gayretin mâlik-i mülk-i kadîmin rızası için olsun. Böylece vasiyet ve nasihat ederim. İhvân-ı bâ-sefânın malûmu olduğu üzere müfredât-ı âlem yirmi sekizdir, bunun on dördü mülk ve on dördü melekût. Ve mürekkebâtı üç sınıftır: Cemâdât, hayvânât, nebâtât. Nitekim hurûf-ı hecânın müfredatı [713] yirmi sekizdir ve ke-

limesi üç olduğu gibi “isim, fiil, harf.” Bu cihetle bu âlem bir kitâbullâh olduğunu ima eder ve o kitabın içinde ism-i a’zâm nev-i benî âdem olup ehl-i şühûd u irfân hurûf-ı kâ’inâtı okurlar. Hurûf-ı kâ’inâtın her bir harfinde nice bin esrar münderiç ve her bir kelimâtında hezârân ma’ânî münderiçtir. Cenâb-ı Peygamber sallallâhu aleyhi ve sellem efendimiz hâşâ ümmî değil idi, belki kitâb-ı kebîr-i kâ’inâtı okumaya meşgul idi.

Ve-fî kulli şey’in lehu âyetun

Tedullu alâ ennehu vâhidu¹⁶²

Gel kitâb-ı kâ’inâtı okumaya sa’y kıl

Ma’ni-i Kur’ân’a olmak ister isen âşinâ

Kabe’nin ismini yâd etmekle hac’olmaz kişi

Belki zât-ı kabeyi bulmakla hacc olur edâ

Her giyâhî ki ber-zemîn rûyed

Vahdehu lâ şerîke leh gûyed

Berg-i dirahâtân-ı sebze der-nazar-ı hûşyâr

Her varakî defterîst ma’rifet-i girdigâr

Bütün âlemdeki envâ’-ı hırfet türlü sanatlar

Onun sun’-ı kemâlinden hemân bir zerredir ancak

Zuhûr-ı kâ’inât u esfel ü a’lâ-yı mevcûdat

Celâlinden hemân bir zerredir ancak

Mezâhirde olan eşkâl ü elvân hüsn sûretler

Onun hüsn-i cemâlinden hemân bir zerredir ancak

Sefâ-yı ravza-ı Rıdvân ve ni’methâ-yı gûn-â-gûn

Onun hân-ı nevâlinden hemân bir zerredir ancak

Âmennâ ve saddaknâ. Mevlânânın can ü canı olan dede, cümle mevcûdât kelime-i kün’den hâsil olduğu için cümle mevcûdât kelimetullâhtır, lâkin enbiyâ aleyhimu’s-selâm ve evliyâ-yı izâm hazerâtı kelimât-ı tâmmedir. Cenâb-ı izzet, Hazret-i İsa aleyhisselâm hakkında “Ve kelimetuhu elkâhâ ilâ Meryeme”¹⁶³ bu-yururlar.

Mesnevî [Rusûhî, c.2, s. 87:

Hazret-i Mevlânâ Celâleddin-i Rûmî kaddesallâhu sırrahu'l-azîz buyururlar:

Mâ iyâl-i hazretîm u şîr-hâh
Guft el-halku ayâlun li'l-ilâh (1: 927)

Biz Hak ta'âlânın ayaliyiz ve ondan süt talep ediciyiz, yani biz Hak ta'âlânın ayali gibiyiz ve ondan gıda ve kût-ı ebdânımızı [714] isteyiciyiz. Nitekim bir kimsenin ehl ü ayali nafaka ve kisvelerinin ve kût u gıdalarını o kimseden talep ederler ve o kimsenin üzerine bunların rızkını vermek lâzımdır. Kezalik cemî'-i devâbb u hayvanâtın rızkını vermek Allah üzere lâzımdır. Kemâ kâle Allâhu ta'âlâ: "Ve mâ min dâbetin fi'l-ardi illâ alallâhi rizkuhâ."¹⁶⁴ Bu cihetten halk, ayâl-i Allah gibidir. Nitekim Hazret-i Peygamber aleyhisselâmdan mervîdir halk, Allah'ın ayalidir. Kâle aleyhisselâm "el-Halku iyâlullâhi fe-ehabbu halkihi ileyhi ahabbuhum li-iyâlihi."¹⁶⁵ İmdi kaziye böyle olduysa biz ayâl-ı Allah olduksa, artık rızık için bu telâş, bu güf u gü ve bu meşakkat ü zahmet nedir? Ne olacak azimim, gaflettir! Ya eyyuhe'l-gâfilûn hanenizdeki ayal ve evlâd ve hademeler hiç rızık için telâş-ı efkâr ederler mi? Zira ki senin gibi bir efendi ve bir vekilharç vardır. İşte azimim, nazarında efendiler efendisinin hanesi olan bu dünyada onun ayali ve misafirisin. Evet "Misafir ammâ ne kâfir!" Kâfir tabirinden darılma, ni'met-i ilâhiyyeyi inkâr edip örttüğün için İsa aleyhisselâmın kavmine gökten maide nazil oldu. Bu ümmet-i Muhammediyyeye odanın kapısından tablalar ile envâ'-ı ta'am-ı nefîs geliyor. Ammâ sen dersin ki onu bana sor ki o taam nasıl tedarik olunuyor. İşte bu da bir gaflettir. Sen kim, sa'y ü gayret kimin ve kuvvet ü kudret ve akçe kimin koca gâfil lâ-yuflihûn! Buraları uzundur azimim.

Şu kadar var ki ihvân-ı bâ-sefânın malûmu olduğu üzere rızık insanın boğazından aşağı karnına giden şeye derler. Binaenaleyh melbûsât ve konak ve bağ ve bahçe, akçe ve bohça, kürk ve atlas hırka, araba, payton ve bu gibi sair ne kadar şeyler var ise onlar rızıktan değildir, bunlar mahza atıyye ve ihsân-ı ilâhiyyedir. Kulların dilediğine bunları ihsan eder, dilemediğine ihsan etmez. Bunların da derecâtı [715] vardır. "Tu'izzu men teşâ'u ve tuzillu men teşâ'u"¹⁶⁶ tahtına dahildir. Dilediğini aziz, dilemediğini zelil eder mevlânâ. Ey aziz, bu karagöz perdesinden hatırlara gelmeye ki küstahlık ve edepsizlik ettim, çünkü bu gibi teşbîhât nâkîsu'l-marifet olanlar hakkında terk-i edeb değildir, ayn-ı edebdir ki Hazret-i Mevlânâ kuddise sırruhu'l-azîz efendimiz buyururlar:

Mesnevî [Rusûhî, c.3, s. 317-318:

În kıyâs-ı nâkisân ber-kâr-ı rab
Cûş-i işkest n'ez-terk-i edeb (3: 3677)

Bu beyit, suâl-ı mukaddereye cevaptır. Güya denildi ki bu gibi kıyas ve teşbîhât, şân-ı cenâb-ı rabb-ı izzette inde ehli'l-kemâl terk-i edebdir. Cevap olarak buyururlar ki “Marifette nakis olanların kâr-ı rabbü'l-âlemînde bu kıyası ve teşbîhâtı aşk u muhabbetin cûşîşi ve iktizasıdır; terk-i edebden değildir.”

Yani âşıkın aşkı, maşûkunu min-küllî'l-vücûh bilmek ve onun zat u sıfâtına arif olmaya ve onun visali âşika nice mümkündür diye fehm kılmaya cûş u hareket eyler. Pes o kalîlü'l-ma'rife olan âşık, maşûku bilmek için bu güne nakis kıyaslar etse, terk-i edeb eylediği cihetten olmaz, belki aşk u şevkinin kemaliyle iktizasından hâsıl olur. Eğerçi bu güne kıyas ehl-i kemâle nisbet olsa bî-edeblikten olur.

Nabz-ı âşik bî-edeb bermîcehed
Hîş-râ der-keffe-i şeh mînihed (3: 3678)

“Âşık olanların nabzı zâhiren bî-edeb hareket eder, kalak u ıztırabından kendiyi bu vasita ile şâh-ı hakîkatin kefesine kor”, yani kemâl-i kurba ve huzûr-ı şâha kor demektir.

Bî-edeb-ter nîst kes zû der-cihân
Bâ-edeb-ter nîst kes zû der-nihân (3: 3679)

“Âşıktan bî-edeb-ter kimse yoktur cihanda ukalaya nisbet zâhiren; ammâ bâtinen ondan edeb-ter kimse yoktur nihanda.” Fe'fhem, yâ ahî, yâ azîz-i men.]

İmdi gelelim bahsimize, vasiyet ve nasihat kârımıza. İşte azizim, dünya ne imiş anladık ki Cenâb-ı Hakk'ın kulları için halk u icat [716] eylediği âlem-i şehâdet ve âlem-i kevn fesat imiş. Fesadı dünyaya olan muhabbettir, şehadeti nazar-ı hakîkat-bîn ile nazar edip Cenâb-ı Hakk'ın mülkü olup burada olan mevcûdâtın kâffesi vahdâniyyet-i samedâniyyesini gösterir bir mir'ât-ı mücellâ ve musaffâsı olduğunu bilerek bunun tamirine sa'y ü gayret edenler tamîr-i mes-cid hakkındaki âyet-i celîlenin sırrına nail olup dünya ve ahiret me'cûr olurlar azizim. Tamîr-i mes-cid hakkındaki âyet-i kerîme: “İnnemâ ya'muru mesâcidal-lâhi men âmene billâhi ve'l-yevmi'l-âhiri ve ekâme's-salâte ve âte'z-zekâte ve lem yahşe illallâhe.”⁶⁷ Allah ta'âlânın mesacidinden şol vasıflı kimseler tamir eder ki Allah ta'âlâya ve yevm-i âhirete iman getire ve namazını kıla ve zekâtını vere ve din emrinde Allah'ın gayrıdan havfı olmaya. Kâle en-nebiyyu sallallâhu aleyhi ve sellem kâle Allâhu ta'âlâ inne buyûtî fî arzî el-mesâcidu ve inne zuvvarî fihâ ammâruhâ fe-tûbâ li-abdin tetahhara fî beytihi summe zârenî fe-

hakkun ale'l-mezûri en yukrime zâi'rehu."¹⁶⁸Allah ta'âlâ buyurur ki yer yüzünde benim büyüüm mescitlerdir ve beni onda ziyaret edenler onun imârıdır, saadet o abde ki beytinde tatahkur edip ondan beni ziyaret ede. Ziyaret olunana vaciptir ki zairîne ikram ede.

Eyvallah dedem anladık, ulemâ-yı zâhirînin dediği gibi bunda umum, husus, mutlak vardır. Göreyim seni azizim, hem mescitleri tamir et, hem haneleri ve hem de kalbindeki mescidi tatahkur et, sil süpür masivayı ki hâne-yi kalbi mamur et, sultan gelip konsun mevlânâ. Lâkin şu kadar var ki bu dünyanın tamiriyle meşgul olanlara Cenâb-ı Peygamber efendimiz ahmak buyurdular. Kâle en-nebiyyu sallallâhu aleyhi ve sellem "Levle'l-hamkâ'u le-haribeti'd-dunyâ."¹⁶⁹ Yani ahmaklar olmasa idi dünya harap olurdu. İşte hamakat da gafletten gelir, yoksa gaflet olmayıp Sultân-ı Ulemâ-billâh kuddise sırruhu'l-azîz efendimizin Hoca Abdullah Efendi'ye [717] tarif ü tavsif buyurdıkları duvar yapılması gaflet ve hamakat değildir, ayn-ı müşâhede ve ayn-ı hakîkattir azizim.

Hazret-i Mevlânâ kuddise sırruhu'l-azîz efendimiz buyururlar:

Mesnevî [Rusûhî, c.1, s. 190-191:

Ustun-i în âlem ey cân gafletest
Hûşyârî în cihân-râ âfetest (1: 1066)

"Ey tâlib-i esrâr, bil ki inde'l-muhakkikîn gaflet iki kısma münkasemdir. Bir kısmı şol gaflet-i mu'tedile ve makbûledir ki nefsü'l-emrde bu gaflet ni'met-i ilâhiyyedir, rahmet-i rahmâniyyeden ve hikmet-i Yezdâniyyeden hâsıla olur. Ve bu gaflet-i mu'tedile odur ki insanı Hazret-i Hak'tan ve umûr-ı uhreviyyeden ve ahkâm-ı dîniyyeden gafil eylemez, belki âlâm u musibetten ve mevta olan kimse-lerin firkat u hirkatından ve mücib-i hayret ü dehşet olan vahşetinden gafil eyler. Ta bu vasıta ile levâzım-ı vücûda riayet eyleyip tedricle kurb-i Hakk'a ve kemâl-i hûşyârlığa vâsıl olur. Eğer bu gaflet-i mu'tedile olmasaydı, insana hayret ü dehşet galebe edip muattal olaydı ve humûd mertebesini bulaydı ki bu, hâlet-i mezmûmedir. Pes hikmet-i ilâhiyye bu gaflet-i mu'tedileyi bendelerine âlem-i gaybdan irsal buyururlar, ta kim musîbet-zedelerin kalbi müteselli olur ve havfla dehşet ü hayret mertebesinde bunların canı ravh u rahat bulur. Bir kısmı dahi şol gaflet-i mütecâvize ve mezmûmedir ki filhakika bu gûne gaflet, nikmet-i ilâhî ve kahr-ı rabbânîdir, zira bu gaflet-i mezmûme Hak ta'âlânın kahr ve gazabı canibinden gelip halâyıkın kulûbuna müstevlî olup bunları Hazret-i Hak'tan ve umûr-ı uhreviyyeden ve ahkâm-ı dîniyyeden gafil eyleyip bu cihanın tamir ve tezyinine harîs eyler ve cem'-i mâla ve ekl ü şürbe ve izz ü câha meşgul ve münhemik kılar. Ve âlemin sütunu olan, gaflet-i mütecâvizedir ki bu beyit ile işaret buyururlar: Ey cân, bu âlemin sütunu gaflettir ki cihanın mamur olmasın ve ziyet ve revnak [718] bulmasına sebep ve illet bu gûne gaflettir.

Hûşyârlık bu cihana afet ü zarardır, zira tamir ve tezyini mâni olur. Ammâ gaflet ü hamakat, ziyet ve imaretini iktiza kılar. Ve li-hâzâ kâle aleyhisselâm “Levle'l-hamkâ'u le-haribeti'd-dunyâ”¹⁷⁰ buyurmuşlardır.

Hûşyârî z'ân cihân est vu çu ân
Gâlib âyed pest gerded în cihân (1: 1067)

“Zira hûşyarlık o cihân-ı ma'nevîyyedendir. Çün kim o hûşyârlık gaflet üzere galip gele ve onu müzmahil ve mütelâşî kıla, bu cihan pest olur ve hakir ü naçiz kalır.”]

Ey azizim, iş malûm oldu ki nazarında olan iki gözü ikisini bile umûr-ı âhirete sarf edip âlem-i âhirete bakma. Kezalik iki gözün ikisini de umûr-ı dünyâyâ sarf edip esbâb-ı dünyâyâ bakma veyahut ikisini bile âmâ edip ne dünya ve ne ahiret hasireti'd-dunyâ ve'l-âhiret olma. Ancak iki gözün birisini umûr-ı dünyâyâ ve diğeri umûr-ı âhirete sarf edip itidalde ol. Budur işte yol, bu vasiyeti tutup mesrur ol iki cihanda şâd u handân ol mevlânâ.

Mesnevî [Rusûhî, c.4, s. 171:

Hazret-i Pîr efendimiz, Mesnevî-i şerîflerinde bir fakih danışment, halkın gözüne büyük ulemadan görünmek için birtakım eski paçavralar ile imamesini büyütüp hırsız onun imamesinin büyüklüğüne tama' edip başından kapması hikâyesi ehl-i dünyânın dünyaya olan muhabbetine misal edip hikâye buyururlar.

Şöyle ki bir fakih danışment eskiler devşirip kendisinin imamesine sarmış idi, hatta imamesi büyük olup halkın gözüne azim görüne, yani “Kebbirü 'amâ'imekum”¹⁷¹ kavliyle amel edip başına kubbe-i hamâkati koydu. Dahi harem-i şerîfe geldi. Destarın zâhiri hulle-i behişt gibi müzeyyen ve ârâsta, lâkin içerisi münafık gibi rûsvay u zîşt idi.

Destarı kubbe denli
Yok dini habbe denli

Hubbu libas u cübbe
Hil'at ona hadî'at

[719] Surette Hızır ve İlyas, sirette azlemü'n-nâs, ahvali gadr ü vesvâs; ef'âli mekr ü hîle, da'vâ-yı kâzibiyle tuttu cihanı cühhâl, her biri şeyh-i âlem, bilmezler nedir meşîhat. Pare pare hırka ve pembe ve postlar o imamesinin içinde defîn ü mestûr idi. Nitekim ehl-i nifâk u riyânın derunlarında küfr ü dalâlet ve hîle ve hadî'at mestûrdur. Sabah vaktinde o fakih yüzünü medrese canibine eylerdi, ta bu namusuyla ve vakar ile o itibar ve fütuh bula, yani meblag-ı dünyevî ve menâfi' ü fevâid-i suverî bula. Meğer kaftan soyucu ve sarık

kapıcı bir kimse karanlık yolda fen ve hileden ötürü muntazır olmuş idi. O adam, fakihin başından destarını kaptı ve revan oldu, ta işini düze yani ta onun bahasıyla kârını düze ve müntefi ola. Pes fakih o hırsız çağırdı ve nida vurdu böyle diye ki “Ey oğul, destarı aç ondan sonra ilet!” Yani sarık kaptım ve şikâr ettim diye mesrur ve mağrur olma, belki onu açıp içre nazar eyle ondan sonra al git dedi. Çünkü onu açtı, ondan sonra kaçtı ki yol içre nice yüz bin eski bezler döküldü. O fakihin zift-i nâ-pesendîde, değeri yok imamesinden o hırsızın elinde bir arşın köhne bez kaldı. O hırsız elinde olan eski bezi yere vurdu, böyle diye ki “Ey ayarsız, itibarsız bu degal u hileden bizi kârımdan ala koydun. Senin sûret-i zâhirine bakıp biz zî-kıymet şey sanıp müntefi olan işimden geri kaldım” dedi. O bez parsi lisân-ı hâl ile ona dedi ki “Eğer ben degalimi ve hilemi sana gösterdim, nasihat yolundan macerayı sana geri aşikâre dedim, lâkin sana müfîd ve kârgîr olmadı.” “et-Tama’u yu’mî ve yusimmu”¹⁷² denilmiştir. İşte bunu gibi dünya dahi ehl-i dünyâyâ kendi degal u hilesini gösterip ve fesad u tezvirini izhar eyleyip lisân-ı hâl ile onlara nasihat [720] eyleyip der ki “Benim zâhirde olan letafet ü hüsnüme ve güzelliğime mail olma, bâtınımda olan degal ü hile ve fesadıma nazar et de benden kaç ve firar et “Fe-firru ilallâhi”¹⁷³ diye sana nida eder, çağırır. Ammâ senin dünyaya olan muhabbetin bâtın gözünü amy ve bâtın kulağını sağır etmiştir. Ne görürsün, ne işitirsin azizim.]

Mesnevî [Rusûhî, c.4, s. 175:

Ey aziz, cihandan iki seda ve nida gelir, birbirine zıt olmakla ta sen hangisine lâyıık ve müstaid olursun? Fikir eyle bu iki sedadan biri kevn ve biri fesattır, yani bu dünya kevn-i fesâddır ki biri tamir ve inşası ciheti, diğeri harap ve fenası demektir. İmdi her şeyin kevn ü imareti, nâzır olana bu gûne seda eyler ki “Gel bana mail ol, benimle ülfet ü ünsiyet kıl!” Bunun aksi onlara nâzır olana bu gûne seda ve nida gelir ki “Bana mail olma, ülfet ü ünsiyet kılma, zira ki ben fasit ve faniyim, benim kimseye nef’ ve faydam yoktur. Sakın bana firifte olmakla baki ve daimden mahrum kalma!”

Ey aziz, bu âlem-i kevn ü fesâddan gelen sedanın hangisine müstaidsin, gûş u hûşun cihanın kevn ü imareti canibinden gelen sedayı mı işitir veyahut fesat ve fenası tarafından gelen sedayı mı gûş eder? İmdi etkiyâ bu cihanın nidasından hayat bulup onun kevn ü imareti canibinden perhiz ederler. Ammâ eşkiya cihanın bu gûne nidasını gûş edemeyip kevn ü imareti canibinden gelen avazını işitip ve onu kabul edip mağrur ve mahdû’ oldukları hâlde onun tahsili semtine giderler.]

İşte azizim, dünya hakkında daha bu gibi teşbîhât pek çoktur, Mesnevî-i şerife müracaat buyurula. Ancak burasını hatırdan ferâmûş etmeyelim ki ev-velce zikri sebkat eden Hoca Abdullah Efendi'nin bahçesinin duvarını imar ey-

lediği gibi cihanın imarı kulları üzerine labüd ve lâzımdır, çünkü arıfsın, bilirsin dünyanın [721] mamur, abadan olması melâikenin veyahut gayrı bir mahlûkun gelip tamirine mübâşeretine mevkuf değildir. Nitekim bizden evvel gelenler, bizim için yapıp yakıştırap bize terk ederek gitmişlerdir, çünkü Cenâb-ı Hak buyurmuştur ki “Ya’bne âdeme halektuke li-eclî ve halektu’l-eşyâe li-eclike.”¹⁷⁴ “Kullarını kendisi için halk etti ve eşyayı kulları için halk etti.” Böyle olduysa bu manayı mülâhaza ve hakikat rabita ederek senin için halk olunan eşyanın emr-i ta’mîri de sana ait olup senindir azizim. Lâkin şu kadar var ki hâlıkı unutup dünyayı benimseyip kendine mahbûb ittihaz edip leyl ü nehâr onun aşk u muhabbetiyle olur isen işte o zaman senin dünya olur. Artık bu denî dünya hakkında Hazret-i Mevlânâ Celâleddin-i Rûmî kuddise sırruhu’l-azîz efendimiz ne kadar teşbîhât irat buyururlar.

Mesnevî [Rusûhî, c.4, s. 370:

Kâle aleyhisselâm: “Yu’tâ bi’d-dunyâ yevme’l-kiyâmeti alâ-sûreti acûzin semtâ’e zerkâ’e enyâbuhâ bâdiyetun lâ-yerâhâ ehadun illâ kerihêhâ fe-tuşrefu ale’l-halâl’iki fe-yukâlu lehum e-ta’rifûne hâzihi fe-yekûlûne ne’ûzu billâhi min ma’rifetihâ fe-yukâlu lehum hâzihi ed-dunyâ elletî tefâhartum bihâ ve tekâteltum aleyhâ.”¹⁷⁵

Kibâr-ı ehlullâhtan bir zata dünya kendisini kelp suretinde arz etmiş; başı kel, kuyruğunda asla kıl kalmamış. O zât-ı âlî-kadr sual etmiş “Niçin başın kel olmuş? Hiç tüy yoktur!” Demiş ki “Zât-ı âlîleri gibi ehlullâha kendimi arz ederim, onlar asa ile başıma vurup kovarlar, onun için başım kel olmuştur. Ehl-i dünyâdan kaçırım, onlar arkamdan yetişip kuyruğumdan tutup çekerler, ben de ellerinden kurtulayım diye kaçırım onun için kuyruğumun tüyleri dökülmüş-tür” demiştir. “ed-Dunyâ cîfetun ve tâlibuhâ kilâbun.”¹⁷⁶ hadîs-i şerîfi mucibince dünya cîfedir, talibi de kelpdir. Kâle aleyhisselâm “ed-Dunyâ ve’l-âhiretu [722] darretâni mâ terdâ ihdâhumâ tushitu’l-uhrâ.”¹⁷⁷ “Darre” kumaya derler, yani şol iki avrata derler ki bir kimsenin taht-ı nikâhında ola, birbirine zıt olup zarar verdiği için darre denilmiştir. Her bâr ki birini razı eylesin bir aheri gazabnâk olur. İmdi dünya ile ahiret iki kuma avrat gibidir. Herhangi canibine iltifat ziyade edip onunla mukayyet olsan, o bir âher canip senden mütebâ’id ve mütecâhib olmak mukarrerdir, yani bu cihanın vuslatı ve bunun devlet ü izzetinin muhabbeti o cihan-ı âhiretin firakına sebep olur. Nitekim tenin sıhhati ve rahatı canın sekametine sebep olur, zira her bâr ki ten sıhhatte olsa ve nimete ve rahata iştigal kılsa, canın hastalığına sebep olur. Ammâ ten şikeste olsa, can

Hak ta'âlâya müteveccih olmakla ve tazarru ve niyaz kılmakla sıhhat bulur ve kavî olur. Kâle sallallâhu aleyhi ve sellem "İzâ ehabballâhu abden ibtelâhu ve lâ hayre fî abdin lâ yezhebu mâluhu ve lâ yaskamu cismuhu."¹⁷⁸ Âmennâ ve sad-daknâ. Onun için Firavun'un ne malı gitti ve ne de cismi sakim oldu, Cenâb-ı Hakk'a teveccüh ve tazarru ve niyazda bulunmasın diye.

Ey gafil insan dîn ve denî olan dünyadan sana sabır eylemek müşkül gelir. Cenâb-ı Hak'tan sabır eylemek ziyade çetin ve müşkül olur, zira envâ'-ı sabrın ziyade eşeddi Huda'dan sabır eylemektir. Fi'l-mesel dünyanın lezâyizi ve huzûzu çeşme-i siyâh ve ahiret nimetine nazaran âb-ı şor gibidir ve Hak ta'âlânın li-kasını müşahede eylemek ve cinânına girmek âb-ı hayât ve ekber-i sa'âdetdir. Çün kim siyah âb gibi olan dünyanın lezzâtından sabır eylemeye kadir değilsin, Hak ta'âlânın lutfu ve kendi âşıklarına olan feyz ü atâsi çeşmesinden nice sabır tutarsın. Yevm-i âhirette onun firakı nice yüz bin mertebe bu dünyanın firakından ziyade telh ve sa'bdır azizim.

Bir insan sâim olsa, iftar vakti ekmek bulmasa ne işler [723] ekmeği arar, ne kadar arar ekmeği? Buluncaya kadar arar. Hatta birkaç saat mesafede olan köylere kadar gider. Ekmeği buluncaya kadar geçti ü güzâr eder ki bulmazsa telef-i nefis olacaktır. Eyvallah dedem, iyi dedin, hâşâ sümme hâşâ Allah'ı aramak ekmek aramak kadar da olmadı mı mevlânâ? Hâlbuki Allah'ı bulmak ne kadar kolay, çünkü seninle beraberdir, lâkin sende Allah derdi yoktur.

Derman arardım derdime derdim bana derman imiş

Burhan arardım aslıma aslım bana burhan imiş

Sağım solum gözler idim dost yüzünü görem diye

Ben taşrada arar idim o can içinde can imiş

Her tarafa koşar idim canan yüzün görem diye

Benden görüp işiteni bildim ki o can imiş

Âmennâ ve saddaknâ azizim. Gelelim biz yine dünyamıza, yani dünyaya olan muhabbetimizden nakl ü hikâye edelim. Eğer der isen ki ey Aşçı Dede, yalnız biz dünyaya muhabbet etmiyoruz, görüyoruz ki ehlullâh hazerâtının dahi dünyaya muhabbeti var ki onlar da bizim gibi dünyalarının mamur ve abadan olmasını arzu ediyorlar. Pek doğru ve pek sahihtir, öyledir azizim. Ammâ ehlullâh efendilerimizin dünyaları bizim dünyalarımız gibi değildir, yani zâhirde onların dünyaya muhabbeti varmış gibi görünür, lâkin bizim dünyaya olan muhabbetimiz gibi değildir. Sen kendini onlara kıyas etme.

Sutân-ı Ulemâ-billâh kuddise sırruhu'l-azîz efendimizin on beş sene leyl ü nehâr huzûr-ı cenâb-ı gavsıyyelerinde bulunduğum cihetle bu müddet zarfında kâffe-i ahvâl ü ef'âl-ı zâhir ü bâtınlarına tamamıyla muttali oldum. Kemaliyle ahlâk-ı hamîde-i nebevıyyeye mazhar düşmüşler. Ekmel ü mükemmel vâris-i Cenâb-ı Peygamberî idiler ki risalemizi mütalaa ile tezahür eder azizim. Bahçe-i

sa'âdetleri selâmlık dairesinin haraplığı cihetle yeniden inşa etmek üzere icap eden ağaçları mübayaa olunup öyle bir köşeye istif edilmeyip dört beş sene hâli üzere kaldı. Muahharen kendilerine olan emr [724] ü irâde-i ma'nevî üzerine inşa ettiler. Müceddeden bina ve inşa olunan dergâh-ı şerîf hakkında buyurdular ki "Asla kendi reyim ile bir kerpiç bir kerpiç üzerine ve bir taş bir taş üzerine komadım. Ancak yap dediler yaptım, dur dediler durdum" buyurdular. İşte bu sözler kuş dili gibi gelir azizim. Bunları fehm ü idraka irfan ister lezizim. Hazret-i Mevlânâ Celâleddîn-i Rûmî kuddise sırruhu'l-azîz efendimiz Mesnevî-i şerîflerinde buyururlar.

Mesnevî [Rusûhî, c.1, s. 232:

Behr-i în fermûd Hak azze ve celle
Sûretu'l-En'âm der-zikr-i ecel (1: 2594)

"Cenâb-ı Hak azze ve celle bundan ötürü buyurdu sûre-i En'âmda ecel-i zikir eylemesinde."

Yani cemî'-i nebâtât ve hayvânâta bir müddet ve mühlet-i mu'ayyen kılmıştır. Zamanı geldikte, ne bir saat tehir ne bir saat takdim eder. İşte kâffe-i ahvâl ve ef'âl ve harekât ve sekenat dahi böylecedir azizim. "Ve lâ yasduru an ehadin min abîdihi kavulun ve lâ fi'lun ve lâ hareketun ve lâ sukûnun illâ ve kad sebaka fî ilmihî ve kadâihî ve kaderihî keyfe yekûnu."¹⁷⁹ Âmennâ ve saddaknâ.

Mesnevî:

În şinîdî mû be-mûyet gûş bâd
Âb-ı hayvânest hûrdî nûş bâd (1: 2595)

"Bu sır ve hikmet-i rahmânî sözünü işittinse cemî'-i mûyun başka başka kulak olsun. Bu sözü ki istima eylersin, manevî âb-ı hayvândır, eğer içtinse nûş olsun."

Mesnevî:

Âb-ı hayât hân mehân în-râ suhen
Rûh-ı nev bîn der-ten-i harf-i kuhen (1: 2596)

"Bu kelâma âb-ı hayât oku, söz okuma ki kulûb-ı ervâhı ihyâ edicidir. Eski harf teninde yeni ruh gör."

Hurûf-ı munkati' ve kelimât ve terâkîb eskimiş şeylerdir. Ten köhne gibidir. Bu meânî-i latîfe ve esrâr-ı şerîfe ki biz nazma getirmişizdir, harf-i kuhen tenine yeni ruh gibidir. Pes sen bu kelimât-ı hayât-bahşî ebdân-ı hurûf-ı atîka içre taze ve latif ruh gibi gör demek olur.

Mesnevî:

Nukte-i dîger tu bişnev ey refik
Hemçu cân û saht pinhân u dakîk (1: 2597)

Der-makâmî hest hem îñ zehr-i mâr
Ez-tasârîf-i Hudây hûş-guvâr (1: 2598)

Buyurlurlar ki “Bu mahalde [725] bir hoş nukte vardır, sen onu istima eyle ey refik ki o, nukte-i cân gibi ziyade pinhân ve dakîkdir.”

Bazı nüshada saht u peydâ vu dakîk” vaki olmuştur. Bu takdir üzere mana “O nukte arife nispetle cân gibi ziyade zâhir ve bazı kimseye nispetle dakîk ü ni-handır” demek olur ve o nukte budur ki ni’met ü devlet-i dünyevî ve lezzet ü şehvet-i cismânî ibâdullâhtan cemisine zarar eyleyenlerden değildir. Belki ehl-i nefes ve ehl-i sûret olanlara mahzır.

“Ve bir makamda dahi hem bu zehr-i mâr Hudâ’ya mensup olan tasâriften hoşgüvâr oldu”

Yani kemale erenlerin ve küdürât-ı nefsâniyyede safvet bulanların makamında bu lezzât-ı nefsânî ve şehvât-ı cismânî ve devlet ü izzet ü riyaset ve bunlar emsali zarar-dihende ve helâk-kunende şeyler bunlara zarar vermez ve gazab u kahra irgürmez. Fe’fhem azizim.

Mesnevî:

Der-makâmî zehr u der-câyî devâ
Der-makâmî kufr u der-câyî revâ (1: 2599)

“Bir makamda zehirdir ve bir yerde deva ve şifadır. Bir makamda küfr ve hatadır ve bir yerde caiz ve revadır.”

Mesnevî:

Gerçi incâ û gezend-i cân buved
Çûn bedîncâ der-resed dermân buved (1: 2600)

“Eğerçi o mahalde, yani mübtedînin vücudunda o zehr-i mâr gibi olan lezzât-ı nefsânîye cana zarar olur. Çün kim bu mahalle yetişe, yani ehl-i kemâlin vücuduna erişe, o zikrolunan lezzât-ı nefsânîye derman olur.”

Mesnevî:

Âb der-güre turş bâşed velîk
Çûn be-engûrî resed şîrîn u nîk (1: 2601)

“Meselâ güre mertebesinde âb ekşi olur velîkin çünkü güre engûrluğa erişe, onun âbî şîrîn ve latiftir.”

Mesnevî:

Bâz der-ham û şeved telh u harâm
Der-makâm-ı sirkeğî û n'ime'l-idâm (1: 2602)

“Girü o engürlük mertebesinde şirin ve helâl olan şire, ham içre o telh ve haram olur. Pes hamrdan hal meretesine erdikte sirkelik makamında “Ni’me’l-idâmu el-hallu”¹⁸⁰ denir ve idâm latif olur.”

İmdi şey-i vâhid her mertebede bir âher hükümde olur ki mertebe-i sânde olduğu, mertebe-i evvelde olduğu gibi olmaz. Kezalik [726] lezzât-ı dünyevî ve huzûz-ı nefsânî mübtedînin vücudunda olduğu gibi müntehînin vücuduna nispet ile olmaz azizim. Ya mevlânâ, o nesneyi ki velî-i kâmil eyler, müritlere küstahlık eylemek ve hemen o fiili eylemek lâyük değildir, zira helva tabibe ziyan tutmaz, ammâ hastaya ziyan tutar ve soğuk ve kar üzümüne ziyan tutmaz, ama gûreye ziyan tutar “Li yagfire lekallâhu mâ tekaddeme min zenbike ve mâ te’ahhare”¹⁸¹ Zira bu âyet-i kerîmenin mazmunununun mazharı olmamıştır ki Hak ta’âlâ hazretleri habibi hakkında buyurdu: “Yâ Muhammed, Allah ta’âlâ senin zenbinden tekaddüm eyleyen ve teahhur eyleyeni bi’l-külliye mağfîret eylemek için sana feth-i mübîn ile fethi müyesser eyledi.” İmdi bir sâlik, mertebe-i velâyete erip o hazrete vâris-i kâmil oldukça bu âyet-i kerîmenin mazmununa mazhar olur. “Mâ tekaddeme min zenbike ve mâ te’ahhare”¹⁸² Bi’l-külliye mağfur olur. Ammâ mübtedî olan bu mertebede olana taklit eylese zarar kılar azizim.

Sultân-ı Ulemâ-billâh kuddise sırruhu’l-azîz efendimiz buyurmuşlardır ki “Sâlikân, haremleyle ictimâ eyleseler, oldukları makamlarından tenzil olunur.” “Kulne’hibitû minhâ cemî’an”¹⁸³ âyet-i kerîmesi sırrı zuhuruyla aşağı inerler ve sa’y u gayretle nail oldukları ahvalleri bozular. Nazar eyle ki helâli olan haremiyle helâl olan şey işlemek sebebiyle makamlarından düştüler. Lâkin veli-yi kâmil böyle değildir azizim.

Mesnevî:

Ger velî zehrî hord nûş şeved
Ver hord tâlib siyeh-hûşî şeved (1: 2603)

Faraza eğer veli bir zehir yese safi asel olur ve eğer talip ve mübtedî zehir yese siyeh-hûş ve tîre-i dil olur.]

Sultân-ı Ulemâ-billâh kuddise sırruhu’l-azîz efendimiz Hicaz’dan avdetlerinde Şâm-ı şerîfe uğramışlar. O zaman Derviş Paşa merhum Beşinci Ordu-yı Hümâyûn Müşiriyetiyle Şâm-ı şerîfte idiler. Hazret-i Şeyh-i A’zam efendimiz gündüzleri dâ’ire-i müşîrîde ve geceleri evvelce risalemizde zikri sebkât eden bi-

zim Erzincanî Mustafa ve Halil efendilerin Sûk-ı Sarıca'da olan [727] hanelerine teşrif buyurup orada ihvân-ı bâ-sefâ ile geceleri muhabbet edip oradan alessabah ziyaretgâhları teşrif ederlermiş. Hatta mumaileyh Halil Efendi hikâye ederler ki “Bir sabah sabah namazından sonra Hazret-i Şeyh efendimiz hazretleriyle beraber Hazret-i Şeyh Muhyiddin-i Arabî kuddise sırruhu'l-azîzin Sâlihiyye'deki türbe-i sa'âdetlerine gittik. Ba'de'z-ziyâret dışarı çıkıp Hazret-i Şeyh efendimiz para kesesini bana verdi ki fukarâ-yı dervîşâna tasadduk etmek için. Mübarek ve mesud keseleri beyaz astardan kirli bir bez parçası idi. Başladım keseden ufak kuruşluk ve yirmi paralık ve bazı üçlük beşlik gibi paraları alıp fukarâ-yı dervîşâna veriyorum. Malûm ya oranın fukarası pek çoktur ve pek yüzsüz şeylerdir. O esnada Hazret-i Şeyh yanıma gelip “Ne veriyorsun?” diye sual buyurdular. Dedim: “İşte şu ufak paralardan veriyorum.” Buyurdular ki “Bunların arasında onluk yirmilik ufak altın da vardır, münasip olanlara onlardan verin. Ver keseyi göstereyim sana” deyip keseyi alıp elini keseye sokup “İşte bak, ufak altınlardan ver!” diye gösterip keseyi yine bana verdi. Eyvallah'l-azîz kesede evvelce ne öyle ufak ve ne büyük altın vardı. Nasıl ise dest-i gavsıyyelerini keseye soktular, altınlar peyda oldu. Artık işi anlayıp kemâl-i hayret ü ta'accüble o altınlardan da icap eden bazı fukara ve dervîşâna verdim” diye mumaileyh Halil Efendi hikâye etmiştir. Fakirce bu gibi cüz'î şeylerin ehemmiyeti yoktur, zira ki “Kun” dedikleri gibi olur. Daha bundan fevkalâde ve hârikulâde kerâmât-ı kudsiyyelerini ayne'l-yakîn müşahede etmişim. “Leke'l-hamdu ve'l-minne”, “Hâzâ min fazli rabbî.”¹⁸⁴

İşte mumaileyh Halil Efendi yine nakl ü hikâye buyurdu ki “Mevsim karpuz mevsimi idi. Gündüzden alâ ve büyük bir karpuz tedarik ederek havuza ilka ettik ki gece teşriflerinde tenavül buyursunlar diye. [728] Teşrif buyurdular. O gece kimse yok idi, odalarında yalnız idiler. Karpuzu kestik, bir büyük tabağa doldurduk. Ammâ ne karpuz, rengine insan hayran olur. Dedik ki Hazret-i Şeyh efendimizin baht ve talihine ne güzel çıktı! Ammâ bir dilim alıp yemedik ki böylece huzurlarına gitsin diye, yani karpuzdan tatmadan götürdüm. Takdim etti, âdet-i seniyyeleri asla ve kat'â yalnız başına bir şey tenavül buyurmazlar, illâ ki yanlarında mevcut olanları da beraberce alıp tenavül buyururlar idi. Hikmet-i ilâhî “Siz de buyurun” gibi bir şey emir etmeyip ancak “Maşallah ta'alâ nerede buldunuz? Ne güzel alâ ve bâlâ bir karpuzdur” diyerek tenavül etmeye başladılar. Biz de huzurlarından dışarıya çıktık ve birbirlerimize izhâr-ı mesrûriyyet ediyoruz ki şeyh efendimiz hazretleri bu karpuzdan ziyade memnun oldular diye. Bir müddet sonra “yâ hû” diye çağırıldılar. Huzurlarına şitâb ettim. Buyurdular “Fevkalâde bir karpuz yedim, zaten biraz hararetim de var idi, onun için soğukça da yedim” buyurdular. “Afiyet olsun efendim” deyip tabağı önlerinden alıp dışarıya çıktım. Filhakika karpuzu tamamıyla ekl edip üç dört dilim kadar tabakta bırakmışlar. Hemen teberrük ve teyemmün addederek o dilimleri kapıştık. Nasıl ki ağızımıza koyduk, ne korsun, karpuz değil, zehir ve semm-i kâtildir, tavsif olunmaz derecede acıdır. Hemen ağızımızdan çıkarıp havuzun

başına koşup ağzımızın bir cüz'î onda olan acılığını güç hâl ile zail ettik. Şimdi birbirimizin yüzüne bakakaldık. Bu nasıl şeydir? Şimdi Hazret-i Şeyh efendimize nasıl özür dileyelim diye artık birader ile beraber huzurlarına girip “Aman efendim, bir büyük hata ettik, karpuzu tatmamış idik, efendimizden kalan birkaç dilimi ekl edelim dedik, bir türlü yiyemedik, fevkalâde acı imiş. Efendimiz nasıl tenavül buyurdular?” [729] dedikte tebessüm buyurup dediler ki “Fe-subhânallâh Mevlânâ, fevkalâde latif ve asel-i musaffâ ve kand-ı nebât gibi idi, asla zerre kadar acılığı yok idi, belki o kalan birkaç dilimde öyle bir acılık var imiş” buyurdular diye mumaileyh Halil Efendi nakl ü hikâye etmiştir.

İşte azimim bu hikâyeyi buraya derc ü tezkirden murâd-ı kemterî, Hazret-i Mevlânâ Celâleddin-i Rûmî kuddise sırruhu'l-azîz efendimizin buyurdıkları gibi kemale eren ve küdürât-ı nefsâniyeden safvet bulan zevât-ı kirâm hazerâtına bu lezzât-ı nefsânî ve shehevât-ı cismânî ve devlet ü izzet ü riyaset ve bunlar emsali zarar veren ve helâk eden şeyler, bunlara zarar vermez ve gazap ve kakra irgürmez azimim.

İşte o zehir gibi olan karpusuzun her bir dilimini dest-i peyvest-i gavsiiyelerine alıp nazar-ı kimyâ-eserleri isabetle o zehir mübeddel-i asel-i musaffâ ve kand-i nebât olarak tenavül buyurduklarında ehl-i hâlin vicdanî şek ve şüphesi yoktur. Eğer ki öyle acı olarak nefs-i şeriflerine rağmen tenavül buyurmuşlardır denir ise öyle de olsa caiz. Ammâ bu yüzüz Aşçı Dedelerince bu cihet merduttur, zira ki nefs-i nefislerinden asla ve kat'â bakiyye-i nefis kalmamıştır. Nefs-i gavsiiyeleri fena-ender-fena olup nefs-i sa'âdet olmuştur, zira vâris-i ekmeli olduğu Cenâb-ı Peygamber sallallâhu aleyhi ve sellem efendimizin kemaliyle mazharı bir bedr-i münevver-i tâmmı olduğu için halife müstahlefin aynıdır. Sad hezâr hamd ü senalar olsun ki böyle bir Sultân-ı Ulemâ-billâh efendimize yetişip yâr-gârî ve âşık-ı sâdıkı oldum azimim, hû, kaddesallâhu ta'âlâ sırrahu'l-azîz.

İşte Mevlânâ ehlullâh-ı izâm hazerâtının dünyaya olan bi-hasebi'z-zâhir muhabbetleri hâşâ ki bizim muhabbetimiz gibi olsun, zira ki onlar bu âlem-i zâhirin sebab-i hilkat u izhârının sırrına ve bunda olan hikmet-i ilâhiyyesine arif oldukları için onların zâhirde görünen muhabbetleri mahza “Lillâhi ve resûlihi”dir. [730] Ammâ bizlerin muhabbetleri lezzât-ı nefsânî ve shehevât-ı cismânî yüzündendir.

Mesnevî [Rusûhî, c.4, s. 328-330:

Yâr-i gâlib şev ki tâ gâlib şevî
Yâr-i maglûbân meşev ey gavî (4: 2877)

Huccet-i munker hemîn âmed ki men
Gayr-i în zâhir nemîbinîm vatan (4: 2878)

Hîç nendişed ki her câ zâhirîst
Ân zi-hikmethây-ı pînhân muhbîrîst (4: 2879)

Fâide-i her zâhirî hod bâtınest
Hem-çu nef' ender devâhâ kâminest (4: 2880)

“Pes ey mezhebi batıl olan kimse, gâlibe yâr ol ki ta galip olasın. Ey gavî, mağlûpların yâri olma ki sen dahi mağlûp olursun.”

Yani ey mezheb-i bâtil sahibi, galip olan ehl-i sünnet ve'l-cemâ'atin yâri ol, sen dahi galiplerden olasın. Ehl-i bid'âtin ve fırka-i dâllenin yâri olma ki ey gavî, mağlûp olursun ve zebûn kalırsın, zira bunlardan birinde o kuvvet ü takat yoktur ki ehl-i sünnet ve'l-cemâ'atin mabeyninde mezheplerini izhar edeler. Velhâsıl enbiya aleyhime's-selâm ve evliyâ-yı kirâmın yâri olan, zâhiren ve bâtinen galip olur ve bunlara muhalif olan ve felâsife mezhebine uyan, zebûn ve mağlûp kalır.

“Münkir-i ulûhiyyet olanın hucyeti hemen bu geldi ki der “Ben bu zâhir âlemden gayrı vatan görmezem.” O cahil hiç bunu endişe eylemez her yerde ki bir zâhir vardır, o zâhir pinhân olan hikmetlerden bir muhbirdir. Her bir zâhir ki faydası bâtındır, meselâ nef' gibi devalar içre kâmindir.”

Yani münkir-i ulûhiyyet olan felsefînin akvâ olan hucyeti hemen bu geldi ki der: “Ben bu âlem-i zâhirden gayrı bir vatan-ı âher görmezem ve hakâyık-ı ekvâna ve hâlik-ı kevn ü mekâna nazar irgürmezem; mü'essir-i hakîkiyi tabâyi-i erba'adan gayrı bilmezem ve mavtın u meşhed hemen bu âlemi görürüm” der ve hiç fikir eylemez ki neredeki bir suret-i zâhire nihanî olan hikmetlerden ve sırlardan haber vericidir, o sûret-i zâhire o pinhânî olan hikmetlerin zuhurundan ötürü halk olunmuştur. Her bir zâhirin faydası [731] hod bâtındır, devalar içre nef'-i kâmin olduğu gibi. Nitekim edviye ve akâkîrin vücutlarında fevâid ve menâfi' mestûredir ve onların sûret-i zâhiresi o menâfi' ve fevâidden ötürü halk olunmuştur. Kezalik her zâhir olan şeyin bâtınında elbette bir hasiyet ve menfaat vardır, hiçbir şey bâtil ve abes halk olunmamıştır. Pes o şeyin hasiyet ve menfaati o şeye nisbet mânen vaki olmuştur. İmdi her suret zuhurda mana için halk olunmuştur ve suret âleminden maada âlem-i ma'nâ dahi sabit olur. Lâkin münkir ve cahil âlem-i ma'nâyı göremeyip bu suret âlemini bî-ma'nâ ve bâtil zu'm eyler. Hâlbuki hakîm-i mutlak hiçbir şey abes halk etmemiştir. Nitekim sûre-i Ahkâf'ın evvelinde olan âyet-i kerîme ile bu manayı ispat edeler. “Ve mâ halekne's-semâvâti ve'l-arde ve mâ beynehumâ illâ bi'l-hakkî.”¹⁸⁵ Yani “Biz yerleri ve gökleri yaratmadık dahi mabeyninde olan mahlûku yaratmadık, illâ Hakk'a mültebis olmakla halk eyledik.” Yani muktezâ-yı hikmet ve mübtegâ-yı ma'deleti mültebis olduğu hâlde halk eyledik ki hiçbir şeyi abes yaratmadık. Nitekim İbn Fârid buyururlar:

Fe-lâ abesun ve'l-halku lem yuhlakû suden
Ve in lem tekun ef'âluhum bi's-sedîdeti!¹⁸⁶

İşte Hazret-i Pîr efendimiz bu âyet-i celîleyi bu gûne tefsir edip buyururlar ki “Biz bunları yani semavat ve arzı ve mâbeynehümâda olan eşyayı hemen bu manadan ötürü halk etmedik ki ey insan siz onu görürsünüz, belki manadan ötürü ve bakiye olan hikmetlerden ötürü halk eyledik ki siz onu görmezsiniz.” Yani bu cemî’-i eşyanın suretleri şol ma’ânî ve hikmetler için halk olunmuştur ve zuhura gelmiştir ki o zâhir-bîn olanlar siz ona nazar ırgürmezsiniz. Nitekim suver-i zâhire ve maânî ve hikem-i bâtına için halk olduğuna misal irat buyururlar:

Mesnevî:

Hîç nakkâşî nigâred zîn nakş
Bî-umîd nef’ behr-i ayn-ı nakş (4: 2881)

“Meselâ hiçbir nakkaş, nakşın zinetini nef’ ümitsiz nakşın aynından ötürü yazar mı?”

Yani hiçbir nakkaş menfaat ve fayda ümidinden kat’-ı nazar nakşın [732] kendi zatından ötürü nakşın zinetini yazmaz, belki bir nakkaş nakış eylese behemehâl ondan bir nef’ ve mana murat eyler demek olur.

Mesnevî:

Bel ki behr-i mihmânân u kehân
Ki be-furce vâ-rehend ez-enduhân (4: 2882)

“Belki nice mihmânân ve gühândân ötürü nakış ve tasvir eyler ki furce ile endûhlardan bunlar halâs olalar.”

Yani her nakkaş ki nakışları tahrir ve tasvir eder, mihman olanların seyirinden ve sagir olanların temaşasından ötürü tasvir eyler ki onlar teferrüc etmekle gamlardan ve gussalardan kurtulalar diye azizim.

Mesnevî:

Şâdi-i beçgân u yâd-ı dûstân
Dûstân refte-râ ez-nakş-ı ân (4: 2883)

“Etfâlin şâdîliğinden ötürü ve dostların yâdından gitmiş dostları onun nakşından, yani o nakkaş ve musavvir, nakışları ondan ötürü nakış ve tasvir eyler ki etfâl u sigar onu görüp şâd olalar ve dostlar refteyi o nakıştan yâd kılalar.”

Nitekim bir kimsenin dostu olsa veya hod ondan baîd olsa, nakkaşa onun suretini yazdırır. Her bâr ki o dost kendi dostunun nakşına nazar eyledikçe onu yâd eyler ve o nakış onun zikrine sebep olur. Pes o nakış li-hikmetin ve li-maslahatin yazılmış olur.

Mesnevî:

Hîç hattâtî nuvîsed hat be-fen
Behr-i ayn-ı hat ne behr-i hânden (4: 2886)

“Hiçbir kâtip fenle hat yazar mı, ayn-ı hattan ötürü ve okumaktan ötürü olma.”

Yani hiçbir hattat fenle va san'at-ı kitâbetle bir hattı yazmaz, illâ o hattın okunmasından ötürü. Ve o hüsn-i hat yazan kâtipler ki bazı hurûf-ı mukatta'a yazarlar, eğerçi onu okunmaktan ötürü yazmazlar, belki san'at-ı kitâbetin kavâidini ve hüsnünü göstermekten veya talibe talimden ötürü yazarlar. Bu dahi ayn-ı ma'nâdan ötürü olur; mücerret o hurûf u eşkâlin kendi zatından ötürü olmaz. Elhâsil her şey elbette li-hikmetin ve li-maslahatin zuhura gelmiştir; suretinden ötürü halk olunmamıştır. Eğer nazar-ı hakikat-bînle nazar eylersen her şeyin vücudu müteselsilen nice manalara ve hikmetlere sebep olmuştur azizim. [733]

Mesnevî:

Nakş-ı zâhir behr-i nakş-ı gâibest
V'ân berâ-yı gâib-i dîger bibest (4: 2887)

Tâ suvum çârum dehem bermîşumur
În fevâid-râ be-mikdâr-ı nazar (4: 2888)

“Elbette nakş-ı zâhir, nakş-ı gâibten ötürüdür. O nakş-ı gâib dahi bir gayrı gâibden ötürü bağlandı. Üçüncü, dördüncü, onuncu mertebeye dek ad eyle bu faydaları nazarın miktarı.”

Yani nukûş-ı zâhireden her bir nakış bir gâib nakıştan ötürüdür ki o nakş-ı gâib o nakş-ı zâhire nisbet-i ma'nâ gibi vaki olmuştur ve o nakş-ı gâib bir âher nakş-ı gâibden ötürü mukayyet ve mevcut olmuştur. Ve üçüncü ve dördüncüye ona çıkıncaya dek bu üslûp üzere bir şey müteselsilen i'dâd eyle, bu faydaları akıl ve fikrin yettiği kadar bu nevi üzere say. Meselâ bir nice devalar ki nakş-ı zâhirdir, marazı nefse ilâç ve şifadan ötürü olur ve nefsin marazının şifa bulması, sıhhat ü selâmet-i bedeni müstelzim olur ve sıhhat-ı bedeniyye bir kâr u amel işlemeye kudreti ve takati müstelzim olur. Ve kâr dahi iki nevi üzeredir: Biri dünyevî ve biri uhrevî. Uhrevî olan kârı işlersen, hüsn-i sevâbı müstelzim olur ve hüsn-i sevâb, meâba vesile olur ve hüsn-i meâba vusul ve duhul, ni'am-ı ebediyye ile mütena'am olmayı ve likâ-yı Hakk'ı müşahede kılmayı müstelzim olur. Hemçünîn eğer kâr-ı dünyâdan birine dahi meşgul olursan, o kâr bir âher kârı ve o âher kâr dahi bir âher muradı ve o âher murat dahi bir âher hükmü ve o âher hüküm dahi bir âher manayı helumme-cerren müteselsilen birbirini müstelzim olur. İmdi kâr-ı âlem birbirine bir mertebe murtabit ve müteselsil olmuştur ki eğer bir zerreyi yerinden zail eylesen cemî'-i âlemin tezelzülünü ve halel-pezîr olmasını müstelzim olur. Nitekim *Gulşen-i râz* sahibi bu beyitlerle bu manayı işaret kılar:

Eger yek zerre-râ ber gîrî ez cây
Halel yâbed heme âlem serâpây¹⁸⁷

Çün kim cemî-i mevcûdâtın be-muktezâ-yı ilm-i ezeli ve hikmet-i [734] bâliga-i ilâhî birbirine tesir ve teessür ve illiyet ve malûliyet tariki üzere tertibi ve irtibatı vaki olmuştur ve merâtib-i mevcûdâtta her ne şey ki göresin, kendi mâfevkine malûliyet tutar ve kendi tahtında olana nisbet, illiyet tutar. Hazret-i vücübü'l-vücûda münthehi oluncaya dek böyledir ve min külli'l-vücûh illiyet ve rubûbiyet, hazret-i ulûhiyyetten gayrıya mahsus değildir. Pes bu takdir üzere eğer bir zerre bu âlemden mün'adim olmak takdir olursa cemî-i âlemin mün'adim olması lâzım gelir, zira malûl-ı vâhidin mün'adim olması cemî-i ilel ü malûlâtın mün'adim olmasını müstelzim olur. Meselâ satranç oyununda mukabilinde olan kimse o bir âher satranç-bâzın bir beydakını vurur. O dahi bir üstat oyuncudur ki müft yere beydak vermeyip onun beydakını vurur. Tekrar bu dahi onun esbâbindan birini vurur, yine bu dahi onun esbâbını vurur. Hatta ortalıktan cemî-i âlât u esbâb mürtefi olur. Pes bu cümle cihanda olan eşyanın bisât-ı satrancı üzere olan âlât u esbâb gibi birbirine manen irtibatlı olduğu münasebetle satrancın bâzîlerine bu manayı teşbih edip bu beyitleri eda buyururlar:

Mesnevî:

Hemçu bâzihâ-yı şatranç ey piser
Fâyide-i her la'b der-tâlî niger (4: 2889)

În nihâdend behr-i ân la'b-ı nihân
V'ân berâ-yı ân u ân behr-i filân (4: 2890)

“Bu zikrolunan mana, satrancın oyunları gibidir ey oğul, her la'bın faydasını tâlîsinde gör. Meselâ satranç oyunlarında bu la'b-ı zâhirî o bir nihanî olan la'bdan ötürü kodular ve o la'b-ı nihanî dahi o bir âher olan la'bdan ötürü ve onu dahi filân la'bdan ötürü vaz' eylediler.”

Eğer bu bisât-ı kâ'inâta olan eşyanın birbirine murtabit ve müteselsil olmasını bilmek ister isen bisât-ı satrançta olan âlât u esbâbın birbirine [735] murtabit ve müteselsil olmasına kıyas eyle, zira ey piser satrancın her bir bâzîlerinin faydasını akabinde olan la'bdan nazar eyle ki bir üstat mukabilinde olan üstada bir aleti verdiği zamanda onun zımında ve mabâdinde bir nice kat oyun mülâhaza eyler; on kata dek, belki on beş ve yirmi kata dek oyun mülâhaza eder. Meselâ satrançbaz olanlar, oyunu bir âher nihan olan oyun için komuşlardır ve onu dahi öbür âherden ötürü yirmi beş kata çıkıncaya dek bu sözleri satranç la'bında mahir olan kimseler bilir ve's-selâm.

Mesnevî:

Hemçunîn dîde cihân ender cihân
Der-pey-i hem tâ resî der-berd u mât (4: 2891)

“Buncılayın dîde ki cihât içre sıçrat birbirinin ardınca, ta ki berd ü mâta erişsin.”

Yani bu satranç oyununda nazarını evvelki oyundan bir âher oyuna sıçratıp berd u mâta deġin içeriden içeriye nice pinhân oyunlar mülâhaza eylediġin gibi, dîdeni ve akl-ı pesendîdeni dahi bu şeş cihât içre cemî-i cevânibe sür ve ileri geçir lâ-yenkati' birbiri ardınca, ta berd u mâta yetişesin ki nihâyet-i kârdır.

“Berd” yenmeye ve galip olmaya ve “mât” yenilmeye ve maġlûp olmaya derler. Burada berd murada zafer bulmaktan ve mat ondan mahrum kalmaktan ibaret olur, yani satranç oyununda nazarını ileriye kat kat sürdürdüġün gibi bu şeş cihât içre olan eşyaya nazarını dahi kat kat sür, ta her kârın neticesine ve hatimesine eresin ve murada faiz olmak ve ondan mahrum kalmak mertebesini göresin, ta sana hakikat-i hâl ve netîce-i a'mâl keşf ola. Ve canın murada zafer bulmaya vesile olan kâr her ne ise ona iştigal kılâsın azizim.]

İşte bu cihan, ahiretin mezrasıdır, hemen bu dünyaya amel tohumlarını ekmeye sa'y u himmet oluna. Kâle aleyhisselâm “ed-Dunyâ [736] mezra'atu'l-âhireti.”¹⁸⁸ Bir kimse bunda ne gûne tohum ekirse ahirette onun mahsulünü kaldırır ve eylediġi amelin cezasını bulur.

Mesnevî:

Hîç akdî behr-i ayn-ı hod nebûd
Belki ez-behr-i makâm-ı renc u sûd (4: 2990)

“Cihanda hiçbir akit kendi aynından ötürü olmadı, belki renc ü sûd makamından ötürü oldu.”

Akit bunda bey' ve muamele manasınadır, yani bu cihan, aherete mezra olmak için halk olunmuştur; mücerret kendi zatından ötürü değildir. Meselâ bu cihanda ukûd ve muamelâtta hiçbir akit yoktur ki o kendi nefsinden ötürü ola, belki fayda ve sûd makamından ötürüdür ki bir kimse bir bey'i onun için eyler ki o bey'den fayda bula ve kâr u maslahat hâsıl ola. Bu gibi misaller Mesnevî-i şerifte pek çoktur, müracaat oluna azizim. İşte bu cihât-ı bey' ü şirâ ve aşk u muhabbet sûk-ı sultânîsi olduġu için Cenâb-ı Hak bu cihanın hakini toprağını medh ü sena etmiştir.

Mesnevî [Rusûhî, c.4, s. 102-103:

İşkâ dârîm bâ-în hâk-i mâ
Zân ki uftâdest der-ka'de-i rızâ (4: 1002)

“Bu hâke biz âşıklar tutarız, zira ki hâk rıza kadesinde düşmüştür.”

Yani biz bu hâk-i zemîne meyl ü muhabbetler ederiz ondan ötürü ki bu hâk makâm-ı rızâda vaki olup kemâl-i tevâzu' ve meskenetle muttasıf olmuştur. Bunda hâk-sîret ve sâhib-meskenet olan kimselerin min-haysü'l-mertebe refî'ü'l-menzile olmasına ve Hak ta'âlâ onun ona muhabbet kılmasına işarettir ki “Men

tevâda‘a rahimehullâhu”¹⁸⁹ fehvâsınca hâk gibi pestlik ihtiyar eyleyen kimsenin mertebesi âlî ve kadî sâmi olduğu mukarrerdir.

Mesnevî:

Geh çunîn şâhî ez-û peydâ kunîm
Geh hem û-râ pîş-i şeh şeydâ kunîm (4: 1003)

“Gâh o âb u gilden buncılayın bir şahı peyda eyleriz, murat Hazret-i Resûl-i Ekrem sallallâhu aleyhi ve sellemdir, gâh hem o şahı şah önünde şeyda ederiz.”

[737] Yani o âb u gilden mahlûk olan padişah-ı taht-ı risâleti biz ki şâh-ı hakîkatiz, önümüzde âşık u şeyda ederiz. İmdi bu mana “û-râ” zamiri, mısra’-ı evvelde olan Hazret-i Ahmed’den ibaret olan “şâhî” lafzına ait olduğu üzeredir. Ammâ “û-râ” zamiri âb u gile ait olup mana böyle olsa dahi caiz olur: “Gâh hem o âb u gilden yani âb u gilden mahlûk olan şeyleri o şahın huzurunda âşık u şeyda ederiz.”

Mesnevî:

Sad hezârân âşık u maşûk ez-û
Der-figân u der-nefir u cust u cû (4: 1004)

“O hâkten nice yüz bin âşık u maşûk, yani o hâkten mahlûk olmuş nice yüz bin âşık u maşûk figanda ve nefirde ve cüst ü cûdadır.”

Mesnevî:

Kâr-i mâ înest der-kûrî-i ân
Ki be-kâr-i mâ nedâred meyl-i cân (4: 1005)

“Bizim işimiz budur o kimsenin körlüğüne ki bizim kâr ü şânımıza meyl-i cân tutmaz.”

“Ân”dan şeytan ve şeytan-sîret olan insan olsa dahi caizdir. Hâsılı mana odur ki o hâkten biz nice yüz bin âşık u maşûk halk eyleriz; bizim kârımız budur o şeytanın körlüğüne bizim kâr ü şânımızda dil ü canla meyl-i hâk-i süflî ve kendinin aslı olan nâr-ı ulvîyi tutup mazhar-ı esrâr u evsâf olan âdem-i hâki hakında “Halektenî min nârin ve halektehu mîn tînin”¹⁹⁰ diye ta’n u kadh eyledi.

Mesnevî:

În fazîlet hâk-râ zân rû dihîm
Zân ki ni‘met pîş-i bî-bergân nihîm (4: 1006)

“Bu fazileti hâke o cihetten veririz, zira nimeti bergsizler ve azıksızlar önüne koruz.”

Velhâsıl “Men tevâda’a refe’ahullâhu”¹⁹¹ fehvasınca hâk ve hâkten mahlûk olan âdem tevazu edip âcizlik ve bî-berglük izhar eylediler. Onları bu kadar şeref ü izzetle âlî-kadr eyleyip bu kadar lutf u nimete mazhar kıldık ve iblis [738] da’vâ-yı rif’at ve uluvv-i şân eyleyip kibr semtine zahip oldu. “Ve men tekebbere hafedahullâhu”¹⁹² muktezâsınca onu ve onun siretinde olanları mahfûd ve mahzûl kıldık.

Mesnevî:

Zân ki dâred hâk şekl-i agberî
Vez derûn dâred sıfât-ı enverî (4: 1007)

“Zira ki hâk agberî ve tîre-şekl tutar ve derundan sıfât-ı enverî tutar. Eğerci hâk-sûret hasebiyle kesîf ve zulmânîdir, lâkin min haysü'l-bâtın ma'den-i sanâyi'-i ilâhî ve mazhar-ı bedâyi'-i rabbânî ve mahzen-i âsâr-ı esrâr-ı subhânî olmuştur. Âsâr-ı rahmetullâh onun vücudunda zuhura gelir. Bu kadar eşcâr u esmâr ve nebâtât u ezhâr onun bâtınından zâhirine çıkıp ayan olmuştur. Zahirde olan âsâr-ı latîfenin taravet ü letafeti onun bâtının latif ve nuranî olmasına delâlet eder. Bunda hâk sıfatıyla mevsuf olmaya tembih ve tercip vardır ki sâlik olan sûfî her veçhile hâk-sîret olmak lâzımdır, ta mazhar-ı kül ola ve ondan gül-i ma'ârif ü esrâr zuhura gele. Hazret-i Pîr efendimiz bir mahall-i âherde buyururlar:

Hâk şev hâk tâ birûyed gul
Ki be-cuz hâk nîst mazhar-ı kul

Mesnevî:

Zâhireş bâ-bâtıneş geşte be-ceng
Bâtıneş çun gevher u zâhir çu seng (4: 1008)

“Onun zâhiri onun bâtını ile cenk ve husumette olmuştur, yani onun zâhiri onun bâtınına min-haysü'l-manâ muhasamet ve muhalefet kılmıştır. Fi'l-mesel hâkin bâtını cevher gibidir ve hâkin zâhiri seng gibidir.”

Filhakika onun bâtını gevher gibi olduğu bu kadar cevahir ve a'râzin ve âsâr ve letâifin onun bâtınından zuhura gelmesi onun bâtının gevher gibi latif olmasına delâlet ve şehadet eyler. Pes hâkin zâhiri ile bâtını ne veçhile husumet ve cenk eylediğini bu beyitlerler tefsir ve tavzih edip buyururlar:

Mesnevî:

Zâhireş güyed ki mâ inîm u bes
Bâtıneş güyed nigû bîn pîş u pes (4: 1009)

“Onun zâhiri [739] lisân-ı hâl ile biz ancak buyuz der; onun bânını önü ve ardi iyi gör der.”

Yani hâkin zâhiri lisân-ı hâl ile der ki benim suretime ve bâtin u sîretime im'ân-ı nazar eyle, suretime bakıp sîretimden gafil olma ve şeytan gibi sîret-i zâhirîye bakıp zâhir-bînlik mertebesinde kalma. Eğerçi suretim tîre ve agberîdir, lâkin sîretim eltaf ve envârîdir, bânınımın zuhura gelen âsâr-ı garîbe ve esrâr-ı bedî'a, bânınımın letafetine delâlet eyley der.

Mesnevî:

Zâhireş munkir ki bâtin hîç nîst
Bâtıneş güyed ki binmâyîm bîst (4: 1010)

“Onun zâhiri inkâr edicidir böyle diye ki bâtin hiç şey değildir. Onun bânını der ki sabır ve tevakkuf eyle, bânınımızda olan hâlâtı sana gösteririz ki bahar zamanında olan eşcâr u ezhârın letafeti bizim bânınımızdan letafetine delil olur der.”

Pes ehl-i dil hâkin bânını gibidir, ehl-i zâhir onun zâhiri gibidir. Ehl-i zâhir, ehl-i bâtına daima böyle inkâr ve husumet eylemekten hâlî olmazlar. Ehl-i bâtin dahi onlara der ki bahar-ı kıyâmet geldikte, ve bizim bânınımızın letafeti zuhur kıldıkta bânınımızın nûrâniyetini o zamanda bilesiz ve derûnumuzun envar u esrarına o vakitte arif olasız. Pes hâlen tînet-i cismâniyyemize ve sîret-i insâniyyemize bakıp bânınımızın âleminden gafil kalmayasız derler.]

İşte azizim, bunun daha tafsilâtını arzu ederseniz, Mesnevî-i şerîfe müracaat oluna.

Gelelim bahsimiz olan vasiyet ve nasihat cihetine. Cenâb-ı Peygamber sal-lallâhu aleyhi ve sellem efendimiz “ed-Dunyâ cîfetun ve tâlibuhâ kilâbun”¹⁹³ buyurmuştur. Dünya bir murdardır, sen bir murdar cîfe olan dünya ile ne müfaharat eylesin azizim? Lâkin burasını da arz edeyim ki dünya dediğimiz bu göze görünen âlem-i zâhir ü şehâdet değildir, bunda olan kâffe-i eşyâyı sevip muhabbet edip Cenâb-ı Hakk'ın muhabbetini terk etmeklik ismine dünya derler mevlânâ.

Hazret-i Pîr Mevlânâ Celâleddin-i Rûmî kuddise sirruhu'l-azîz efendimiz [740] bu cihanı bir bağa teşbih edip buyururlar ki:

Mesnevî [Rusûhî, c.4, s. 112-114:

Her havîcî bâşedeş gurdî diger
Der-miyân-ı bâğ ez-sîr u keber (4: 1083)

“Her bir havuç için bir âher ocak vardır ki sîr ü keberden bağ içinde.”

Havuçtan murat, bunda mutlak sebze kısmıdır, meselâ sarımsak ve soğan ve şalgam ve maydanoz ve bunlar emsali. Bunlara ihtiyaç olduğundan ötürü havuç tabir olunur. “Gurd” kâf-ı acemînin zammesıyla bostanda her nevi sebze için kazdıkları ocaklardır ki ona evlek dahi derler. “Keber” kebre dedikleri sebze- dir ki turşusunu ederler. Yani bostanda her cins sebzenin bir mahalli ve mekânı vardır ki o sebze o mekânda karar eylemiştir. Kezalik ey muhibler, sizin dahi mekân u makarrınız dergâh-ı Hudâ ve der-i evliyâ ve asfiyâ gerektir. Nitekim münkirlerin makam u makarrı mürşit ve müzekker olanların mesellerini inkâr kılmak ve onların bâb-ı sa’âdetinden ma’riz olmaktadır.

Mesnevî:

Her yekî bâ-cins-i hod der gird-i hod
Ez-berâ-yı puhtegî nem mîhord (4: 1084)

“Her biri kendi cinsi ile kendinin gird ü mahallinde puhtelikten ötürü âb u nem içre bâğbânların âdetidir ki bir koldan bir cins bir âher mahalle eğip birbirine halt eylemezler.”

Eğerçi “...Ve nahîlun sinvânun ve gayru sinvânin yuskâ bi-mâ'in vâhidin”¹⁹⁴ ayetinin fehvası üzere bir sudan içip neşv ü nema bulurlar ve bir bâğbândan terbiye olurlar, velâkin her birinin bir mertebesi ve bir gûne şekli ve tu'mu vardır, asla sureten ve manen birbirine benzemezler. Kezalik bâğbân-ı hakîkat insanı dahi esnaf ve envâ' üzere halk eylemiştir: Kimi münkir ve kimi muhib ve âşık ve kimi kâzib ve kimi sadık ve kimi mümin ve kimi dahi münafık ve kimi muhalif ve kimi dahi muvafıktır.

Beyit:

Bu bâğın ger hakîkatte suyu bir bâğbânı bir
Velî olmuş bu zâhirde nice yüz bin şecer peydâ

Mesnevî:

Tû ki gird-i zagferânî zagferân
V'âmîzeş mekun [741] bâ-digerân (4: 1085)

“Sen ki zagferân girdisin, zagferân ol ve gayrılar ile ihtilât ve imtizaç eyleme.”

“Tû ki girdî zağferânî”, “Tû ki der-girdî zağferânî” takdirinde olur. Ve zağferândan murat bunda iman ve irfan mertebesinde olan muhibler olur, yani ey bu bâğ-ı dünyâda ehl-i îmân mertebesinde ve ashâb-ı irfân şeklinde olan muhibb-i evliyâ, çün kim sen bunlar içinde ve bunlar şeklinde vaki oldun, hem hakikaten ve manen dahi bunlardan o hilâf-ı cins ile hılta kılma ve ehl-i isyân ve ashâb-ı tугyâna hem-muhabbet olma azizim.

Mesnevî:

Âb mîhor zağferânâ tâ resî
Zağferânî ender ân helvâ resî (4: 1086)

Âb iç ey zağferân, ta erişesin. Zağferânsın, o lezzet ve helvaya erişesin.”

Bu hem vechdir; zağferân isen, o helvaya erişesin. Zağferandan murat bidâyet-i îmânda olan müminler ve muhiblerdir ve âbdan murat, zevk-i tâ’at ve helvadan murat lezzet-i ma’rifettir. Âbdan murat, âb-ı ma’rifet; helvadan murat, tecelliyât-ı latîfe ve cemâliye dahi olsa caiz olur. Pes hâsıl-ı kelâm odur ki ey bu bâğ-ı dünyâda zağferân gibi olan mümin, zevk-i tâ’at âbın iç ta lezzet-i ma’rifete vâsıl olasın. Veyahut âb-ı ma’rifeti nûş eyle, ta tecelliyât-ı latîfe ve cemâliye mertebesin bulasın. “el-Mu’minu hulvun yuhibbu’l-hulve”¹⁹⁵ hadîs-i şerîfin fehvasınca mümin olan kimse helvâ-yı ma’rifete vâsıl olmaya muhabbet eyler ve âb-ı ma’rifet nûş eyleyen arif, tecelliyât-ı latîfe ve cemâliye müşahedesinden lezzet almaya ve halâvet bulmaya rûz ü şeb meyl ü rağbet kılar demektir azizim.

Mesnevî:

Der mekun der-gird-i şalgam pûz-i hîş
Ki nekerded bâ-tu û hem-tab’ u kîş (4: 1087)

Ey zağferân, kendi yüz ve dehânını bu bâğ-ı dünyâda şalgam gibi olan münkirlerin ve asilerin lezzet almadığı ve neşv ü nema bulmadığı mahal ve mer-tebeye koma, ta kim o asi münkir olanlar seninle hem-tab’ât ve hem-mezheb olmayalar ve seni kendilere cins görüp seninle [742] muhâlata ve ünsiyet kılmayalar, ta kim “el-Mer’u alâ dîni halîlihi”¹⁹⁶ fehvasınca onlar dini üzere olmayasın, dahi “İyyâkum ve celîse’s-sûi”¹⁹⁷ hadîsinin muktezasınca onlardan hazer edip onları kendine enîs ve celîs kılmayasın azizim.

Mesnevî:

Tû be-girdî û be-girdî mevdi’a
Zân ki arzullâhi âmed vâsi’a (4: 1088)

Sen bir girdde, o bir girdde mevdi'adır, zira ki arzullâhi vâsi'a gelmiştir.”

Yani ey bu bâg-ı dünyâda zağferân gibi olan muhibb-i evliyâ, sen bir mertebede vedîat konulmuşsun ve o şalgam gibi olan münkir-i evliyâ dahi bir âher mertebede vedîat konulmuştur, zira ki Allah'ın arzı vasiadır; olmaya ki münkirlerle muhalata kılasın. Eğer onlar seninle muhalata kılarlarsa gerekir ki sen onların olduğu yerden ve mertebeden muhaceret eyleyip kendi cinsinle hılta kılasın, ta kim onların mekr ü şerrinden emin olasın. Ve asıl arzullâh vâsi'adan murâd-ı şerîfleri ne idiğini bu beyitlerle tavzih ve tefsir buyurup derler:

Mesnevî:

Hâssa ân arz ki ez-pehnâverî
Der-sefer gum mîşevved dîv u perî (4: 1089)

“Alelhusus o bir arz ki kemâl-i vüs'atinden onun seferinde dev ve peri güm ve nâ-peydâ olur.”

Bu arzdan murat, arz-ı hakîkattir; murat, âlem-i misâl-i mutlak dedikleridir. Ve bu âlem nuranî olmakta âlem-i ervâha müşâbih ve inkisâm u tecezzi kabul kılmakta âlem-i ecsâda mümasildir. “Beyne âlemi'l-ervâhi ve'l-ecsâdi berzahun”¹⁹⁸ gibi vaki olmuştur. Ve bu âlemden her bir şeyin misali vardır ve acaip ve garaibe nihayet ve gayet yoktur. Bu âlemin şerhi bir miktar *Nakş-ı Fusûs*'a olan şerhte “Nass-ı İshâkiyye”de zikrolunmuş ve bir miktar da *Tâiyye* şerhinin dibacesinde hazerât-ı hamse beyanında tahrir kılınmış olduğundan oralara müracaat oluna azizim.

Mesnevî:

Ender ân bahr u beyâbân u cibâl
Munkati' mîkerded evhâm u hayâl (4: 1090)

“O deryâ ve beyaban [743] ve cibâlde evham u hayal munkati olur.”

Yani o arz-ı hakîkatin vüs'ati bir mertebededir ki onun bihâr ve cibâl ve beyabanının idrakinde evhâm u hayâlât-ı insânî munkati olur ve dev ü peri onun seferinde fûrûmânde kalır, zira ki vüs'at ve fûshatine had yoktur ve acayibi ve garaibi katı çoktur. Hatta hayrû'n-nâs olan İbn Abbas radiyallâhu anhu hazretleri “Benim gibi onda dahi bir İbn Abbas vardır” demişlerdir ve “bu Kabe gibi onda dahi bir Kabe vardır” buyurmuşlardır, “bahusus ki Câbelkâ ve Câbelsâ o yerde iki şehrin isimidir ki biri şarkî ve biri garbî vaki olmuştur ve bu iki şehrin içinde olan halâyıkına ve bedâyi' ü sanâyi'ine hadd ü hasr yoktur” demişlerdir, “Ben ona dahil oldum ve onun acayip ve garaibinin vüs'at ü fûshatinin seyrinde hayran kaldım” demişlerdir. ki onun kemâl-i vüs'atinden bu beyaban, o arz-ı hakîkatin yani bu âlemin beyabanları, katında bahr-i bî-pâyân içre bir kara kıl

gibidir, yani bahr-i bî-pâyân içre bir kıl nice ise bu âlemin sahârî-yı vâsî'a ve feyâfî-i kesîresi o âlemin bî-pâyân olan beyabanlarına nisbet öyledir demek olur.

Mesnevî:

Âb-ı istâde ki seyresteş nihân
Tâze-ter hoş-ter zi- cûhâ-yı revân (4: 1092)

K'û derûn-ı hîş çun cân u revân
Seyr-i pinhân dâred u pâ-yı revân (4: 1093)

“İstâde olan su ki onun nihanî seyri vardır, yani arz-ı hakîkatin âb-ı râkidinin ki manevî ve nihanî seyri vardır, revân olan sulardan taze ve hoşterdir.”

Yani o arzda râkid ve mukim olup ve manen seyir kılan âb, bu âlemde olan enhâr-ı câriyeden tazerek ve hoşrektir. “Revân” bunda akıcı manasınadır,

“Zira ki o âb-ı istâde kendi bâtınında can u revan gibi seyri pinhân veyahut pâ-yı revân tutar.”

Bazı nüshada canla revan mabeyninde vâv-ı âtîfe vaki olmayıp izafet üzere yazılmıştır. Canın revana âmının hâssa izafeti [744] kabilinden olur. Ammâ esah olan vâvla olmaktır ve canla revanı muhakkak olanlar böyle fakr eylemişlerdir ki insanın vücudunda iki ruhu vardır. Birine rûh-ı hayât derler ve birine rûh-ı temyîz itlâk ederler. Rûh-ı hayât insanda ölünceye dek müfarakat eylemez, ammâ rûh-ı temyîz nevm hâlinde gidip bîdârlık vaktinde yine gelir. Bu gidip gelene revan denir ve ber-karâr olana ruh ve can tabir olunur.

İmdi azizim, bu gûne maarif ve esrarın müstemi'i katı bîdâr-dil olmak lâzım olduğunu iş'ar için ve hâb-ı gafletle huftte olanlardan bu gûne hitabı kûtâh kılmak vacip idiğini talim için bu beyt-i şerifle hatîb-i râz olanlara ve nâsa irşat ve nasihat kılanlara tembih edip buyururlar:

Mesnevî:

Mustemi' hufttest kûteh kun hitâb
Ey hatîb în nakş kem kun tû ber-âb (4: 1094)

“Müstemi' uyumuştur, hitabı kûtâh eyle ey hatib, âb üzere bu nakşı az eyle.”

Yani bu gûne maarif ve esrara kulak tutanlar, hâb-ı gaflette yatmışlar ve sem'-i cânların ker etmişlerdir. İhtisar matlûptur, hitabı kısa eyle ve bunlara bu gûne sözü az söyle ey nâsa vaaz edici ve irşat ve nasihat semtine gidici kimse, âb üzere bu nakşı vurma ki “en-Nâsihu li'l-gufelâi ke'r-râkimi ale'l-mâi” demişlerdir. Filhakika ehl-i gaflete esrar ve maarif söylemek âb üzere nakış eylemek gibidir azizim.]

İşte Hazret-i Pîr efendimiz bu beyt-i şerifleriyle bu yüz­süz asi Aşçı Dedelerine remz ü işaret tarîkiyle emr ü ferman buyururlar ki “Ey Aşçı Dede,

müstemi'î'n hâb-ı gaflettedirler, ihtisar matlûptur, hitabı kısa eyle ve bunlara bu gibi esrarı az söyle ey nâsa vaaz edici ve irşat ve nasihat ve vasiyet edici ve âb üzere bu nakş-ı esrârı vurma ey yüz­süz asi!" buyururlar.

[İstitrâd: Hazret-i Pîr Mehmed Vehbi Hayyat kaddesallâhu sırrahu'l-azîz efendimiz kendi [745] nefis-i nefis-i şerîflerine "bu asi" tabir buyururlar imiş. Halifeleri olan Sultân-ı Ulemâ-billâh Mustafa Fehmi kuddise sırruhu'l-azîz efendimiz dahi "bu asi" buyururlar idi. İşte mukallidin imanı sahihtir derler, bu yüz­süz asi de onlara takliden bir de "yüz­süz" olduğumu bildiğim için onlardan fark u temyiz olsun diye yüz­slüğümü ilâve ederek "bu yüz­süz asi" diye nefis-i âsiyâneme hitap ederek söylerim. Bu kere Hazret-i Mevlânâ kuddise sırruhu'l-azîz efendimizin Mesnevî-i şerîflerinde böyle asi demek tabiri hakkındaki nutk-ı sa'âdetlerini görünce artık bizim koca oğlan koltukları kabardı ki gördün mü bak sâlikân böyle kendilerine "asi" tabir ettiklerinin ledünniyâtı ne imiş, anla dedi. Fe-subhânallâhi ta'âlâ bu koca oğlandan ne vakit yakamızı kurtaracağım, gerek zâhir gerek bâtın ne iş işlesem koca oğlanın eli içindedir, onsuz hiçbir işim yoktur. "Koca oğlan" dediğim bizin "nefis ağa" demektir.

Hikâye:

Evvelce risalemizde nakl ü hikâye olunduğu üzere Sultân-ı Ulemâ-billâh kuddise sırruhu'l-azîz efendimizin bir kış şehre nakil buyurmayıp köyde bahçe-i sa'âdetlerinde ikamet buyurmuşlar idi. Biraz rahatsız olduğunu işitip ihvandan Hoca Abdullah Efendi ve pederim beraber olarak üçümüz istifsâr-ı hâtır-ı gavsıyyeleri için bahçe-i sa'âdetlerine gittik. Harem-i sa'âdetlerinde istirahat buyurdıkları için lede'l-istîzân "Gelsinler" diye emr ü ferman buyurmuşlar. Huzûr-ı gavsıyyelerine elimizden geldiği kadar kemâl-i edeb ü huzûr ile dahil olduk. Ayakta bulduk. "Buyurun" dediler. Lâkin şöyle bir göz ucuyla nazar ettim, gördüm ki hazret-i şeyh değildi, gözler başkalaşmış ve boyunlarına beyaz tülbent sarmışlar. "Buyurun" diyen de kendisi değildir. Fakir de şimdi boynuma bezay tülbent sarıyorum. Ne için der isen, ehlullâhın kıtmîri olduğuma işaretten yani kıtmîrlerin boğazlarında birer tasmaı olur, işte ona işaretir. [746] Lâkin Sultân-ı Ulemâ-billâh efendimizin tülbent sarışları bu manaya değildir. Onlarınkı hazreti maşûka naz u niyazdır ki "Bak senin için ne hâllere giriftar oldum" diye gözleri başkalaşmış demek. Makâm-ı fenâ-fillâhta olanların gözleri öyle olur azizim.

Hücre-i sa'âdetleri ocağının bir tarafına efendimiz oturdular. Onun karşısına Hoca Abdullah Efendi oturdu; pederim de onnu yanına oturdu. Fakir de pederimin alt tarafına oturdum. Kemâl-i lutf u keremlerinden hâl ve hatır sual buyurduktan sonra Hoca Abdullah Efendi'ye hitaben buyurdular ki "Nasıl bakalım, artık şeyh efendi de oldun, hatm-i hâcegân da okuyorsun mu diyorlar?" Hoca efendi sükût buyurup önüne baktılar. Sonra pederime hitaben buyurdular ki "Nasıl ağa baba, ağa ile aranız iyi midir? Sen mi onun sözünü tutuyorsun, yoksa o mu senin sözünü tutuyor?" Derhal pederim intikal edip "Hayır efendim, o benim sözümü tutuyor" diye arz eyledi. Lâkin hazret-i şeyh de bu söze nîm te-

bessüm buyurdular. Şimdi anladım ki nevbet-i suâl bu asiye geldi. Derunumdan sızlanarak “Aman ya hazret, bu yüz­süz asi kıtmîrlerinin hâl-i perîşânı senin malûmundur” niyazı üzerine affedip asla fakire hitap buyurmadılar. Bir müddetçik oturup huzûr-ı gavsıyyelerinde selâmlık dairesine avdet ettik.

Artık Hoca Abdullah Efendi ile pederimin semtlerinden yakamı alamadım. Birbirlerine diyorlar ki “Gördün mü ruznamçeciye hiçbir şey söylemedi! Nasıl etmiş ise hazret-i şeyhin kalbine girmiş. Yalnız ona mestane gözleriyle tebessüm ederek iltifat ve iksîr-i a'zam olan nazar-ı gavsıyyeleriyle nazar buyurdular!” di-yerek artık pek çok şetm ettiler. Fakir de cevabında dedim ki “Siz bir bilirsiniz, fakir bin bilirim, sizin dediğiniz gibi değildir. Bu yüz­süz asinin ne derecede mücrim günahkâr olduğumu bilip buna söz kâr etmez, beyhude nefes sarf etme-yem [747] diye bir şey irade buyurmadılar” dedim ise de nafîle, kandıramadık.

Hoca Abdullah Efendi şehirde fakirhanede her cuma ve isneyn geceleri gel-ip ihvan ile beraber hatm-i hâcegân okuturlar idi, oraya remz ü işaret buyurdular. Pederim de bütün gün çarşıda pazarda geşt ü güzâr ederek nefsi neyi arzu eder ise onu almak isterdi; fakir de akçe yetiştiremez idim, oraya remz ü işaret buyurdular. Hatta pederimini böyle akçe yüzünden fakiri fevkalâde muhtarip eylediğini bazı ihvan tarafından Hazret-i Şeyh-i A'zam efendimize arz etmişler. Hazret buyurmuşlar ki “Ne yapalım? Ruznamçeci efendiyi derviş ettik, ammâ bi-hasebi'l-me'mûriyyet ona erbain ettiremedik, pederinin böyle eza ve cefası ona erbain demektir” buyurmuşlardır. Hazret-i Şeyh-i Ekrem efendimiz bir gün fakirhaneye teşrif buyurup pederime hitaben: “Ağa baba, oğlunuzu akçe için çok tazyik ediyorsunuz, lâkin bunun elinde bir şey yoktur, mâni', mu'tî Cenâb-ı Haktır” buyurdular. Pederim de cevabında dedi ki “Efendim, Cenâb-ı Hak bu ihtiyar vaktimde ne için kulunuzu böyle parasız bırakıyor!” demesiyle Hazret-i Şeyh-i A'zam efendimiz ziyade tebessüm ederek gülüp buyurdular ki “Şimdi malın sahibini haber verdik, onunla kavga etmeye başladı” diyerek bazı pend ü nasihat ederek avdet buyurdular azizim.

Gelelim bahsimize, mevlânâ. İşte Hazret-i Pîr Mevlânâ Celâleddin-i Rûmî kuddise sırruhu'l-azîz efendimiz Mesnevî-i şeriflerinde buyururlar:

Mesnevî [Rusûhî, c.4, s. 145:

Hîş mucrim dân u mucrim gû meters
Tâ neduzded ez-tu ân ustâd ders (4: 1387)

“Kendini mücrim bil ve mücrim de, korkma, ta o üstat senden ders uğurlamaya.”

Yani ey âşık, kendini mücrim ve günahkâr bil ve nefesine asi ve mücrim de, havf eyleme ve mutî' ve münkâdim diye istiğna kılma, ta kim o üstâd-ı hakîkî ve muallim-i ma'nevî olan Hudâ-yı ta'âlâ sana talim ve ilham eylemeyi senden ni-hanî [748] ahz kılmaya, zira mariz olan kimse tabibe ben marizim demese ve ona tevazu edip marazına itiraf kılmasa tabip ilâcını ondan setr ü pinhân eyler.

Misâl-i âher, bir kimse bir âlimden talim eylemeye âr eylese ve kendinin ceherine muterif olmasa, o üstat olan âlim ona ders vermez ve talim eylemez.

Mesnevî:

Çûn bigûyî câhilem ta'lîm dih
În çunîn insâf ez-nâmûs bih (4: 1388)

“Çün kim cahilim, bana talim ver diyesin, buncılayın insaf, âr ve namus-tan yeğdir.”

Zira âr ve namus seni ilimden bî-nasîb eyler ammâ cehle itiraf eylemek seni üstadın merhametine mazhar eyleyip ilimden behredâr eyler. Pes hamiyet-i câhiliyyeyi giderip izhâr-ı cehl kılmak ve cürmüne muterif olmak ârlanmaktan ve tâ'at-bîn olmaktan yeğrekdir. Nitekim denilmiştir:

Cürmünü i'tirâf eden miskîn
Yeğdir ondan ki ola tâ'at-bîn

Mesnevî:

Ez-peder âmûz ey rûşen-cebîn
Rabbenâ guft u zalemnâ pîş ezîn (4: 1389)

“Ey cebîni ruşen, pederinden öğren, zira o bundan evvel 'Rabbenâ zalemnâ'¹¹⁹⁹ dedi.”

Çün kim menhî olanın irtikâbına cür'et eylemek Hazret-i Adem aleyhis-selâm ve Havva'dan sâdir oldu, onlar cürmüne itiraf edip “Kâlâ Rabbenâ zalemnâ enfusenâ ve in lem tegfir lenâ ve terhamnâ le-nekûnenne mine'l-hâsirîne”²⁰⁰ dediler.

Mesnevî:

Nî bahâne kerd u nî tezvîr saht
Nî livây-ı mekr u hîlet berferâht (4: 1390)

“Hazret-i Adem aleyhisselâm ne bahane dedi ve ne tezvir düzdü, ne mekr ü hile sancağını kaldırdı.”

Yani o Hazret, bahane eylemedi ve tezvir düzmedi ve mekr ü hiyel sancağını kaldırmadı, zira bunlar sıfat-ı iblîsiyyedir ki ona işaret buyurlar:

Mesnevî:

Bâz ân iblîs bahs âgâz kerd
Ki budem men surh-rû kerdîm zerd (4: 1391)

“Ammâ o iblîs geri bahse şurû’ eyledi böyle diye ki “Ben surh-rûy idim, sen beni zerd-rû ve hacîl eyledin.”

Yani ben sana taat etmekle cemîlü’ş-şekl bir kimse idim, beni iğva edip asi eylemekle [749] hacîl ve şerm-sâr eyledin.

Mesnevî:

Reng reng-i tust sabbâgam tûyî
Asl-ı curm u âfet u dâgem tûyî (4: 1392)

“Hakikatte renk senin rengindir, zira sabbâğım sensin. Benim cürüm ve günahımın ve âfet ve dâgımın asıl ve menşei sensin, beni iğvâ aleyyip dalâlete bıraktın dedi.”

Mesnevî:

Hîn bihân rabbî bi-mâ agveytenî
Tâ nekerdî cebrî vu kej gumtenî (4: 1393)

Agâh ol, “Kâle rabbi bi-mâ agveytenî”²⁰¹ ayetini oku, ta cebrî olmayasın ve eğri dokumayasın.”

Hazret-i Adem aleyhisselâm gibi müeddeb olup cürmüne itiraf kılasın; şeytan gibi dâmen-i cebre yapışıp küstahlığa cüret kılmayasın azizim.]

İşte mevlânâ, Hazret-i Mevlânâ efendimizin nutk-ı sa’âdetleri üzere asi ve yüz­süz Aşçı Dedeleri olduğumu ilme’l-yakîn ayne’l-yakîn bilip gördüğüm için isyanıma, yüz­­süzlüğümü halt edip daima böylece halt ederim. Eyvallah hû, ah ah ah, milyon sad hezâr milyon ah ki kimdir halt edip karıştırmayan; kimdir Cenâb-ı Hakk’ın takdir ve kaza ve hük­m-i ezeliyyesinin mağlûbu ve maskarası olmayan? Cümlesi hük­m ü fermân-ı lem-yezelî ve takdîr-i kazâ-yı ilâhî tahtında zebûn ve mağlûp olmuştur. Binaenaleyh daima cürm ü isyanını bilip ve kendi kusur ve günahına nazar edip gayrın gerek iyi ve gerek kötü amel ve işlerine nazar etmeyip hayır ve şer Cenâb-ı Hakk’ın dilemesiyle olduğuna iman edip daima temâşâ-yı cemâl ü celâl ile hoşça bir vakit geçirmektedir azizim.

Hazret-i Mevlânâ Celâleddin-i Rûmî kud­disse sırruhu’l-azîz efendimiz Mesnevî-i şeriflerinin birinci cildinde 331. sayfasında bu makama münasip bu-yurmuş oldukları beyt-i şerifleri de ihvân-ı bâ-sefâya arz olunur ki bundan fevkalâde işe kesb-i ittîlâ’ olunur ona göre hareket olunsun diye azizim.

Mesnevî [Rusûhî, c.1, s. 331-332:

Çeşm-i Âdem ber-bilîsî kû şakîst
Ez-hakâret v’ez-ziyâfet bingerist (1: 3893)

“Adem aleyhisselâmın [750] çeşmi iblis üzere ki o iblis şakîdir, hakarettten ve ziyafetten yani ululanmak cihetinden ve şeytanı tahkir etmek canibinden nazar eyledi.”

Mesnevî:

Hîş-bînî kerd u âmed hod-guzîn
Hande-zed ber-kâr-ı iblîs-i la'în (1: 3894)

“Hazret-i Adem aleyhisselâm hodbinlik eyledi ve kendisini ihtiyar edici geldi, lain iblisin kâr u fiili üzre hande vurdu.”

Mesnevî:

Bâng berzed gayret-i Hak k'ey safî
Tû nemîdânî zi-esrâr-ı hafî (1: 3895)

“Hazret-i Hakk'ın gayreti bâng vurdu ki ey safi sen esrâr-ı hafîden bilmezsin.”

Mesnevî:

Posteş-râ bâz kûne ger kuned
Kûh-râ ez-bîh u ez-bun berkuned (1: 3896)

“Hazret-i Hak eğer postunu, yani kürkü ters eyleye.”

Kürk tersi eyleye demekten murat, lutuf yerine kahır ve hidayet yerine dalâlet göndere ve hayır mahalline şer murat eyleye demek olur. .

“Dağı kökünden ve dibinden koparır.”

Yani eğer emir beraks olmak murat eyleser, dağ gibi râsih ve sabit olan temkin sahibini makamından kal' edip hebâ-yı mensûr eyler.

Mesnevî:

Perde-i sad âdem ân dem berderd
Sad bilîs-i nev musulmân âverd (1: 3897)

“Yüz adamın perdesini o demde yırtar; yüz yeni iblis, Müslüman götürür.”

İsterse nice yüz bin sadıkî ân-ı vâhidde zındık eyler ve isterse nice bin zındığı derhâl siddik mertebesine götürür ve kalplerinde iman u îkân ezhârını bitirir. Çün kim Hazret-i Adem aleyhisselâma bu güne itâb-âmîz tedip erişti.

Mesnevî:

Guft Âdem tevbe kerdem zîn nazar
În çunîn kustâh nendîşem diger (1: 3898)

“Hazret-i Adem aleyhisselâm dedi: İlâhî, bu nazardan tövbe eyledim, bunun gibi gayrı küstah ve nâ-sezâ fikir etmeyeyim” demiştir azizim.]

Aşçı Dede pek güzel ve pek iyi pend ü nasihatler ediyorsun, lâkin evvelâ bu pend ü nasihati kendi nefesine et de sonra ihvana et, zira ki insanın kendi nefsi cümleden akdemdir demişlerdir ve bu sözler [751] ile halkı kendiyeye tabi kılmak ve kendiyeye cümleyi hayran etmek arzu ediyorsun ve kendini makâm-ı izzet ve mer-tebe-i bâlâda bulundurmak istersin. Hâlbuki izzet-i nefse lâyük değildir, Hudâ-yı müte’âl hazretlerine lâyuktur. Nefse lâyük olan zillet ve ubudiyettir aziz. Eyvallah mevlânâ, evet öyledir, pek doğru ve güzel buyuruyorsunuz, lâkin bu kelâm-ları bu yüzsüz asi kendi kitabımdan söylemiyorum, pîrân-ı izâm hazerâtının kelâm-ı kudsiyyeleri ve kelâm-ı kibâr olarak onlardan nakl ü hikâye ediyorum, yani ehlullâh metânını satar bir tellâl-ı sük-ı sultân-ı aşkım. Bundan fakire tellâliye olarak ne kalır ise bin bereket versin diyeceğim azizim. Yoksa hâşâ sümme hâşâ, Hazret-i Mevlânâ Celâleddin-i Rûmî kuddise sırruhu’l-azîz efendimizin buyurdıkları gibi öyle birtakım efsun ve kelâm-ı ma’rifet ile nâsın kulûbuna mâlik olalım ve onları kendimize tabi edip dünya izzet ve rif’at bulalım için değildir.

Mesnevî [Rusûhî, c.3, s. 191:

Tâ be-efsûn mâlik-i dilhâ şevîm
İn nemîbînîm mâ k’ender gevîm (3: 2234)

“Ta kim efsunla yani kelâm-ı ma’rifet-meşhûnla nâsın kulûbuna malik olalım ve zebûnlar mabeyninde mahdûmiyyet ve hürriyet mertebesini bulalım ve bunu görmemiz ki biz beşeriyet çukuru içre mahpus ve sicn-i tabî’atla melûf ve menusuz.”

Mesnevî:

Der-gevî vu der-çehî ey kaltabân
Dest vâ-dâr ez-sibâl-i dîgerân (3: 2235)

“Masiyet çukurunda ve dalâlet kapısındasın ey kaltaban, yani ey nefsin fücürünü görüp razı olan!”

Kaltaban, hatununun fücürünü görüp razı olan kimseye derler.

“Gayrılarının bıyığından elini geri tut!”

Yani kimselerin islâh ve iflâhından elini geri tut ve evvelâ kendi nefsini islâh ve iflâh et, ta kim giriftar olanların halâsına ve bimar kalanların tımarına kadir olasın. “E-te’murûne’n-nâse bi’l-birri ve tensevne enfusekum” ve entum tetlûne’l-kitâbe²⁰² âyet-i kerîmesinin mevridi olan Beni-İsrail gibi birr ü ihşanla emredip [752] kendi nefsinin unutmayasın ve kendi marazını koyup halkın

yarasına tımar etmeye meşgul olan marîz gibi olmayasın ki vaize lâıyk olan, nasihati evvelâ kendi nefesine etmek, pes badehu kabûlü'n-nush ve ıslâhü'n-nefs nâsın irşat ve nasihati canibine gitmek gerek ve illâ Rabbü'l-izzetten istihyâ etmek gerek. “Kemâ kâle Allâhu ta'âlâ hitâben li Dâvûde ve ta'rîden li'l-vâ'izîne'l-gayri'l-musta'izîne: “Yâ Dâvûdu 'iz nefseke fe-in itte'azte fe-'izi'n-nâse ve illâ fe'stehyi min rabbike.”²⁰³

Mesnevî:

Çün be-bustânî resî zîbâ vu hoş
Ba'd ezân dâmân-ı halkân gîr u keş (3: 2236)

“Çün kim bir ziba ve hoş bostana erişesin, yani çün kim câmi'-i cemî'-i simâr-ı esmâ ve esrâr olan mertebe-i ulûhiyyete vasıl olasın, ondan sonra halkın eteğini tut ve o canibe çek azizim.”

Mesnevî:

Ey çu harbende harîf-i kûn-ı har
Bûse-gâhî yâftî mâ-râ biber (3: 2238)

“Ey harbendeler gibi har-ı nefsin dübürünün harîf ü hadimi, bir bûse mahalli buldunsa ve iyi yere vâsıl oldunsa bizi dahi o yere ilet.”

Bu dahi istihzadır o kimselere ki har-ı nefslere bende ve kîr ü gulû kaydına efkende olalar ve varta-ı hırs u şehvet kalalar, ma'a-hâzâ yine riyaset ü müfaharat için irşâd-ı nâsa tasaddî kılalar. Pes şol kimseler ki harbende olalar ve kendilerini harbendelikten azat kılmayalar, bu gûne istihza ve istihkara lâıyk olurlar ve Hazret-i Peygamber sallallâhu aleyhi ve sellem efendimizin “Ta'ise abdu nefsihi ve abdu batnihi; ta'ise abdu fercihî; ta'ise ve'ntekese”²⁰⁴ buyurdıkları bedduaya kendilerini ehil kılarlar.

Bâyezîd-i Bistâmî hazretlerinden böyle menkuldur ki bir gün bir kimseyi görüp “Me'smuke!” diye sual kıldı. O recül dedi ki “İsmim Harbende'dir.” Pes Bâyezîd hazretleri ona dedi ki “Emâtallâhu himâreke hattâ tekûne abdallâhi.”²⁰⁵

Mesnevî:

Çün nedâdet bendegî-i dost dest
Meyl-i şâhî ez-kucâât hâstest (3: 2239)

“Ey hod perest, çün kim hazret-i dostun sana bendeliği dest vermedi ve ibadet [753] ve ubudiyet mertebesine irgürmedi, şahlığa meyletmek sana ne yerden kaldı?”

Yani enbiyâ-yı izâm aleyhime’s-selâm ve evliyâ-yı kirâm kuddise sırruhum izzet ü riyaseti meskenette ve Hazret-i Hakkın ubudiyetinde buldular, nitekim Sultân-ı enbiyâ “Allâhumme’hyînî miskînen ve emitnî miskînen ve’hşurnî ma’a’l-mesâkîni” buyururlardır “Ve ene seyyidu Adem ve Ademu ve men dühuhu temmet livâuhu” dedikten sonra “Ve lâ fahre bî” demekle ve fakrla fahr eylemekle tefahhur kıları. Pes evliyâ-yı kirâm dahi her biri:

Beyit:

Men bende şudem bende şudem bende şudem
Men bende be-hıdmet-i ser-efkende şudem

Her bende ki âzâd şeved şâd şeved
Men şâd ezânem ki tu-râ bende şudem²⁰⁶

Demekle o hazrete ibadet ü taat kıldılar, hatta şâh-ı dîn ve mâh-ı felek yakın olmak mertebesini buldular. Pes sana ey bed-hû ve nâşüste-rûy, çün kim dostun bendeliği ve yolunda efkendeliği el vermedi, din ve tarikat mâhı olmağına sana meyil neden hâsıl oldu? Şâh-ı dîn olmağın şartı o hazrete bende ve efkende olmak ve can u baş onun tarîk-i hubbunda feda kılmaktadır.]

Evet azizim, bu yüz­süz asi Aşçı Dede deryâ-yı aşk-ı mecâzide geşt ü güzâr eylediğim zaman sefîne-i vücûdum baş kaptanı olan canı sandalye-i hükümdârlığa oturtup karşısında el best-i kıyâm olarak hem ağlar ve hem bu beyitleri okurdum: “Bende şudem bende şudem.” Kezalik deryâ-yı aşk-ı mecâziden deryâ-yı aşk-ı hakîkate çekilip o deryanın ve cümle deryaların sultanı olan Sultân-ı Ulemâ-billâh kuddise sırruhu’l-azîz efendimizin huzûr-ı cenâb-ı gavsiyyelerinde dahi nice seneler hem ağlar ve hem “bende şudem bende şudem” daha nice böyle ubudiyet ve kulluk niyazlarında bulunurdum. Ne çare ki hâlâ adam olamadım vesselâm.

Gelelim bahsimize. İşte yine geldi tellâl-ı metâ’-ı ehlullâh, vasiyet ve nasihat edici abdullah mevlânâ. Buraya kadar zikr ü beyan olunan [754] hadis-i şerîf ve kelâm-ı kibârdan dünyayı ve Konya’yı anladık. Öyle olduysa bu dünyadan yakanı kurtarıp Konya’da huzûr-ı Cenâb-ı Mollâ-yı Rûm kuddise sırruhu’l-azîzde

sermâye-i ezel ü ebed olan aşk u muhabbetini tezyit eyle. “İrci”²⁰⁷ emrine hazır ve dört gözle nazır olasın. İster isen Konya’ya ister isen Erzincan’a git, çünkü eskiden Erzincan da Konya gibi idi.

Erzincan’ın erleri
Zindedir canları

Çünkü Erzincan demek, erlerinin zinde derecâtları demektir. Dünyadan kurtulmanın çaresi dünyanın sahibini çağırarak ve onun halifelerine iltica ve dehâlet etmekle olur. Meselâ yolda gider iken bir koyun sürüsüne rast gelsen, sürünün ejderha gibi olan kelleleri senin üzerine hücum etse ne yaparsın? Derhal acele çobanı çağırırsın. Çoban yetişip seni kellelerin elinden kurtarıp yoluna revan eder. İşte azimim bunun gibidir. Bu ebyât-ı şerîfeler ile nazarına be-tarîki’t-temsîl arz u beyan olunur.

Mesnevî [Rusûhî, c.1, s. 41-42:

Her ki bîdârest ü der-hâb-ter
Hest bîdârîş ez-hâbeş beter (1: 409)

“Her şol kimse ki bîdâr ve ahvâl-i dünyâdan haberdardır, o ziyade hâb-ı gaflettedir. Onun bîdîrlîği onun hâbindan bed-ter ve kabîh-terdir.”

Zira hâbda iken günahlardan ve ahvâl-i dünyâdan beridir. Ammâ bîdârlıkta günahlardan ve kuyûd-ı dünyeviyye ile mukayyet olup hata ve isyandan hâlî değildir.

Mesnevî:

Çun be-Hak bîdâr nebved cân-ı mâ
Hest bîdârî çu derbendân-ı mâ (1: 410)

“Çün kim Hak’la bîdâr olmaya bizim canımız, belki akıl ve hisle bîdâr ola, o bîdârlık bendde olmak gibi bize lâyıq oldu” demek olur lafz-ı der eğer zarf manasına olursa. Ammâ vasf-ı terkîbî olur ise “O bîdârlık kapı bağı gibi bizim lâyıqımız oldu” demek olur. Haddizatında akıl ve his ile bîdârlık bend-i der-i vahdet ve sedd-i -râh-ı hakîkattir veyahut bend, iki [755] dağ ortası ve akabe manasınadır. Takdîr-i ma’nâ “O bîdârlık bizim için derbent gibidir” demek olur.

Mesnevî:

Cân heme rûz ez-leked-kûp-ı hayâl
Vez-ziyân u sûd u ez-havf-ı zevâl (1: 411)

“Can dükeli gün hayalin depme vurmasından yani hayal ve fikir canı örseleyip müşevveş kılmasından ve ziyan ve faydadan ve zeval havfından...”

Mesnevî:

Nî sefâ mîmânediş nî lutf u fer
Nî be-sûy-i âsmân râh-ı sefer (1: 412)

"O canın ne sefası ve ne letafet ve ne kuvveti kalır. Ne âsumân ve ne âlem-i melekût canibine ruha sefer yolu kalır."

Belki bu âlem-i süflîde nefis ve şeytan elinde zebûn olup âlem-i ulvî müşahedesinden ve tecelliyât-ı ilâhî muayenesinden mahrum kalır.

Mesnevî:

Hufte û bâşed ki û ez-her hayâl
Dâred umîd u kuned bâ-û makâl (1: 413)

"Fihakika hufte o kimse olur ki o her hayalden ümit ve reca tutar ve hayal ile musâhabet-i makâl eyler."

Yani kalbine gelen hayâlât-ı dünyeviyyeye vücut verip onunla mükâleme eyler ve ömr-i nâzenîni beyhude yere sarf eyler. Bu neye benzer? Buyururlar ki bir adam düşünde şeytanı hurî gibi görüp onunla ihtilâm olur. Sonra bîdar olur, şeytan kaçtı, artık başlar sövüp saymaya: "Lakîn şeytan beni azdırdı! İşte heva ve hevese ve hayal ve arzuya ömrünü sarf eyleyen adam buna benzer azizim. Me-selâ kuş havada uçar, onun sayesi gölgesi yere düşer, o gafil ve ebleh adam o kuşun sayesinde ok atar, yani ömr-i nâzenîni beyhude yere kuşun sayesi ardınca telef ve zayi eder. Akıbet işi anlar, ammâ ne çare bade-harâbî'l-Basra dedikleri gibi. İşte o eblehin bu hayalden halâsı için Hazret-i Mevlânâ Celâleddin-i Rûmî kuddise sirruhu'l-azîz efendimiz buyururlar ki "Ey gafil ve ebleh adam, dünya buna benzer, bundan yakını kurtarmak ister isen bir sâye-i Hudâ'ya sayesinde de-halet et."

Mesnevî:

Sâye-i [756] Yezdân çu bâşed dâyeeş
Vâ rehâned ez-hayâl u sâyeş (1: 422)

"Sâye-i Yezdân yani zıll-ı ilâhî olan veliyy-i âlî-şân, çünkü dâye ve mürebbsi ola onu sayeden ve hayalden geri kurtarır."

Mesnevî:

Sâye-i Yezdân buved bende-i Hudâ
Murde-i în âlem u zinde-i Hudâ (1: 423)

"Yezdân'ın sayesinde murat, Hudâ'nın bendesi olur. O bende-i Hudâ bu âlemin mürdesi ve Hudâ'nın zindesidir."

Yani bu âlemden ber-mûcib-i “Mûtû kable en temûtû”²⁰⁸ olmuş ve meyyit gibi feragat kılmış ve Hudâ-yı ta’âlâ ile zinde olmuştur ve onun kurb u visalini bulmuştur.

Mesnevî:

Dâmen-i û gîr zûter bî-gumân
Tâ rehî der-dâmen-i âhir zamân (1: 424)

“Ey esîr-i sâye-i dünyâ olan kimse, o sâye-i Hudâ'nın dâmenini tut, yani onun tebaiyet ve inkıyadı zeyline ale'l-fevr teşebbüs et bî-gümân, ta kim ahir zamanın dâmeninde olmaktan kurtulasın.”

Yani ta kim bî-şüphe ahir zamanın nihayetinde vaki olan fiten ü mihenden necat bulasın.

Mesnevî:

Keyfe medde'z-zille nakş-ı evliyâst
Kû delîl-i nûr-ı hûrşîd-i Hudâst (1: 425)

Sûre-i Furkân'da olan âyet-i kerîmeden muktebestir. Tefsirini arzu eden mahalline müracaat buyursun. Ma'nâ-yı beyt: “Keyfe medde'z-zille”²⁰⁹ ki Hak ta'âlâ buyurdu ki inde't-tahkîk ondan murat, zıll-ı kâ'inâttır. Ve bu sâye-i kâ'inât nakş-ı evliyâdır ki o evliya delîl-i nûr-ı zât-ı Hudâ'dır. “Kû” zamiri evliyanın nakşına raci olsa dahi caizdir. Bu vecih üzere mana ki “O nakş-ı evliyâda olan zilâl-ı kâ'inât delîl-i nûr-ı zât-ı Hudâ'dır” demek olur. Ve bu vücûd-ı hâricînin nakş-ı evliyâ olması bu veçhiledir ki cümle âlem, hakikat-i Muhammediyyenin sureti ve nakşıdır, zira müdebbir-i mevcûdât ve mürebbî-i mümkinât odur ve her kâmil ve mükemmil ki mazhar-ı esrâr-ı hakikat-i Muhammedî ola, bu âlem bi'l-küllîye onun cesedi ve sureti ve nakş-ı gibi olur. Haysu mâ yeşâu onda tasarruf ederler. Nitekim İbn Fâriz hazretleri buyurlar:

Şiir: [757]

Ve lâ felekun illâ ve min nûri bâtinî
Bihi melekun yuhdi'l-hudâ bi-meşîetî²¹⁰

Mesnevî:

Enderîn vâdî merev bî-în delîl
Lâ uhibbu'l-âfilîne gû çun Halîl (1: 426)

Hazret-i vâhibü'l-ihsân ve'l-in'âm sûre-i En'âm'da Hazret-i Halil alâ nebiyyinâ ve aleyhisselâmın mebbe'-i hâlinde olan ahvalini hikâye buyururlar. Tefsire müracaat oluna.

Ma'nâ-yı beyt: "Tarîk-i vahdet ve râh-ı cenâb-ı izzete delil ve rehnümasız gitme, nukûş-ı kâ'inâta 'Lâ uhibbu'l-âfilîne"²¹ de Halîl-vâr ve cümleye dil verme zinhar!"

Mesnevî:

Rev zi-sâye âftâbî-râ biyâb
Dâmen-i Şeh Şems-i Tebrîzî bitâb (1: 427)

"Yürü sâyeden bir âfitâbı bul, yani sâye-i ilâhî olan velînin vücûd-ı zâhirîsinden âfitâb-ı ehadiyyeti bul, Tebrîz'e mensup Şâh Şems'in dâmenini bük."

Yani eğer sâye-i vücûd-ı velîden âfitâb-ı hakîkati bulmak istersen, şâh-ı manâ olan Şemseddin-i Tebrîzî kaddesallâhu sırrahu'l-azîz hazretlerinin dâmen-i emr ü irşadını muhkem tut.

Mesnevî:

Reh nedânî cânib-i îñ sûr u urs
Ez-ziyâu'l-Hak Husâmeddîn bipurs (1: 428)

"Bu sûr ve arûs canibine yol bilmez isen..."

"Sûr" düğün manasına ve "urs" geline ve güveye itlâk olunur, lâkin bunda mahbûb manasına istiare kılınır; "nedânî"de istifham manası verilir. Takdîr-i kelâm: "Eğer bu mahbûbe-i hakîkate ve onun visali sûruna yol bilmezsen, Hakk'ın ziyası olan Hüsameddin Çelebi Efendi kaddesallâhu sırrahu'l-azîz hazretlerinden sual eyle"

Ki o mahbûbe-i hakîkatin ve onun visalinin tarikatını alâ bilir ve bu mahbûbun visaline âşık olan ona iktida kılar, yani bu iki kâmil asırlarının mürşit ve mürebbisidir. Eğer Şems hazretlerini bulamazsan, o maşûkun yolunu Hüsameddin Çelebi Efendi'den sor. Bu mana o asırda olanlara göredir, pes o asırda olmayanlara nispet bu kelâmdan hisse budur ki ey âfitâb-ı hakîkati bulmak isteyen, şâh-ı tarikat olan Şems hazretlerinin meşrebinde bir velinin [758] dâmen-i emr ü irşadını tut ve eğer o mahbûbun visaline yol bulmazsan Hüsameddin sıfatlı bir mürşid-i kâminden onun tarikatını sual et demek olur azim.]

Ey bu yüzsüz asi gibi yakasını bu gaddar zalim acûze dünyaya kaptırmış olan arkadaş, gel buraya baş başa verip bunun elinden yakamızı kurtaralım, zira ki ömür, ahire yetişti; ikindi ezanı çoktan okundu, akşam karib oldu, şems-i rûhumuz gurûba yüz tuttu. Eğerçi gurûb ederse artık bir daha bu âleme gelmezsin ve burasının neş'e-i zevk ü sefâsını bulmazsın, lezzet-i firâkı zevk etmesin,

zira ki âşıkın zevk ü sefası firakındadır. Firakta olan lezzet vuslatta yoktur. Onun zevk ve sefası da başkadır. Ah mine'l-ışkı ve hâlâtihi, ahraka kalbî bi-harâretihi, yani harâret-i firâk insanın kalbini yakar, külünü aşk havasına sa-vurur demektir.

Ey kardaş, şimdiye kadar bu aşk ahvalini ve evsafını kirâren mirâren istima ettin, lâkin ne fayda, bâtın kulağımız sağır ve bâtın gözümüz amy. Bu zâhir kulağıyla gözü böyle bâtına müteallik olan sözü ve esrarı ne iştir ve ne de müşahede eder. Evvelemirde bâtın kulağıyla gözü feth ü küşat edelim, sonra esrâr-ı ilâhiyyeyi istima kılalım. Ancak bu kulağı ve gözü açmak için birinci ta-bip olup Konya'da ârâmsâz-ı feyz ü tecelliyât-ı subhâniyye mazharı olan rûhü'l-etibbâ-yı manevî Mollâ-yı Rûm kuddise sırruhu'l-azîze mi gidip atebe-i felek-mer-tebe-i gavsiyyesine yüz sürelim, yoksa Erzincan'a mı gidip orada medfûn-ı hâk-i itrnâk ve mazhar-ı hubb-ı zâtullâh ve resîde-i makâm-ı gavs-ı a'zam olan Mehmed Vehbi Hayyat kuddise sırruhu'l-azîze mi yüz sürelim? Erzincan'ın gerçi yolu uzak ise de âşika Bağdat yakındır, Konya'nın yolu şimdi Haydar-ı Kerrâr'dan yeni feth ü küşat oldu. Aşk şimendiferiyle yirmi dört saatte [759] vâsil olunur. Yoksa evvelce risalemizde arz u beyan olunduğu üzere Konya ile Erzincan'ı olduğumuz mahalle mi getirelim? Nitekim bu asi yüz­süz Aşçı Dede, Hazret-i Pîr efendimize olan ifrât-ı muhabbetten Sultân-ı Ulemâ-billâh kuddise sırruhu'l-azîz efendimizin huzûr-ı gavsiyyelerini terk ile Konya'ya gitmek ni-yazı küstahlığıma cevap olarak "Konya'yı buraya getirelim" buyurmaları gibi mi edelim? İşte arkadaş, seninle müşavere edelim, bu bapta re'y ü tedbir nedir? Hele bu yüz­süz asi daha ricalden addolunmayıp nâkısatü'l-akl nisâdan olduğum ci-hetle kocam vardır, kocam izin vermezse evden taşra bir mahalle gidemem, ko-cam ne zaman bu asiye tatlik ederse işte o vakit başı boş hayvan gibi istediğim mahalle giderim. Binaenaleyh Konya ve Erzincan'ı buraya getirelim. Konya'nın buraya gelmesi Hazret-i Pîr efendimizin Mesnevî-i şeriflerinde kî nutk-ı sa'âdetlerini can kulağıyla istima ederek feyz ü tecelliyât-ı ilâhiyyeyi müşahede etmek ile hâsıl olur, Erzincan'ın buraya gelmesi dahi Hazret-i Pîr Mehmed Vehbi Hayyat kuddise sırruhu'l-azîz efendimizin ve halifeleri Sultân-ı Ulemâ-billâh kuddise sırruhu'l-azîz efendimizin vaktiyle istima edip hurz-ı cân gibi hıfz eylediğim nutk-ı sa'âdetlerinin zikr ü beyanıyla onu da elde etmiş oluruz azizim. İşte evvelemirde kulak ve gözümüzü açmak için çare nedir? Buyururlar ki:

Mesnevî [Rusûhî, c.1, s. 57-59:

Guft hân ey suhregân-ı guft u gü
Va'z u guftâr-ı zebân u gûş cû (1: 565)

"Agâh olun ey guft ü gûnun mağlûp ve esiri olan kavim, gûş u zebânın sözünü ve pendini dileyici kavim!"

Yani gûşa müteallik ve zebâna muzaf olan vaaz ve güftârın istimamı talep kılıcı taife.

Mesnevî:

Penbe ender gûş-ı his dûn kunîd (1: 566)
Bend his ez-çeşm hod bîrûn kunîd

Dûn olan his kulağına penbe eyleyiniz, yani zâhir kulağını bağlayınız, ta ki sem'-i bâtını meftuh olup kelâm-ı ilâhiyye ve esrâr-ı rabbâniyyeyi istima edesiniz. Kendi [760] çeşminizden his bendini taşra eyleyesiniz, yani kendi bâtını gözünden bu hiss-i zâhirî kaydını ihraç eyleyiniz, ta basar-ı basîretiniz hiss-i zâhirî hicabından halâs oldukta küşade ola ve âlem-i gaybın garaip ve acayibini müşahede eylemeye yol bula ve cemâl-i mahbûb-ı hakîkîyi muayene kıla.

Mesnevî:

Penbe-i ân gûş-ı sır gûş-ı serest
Tâ ne-kerded in girân bâtın gerest (1: 567)

○ Sır kulağının penbesi yani tıkaçı baş kulağıdır. Madem ki bu zâhir kulağı meftuktur, bâtın kulağı mesduttur. Pes gerektir ki malayanîden ve hezl ü dürûg-ı bî-ma'nâdan bu zâhir kulağını seddedesin, ta sem'-i bâtın küşade ola, zira ta bu zâhir kulağı sağır olmaya, o bâtın kulağı sağırdır. Sem'-i bâtının meftuh olması sem'-i zâhirin mesdûd olmasına mevkuftur, fe'fhem azizim.

Mesnevî:

Bî-hiss u bî-gûş u bî-fikret şevîd
Tâ hitâb-i irci'î-râ bişnevîd (1: 568)

Hissiz ve gûşsuz ve fikretsiz olunuz, yani inkişâf-ı derûn ve inşirâh-ı sadrın vusulü için his ve gûşun ve fikretin ahkâm ve kuyûdundan berî ve ârî olunuz, ta nefsi mutmainne mertebesin bulup Hazret-i Hak'tan nefsi mutmainneye vaki olan "İrci'î"²¹² hitabını istima kılınız ki Hazret-i Hak kendi canibine davet eylemek üzere hitap edip "Yâ eyyetuhe'n-nefsu'l-mutmainnetu â İrci'î ilâ rabbiki râdiyeten mardiyeten"²¹³ buyurur. Pes ey seni zikriyle mutmainne olan ve huzûz-ı cismâniyeden rücu kılan nefsin bu "İrci'î"²¹⁴ hitabını gûş-ı bâtınla kendi cismanî olan kuyûdundan necat bulup Hazret-i Hak canibine müteveccih olduğu evkatın küllîsinde istima eyler. Öyle değil ki hemen hîn-i mevt-i tabîde istima eyleye. Meselâ bir çan bir kere vursa onun çını bir zaman sürer, uzar, hâşâ bu teşbih olamaz. İşte bir kere "İrci'î"²¹⁵ hitabı nidasıyla o nida ale'd-devâm gider demektir azizim.

Mesnevî:

Tâ be-guft [761] u gûy bîdârî derî
Tû zi-guft-ı hâb bûyî key berî (1: 569)

Yani “Madem ki sen bîdârlığın güft ü gûyundasın, yani sen ki kîl-ü kâl-ı zâhire mukayyet olasın, güftâr-ı hâbdan ve esrâr-ı âlem-i nâyâbdan kaçan rayiha alırsın ve ne veçhile bâtın zevkin bulursun?” demek olur.

İşte Hazret-i Pîr efendimizin hissiz, gûşsuz, fikirsiz olmalı buyurdıkları gibi bu âlem-i sûrete ve hâke mensup olan cismin seyri ve sülûku dahi hâk ve suret âlemine vaki olur. Ammâ can seyri, yani ruh seyirde kadem-i himmetini bahr-i ma'nâ içre vaz'eyler. İnsan filhakika bir berzah-ı câmi'dir ki nısfı berrî ve nısfı bahrîdir ve Hak ta'âlâ hazretleri o insanı berr ü bahirde sair olmakla ve tassarruf kılmakla mükerrerem eyledi. Nitekim bu âyet-i kerîmenin ma'nâ-yı bâtınîsi buna işaretir. Kâle Allâhu ta'âlâ: “Ve le-kad kerremnâ benî Adem'e ve hamelnâhum fi'l-berrî ve'l-bahri.”²¹⁶

Mesnevî:

Çun ki umr ender reh-i huşkî guzeşt
Gâh kûh u gâh deryâ gâh deşt (1: 573)

Âb-ı hayvân-râ kucâ hâhî tu yâft
Mevc-i deryâ-râ kucâ hâhî şikâft (1: 574)

“Çün kim ömür huşluk yolunda geçti, yani bu âlem-i sûretin tarikinde ömrün zayi oldu, gâh dağda ve gâh deryada ve gâh sahrada.”

Yani ey talip, senin ömrün âlem-i sûretin tarikinde eğer ticaretle olsun ve eğer seyahatle olsun ve eğer dünyaya müteallik olan hizmetle olsun, gâh dağlarda ve gâh deryalarda ve gâh sahralarda mürur eyleye. El-cevâb:

“Sen âb-ı hayâtı kanda bulsan gerek, sen deryanın mevcini kanda yarsan gerektir.”

Yani çün kim senin ömrün beyâbân-ı âlem-i sûrette böyle zayi ola, âb-ı hayât-ı ma'ânîyi ne mahalde bulsan gerek ve emvâc-ı deryâ-yı âlem-i ervâhı nice yarıp ve kat' kılıp âlem-i ulûhiyyete güzer kılsan ve nice vâsil olasın gerek? Yani madem ki can âlem-i sûret seyirinde mukayyettir, âb-ı hayât-ı ma'nâdan içemez ve deryâ-yı âlem-i ervâhı kat' edip ileri geçemez ve havâ-yı hakîkatta pervâz edip uçamaz demek olur. Pes [762] gerektir salık hem hâke mensup olan mevclerden ve hem âba mensup olan mevclerden güzer kıla ve halâs ola, ta kim mertebeyi hakîkati ve makâm-ı velâyeti bula. İmdi mevc-i hâkînin ve mevc-i âbînin tefsirine bu beyitle işaret edip buyururlar:

Mesnevî:

Mevc-i hâkî vehm u fehm ü fikr-i mâst
Mevc-i âbî mahv u sekrest u fenâst (1: 575)

“Hâke mensup olan mevc bizim vehm ü fehm ü fikrimizdir.”

Gerektir ki salik vehm ü fehm ü fikret mevclerinden ileri geçe ki bunlar cisme ve âlem-i sûrete mütealliktir.

“Ve âba mensup olan mevc mahv u sekrdir ve fenadır.”

Yani mevc-i âbîden murat, ruhanî olan mahv u sekr ü fenadır ki bu ruhanî olan mahv u sekr ü fenadan salik geçmek gerek, ta mahv-ı hakîkî ve sekr-i hakîkî ve fenâ-yı hakîkî mertebesini bula. Mahv u sekr ü fenâ-yı rûhânî ile mahv u sekr ü fenâ-yı hakîkatin mabeyninde tefâvüt-i azîme vardır. Mahv-ı rûhânî odur ki salik kendiyi ma'a-bakiyyeti'l-vücûd mahv görür. Hâlbuki kendiyi öyle görmesi ayn-ı vücûddur. Ve sekr-i rûhânî odur ki ruhun lezâyiz ü ezvâkıyla salik ma'a-bakiyyeti'l-vücûd sarhoş olmasındır ve fenâ-yı rûhânî dahi salik kendiyi fani görmesidir ve mahv u sekr ü fenâ-yı hakîkî bakiyye-i vücûd ile olan hâlâtlardan ber-terdir azizim.

Tâ derîn sekrî ezân sekrî tu dûr
Tâ ezîn mestî ezân câmî tu kûr (1: 576)

“Mademki sen bu sekrde o sekrden dûrsun, yani ey salik mademki sen bu sekr-i rûhânîde mukayyet olasın, o sekr-i hakkânîden dûr u mehcursun, ta sen bundan mestsin, o câmdan sen körsün.”

Zira lezzât-ı rûhânî dahi ne kadar var ise hicâb-ı nûrânîdir, nitekim envâ'-ı lezzât-ı cismânî hicâb-ı zulmânîdir. Pes salike hicâb-ı zulmânîden gûzer eylemek nice lâzım ise inde ehli'l-fenâ hicâb-ı nûrânîden dahi gûzer eylemek öyle lâzımdır. Onun için Seriyi-yi Sakatî kaddesallâhu sırrahu'l-azîz hazretleri kendi müritlerini lezzât-ı tâttan tahzir edip buyururlar idi. “İyyâkum [763] ve lezzâte't-tâ'âti fe-innehâ semmun kâtilun.”²¹⁷

Mesnevî:

Guft u gûy-i zâhir âmed çun gubâr
Muddetî hâmûş hû kun hûş dâr (1: 577)

“Bu guft ü gûy-ı zâhirî gubâr gibi gelmiştir ki bu kîl ü kâl-ı suverî âyine-i kalbinjengâridir.”

“Ve li-hâzâ kâle en-nebiyyu sallallâhu aleyhi ve sellem li'bni Mes'ûdin kîle ve kîle ve kesretu's-suâli ve idâ'atu'l-mâli.” Kezâ fî *el-Câmi'i's-sagîr*.²¹⁸

“Bir zaman hâmûş olmayı huy eyle, akıl tut.”

Yani “Kuli'l-hayre ve illâ fe'skut”²¹⁹ hadisiyle amel edip hûş-der-dem lafzının misdakınca aklını nefsin üzere tut, yani söylediğin kelâmı tefekkür et ve taakkul et azizim.]

İşte bu yüzsüz asi Aşçı Dedeleri gerçi kelâm-ı dünyâdan geçtim, yani pek kalîl, ender-i nâdir söz söylerim lâkin velâkin kelâm-ı aşktan asla geçemedim, aşk sözlerini söylemekten usanmadım, kelâm-ı aşk meydân-ı muhabbete tulû'-ı şems-i hakikat gibi zuhur ederse, bu yüzsüz artık bülbül kesilip kimseye meydan vermem ki söz söylesinler. Söyler isen Leylâ sözü söyle, yoksa hâmûş ol azizim.

Hatta evvelce risalemizde zıkr ü beyan olunduğu üzere Sadr-ı esbak merhum Cevad Paşa söyler idi ki “Bizim İbrahim Efendi söz söylemez illâ ki aşk ve alâka ve tarikat sözünü pek çok söyler.” Evet öyledir mevlânâ, çünkü bir şeyin özünü bulamaz isen bari sözünü söyle helva sohbeti gibi, yani birkaç can bir yere cem olup filân akşam filân mahalde cem olalım, şöyle bir helva yapalım, şöyle bir muhabbet edelim, şöyle olsun böyle olsun diye sözüyle muhabbetiyle neşeyab oldukları gibidir. Sonra özü meydana gelirse, yani cem olunup helva tabh olursunsa, sözü kadar, o kadar muhabbet meydana gelmez, fe'fhem, yâ ahî, yâ cân-ı men, ey sultân-ı men.

Mesnevî [Rusûhî, c.1, s. 70:

Rev be-ma'nâ gûş ey sûret-perest
Zân ki ma'nâ ber-ser-i sûret perest (1: 710)

“Ey sûret-perest, yürü manaya çalış, zira ki mana suret başı üzere karnattır.”

Yani mana ki iman [764] ve irfan ve îkândır suret başı üzere. Bu mana per-i devlet-i hümâdır ki mûcib-i sa'âdet ve müstelzim-i devlet ü inâyettir. Nitekim avâm-ı nâs katında per-i hümâ bir kimsenin başı üzere sâye salsa, mûcib-i devlet ü sa'âdetdir. Ammâ havâss-ı evliyâ katında suret başı üzere per, manen mûcib-i devlet ü sa'âdetdir. Pes devlet-i ebediyye ve sa'âdet-i sermediyye istersen, tâlib-i ma'nâ ol ki mana suret başı üzere per-i hümâ gibidir demek olur. “Per”den murat, per-i hümâ olmayıp mutlak kanat manasına olup kuvvet ü kudret manasına istiare olsa ve “ser”e taraf manası verilip mana böyle olursa dahi caizdir: “Yürü ey suret-perest, manaya sa'y eyle, zira ki mana suret tarafı üzere kuvvet ü kudrettir, yani kuş kanadı ile nice pervaz eylesen sûret-i insânî dahi âşiyâne-i hakikate per-i ma'nâ ile pervaz edip vâsıl olur azizim.”

Ey ihvân-ı bâ-sefâ, Hazret-i Pîr Mevlânâ Celâleddin-i Rûmî kuddise sırruhu'l-azîz efendimizin sâlikânı mana cihetine sevk edip tahsîl-i ma'nâ nasıl olacağına dahi şöyle emr ü ferman buyurlur ki “Ey salik, ehl-i ma'nânın hem-

nişîn ve musahibi ol, ta onlardan hem atâ bulasın ve hem fetâ olasın, yani sâhib-i fütüvvet-i îmân u irfânla taze ve tarî manen bir civân-ı âlîşân olasın, zira ki manasız can bu .tende hilâf ve şeksiz gılâf içinde ağaçtan olan tîg gibidir ki yakmaktan başka kâre yaramaz. Tîg çün kim gılâftan taşra oldu ve onun hâli zuhura geldi, yakmak için âlâttır azizim."

Mesnevî:

Tîg-i çûpîn-râ meber der-kâr-zâr
Binger evvel tâ nekerded kâr zâr (1: 714)

"Ceng ü kitâle tîg-i çûpîni iletme ceng ü kitâle gitmezden evvel. Nazar eyle ta ki işin figan u zâr olmaya."

Yani ey lebi olmayan ve derûnu zevk ü irfan u îkândan bî-behre kalan kimse, tîg-i çûpîn gibi [765] olan rûh-ı bî-ma'nâyı kıyamet kâr-zârına iletme. Evvelâ bu dünyada o ruhuna nazar eyle, gör ki tîg-i çûpîn gibi bî-ma'nâ mıdır veya tîg-i âhenîn gibi pür-cevher ve bâ-ma'nâ mıdır? Ta hîn-i ma'rekede işin zâr olmaya. Gerekir ki ruhunu bu dünyada niçe kere imtihan ve ihtibâr eylesin, ta onun bâ-ma'nâ olması sana hakka'l-yakîn zuhura gele. Mücerret zan ve gûmanla onu ba-ma'nâ zu'm etme ve ahiret canibine o zu'mla gitme, ta o mahalde işin zârî olmaya veya başına belâ gelmeye.

Ey aziz, tîg-i ma'nâ ve şemşîr-i hubb u velâ, evliyanın cebehâne-i kalblerindedir. Tîg-i bâtını olmayan ve şemşîr-i îkân u irfânı gerden-i cânına kılâde kılmayan kimselere gerekir nakd-i cân u cenânı onlara verip tîg-i irfân u îkânı onlardan ala ve onları bula ve bile ve göre. Zira onları görmek ey talipler, sizlere kibrît-i ahmer ve iksîr-i a'zamdır. Ne'am kilîd-i genc-i devlet, dîden-i erbâb-ı velâyet ve kimyâ-yı saâdet, hidmet-i ashâb-ı kerâmettir. Velîkin her talibin bunları görmeye liyakatı yoktur. Bahusus ki bunlara müteşebbih mukallid katı çoktur. Pes talepte ziyade sîdk gerekir ki bunların rüyeti müyesser ola azizim.

Mesnevî:

Cumle dânyân hemîn gufte hemîn
Hest dânâ rahmeten li'l-âlemîn (1: 717)

"Cemî'-i dânâlar ve âlem-bînâlar hemîn bunu demişlerdir: Hemîn ki vâris-i Nebî olan dânâ ve ârif-bînâ âlemler için rahmettir." Asıl dânâ ve vâris-i enbiyâ olan, ulemâ-billâhtır ki halîfe-i Mustafa ve hulefâ-yı cemî'-i enbiyâ ola. Kemâ kâle aleyhisselâm: "el-Ulemâu hulefâu'l-enbiyâi ve veresetî ev veresetu'l-enbiyâi."²²⁰ Pes "Ve mâ erselnâke illâ rahmeten li'l-âlemîne"²²¹ ayeti ki o hazretin

şân-ı şerîfinde nazildir. Pes ona varis olan kâmil dahi âlemlere rahmet olur, âmennâ ve saddaknâ mevlânâ.]

Ey yüz­süz asi Aşçı Dede, kendin yaz, kendin oku, kendin söyle bakalım. Neyi söyleyim? Cenâb-ı Hak subhânehu ve ta'âlâ hazretlerinin sana olan merhamet ü şefkat ü magfîret ü ni'met-i bî-nihâyet-i samedâniyyesini söyle ve nasıl şükür ile ki bilâ-zahmet ve lâ meşakkat aramadan taramadan, seyyâhîn gibi [766] nice seneler diyarlar ve dağ ve sahralar geşt ü güzâr etmeden terfî-i rütbe ve mükâfat-ı ma'âşla Anadolu Ordu-yı Hümâyûn Ruznamçeciliği ile kemâl-i refâh-ı hâl ve devlet ü saadetle müddet-i kalîlede böyle felek emsali görmemiş bir kâmil-i mükemmil halife-i Cenâb-ı Hak ve vâris-i Cenâb-ı Nebevî-i muhakkak olan Sultân-ı Ulemâ-bilhâh Hazret-i Mustafa Fehmi Erzincanî kaddesallâhu sırrahu'l-âlî efendimizin atebe-i felek-mertebe-i cenâb-ı gavsîyyelerine vasıl olup derhâl halka-i kıtmîriyyet zincirini istabl-ı cenâb-ı süleymâniyelerine bağlayıp naz u na'im ile beslenip o nefis-i enfes cennet taamı gibi olan et'ime-i gavsîyye ve meşrebe-i misl-i selsebîl ile zevk ü sefa ve cemâl-i bâ-kemâl-i sultâniyyeleriyle ve kelâm-ı hikmet-âmîz ve nice kerâmât u iltifât-ı cenâb-ı kutbiyyeleriyle nice seneler huzûr-ı devletlerinde neş'e-yâb-ı tecelliyât-ı subhâniyye ile demgüzâr ve âkıbetül-emr hiçbir kimseye ihsan u inayet buyurmamış oldukları sırr-ı hilâfeti nazarına telkin ile kendilerine halife nasp ve tayin buyurularak ve o gece âlem-i ma'nâda sırr-ı hilâfet taç ve hırkasını iksâ ve inayet buyurulduğu, işte bu gibi lâ-yu'ad ve lâ-yuhsâ nail olduğunuz gerek zâhir ve gerek bâtın ni'am-ı bî-gâyât-ı ilâhiyyeyi Cenâb-ı Hak nazarına ihsan ve atıyye eylemiş. "Ve emmâ bi-ni'meti rabbike fe-haddis"²²² El-cevâb sükûtta başka söz yoktur azizim. "Kullun min indillâhi"²²³ Bunların cümlesi ezeli atıyye ve ihsan buyurulmuş olan aşk sayesindedir, aşk olmayınca hiçbir şey olmaz.

Nakil olunur ki Hacı Fezullah Efendi kuddise sırruhu'l-azîzin halifelelerinden Osman Efendi kuddise sırruhu'l-azîzin mürîdânından birisi nice seneler sülûk ve teveccühte bulunup asla bunun kalbinde bir tesirat görülememiş olduğundan şeyh-i merhûm bu müride hafiyen demiş ki "Oğlum, sen git de bir çocuğa alâka ve muhabbet peyda et de sonra gel!" iradesiyle o mürit gidip bir müddet sonra âşik-ı bâ-sefânın bend olduğu zencîr-i muhabbeti boynuna kılâde edip gelmiş ve burak-ı aşka sுவâr olup kûy-ı cânâna gitmiştir [767] azizim.

Gelelim biz bahsimize. İşte her ne ki var ise manada vardır, suret, suretten başka bir şey yoktur.

Mesnevî [Rusûhî, c.1, s. 95-96:

Ger be-sûret âdemî insân budî

Ahmed u Bû-cehl hod yeksân budî (1: 1019)

Yani “Eğer Âdem oğlu suretle insan olaydı, Ahmed ve Ebu Cehil hod yek-san olurdu.” Zira “İnnemâ ene beşerun mislukum”²²⁴ hasebince ikisi bile beşeriyette ve sûret-i insâniyyette müştareklerdir velâkin min haysü'l-ma'nâ beynehümâda “Ke-beyni'l-arzi ve's-semâ'i”²²⁵ tefâvüt-i azîme vardır azizim.

Mesnevî:

Nakş ber-dîvâr misl-i âdemest
Binger ez-sûret çi çîz û-râ kemest (1: 1020)

“Meselâ duvar üzere adem misli nakş vardır. Nazar ile gör ki surette onun ne şey eksiktir.”

O adam şekline mümasil olan suretin ne şey eksik idiğini bu beyitle beyan buyururlar.

Mesnevî:

Cân kemest ân sûret-i bâ'tâb-râ
Rev bicû ân gevher-i kemyâb-râ (1: 1021)

Yani “O duvara nakş olan tablo ve zinetli canı eksiktir. Yürü git o nâyâb ve bî-nazîr gevheri talep eyle” ki lâzım olan sana odur azizim.

Mesnevî:

Şud ser-i şîrân-ı âlem cumle pest
Çun seg-i ashâb-râ dâdend dest (1: 1022)

“Cümle âlem arslanların başı pest ve alçak ve nigûn oldu; çün kim ashâb-ı Kehfîn kelbine el verdiler.”

Yani onların sohbetine ve hizmetine Hak canibinden destur verildi ve cennet-i a'lâya onlarla bile dahil olmaya tebşir kılındı ve bahusus ki “Ve kelbuhum bâsitun zirâ'ayhi bi'l-vasîdi”²²⁶ nass-ı şerîfiyle muanven olup Kur'ân-ı azîmde zikrolundu. Çün kim bu sadr u kadr ona müyesser oldu, selâtîn ve hoş olan şeylerin başı, o suretâ hakir olan kelbe verilen şeref ü izzeti gördükte, pest ü nîgun oldu. Hâlbuki bunlar onların bi-hasebi's-sûret nice vücuhla evlâ ve âlâdır. Ve mana yüzünden böyle şeref ve izzet buldu. Pes “İnnellâhe lâ yenzuru suverikum bel yenzuru ilâ kulûbikum ve niyyâtikum”²²⁷ hadîsinin mefhumu üzere Hudâ-yı ta'âlâ ve enbiya aleyhimusselâm ve evliyâ-yı kirâm surete [768] bakmaz-

lar, belki niyet ve sîrete nazar ederler. İmdi gerektir ki sen dahi sûret-bîn olmaksan güzer kılâsın ve nâzır-ı sîret olasın, zira her surette bihter ve âlî-ter olan manada dahi bihter ve âlî-ter olmaz. "Ve li-hâzâ kîle "akallu cibâlu'l-ardi Tûrun ve innehu le-a'zamu indallâhi kadren ve menzilen."²⁸ Sûretâ şât, filden asgardır, ammâ nazîfedir ve suretâ fil ondan ekberdir, velîkin cîfedir. Nitekim "eş-Şâtu nazîfetun ve'l-fîlu cîfetun"²⁹ denildi.

Mesnevî:

Çi ziyânesteş ezân nakş-ı nefûr
Çun ki câneş gark şud der-bahr-i nûr (1: 1023)

"O menfur ve kabih nakıştan ona ne ziyân vardır, çünkü onun canı nur deryasına gark oldu."

Mesnevî:

Vasf-ı sûret nîst ender hâme hâ
Âlim u âdil buved der-nâme hâ (1: 1024)

"Kitabın hâmelerinde vasf-ı sûret yoktur." Yani kâtiplerin kalemlerinde sureti tavsif eylemek yoktur. Hâmelerden murat, zikr-i sebeb irâde-i müsebbib kaidesi üzere kitabetleri namelerde âlim ve âdil olur, yani mektuplar içre bir kimseyi vasfetmek lâzım gelse, sıfât-ı hamîdesi yazılır, sûret-i cemîlesi yazılıp ona irsal olunmaz. Eğer surete itibar olaydı, bir kimse medholunduğu vakitte onun şekil ve suretinin hüsnünü yazıp ona gönderilmek muteber olurdu. Bu hod muteber olmamıştır, meğer ki yine ehl-i sûret mabeyninde. Zira bunlar kendi mahbûb ve mahdumlarına name yazsalar çeşm ü ebrûsunu medh ederler ve suret ve şeklinde olan hüsn ü letafeti yazarlar. Bunların böyle yazması ehl-i ma'nâ katında leys bi-şey'in kabilindendir. Pes bazı kimseler namelerinde şekil ve sureti medh ederler denilse, muteber olmaz azizim.

Mesnevî:

Âlim u âdil heme ma'nîst u bes
Keş neyâbî der-mekân-ı pîş ü pes (1: 1025)

"Âlim ve âdil cemian ancak mânidir. Murat ruhun sıfât-ı hamîdeleridir ki o sıfatları mekân ve cihât-ı pîş ü peste bulamazsın."

Eğer dersin ki beden, ilim ü adl sıfatlarına mekân değil midir? El-cevâb bu güne sıfatlar [769] canın sıfatıdır, bedenın sıfatı değildir. Can ise dâhil-i beden ve hâric-i beden değildir ve ona muttasıl ve ondan munfasıl dahi değildir. Pes be-

den bu sıfatların mekânı olmaz ve bu sıfatlar manevî olur ki o manayı mekânda ve pîş ü pestte bulamazsın demek olur.

Mesnevî:

Mîzened ber-ten zi-sûy-ı lâ mekân
Mînekunced der-felek hûrşîd-i cân (1: 1026)

“Bu ilm ü adl sıfatlarının mevsufu olan can, lâ-mekân canibinden ten üzere vurur.” Yani âlem-i gaybdan ve mertebe-i lâ-reybden o rûh-ı ilâhî cisim üzere per-tev salar ve onda tedbir ve tasarruf kılar. Haddizatında “can güneşi feleklere sığmaz, kanda kaldı ki hâne-i cism-i benî-âdeme sığa.” Sûret-i âlem ü âdem rûh-ı ilâhîye nispet bir şey-i hakîrdir azizim.

Mesnevî:

Hâtem-i mulk-i Suleymânest ilm
Cumle âlem sûret u cânest ilm (1: 1030)

“İlim, Süleyman aleyhisselâmın mülkünün hatemidir.” Nitekim Süleyman aleyhisselâm mülkünde ecnâs-ı muhtelifeyi meşhur olan kendinin hatemi sebebiyle taht-ı teshîre ve tasarrufa almıştır ki o hatemin nakışı ilimle olmuş ve onun vücudu ilimle zuhura gelmişti. Pes bir kimsenin fass-ı kalbinde ki ilim teshîr ve tasarruf menkuş ola, Süleyman aleyhisselâm-vâr halk-ı âlemin tasarrufuna kadir olur. “Cümle âlem surettir ve ilim candır.” Nitekim suret hayat ve kuvveti candan bulur. Âlem dahi nizam ve intizamı ilimden bulur. Onun için âlim, âlemin hayat ve ruhu mesabesinde olur. “Mevtu'l-âlimi ke-mevti'l-âlemi”²³⁰ hadisi bu mazmuna şehadet kılar.]

Ey azizim meslek, vasiyet ve nasihat idi, her nasılsa yine deryâ-yı aşkın akıntısına kendimizi kaptırıp adaları boyladık.

Gelelim bahsimize ve arkadaşımız olan can ile baş başa verip eylediğimiz meşverete rücu edelim. Ey can, işte esrâr-ı ilâhîyi istimaa kulak lâzım imiş.

Mesnevî [Rusûhî, c.1, s. 133-136:

Cenâb-ı Hak kulaklara esrar söylediğini Cenab-ı Pîr efendimiz [770] Mesnevî-yi şeriflerinde buyururlar:

Ber-ademhâ kân nedâred çeşm u gûş
Çûn fusûn hâned hemî âmed be-cûş (1: 1448)

“Ademler üzere ki o ademler göz ve kulak tutmaz, Hak ta’âlâ hazretleri çünkü efsun okuya, o ademler hemîşe cûşa ve vücuda gelirler.”

Ademlerden murat bunda ervâhtır ki âlem-i eşbâha nispetle ademlerdir, yoksa âlem-i mutlak değildir. Çün kim zâhiren çeşm ü gûş tutmayan ervaha Hak ta’âlâ füsunlar okuya, yani onların zuhur u hurucuna irâdet-i ilâhiyye taalluk kıla ve onların âlem-i eşbâha gelmesini onlara mülhem ola, derhâl cûşa gelirler ve zuhur u huruca mübâderet kılarlar.

Mesnevî:

Ez-fusûn-ı û ademhâ zûd zûd
Hoş muallak mîzened sûy-i vücûd (1: 1449)

“O Allah’ın füsunundan ademler fevrî fevrî yani o Rahman’ın nefsinden bâtında olan ervâh ale’l-fevr vücüt canibine latif muallak vurur ve taayyün ve teşahhus mertebesine taalluk kılar.”

Füsundan murat, nefes-i Rahmâniyye olur. Emr-i tekvîni olsa dahi caizdir. Kemâ kâle Allâhu ta’âlâ “İnnemâ emruhu izâ erâde şey’en en yekûle lehu kun feyekûnu.”²³¹

Mesnevî:

Bâz ber-mevcûd efsûnî çu hând
Zûd ispeh der-adem mevcûd rând (1: 1450)

“Hak ta’âlâ geri mevcut üzere bir efsunu çünkü okudu, mevcudun fevrî askeri adem canibine sürdü.”

Mesnevî:

Guft der gûş-ı gul u hândânş kerd
Guft bâ-seng u akîk-ı kânş kerd (1: 1451)

“Hak ta’âlâ gülün kulağına râz dedi ve onu handân eyledi.”

Gülün kulağına râz dedi demekten murat, onun vücuduna tecellî-i latîfe ile tecelli eyledi demekten ibarettir.

Hazret-i Hak senge râz dedi ve onu kânın akîkî eyledi.”

Senge râz dedi demek, onu tecellî-i latîfe ile terbiye edip azîzü’l-vücûd ve zî-kıymet eyledi demekten kinayedir.

Mesnevî:

Guft bâ-cism âyetî tâ cân şud û
Guft yâ hûrşîd tâ rahşân şud û (1: 1452)

“Hak ta’âlâ [771] hazretleri cisme bir âyet-i cemâliye dedi. Hatta o cism-i mübârekîdir ki Hak ta’âlâ hazretleri ona bir ayet ve nişan talim eyledi ki o vasıta ile can olup âsumâna uruc kıldı.”

Hazret-i İsa aleyhisselâm ve Hazret-i İdris aleyhisselâmın cisimlerini dahi buna göre kıyas eyle “Ve ervâhunâ eşbâhuna eşbâhunâ ervâhunâ”²³² diyenler dahi bu âyet-i hakkı müstemi olanlar ve cisimlerini can kılanlardandır.

“Hak ta’âlâ âfitâba bir râz dedi, hatta âfitâb münevver ve rahşan oldu.”

Âfitâba râz dedi demekten murat, onun kursunu halk eyledi ve onun vücuduna ism-i nûrun tecellîsiyle tecelli eyleyip onu münevvir-i âlem eyledi demekten ibarettir.

Mesnevî:

Bâz der-gûşeş demed nukte mahûf
Der-ruh-ı hûrşid ufted sad kusûf (1: 1453)

“Geri hurşîdin kulağına bir korkulmuş nukte söyledi. O nukte sebebiyle hurşîdin nuruna kûsûf düştü.”

Nükte-i mahûftan murat, Kâbiz ve Mâni’ ve Dâfi’ olan isimlerin tecellisi-
dir. Kaçan o hurşîdin zatına Hak ta’âlâ bu sıfatlarla tecelli eyleye, onun nurunu kabz edip onu ziyâ-güster olmaktan ve tenvîr-i âlem kılmaktan men ve defeyler. Eğerçi mâhın zuhuru onun vechine perde olursa, bu kûsûf için ancak bir sebebi suverîdir, yoksa filhakika onun nurunun men eyleyen Hazret-i Hakk’ın irâde-tidir.

Mesnevî:

Tâ be-gûş-ı ebrân gûyâ çi hând
Kû çu meşk ez-dîde-i hod eşk rând (1: 1454)

“O gûyâ, yani mütekellim olan Hudâ, sehâbın kulağına ne okudu ki o sehâb, meşk gibi dîdesinden göz yaşı sürdü ve katarât-ı emtârı dumû’-ı ebsâr gibi akıttı ve icra etti?”

Mesnevî:

Tâ be-gûş-ı hâk Hak çi hândeest
Kû murâkib geşt u hâmûş mândeest (1: 1455)

“Acep Hak ta’âlâ hâkin kulağına ne okumuştur ki hâk murâkib oldu ve hâmûş kalmıştır?”

Muhassal, Hak ta’âlâ hazretleri ebre bir neville tecelli kıldı ki o demde ki onun vasıtasıyla yağmur yağdırmaya irâdeti taalluk [772] eyleye, irâdet-i

ilâhiyyenin eserini ebrin zatı fehm eyler, derhâl katarât-ı emtârı murâdullâh olduğu kadar zemine imtâr eyler ve kezalik zemine dahi bir gûne tecelli kıldı ve onun zatına bir mertebe temkin ve istikrar verdi ki hemîşe sakin ve sakit olup rabbısı canibine muntazır olmuştur ve bundan maksut odur ki her şeyi rabbısının kelâmını işitici ve fehm edicidir ve onu mutî' olucu ve emr ü fermanın tutucudur demek olur.

Mesnevî:

Ger ne-hâhî der-tereddud hûş-ı cân
Gum fişâr in penbe ender gûş-ı cân (1: 1459)

“Ey tarîk-i Hak'ta mütereddüt olan kimse, eğer canının aklını tereddütte olmak istemez isen, yani mütereddüt olmaktan necat bulmak ister isen, bu penbeyi can kulağına tıkama.”

Penbenden murat, penbe-i gaflet veya masiyet veya hubb-ı dünyâdır azizim. Zaten mesele de bunun üzerinedir sultanım.

Mesnevî:

Tâ kunî fehm ân muammâhâş-râ
Tâ kunî idrâk remz u fâş-râ (1: 1460)

“Ta Hak ta'âlânın o muammalarını fehm eylesin, ta remz ü fâş idrak eylesin.”

Yani canın kulağına gaflet ve masiyet ve hubb-ı câh ve meyl-i devlet penbelerinin tıkama, ta kim Hak tebâreke ve ta'âlânın canına söylediği mestûr sözleri fehm eylesin, ta kim Cenâb-ı Hakk'ın fâş ve zâhir buyurduğu kelâmın manasını ve remz ü işaretle cana ilka eylediği ilhamın fehvasını idrak kılasın ve zâhir ü bâtin esrarına âlim olasın, çün kim canın kulağı gaflet ve masiyet penbelerinden pak ola.

Mesnevî:

Pes mahall-i vahy kereded gûş-ı cân
Vahy çi bûd guftenî ez-his nihân (1: 1461)

“Pes senin canın kulağı mahall-i vahy-ı ilâhî olur. Vahiy nedir? Histen pinhân ve nihan olan kelâmdır.”

Bunda vahiyden murat, ilhâm-ı ilâhiyyedir. Lügatte vahiy, işarete ve kelâm-ı hafîye derler. Bu mana üzere müminlere ve sulehâ ve evliyaya vahy-ı ilâhî olmaktan hâlî olmaz. Hatta az'af-ı cânverân ki nemldir, “Ve evhâ rabbuke ile'n-nahli”²³³ fehvasınca ona [773] dahi bu tarîk üzere işâret-i ilâhî ve ilhâm-ı

rabbânî olmaktan hâlî olmaz. Enbiyaya mahsus olan, vahy-i melek vasıtasıyla olan vahiydir azizim.

Mesnevî:

Gûş-ı cân u çeşm-i cân cuz îñ hisest
Gûş-ı akl u gûş-ı his zîn muflisest (1: 1462)

“Gûş-ı cân ve çeşm-i cân bu hiss-i suverîden gayrıdır ve onların idrak eylediği havâss-ı zâhirenin ve idrak eylediğinden gayrıdır. Akl-ı ma’âşın kulağı ve hiss-i suverînin kulağı bu vahyin istimaından müflis ve bî-behredir.”

Pes mukaddemâ buyurdıkları kelimât-ı sâbıkadan cebr manası münfelim olup sual lâzım gelir ki o buyurduğunuz kelimât-ı tayyibe cebri mutazammindedir. Pes cebir sizin katınızda makbul mudur? Bu suâl-i mukaddere cevap tarikiyle buyurlar ki:

Mesnevî:

Lafz-ı cebrem ışk-râ bî-cer kerd
Her ki âşık nîst habs-i cebr kerd (1: 1463)

Bu beyit, Mesnevî-i şerifin agmaz-ı ebyâtından bir beyittir ve bunda hayli ihtisar vardır. Sâile sahih sükût ifade eyleyen mana bî't-tamâm bu beytin lafzından hâsil olmaz, belki mefhumundan müstefad olur. Ve mefhum budur ki “Ey sâil, ben cebr desem, lafz-ı cebri ben aşka itlâk eylerim beni bî-sabr eylediği için.” Bî-sabr kerd lafz-ı cebrime illet mevkiinde vaki olmuştur, yani aşka cebr lafzını itlâk eylemeye aşkın bî-sabr ve bî-karâr eylemesi sebeptir demek olur. Takdîr-i beyt meselâ şöyle demek olur ki “Lafz-ı cebr-râ men ber-ışk itlâk mî künem berây-ı ân ki û me-râ bî-sabr kerd.” Ve ma'nâ-yı mısra'-ı sâñî: “Her şol kimse ki âşık değildir, meselâ Kaderiyye ve Mutezile taifesi gibi, o cebri haps eyledi, yani men eyledi.” Bu mısraın mefhûm-ı muhâlifesi: “Ve her şol kimse ki âşiktir ve ehl-i sünnet ve'l-cemâ'at tarîkında sadıktır, o kimse cebr-i evsatı men eylemez” demek olur.

Mesnevî:

Îñ maiyyet bâ-hakest u cebr nîst
Îñ tecellî-i mehest îñ ebr nîst (1: 1464)

Bu bizim zikir eylediğimiz mana, Hak'la [774] her hâlde maiyyettir, yani abd' her hâlde Hak'tan müstağni ve müstakil değildir. Belki her hâlde Hakk'ın irâdetine ve halk etmesine muhtaçtır demektir, yoksa cebr değildir. Bu zikrolunan mana, tecellî-i mâh-ı hakîkattir ve zuhûr-ı nûr-ı vahdettir. Bu, ebr-i hatâ ve dalâlet değildir.

Mesnevî:

Ver buved in cebr cebr-i âmme nîst
Cebr-i ân emmâre-i hod-gâme nîst (1: 1465)

Faraza bu zikrolunan mana cebir olduysa da avam cebri değildir. Belki havâss-ı evliyânın cebridir ki o tevhd-i ef'âl ve tevhd-i sıfâttır ve inde ehli's-sünnet cebr-i evsat dedikleridir. Bu cebr-i evsat nefsi-i emmâre-i hod-gâme ve fırak-ı dâleden olan Cebirlerin cebr-i mezmûmu değildir, zira bu Cebirler selbi ihtiyâr ederler ve iskât-ı teklîfât-ı şer'iyye ve hal'-ı evâmir-i mer'iyye tarîkına giderler ve abd cemâd gibi mecburdur ve alâ eyyi hâlin min külli'l-vücûh mazurdur derler. Bu zikrolunan cebir böyle değildir, belki bu cemî'-i enbiyâ ve evliyânın marzîsi olan nefsi'l-emrdir azimim.

Mesnevî:

Cebr-râ îşân şinâsed k'ey piser
Ki Hudâ bigşâdeşân der dil basar (1: 1466)

“Pes bu güne cebri o kimseler fehm eyler ey piser ki Hudâ-yı müte'âl, onların kalbinde olan basar-ı basîretlerini küşâde kıldı.”

Mesnevî:

Gayb u âyende perîşân geşt fâş
Zikr-i mâzî pîş-i îşân geşt lâş (1: 1467)

“O basar-ı basîret sebebiyle gayb ve âyende onlar üzere fâş oldu”. Yani umûr-ı gaybiyye ve esrâr-ı lâ-reybiyye ve ahvâl-i âtiyye fâş oldu. “Mazinin zikri onların katında lâ-şey oldu.”

Mesnevî:

İhtiyâr u cebr-i îşân dîgerest
Katrehâ ender sedefhâ gevherest (1: 1468)

“Ve bu ehlullâhın cebri ve ihtiyarı ehl-i cebrin cebri ve ehl-i kaderin ihtiyarı gibi değildir.”

Zira bu ikisi bile mezmumdur. Belki bunların ihtiyar ve cebri gayrıdır. İhtiyarları “Ve mâ teşâ'üne illâ en yeşâ'allâhu”²³⁴ muktezasınca meşiyet-i Hak'la muhtar olmalarını ve murat [775] kılmaların ihtiyar eyler ve cebirleri “Kul kullun min indillâhi”²³⁵ fehvasınca tevhd-i ef'âl ve tevhd-i sıfâtı iş'ar eyler ve haddizatında bu güne cebir tasfiye-i nefsi kılan ve âdâb-ı şer' ile müeddeb

olan ehlullâha nispetle makbul ve memduhtur; nefsi emmâre sahiplerine göre mezmum ve makdûhtur.

“Meselâ katreler sedeflere gevherdir.”

Yani katarât-ı emtâr ecvâf-ı esdâfta leâlî ve dürer-i bâlâ itibar olur ve efvâh-ı mâr-ı bed-girdârda zehr-i mâr olur. Nitekim bir kimse Seriy-i Sakatî hazretlerine dedi “Yâ Seriy, filân kimse der ki “İnnemâ nahnu ke’l-bâbi harakâtunâ ve sekenâtunâ leysat minnâ.”²³⁶ Hazret-i Seriy buyurdu ki “Bu sözü söyleyen âdâb-ı şer’ ile müeddeb ve ahkâm-ı mer’iye ile mühezzeb muvahhit ve kâmilidir ve eğer iskât-ı teklîfât-ı şer’iyye kılan mübâhiyyeden olan kimseler ise bî-dîn mülhittir.” “E’âzenallâhu ve iyyâkum mine’l-cebri ve’-dalâli”²³⁷, amîn.

Mesnevî:

Hest bîrûn katre-i hurd u buzurg
Der sedef durhâ-yı hurdest u suturg (1: 1469)

“Sedeften taşrada katreler vardır. Sedefte o katreler küçük ve büyük incidir.”

Yani sedefin hasiyetindedir ki hurd olan katreyi dürr-i sagîr ve büzürg olan katreyi dürr-i kebîr eyler. Pes evliyâullâhın sedef kalbi dahi o hasiyeti tutar ki hariçte olan cebri, ilm-i tevhd kıla ve taşrada nâ-lâyık olan onların kalbine dahil olduktan sonra ve lisanlarından zuhur kıldıktan sonra lâyük ve seza ola.

Mesnevî:

Tab’-ı nâf-ı âhûst ân kavm-râ
Ez-birûn hûn u derûnşân muşkhâ (1: 1470)

“O zikrolunan kavim için misk ahusunun nâfesinin tabiati vardır, bunlar taşradan hündür ve bunların derûnu misklerdir.”

Yani hariçte olan âmme-i nâsın nazarında bunların zâhiri hûn gibi hakirdir, min haysü’l-beşeriyet onlar katında suretleri ve kelâmları dem gibi nâ-makbuldür, ammâ bunların derûnları nefahât-ı [776] ilâhiyye ve tecelliyât-ı rabbâniyye miskleriyle pürdür.

Mesnevî:

Tû megû kîn mâye bîrûn hûn buved
Çun reved der-nâf muşkî çun şevved (1: 1471)

“Sen ey mu’teriz olan kimse, ber-sebîl-i i’tirâz deme ki bu mâye taşrada hûn idi; o mâye çün kim nâfenin içine gide nice misk olur.”

Ve bu, cümlenin malûmudur ki dem-i nâfe hariçte necis ve murdar iken nâfeye dahil olduğu gibi pâk ve latif misk olur ki o nâfenin haysiyetindedir ki o murdarı tebdil eyler. Pes kalb-i evliyâ hem bunun gibidir, hariçte olan cebre ve ilhada müteallik olan ulûm ve kelimât onların nâfe-i kalbine dahil oldukta ve lisân-ı şerîflerinden sudur kıldıkta misk-i asfer gibi latif ve üd ü amber gibi nazif olur.

Mesnevî:

Tû megû kîn mis birûn bûd muhteker
Der dil-i iksîr çun geştet zer (1: 1472)

“Sen deme ki bu bakır taşrada bî-kadr ve muhteker idi, iksirin içinde o mis nice zer oldu.”

Bu malûmdur ki mis kimyaya dahil oldukta, zer-i hâlis olur ve kadir, kıymet bulur.

Mesnevî:

İhtiyâr u cebr der tû bud hayâl
Çun der îşân reft şud nûr-ı celâl (1: 1473)

“Ey ashâb-ı velâyetin ve erbâb-ı hidâyetin derûnlarından gafil olan kimse, ihtiyar ve cebir sende hayal idi.”

Yani ihtiyarım var veyahut cebirim var hayalindesin ve cebir ve ihtiyar sende hayal gibi oldu.

“Çün kim onlara kendi o cebir ve ihtiyar nûr-ı celâl oldu.”

Yani senin vücudunda hayal mertebesinde olan cebir ve ihtiyar, onların vücudunda o cebir ve ihtiyar, Hak ta'âlânın zatının ve azametinin nuru ve tecel-lisi oldu ki ihtiyarları zât-ı Hakk'ın irâdetiyle olur ve cebirleri dahi cebbâriyet-i Hak'ta mağlûp ve mahkûm oldukları cihetten olur. Pes bunların cebir ve ihtiyarı mer-tebe-i aklda mukayyet olanların cebir ve ihtiyarı gibi olmaz azizim.

Mesnevî:

Nân çu der sufrest bâşed û cemâd
Der ten-i merdum şevêd [777] û rûh-ı şâd (1: 1474)

“Meselâ nân çünkü sofranın içinde ola, o nân cemâddır. Velîkin o nân halkın bedeninde ba'de'l-ekl şâd-ı rûh olur ve rûh-ı hayvânî ondan kıymet bulur.”

Mesnevî:

Der-dil-i sufre nekerded mustahîl
Mustahîleş cân kuned ez-selsebîl (1: 1475)

"Sofranın içinde nân-ı müstahîl ruha ve cisme tebdil olmaz. O nânı can, müstahîl eyler selsebil cihetinden."

Yani mademki nân sofradadır, kendi kendiden o ruha ve cisme müstahîl ve mütebeddil olmaz, belki o nânı can ba'de'l-ekl ruha ve cisme müstahîl ve mütebeddil eyler. Âb-ı latîf cihetinden selsebil âb-ı latîf manasınadır ve hâzım-ı ta'âm, âbdir. Bu ecilden can onu selsebilden müstahîl eyler buyurdu.

Mesnevî:

Kuvvet-i cânest İn ey râst-hân
Tâ çi bâşed kuvvet-i ân cân-ı cân (1: 1476)

"Ey râst ve dürüst okuyucu, bu ki beyan olundu, canımın kuvvet ve tesiri-
dir. Çün kim rûh-ı hayvânîde bu mertebe tesir ve kuvvet oldaysa, cemâd ve
nebâtî ruha ve cisme tebdil kıldıysa, bundan kıyas eyle ta o canın canı ve ruhun
ruhun kuvveti ne mertebede ola."

Canın canından murat, kâmil olan insanı canıdır, yani bunda kıyas eyle ki
rûhu'l-ervâh menzilesinde olan velilerin canının kuvveti nicedir. Onların rûh-ı
şerîflerinde o mertebe kuvvet vardır ki hâric-i âlemde ve meyân-ı benî âdemde pak
ve tayyib olmayan ve nezafet ve letafet mertebesin bulmayan şeyler onlara mu-
karin oldukça pak ve latîf ve hûb ve nazîf olur. Bu mananın tavihi için bu beyit-
leri dahi misl-i mevki'de irat edip buyururlar:

Mesnevî:

Gûşt-pâre-i âdemî ez-zûr-ı cân
Mîşikâfed kûh-râ bâ-bahr u kân (1: 1477)

"Meselâ âdemînin bir et pâresi, canın kuvvetinden dağı şak eyler bahr u
kânla."

Yani dağı ve bahri ve madeni can kuvvetiyle yarar ve pare pare eyler.

Mesnevî:

Zûr-ı cân-ı kûh-ken şakk-ı hacir
Zûr-ı cân-ı cân der-ân şakku'l-kamer (1: 1478)

[778] "Dağ kazıcının kuvveti taş yarmaktır."

Kûh-ken vasf-ı terkîbdir. Mutlakan dağ yarıcıya şamil olsa da caizdir,
ammâ Ferhad murat olmak rûşendir.

"Canın canının kuvveti şakk-ı kamer eylemektedir."

Canın canından murat, rûhu'l-ervâh olan Hazret-i Nebî ve o hazrete
vâris-i kâmil olan velidir. Eğerçi velinin vücudunda şakk-ı kamer eylemek
zuhura gelmemiştir, ammâ onun canında o kuvvet vardır ki eğer irâdet-i
ilâhiyye taalluk eyleirse, onun canı dahi şakk-ı kamer kadir olur azizim.

Mesnevî:

Ger guşâyed dil ser-i enbân-ı râz
Cân be-sûy-ı arş sâzed turk-tâz (1: 1479)

“Eğer gönül râz dağarcığının başını açarsa yani kalp bu râz ve esrardan dahi ziyade söylerse ve hakikatle bu esrarı kâşif olursa, can arş canibine sığar ve süratle revan olur.”

Bu mısra ruhun bedenden çıkmasından ve âlem-i ervâha süratle gitmesinden kinaye olur. Ve candan murat, eğerçi kendi rûh-ı şerîflerine alınsa da kabil-dir. Bu sırrı çok söylemekle o canibe ziyade şevk ve muhabbet galebe edip can o tara-fa revan olur ve bundan mahv u fena mertebesini bulur demek kabildir. Ammâ candan murat bu sırra müstaid olmayanların canı olmak mahalle enseb-dir. Ke-en demek olur ki eğer bu esrardan dahi ziyade söylersem ve râz dağarcı-ğını fetheylersem, bu sırra kabil ve müstaid olmayanların canı âlem-i ervâha gitmek ve kable'l-kemâl mertebe-i a'lâya türk-tâz etmek lâzım gelir. Bu ecilden keşf-i râza ikdam olunmayıp kitmân-ı esrâr lâzım görüldü demek lâzım olur, Allâhu a'lem mevlânâ.]

Azizim, mezheb-i Cebriyye ve Mutezile ve felâsife ve hükemâ taifeleri hakkında risalemizde evvelce tafsilât olunduğu gibi aşk u muhabbet hakkında dahi pek çok sözler söylenmiş ve şimdi bahsimiz ihvân-ı bâ-sefâya vasiyet ve nasihat ile bi'l-giyâbe muhabbet idi. Bu mebhastan pek uzak düştük ve aşkın gale-besiyle cebr u kesr-i [779] muhabbet edemeyip vâdî-i cünûna gittik.

Gelelim bahsimize. İşte mevlânâ, buraya kadar olan muhabbetten dünyanın muhabbeti ne demek imiş ve ondan yakamızı nasıl kurtarmak mümkün imiş an-ladık, dinledik. Aziz Mahmud Efendi kuddise sırruhu'l-azîz hazretlerinin bu-yurduğu gibi:

Olmayınca senden atâ kul neylesin yâ Rabbenâ
Cümle işi sehv ü hatâ kul neylesin yâ Rabbenâ

Âmennâ ve saddaknâ. Hezâr sad hezâr Cenâb-ı Hakk'a hamd ü senalar ol-sun ki bu yüzüz asi Aşçı Dede kuluna bî-hadd ü nihâye ata ve ihsan ve ikram etmiştir ki en son bahş u atıyye-i ilâhiyyesi ekmel ü mükemmil vâris-i nebevî olan Sultân-ı Ulemâ-billâh kuddise sırruhu'l-azîzin atebe-i felek-mertebe-i gav-siyyesinin kıtmîri etmiştir ve Hazret-i Mevlânâ kuddise sırruhu'l-azîz efendi-miz de Mesnevî-i şerifleri ebyâtından zikri sebkât eden:

Şud ser-i şîrân-ı âlem cumle pest
Çun seg-i ashâb-râ dâdend dest (1: 1022)

“Cümle âlem arslanların başı pest ve alçak ve nigûn oldu; çün kim ashâb-ı Kehf'in kelbine el verdiler” beyt-i şerifiyle de tebşir buyurup yani cümle âlem arslanlarının başı pest ü nigûn oldu; çün kim ashâb-ı Kehf'in kelbine el verdiler.” Yani onların sohbetine ve hizmetine Hak canibinden destur verildi ve cen-net-i a'lâya onlarla bile dahil olmaya tebşir kılındı diye irade buyuruldu. Bu ci-

hetle bu yüz­süz asi Aşçı Dedelerin de Sultân-ı Ulemâ-billâh efendimiz ile beraber dâhil-i cennet-i a'lâ olacağıma bir müjde ve bir tebşîr-i azîmdir azizim. Niçin dahil olmasın? Müminler ve bahusus ki aşk u muhabbet ateşiyle pûta-i tarîkatte vücudunu eritip fani etmiş uşşâk [için] belki bunların cennet-i a'lâda bâlâter diğ­er bir cennetleri dahi vardır.

Mesnevî [Rusûhî, c.1, s. 32-33:

Ey hunuk cânî ki der-ışk-ı me'âl
Bez l kerd û hânûmân u mulk u mâl (1: 306)

"Ey saadetli, şol bir can ki meâl ü meâbın aşkında yani filhakika merci ve masîr olan Hudâ-yı ta'âlânın cennetinde hanumanını ve mülk ü mâl ü canını bezl eyleye, ta sa'âdet-i ebediyyeyi ve hayât-ı tayyibeyi hâsıl kıla."

İbtidâ-yı hâlde can u malını bezl kılan ve onun mukabelesinde ecr-i cemîl ve cezâ-yı cezîl [780] bulan kimse için bu meselleri darb edip buyururlar:

Mesnevî:

Kerd vîrân hâne behr-i genc-i zer
Vez hemân genceş kuned ma'mûr-ter (1: 307)

"Meselâ bir kimse haneyi viran eyledi zer hazinesinden ötürü ki onda met-fun idiğini bildi ve yine hemen o gencden hanesini evvelkiden mamurrek ve la-tifrek eyler o genci buldukta."

Mesnevî:

Âb-râ bibrîd u cû-râ pâk kerd
Ba'd ezân cû-râ revân kerd âb-hûrd (1: 308)

"Misâl-i âher bir kimse suyu başından kesti ve cûyu pak eyledi; yani ma-hall-i âb olan ırmağı necaset ve habasetten pak eyledi. Ondan sonra ırmağa içmeye lâyık olan suyu revan eyledi."

Âb-hûrd bunda içmeye lâyık âb demektir.

Mesnevî:

Pûst-râ bişkâft u peykân-râ keşîd
Pûst-ı tâze ba'd ezâneş ber demîd (1: 308)

"Misâl-i âher bir kimse deriyi yardı ve demreni onun içinden taşra çıkardı, ondan sonra taze deri onun yerine bitti."

Mesnevî:

Kal'a vîrân kerd u ez-kâfir sited
Ba'd ezân bersâhteş sad burc u sed (1: 309)

“Misâl-i âher bir padişah, kâfir kılâ'ından bir kalenin hîn-i muhârebede burc ve bârûsunu viran eyledi, kâfirden aldı, viran edip kâfir elinden aldıktan sonra o kaleyi düzûp ona nice yüz buru u bârû ve sed düzdü.”

Bu cümle emsal bidâyet-i hâlde bezl kılan ve nihâyet-i kârda onun ecr ü ivazın bulan kimseler hakkında olur azizim.

Mesnevî:

Kâr-ı bî-çûn-râ ki keyfiyyet nihed
În ki guftem ân zarûret mîdihed (1: 310)

Yukarıdan buraya gelinceye dek bast eyledikleri kaide ve tarikata olan inhisarı nefiy içindir. Ke-en buyururlar ki eğerçi biz bir tarikat ilettilik ki o râh-ı cân cismi viran eylemeklidir ve dahi sâlik, genc-i tevhd için hâne-i vücûdu harap vücûd-ı mevhumu o gencden mamur ve müstetab kılmaktır denilmişti ve bunun emsali durûb-ı emsâl zikrolunmuş idi. Öyle olıcak kâr-ı bî-çûn hemân bu güne tarikata münhasırdır, [781] bundan gayrı ona yol yoktur denmiş olmaz, zira kâr-ı bî-çûn kim keyfiyyet verir veyahut ne kimse onun fiilini bir hâlete ve bir tarikata merbut kılar. Bu sözler ki dedim bu zaruret verir, zira gâh olur ki o hak bir kulunu bilâ-riyâzet ve-lâ mücâhedet kemale ırgürür ve cehil ve gafletle mürde iken derhâl ilim ve marifetle dirgürür.

Mesnevî:

Ki çunân binumâyed u gâhî çunîn
Cuz ki hayrânî nebâşed kâr-i dîn (1: 311)

Efâl-i Hudâ vetîre-i vâhîde üzere değıldir, ta akıl ve kıyasa sığa. “Fa’âlun limâ yurîdu”²³⁸ ve “Yefalu mâ yeşâ’u”²³⁹ ve “Yahkumu mâ yurîdu”²⁴⁰ onun şân-ı şerîfinde zâhir ü bedîddir. Pes gâh olur ekseriya taat u ibadat edene ve müşahede ve riyâzet yoluna gidene keramet ve velâyet verir ve kemal ü visale ırgürür ve gâh olur ki bî-mücâhede çok kimseler müşahede mertebesinin bulur ve rûy-ı maksûdu görür ve mücâhede eyleyenler ve riyâzet yoluna gidenleri mahrum kılar. Görürsün ki nice cemî’-i ömrünü küfür ve isyanla geçirir. Âhir-i ömründe ona iman ve îkân ve irfan şarabın içirirler ve derhâl küfür ve isyanından geçirirler ve mertebe-i hakîkate uçururlar, meselâ sehere-i firavun gibi. Ve bazıları dahi taat u ibadet kılar, hatta velâyet ve keramet mertebesini bulur ve inde’n-nâs makbul ve müsellemler olur, âhirü’l-emr kâfir olur, meselâ Bel’am ve Bersîsâ gibi “Lâ yus’elu ammâ-yefalu ve hum yus’elûne”²⁴¹ dir. Onun için küll-i zû funûn kâr-ı dînde hayran ve mecnundur.

Kem âkilin âkilin a'yet mezâhibuh
Ve câhilin câhilin telkâhu merzûkâ²⁴²

Hâzellezî tereke'l-evhâme hâireten
Ve sayyere'l-âlime'n-nihîre zindikâ²⁴³

Mesnevî:

Nî çunân hayrân ki puşteş sûy-ı üst
Bel çunîn hayrân ki gark u mest-i dûst (1: 312)

“Dinde hayrandan murat, ancılayın hayran değil ki puştu Hak canibine ve yüzü halk canibinedir, belki murat olan, buncılayın hayrandır ki dostun mest ve müstağrakıdır.”

Dinde hayran iki kısımdır: Bir kısmı hayrân-ı Hak şeklinde [782] hayrân-ı halktır ve mu'rız-ı muhabbet-i vücûd-ı mutlaktır. Libâs-ı dîn ve ziy-yi ehl-i yakîn ile ve kelâm-ı meşâyih-ı güzîn ile celb-i dünyâ ve cem'-i ehîbbâ eyler ve halka dîn ve takvadan ve râh-ı Hudâ'dan söyler ve bir kısmı dahi mest-i müstağrak-ı dost olmuşlardır ve terk-i kâ'inât u mahlûkât kılmışlardır ve rızâ-yı Bârî'yi ihtiyar etmişlerdir ve daima mezheb-i aşk u muhabbete gitmişlerdir. Nitekim İbn Fârid bu iki kısma işaret buyururlar:

Şiir:

Ve ma'htertu hatta'htertu hubbîki mezheben
Fe-vâ hayretî in lem tekun fîki hayretî²⁴⁴

Mesnevî:

Ân yekî-râ rûy-ı û şud sûy-ı dûst
Vîn yekî-râ rûy-ı û hod rûy-ı üst (1: 313)

“Mest ü müstağrak-ı dost olan hayranın yüzü 'Belâ men esleme vechehu lillâhi ve huve muhsinun²⁴⁵’ ayetinin tıpkınca dost canibine oldu ve puştu Hakk'a ve yüzü halka olan hayranın yüzü hod onun kendi yüzüdür.”

Yani kalbi hod vech-i mahlûkiyyeti ve beşeriyyeti canibinedir, Hak canibine müteveccih değildir.

Mesnevî:

Rûy-ı her yek mîniger mîdâr pâs
Bû ki kerdî tû zi-hizmet rû şinâs (1: 314)

“Her birinin yüzüne nazar eyle ve hıfz tut; yani hayrân-ı halk ve hayrân-ı Hak olan kimselerin zatlarına nazar eyle ve bunların hassâ-i zâtîyelerini kalbinde hıfz et, bolay ki hizmetten sen rû-şinâs olasın.”

Yani mercûdur ki hizmet-i ilâhiyyede ve hizmet-i meşâyih-ı rabbâniyye eylemekten hakîkat-şinâsî olasın. Rû bunda zât ve hakîkat manasınadır.

Mesnevî:

Çûn besî iblîs-i âdem-rûy hest
Pes beher destî neşâyed dâd dest (1: 315)

Çün ki adam suratlı şeytan çoktur, yani surette ademî ve sîrette şeytanîdir ki şeytan halkı nice ızlâl edip sırât-ı müstakîmden çıkarır ise o dâll ve mudil hemçünân halkın dalâletine sebep olur. Pes biat ve irâdet için her bir ele el vermek lâyük değildir, zira ihtimaldir ki şeytanî ve nefsanî olup mürşit libasıyla mütelebbsî ola ve meşâyih-ı mütehakkîkîn ziyine dahil olup nâsı bu mekrle sayd [783] kıla.]

Bu yüzüz asi Aşçı Dede gibi azizim, işin doğrusu da budur lezizim. Fakat yine sâye-i cenâb-ı pirân-ı izâmda bu yüzüz öyle meşâyih-ı mukallidîn gibi zâhirde halkı davet ve irşat kaydına düşmeyip ancak kendi aşk u muhabbet ve derdimi ve hazret-i cânânın medh ü senasını meclislerde zikr ü beyan ederdim. Onun için mahlûk-ı Hudâ'yı irşat ve tarîk-i müstakîm ve râh-ı hakîkate davet makamında ba'de'l-vefât bu üç cilt risalemi halife nasp ve tayin etmek niyet-i hayriyyesiyle kaleme alınıp meydân-ı aşk u muhabbete konulmuştur. Her kim ki bu yüzüz asi Aşçı Dede gibi kendisini âteş-i aşka atıp İbrahim-veş nâr-ı muhabbette yanıp kül olur ise onun külünü havâ-yı aşka savururlar, demine gülbend-i hûyu çekip hû derler sultanım. Yani mezhep ve meşrep ittihaz ettiğim tarik üzere giderler ise ve bu yüzüz gibi amel ve itikatla erenlere itimat ederler ise, işte o zaman fakîr-i kemterden manevî yed tutmuş ve dâhil-i tarîk olmuş ve sülûk görmüş olurlar, çünkü bu tarîk-i aliyyede yed-i sahîh ararlar. Yed-i fakîr ise esahh-ı sahîh olan yedir ki vâris-i Cenâb-ı Nebevî olan Sultân-ı Ulemâ-billâh kuddise sırruhu'l-azîz efendimizin yed-i şerîfidir. Zâhir ü bâtın, hayatta ve mematta daim ve baki bir yed-i sahîhtir mevlânâ, hû.

Hazret-i Mevlânâ Celâleddin-i Rûmî kuddise sırruhu'l-azîz efendimiz Mesnevî-i şerîflerinin cildinde 66. sayfasında bu makama münasip ebyât-ı şerîflerinde buyururlar:

Mesnevî [Rusûhî, c.1, s. 66:

Çûn ki şud hûrşîd u mâ-râ kerd dâg
Çâre nebved ber-makâmeş cuz çerâg (1: 670)

"Çünkü âfitâb-ı felek-i ilm ü ma'rifet olan, bu cihandan gitti ve onun firakı bizim derunumuzda dâğ etti, onun makamına çerağdan gayrı çare olmaz."

Yani zulmetten necat bulmak için kâim-makâm-ı hûrşîd-i felek-i Bârî bir çerağ lâzımdır. Kezalik kaçan bu dünyadan hûrşîd-i felek-i hikmet ü ma'rifet olan mürşîd-i kâmil intikal eylese, onun kâim-makâmı bir çerağ-ı nûrânî lâzımdır ki zulmet-i nefsanîyyede [784] kalan salıklar ondan istinâre edeler ve onu pîşvâ ve muktedâ edip tarîk-i Hakk'a gideler.

Mesnevî:

Çün ki şud ez pîş-i dîde vâsl-ı yâr
Nâibî bâyed ez-û mân yâdgâr (1: 671)

"Çün kim yârin visali göz önünden gitti, o yârden bize bir yadigâr naip gerektir ki o yârin visalini müzekkir ola ve bunu görmek onu görmeyi ifade kıla ve bu ona her hâlde mümasil gele."

Mesnevî:

Çün ki gul biguzeşt u gülşen şud harâb
Bûy-ı gulzâr ki yâbîm ez gulâb (1: 672)

"Çünkü gül gitti ve gülşen harap oldu, gülün rayihasını kimden buluruz: gülâbdan."

Zira gülâb, gül ve gülşenin nâib-i menâbıdır. Gül ve gülşenin mürurundan sonra onların rayihasını isteyen, gülâbda bulur. Kezalik enbiya aleyhimesselâm ve evliyâ-yı izâmın mürurundan sonra onların eser ü râyihasını talep eyleyen, onların canibinden halife olan ve zuhura gelen kimselerin vücudunda bulur.

Mesnevî:

Çün Hudâ ender neyâyed der-ayân
Nâib-i Hakkend în peygâmerân (1: 673)

"Çünkü Hudâ-yı ta'âlâ ayana gelmez; yani mahsûs olup zâhir olmaz. Halk içre bu peygamberler Hak ta'âlânın naip ve halifesidir" ki onlar vasıtasıyla halk-ı âleme hüküm eyleser ve onlar lisanından benî-âdeme ulûm u esrarını söyler. Pes onlara tabi olan hemen Hakk'a tabi olmuş olur. Nitekim bu manaya işaret edip buyurlar:

Mesnevî:

Nî galat guftem ki nâib bâ-menûb
Ger du pindârî kabîh âyed ne hûb (1: 674)

Bu peygamberler nâib-i Hak'tır demiştim. Min haysü'l-hakîkat böyle değıldir, galat söyledim ki naiple menûbu eğer filhakika iki zanneyleyesin kabih

gelir, hûb gelmez. Naiple menûbu iki zanneylemenin kabih olması odur ki evvelâ şirk-i hafiyi müstelzim olur ve sâniyen enbiyanın vücudunda zuhur eyleyen ahkâm-ı Hakk'ın irâdetsiz enbiyanın kendi muktezalarından olmasını iş'ar kılar. Sâlisen enbiyaya itaat Allah'a itaat olmamak lâzım gelir. Hâlbuki resule itaat, ayn-ı Allah'a itaattir, kemâ kâle Allâhu ta'âlâ fî sûreti'l-Fethi: "İnnellezîne yubâyi'üneke [785] innemâ yubâyi'ünallâhe"²⁴⁶ Halife, müstahlifin aynıdır dedikleri bu cihettendir ve Hazret-i Nebî aleyhisselâm: "Men re'ânî fe-kad re'a'l-hakka"²⁴⁷ buyurdıkları bu manaya şehadet eder. Hakikat-bîn ile nazar olursa naip ile menûb mabeyninde min haysül'l-hakîka isneyniyet yoktur, ammâ min haysül'l-ıtibâr mertebe-i farka nazaran Hâlık ile mahlûk mabeyninde fark u temyiz çoktur azizim, fe'fhem.

Zira ki burada itikat ayakları kayıp göt üstüne düşüp oturmaysın, yani mak'adın nâr-ı cahîme hazırlamasın azizim.

Mesnevî:

Nî du bâşed tâ tuyî sûret-perest
Nîş-i û yek geşt ger sûret-perest (1: 675)

"Nî kelimesi evvelki beyitten müstefad olan ma'nî-i ittihadı nefiy içindir, yani naip ile menûb bir olmaz, iki olur ta sen sûret-perestin."

Yani mademki sen sûret-bîn ve tefrika-güzînsin ve o kimsenin önünde naip ve menûb bir oldu ve bir halife müstahlifin aynı oldu ki suret âleminden kurtulup mana âlemine nazar kıldı, pes manen cemî'-i enbiyâ ve evliyâ müttehit ve sureta müteayyin olduklarını tefhim için bu beyitleri mesel mevkiinde irat edip buyurlar.

Mesnevî:

Çün be-sûret bingerî çeşm-i tu dûst
Tû be-nûreş der-niger kez-çeşm rust (1: 676)

"Çün kim sen surete bakasın veyahut suret itibarıyla nazar edesin, senin gözün ikidir. Sen onların nuruna nazar eyle ki o nur gözden bitti ve zuhur etti."

Pes eğer çeşm menzilesinde olan enbiyanın nuruna nazar eylesen, bilâ-fark Allah nuru görürsün ve onlarda olan zuhuru Hakk'ın zuhuru bulursun. Ammâ suretlerine nazar kıalarsan Hak'tan gafil olursun ve birbirinden mütefavit bulursun.

Mesnevî:

Nûr her dû çeşm netvân fark kerd
Çûn ki der-nûreş nazar endâht merd (1: 677)

Her iki gözün nurunu fark eylemeye kadir olmaz, çün kim merd çeşmin nuruna nazar etti.”

Yani bir merd sûret-i çeşme nazar etmeyip nuruna nazar etse, ittihâd-ı enbiyâ ve evliyâyı kendi gözlerinden bilirdi ve naip ile menûbun [786] min haysü'l-ma'nâ müttehit olduğuna vakıf olurdu demek olur azizim.

Uşşak mabeyninde bir lâtife vardır. O da iki adam diz-be-diz oturup gözlerinin bebeklerini birbirine karşı edip teveccüh ve rabita eder gibi kirpiklerini kırpmayarak ve gözünü yummayarak beş on dakika kadar böylece nazar ederse muhakkak tahammül edemeyerek yere düşerler ve bakamazlar azizim. İşte bu da bir esrâr-ı ilâhiyedir mevlânâ. Onu bilmeli ki o pencereden bakan kimdir, hû sultânunâ.

Mesnevî:

Deh çerâğ er hâzır âyed der-mekân
Her yekî bâşed be-sûret gayr-ı ân (1: 678)

“Faraza bir mekânda eğer on çerâğ hazır gele, her birisi surette öbürünün gayrı olur.”

Mesnevî:

Fark netvân kerd nûr-ı her yekî
Çûn be-nûreş rûy-ârî bî-şekî (1: 679)

“On çerâğdan her birinin nurunu fark eylemek mümkün değildir şeksiz, çün kim on çerâğın nuruna teveccüh edesin.”

Bu manayı tefhim için bir misâl-i âhere şürû edip buyururlar:

Mesnevî:

Ger tu sad sîb u sad âbî bişmurî
Sad nemâned yek şevved çun bîşurî (1: 680)

“Eğer sen zâhirde yüz elma ve yüz ayvayı sayasın müteaddit olur, çün kim sıkasın zikrolunan yüz kalmaz, cemîan bir olur.”

Mesnevî:

Der-ma'ânî kismet u i'dâd nîst
Der-ma'ânî tecziye vu efrâd nîst (1: 681)

“Ma’ânîde kısmet ve i’dâd yoktur; ma’ânîde cüz ve cüz, kılmak ve her şey fûrâd efrâd olmak yoktur.”

Belki âlem-i ma’ânî ve hâkâyıkta her şey müttehitlerdir. Ma’ânîden murat, mertebe-i vahdâniyyet ve mertebe-i ulûhiyyettir ki onda Huda’dan gayrı yoktur.

Mesnevî:

İttihâd-ı yâr bâ-yârân hoşest
Pây-ı ma’nâ gîr sûret serkeşest (1: 682)

“Yârin yaranla ittihadı hoştur. Mana ayağını tut; suret, serkeşir.”

Yani mûcib-i tefrika olan sureti terk et, mana ayağını tut, ta ittihâd-ı hakîkiye vâsıl olasın ve vahdet-i mutlaka sırrını bulasın. Eğer surete nazar edersen, mugâyeret ve ihtilâftan kurtulmazsın.

Mesnevî:

Sûret-i serkeş gudâzân kun be-renc
Tâ bibînî zîr-i û vahdet çu genc (1: 683)

“Serkeş [787] olan sureti rencle eriyici eyle, yani mana âleminden baş çekici ve kalbe tefrika ve dağdağa verici sureti dağıt ve riyazetle eriyici eyle şol mertebeye dek ki muktezeyât-ı sûret ve levâzım-ı tabî’attan halâs olasın. Hatta o suretin tahtında vahdet-i mutlakayı genc gibi göresin. Çün kim o vahdet-i gence erisin, ganî olasın ve teşvîş ü dagdaga-yı ihtilâf u kesretten kurtulup sefa bulasın sultanım.

Mesnevî:

Ver tu negdâzî inâyethâ-yı û
Hod gudâzed èy dilem mevlâ-yı û (1: 684)

“Ve eğer esîr-i sûret sen tenini riyazetle eritmeyesin, o Allah’ın inayetleri hod eritir ve onun muktezeyatını mahv u nâyâb eyler. Ey filân kimse, benim gönlüm onun bendesidir.”

“Ey” harf-i nidâdır, münâdâ mahzuftur ki o esîr-i sûret olan kimselerden biridir. “Mevlâ” bunda bende manasınadır. Ve bu beyitte Hazret-i Mevlânâ kuddise sırruhu’l-azîz kurb-ı ilâhîye vusul iki vecih üzere olduğuna işaret buyurlar: Birisi kesbî ve birisi vehbî. O kesbî odur ki edâ-yı ferâiz ve nevâfil ile muktezâ-yı sûretten sâlik halâs olup onun neticesinde kurb-ı nevâfil veya kurb-ı ferâiz zuhura gele. Vehbî odur ki sâlik, taat u riyazetle muktezeyât-ı tabî’attan tecavûze kadir olamayıp ve genc-i vahdeti bulamayıp âciz ve fakir kaldıkta inâyât-ı ilâhiyyeden bir inayet ve sakaleynin ameline müvazi olan cezebât-ı rahmâniyyeden bir cezbe o sâlike erişip onu suret kaydından kurtarıp kendiliğinden mahv ü fani eyleyip genc-i vahdete isal eyler azimim.

Nitekim Hazret-i Pîr Mehmed Vehbi Hayyat kuddise sırruhu'l-azîz efendimize olduğu gibi ki lakab-ı sa'âdetlerine "Vehbî" ismi konulmuştur ki makâm-ı gavsîyyet ve fenâ-fillâh bu kabilden olarak bahş ü atıyye olduğuna remz ü işaretten ötürü, mevlânâ hû.

Û numâyed hem be-dilhâ hîş-râ
Û bedû zed hırka-ı dervîş-râ (1: 685)

"O Allah kemâl-i lutfundan hem gönül gözlerine gösterir kendiyi ve tecelli kılar kulûba ve dîde-i kulûb-ı uşşâk onu [788] müşahede kılar."

Kemâ kâle eş-Şeyh Abdullâh Muhammed bin el-Azîz "Ru'yetullâhi bi'l-kalbi's-sâfî câizetun."²⁴⁸ Kemâ kâle Ömer radiyallâhu anhu "Re'â kalbî rabbi."²⁴⁹ Ve kâle Alî kerremallâhu vechehu "Lâ a'budu rabben lem erehu."²⁵⁰ O Huda diğer hâr-ı mihnetten pare pare olan dervîşin kalbi hırkasını ki câbirü'l-meksûr olmak onu sıfatıdır. Hırka kalpten istiare ve dikmek onun inkisarını dürüst etmekten ibaret olur azizim.

Hazret-i Pîr Mehmed Vehbi Hayyat kuddise sırruhu'l-azîz mazhar-ı hubb-ı zâtullâh olup kendileri terzi olduğu cihetle değil yalnız dervîşlerin cümle turuk-ı aliyye salikânının ve belki cümle mahlûkun ve lâ şek ve lâ şubhe cemî'-i avâlimin mihen ü meşakkat-ı bâtın u zâhirden pâre pâre olmuş kalplerini diker, çünkü usta terzidir, dikmek, sökmek, kesmek, biçmek dest-i peyvest-i gavsîyyelerine mufavvezdir azizim. Cenâb-ı Hakk'ı rüyet ise bu ümmet-i Muhammediyyeye mahsustur.

Evvelce risalemizde arz u beyan olunduğu üzere bu yüzsüz asi Şâm-ı şerîfte iken gönül âlemine atılan bir manadan ötürü Dersaadet'e gitmek arzu olunmuş ise de malûm ya fakir öyle kendi re'yimle iş görmediğim cihetle bunun butûndan istizanı lâzım gelmiş ve tarîk-i aliyye-i Nakşbendiyye kibâr-ı meşâyih-ı izâmından evvelce zikri sebkât eden faziletlü reşadettü Hacı Halil Efendi hazretleriyle ara sıra Sancaktar Câmî'-i şerîfi'nde yatsı namazını ba'de'l-edâ camiin ve fakirhanenin karşısındaki meydanın ortasındaki büyük ağacın altında birleşip orada ikimiz bazı remz ü işaret-i ma'nevîyyeye dair muhabbet olunur idi. O sırada kendilerinden niyaz ettim ki gönül âlemine böyle bir şey geldi, yani Dersaadet'e gitmek için buna müsaade var mıdır bâtından sual buyurmasını. Müşarünileyh hazretleri de "Pekiye, sual ederim" buyurdular. Birkaç gün sonra yine birleştik. Suale ettim. Buyurdular ki "Merkezden [789] sual ettim, izin yoktur, fakat kendisini görmedim." Dedim ki "Efendim, kendisini görmedim sözünü pek hafifçe buyurdunuz, anlamadım." Güldüler, buyurdular: "Aziz, rüyet-i ilâhiyye bu ümmet-i Muhammediyyeye atıyye-i ilâhiyye olmak üzere bahş ü inayet buyurulmuştur, görölür mevlânâ" buyurdular. Müşarünileyh hazretlerinin

bu nutk-ı sa'âdetlerini Edirne'de muahharen bir münasebetle İkinci Şube Müdürü bizim Hâlid Efendi'ye söyledim. Onlar da dediler ki "Merkez kumandanı desene!" deyip beynehümâda bu tarif bir remz ü işaret kalıp ara sıra şubeye geldikte merkez kumandanı diye remz ü işaret ederler idi azizim.

Mesnevî:

Munbesit bûdîm u yek cevher heme
Bî-ser u bî-pâ bûdîm ân ser heme (1: 686)

"Dükelimiz bir cevher-i münbasit idik, cümlemiz o tarafta bî-ser u bî-pâ idik"

Yani cemian cümlemizin aslı gayr-ı mürekkeb bir cevher-i yektâ ve o taraf-ı hakkânîde bir durre-i beyzâ idi. Kemâ kâle sallallâhu aleyhi ve sellem "Evvelu mâ halakallâhu ed-durretu'l-beydâu."²⁵¹ Durre-i beyzâdan murat, bunda cemî'-i kâ'inâtın aslı olan cevher-i yektâdır ki meşâyih-ı sûfiye ona hakikat-i Muhammediye derler ve rûhu'l-ervâh ve nûru'l-envâr ve akl-ı kül ve kalem-i a'lâ dahi tabir ederler. İptida vücuda gelen, bu cevher-i yektâdır. Badehu Hak ta'âlâ hazretleri sair ervahı ve ukûl u nüfusu ve eşbahı ale't-tertib bu cevher-i yektâdan halk eyledi. Pes bu kadar kesrât-ı muhtelif ve mevcûdât-ı mütenevvi'a ondan vücuda gelip sahrâ-yı âleme münteşir oldu. Münbasit olan yek cevherden murat, feyz-i akdes olmak mahalle dahi ensebdir. Ve feyz-i akdes ve feyz-i mukaddesin ve a'yân-ı sâbite ve akl-ı küllün ve bunlar emsali olan istilâhın mufassalen şerhi Tâiyye şerhinin dibacesinde mezkûr olmuştur; fe'l-yutleb fihi. Ammâ icmalen bu mahalde [790] şerhi odur ki meşâyih-ı sûfiyye, Hak ta'âlâ hazretlerinin zât-ı bî-çûnundan a'yân-ı sâbiteye gelen feyze feyz-i akdes derler ki münbasit bir nûr-ı vâhiddir. Meselâ şemsin kursundan zücâcât-ı muhtelifeye gelen nûr-ı basit gibidir. O zücâcât ke-en a'yân-ı sâbite gibidir. Ve şemsin zücâcât-ı muhtelifeden zühur eyleyen eşî'a-i mütenevvi'ası feyz-i mukaddese müşâbihtir ki o a'yân-ı sâbite-den sair ervah üzere gelen feyz-i ilâhîdir. Pes cemî'-i ervâhın ve küllî a'yânın aslı ki feyz-i akdestir, bu mertebede cümlemiz münbasit ve yek cevher gibi idik. Nitekim cemî'-i a'yân ervâhın aslı olan feyz-i akdesin şerhine şurû' edip bu beyitlerle tarif ederler.

Mesnevî:

Yek guher bûdîm hem çun âftâb
Bî-girih bûdîm u sâfî hem çu âb (1: 687)

"Mertebe-i ehadiyyette bir cevher idik afitab gibi, onda tefrika ve tecezzi mutasavvir olmak mümkün değildir âb gibi girihsiz ve safi idik."

Yani bu âlem-i sûrette olan taayyün ve imtiyaz gibi, o âlemde birbirimizden müteayyin ve mümtaz değil idik. Belki âb gibi bî-ukde ve safi ve afitab gibi bî-terkîb ve münbasit bir nur idik.

Mesnevî:

Çun be-sûret âmed ân nûr-ı sere
Şud aded çun sânehâ-yı kungere (1: 688)

“Çun kim o iyi ve hûb olan nur surete geldi, kungerenin sayeleri gibi adet oldu.”

Yani zât-ı ilâhî çün kim celâ ve isticlâ iktiza edip iptida nûr-ı zât ki feyz-i akdes dedikleridir, a'yân-ı sâbite mertebesine geldikte ve her şeyin aynına tulû kıldıkta suver-i ilmiyye hâsıl olup sânehâ-yı kungere gibi a'yân-ı mevcûdât-ı müte'addide olup birbirinden vücûd-ı ilmiyye ile mümtaz oldu. Badehu o a'yân-ı sâbiteden feyz-i mukaddes dedikleri envâr-ı mütenevvî'a mertebe-i ervâha gelip tulû kıldıkta herkesin ruhu ayn-ı sâbitenin istidadına göre vücûd-ı rûhânîyye ile mevcut olup sânehâ-yı kungere birbirinden mümtaz olduğu gibi her ruh birbirinden mümtaz oldu. Badehu bu âlem-i sûreti ve şehâdeti Hak ta'âlâ halk [791] eyledikten sonra ve Âdem ve Havvâ aleyhimesselâm vasıtasıyla ecsâd-ı benî Âdem zuhura geldikten sonra herkesin ruhu ayn-ı sâbitenin istidadına göre sûret-i insânîyye mertebesine gelip sânehâ-yı kungere gibi ecsad ile mütecessid ve müteaddid olup suret bağladı ve vücûd-ı ârızî libasını giydi. Kaçan bir salık, makâm-ı hakîkate ermek ve mertebe-i aslı görmek isterse gerektir ki bu vücûd-ı mecâzîyi riyazetle viran kıla, belki ta'ayyün-ı nûrânî ve rûhânîyi dahi ifna edip ta mertebe-i asla vusul bula. Salık fenâ-yı cismânî ve rûhânîyi ifnadan sonra mertebe-i hakîkate erdikte bu cümlelerin hakikati vahide olduğunu müşahade kılar ve onun çeşm-i şühûdundan tadad ve tefrika zail olur. Pes makâm-ı hakîkatin vusulü ve bî-farklık mertebesinin husulü ne tarik ile müyesser olduğuna işaret edip buyururlar:

Mesnevî:

Şerh-i înrâ guftemî men ez mirî
Lîk tersem tâ nelagzed hâtirî (1: 690)

“İnat ve cidal cihetinden bu sırr-ı vahdetin şerhini ben söyledim ve bundan ziyade dahi ayan ve beyan eylerdim, lâkin kemaliyle şerh eylemeye korkarım, ta bir hatır kaymaya.”

Zira bu mana mezâlik-i akdâmdır, her za'îfû'z-zihnin bu sırr-ı tevhîdi istimaa kudreti yoktur. Ekseriyetin itikadına bu sırr-ı tevhîdden hâlel gelip mülhid olmuş ve ekser dahi varta-i cebrde kalmıştır. Pes ümenâullâh olan evliya bunu kemaliyle söylemezler, illâ ehline ve bu sırrı ayan ve beyan eylemezler, illâ müstaid olan mahremlere. Pes nâ-ehl ve nâ-mahrem olanların hatırı kaymasın ve itikadına hâlel gelmesin diye ekseri kümmel olan evliya nûkât-ı tevhîdi pûşîde söylemişler ve sell-i seyf etmeyip tîg-i kelâmın gılâf-ı emsâl ü istilâh içre setr eylemişlerdir.

Mesnevî:

Nuktehâ çun tîg-i pûlâdest tîz
Ger nedârî tû siper vâ-pes gurîz (1: 691)

“Vahdet-i mutlakaya müteallika olan nûkteler fi'l-mesel keskin tîg-i pûlâd gibidir. Ey salik, eğer sen siper tutmazsan geriye kaç.”

Siperden murat bunda nûkât-ı tevhîdi bilmek için olan istidat ve fehm-i dürüsttür; yani ey salik sen ki vahdet-i vücûd nûktelerine istidat ve fehm-i sâib tutmayasın, [792] gerektir ki onun istima ve taallümüne ikdam etmeyesin, zira nâ-mûsta'idisin. Pes ba'de-husûli'l-isti'dâd bu nûkteleri öğrenmeye ikdam kılasın, zira nâ-mûsta'id olan salikin din ü itikadına bu nûkteler ayn-ı zarar ve azîm hatardır. Pes gerektir ki bu nûkteleri istima eylemekten geri gidesin ve tevhit ve taatle tahsîl-i isti'dâd edesin. Ve bunu söyleyen arife mukarin gelsen, sana zarar vermez, nitekim tîg-i tîze siperi olan kimse karşı gelse zarar vermediği gibi.

Mesnevî:

Pîş-i în elmâs bî-isper meyâ
K'ez burîden tîg-râ nebved hayâ (1: 692)

Muhassal-ı kelâm: “Bu elmas tîgin önüne ki murat sırr-ı tevhîddir, siper-siz gelme, yani istidatsız belki üstatsız ve irşatsız bunun fehm ü idrakine ikdam kılma, zira ki tîg-i tîze kesmekten haya olmaz.”

Yani tîg gibi olan nûkât-ı tevhîd salikin pây-i i'tikâdını kat' eylemekten istihyâ kılmaz. Pes gerektir ki ahsen cunne mertebesinde olan bir üstatla getiresin ve onun irşat ve terbiyesiyle kendini mertebe-i isti'dâda yetiresin. Badehu evliyanın nûkâtını ve hakîka-âmîz olan kelimâtını taallüme sa'y ü ikdam eylesin.

Mesnevî:

Z'în sebeb men tîg kerdem der gılâf
Tâ ki kesr-hânî ne-h^vâhed ber hilâf (1: 693)

“Bu sebepten ben tîgi gılâf içre eyledim.”

Bu mısra beyt-i evvelin mısra'-ı sânisine illet olur ve bu beyitle Hazret-i Hüdavendigâr, hazret-i Mesnevî'de olan kelâmlarını pûşide söylemelerine vech-i illet ne idiğine işaret buyururlar. Takdîr-i ma'nâ: Çünkü bu tîge kesmeklikten haya olmadığı mukarrer olduysa, bu sebepten ben tîg-i nûkâtı gılâf-ı ıstîlâhât ve emsal içre vaz' eyledim. Ta kim bir kesr-hân onu hilâf-ı murâd üzere okumaya ve itikadına zarar verip taat ve ibadattan ve âdâb-ı tarîkatten bî-behre kalmaya azizim.]

Ey yüzsüz asi Aşçı Dede, yine aşkın kandilini uyandırdın, fitil-i muhabbeti yaktın, sefîne-i vücûdunu Kandilli'nin akıntısına kaptırdın. Bu sefer meveddet

adalarını geçtin, Marmara açıklarına Marmara Marmara diyerek Akdeniz'e [793] gitmek istersin. Aşkın dürr-i beyzâ gibi olan mevc ve dalğalarına karışıp "Merece'l-bahreyni yeltekiyâni"²⁵² sırrıyla lü'lü' mercan ticaretine gitmek arzu edersin, lâkin bu ticaretin zamanı geçti ve ömür ahire gitti. Nazarın şöyle akşam pazarlığı gibi birkaç mangır ticaretle hemen dükkânı kapayıp misâl-i cennet olan hanene ve sarây-ı vahdet-i dilbere kavuşup huzur u muhabbete bak azizim. Her ne ise buraya kadar zikr ü beyan olunan sırr-ı vahdet gerçi bahsimiz olan vasiyet ve nasihat harici gibi olduysa da zararı yoktur, zira fevkalâde tatlı ve kand-i nebât gibi oldu. Fakat bundan daha fevka'l-had kat-ender-kat tatlı ve pek ziyade muhabbetli olan bir şey kaldı, o da bu sırr-ı vahdete müşâbih ve ihvân-ı bâ-sefâya ziyadesiyle enfa' ve bilinmesi vacip derecesinde olan vücûd-ı mutlak bahsidir.

Hazret-i Mevlânâ Celâleddin-i Rûmî kuddise sırruhu'l-azîz efendimizin Mesnevî-i şerîfleri birinci cildinin 60. sayfasında irat buyurdıkları beyt-i şerîflerini şârih-i merhûm pek güzel şerh ü beyan etmişlerdir, kuddise sırruhu'l-azîz.

Mesnevî [Rusûhî, c.1, s. 60-64:

Mâ ademhâyîm u hestîhâ-yı mâ
Tû vucûd-ı mutlakî fânî-numâ (1: 602)

"Ey padişâh-ı mutlak biz biz olduğumuz haysiyetten mahza ademleriz ve bizim varlıklarımız dahi ademdir, muhakkak ve sen fani gösterici bir vücûd-ı mutlaksın."

Ey tâlib-i güftâr-ı Hizmet-i Mevlevî ve ey râgıb-ı esrâr-ı hazret-i Mesnevî, bu beyt-i ma'nevî çok söz götürür. Eğer tafsilen mebâhis-i kesîre ile şerh eylessek, talibin aklını yitirir, ammâ icmalen vücûd-ı mutlakın esrarından bir miktar tahrir edelim, ta ki şüphesi olanlar bu kadarla iktifa edeler. İttifak-ı meşâyih bunun üzerinedir ki vâcibül-vücûd vücûd-ı mutlaktır. Kemâ kâle eş-Şeyhu'l-ekber kuddise sırruhu'l-azîz fî ibtidâi'l-*Futûhâti* fi'l-akîdeti: "İnnallâhe ta'âlâ ilâhun vâhidun lâ şerîke lehû mevcûdun li-zâtihi min gayri iftikârin ilâ mûcidin yûciduhu, bel kullu mevcûdin yûciduhu, bel kullu mevcûdin sivâhu muftekirin ileyhi ta'âlâ fî vücûdihî; fe'l-âlemu kulluhu [794] mevcûdun bihi ve huve vahdehu muttasifun bi'l-vucûdi li-nefsihî lâ iftitâha li-vucûdihî ve lâ-nihâyete li-bekâihî; bel vücûduhu vücûdun mutlakun gayru mukayyedin, kâimun bi-nefsihî."²⁵³

Vakta kim münkirân-ı Hazret-i Şeyh bu ibareti *Futûhât*'ta ve bazı musan-nefâtında gördülse zu'm eylediler ki şeyh, vücûdiyye mezhebinde ola. Pes o hazreti zu'm-ı fâsidlerince tekfir eylediler ve şeyhin bazı mutekıdları dahi kıyas eylediler ki şeyhin “vücûd-ı mutlaktır” ibaretinden muradı ya vücûd-ı âm ola. Bilmediler ki bundan nice fesad lâzım gelir. Bahusus şeyhin “vâcibu'l-vucûdi vücûdun mutlakun” demekten muradı vâcibül-vücûd illet ve malûl değildir.

Kemâ kâle fi'l-bâbi's-sâdisi mine'l-*Futûhâti*: “İ'lemû enne'l[ma'lûmâti erbe'atun:] el-Hakku ve huve'l-mevsûfu bi'l-vucûdi'l-mutlaki, li-ennehu subhâ-nehu leyse malûlen li-şey'in ve lâ-illetin bel huve mevcûdun bi-zâtihi [ve'l-ilmu bihi ibâretun ani'l-ilmu bi-vucûdihî] ve vücûduhu leyse gayru zâtihi, ma'a ennehu gayru malûmi'z-zâti.”²⁵⁴

Burada bir sual lâzım gelir ki adem-i ma'lûliyyet-i zât-ı ilâhî ale'l-ittifak zâhirdir, ammâ adem-i illet olması nice kabildir ki felâsife ona illetü'l-ilel derler ve akl-ı külle onu illet-i tâmmeye tutarlar ve derler ki akl-ı evvel Hak'tan müfâ-rakat kılmaz ve o dahi daima akl-ı evvele ifaza kılmaktan hâlî olmaz. Bu takdirce onunla mukayyet ve ona illet olur. Kemâ enne'l-felâsifete sarrehû bi-enne îcâde'l-Hakkı ta'âlâ li'l-âlemi min-levâzimi zâtihi, fe-yemteni'u huluvvuhu anhu.”²⁵⁵ Pes bunlar iradet ve kudreti inkâr edip icâb-ı isbât eylediler ve mûcib-bizzât dediler. Bu mana ise Hakk'ın vücûdunu âlemin vücûduna ayn-ı takyîd ve âlemin kîdemini teyittir. Pes Şeyh-i Ekber kaddesallâhu sırrahu'l-azîz hazretleri *Futûhât*'in ikinci babında bu mahalle münasip dahi cevâb-ı bâ-sevâb buyururlar ki:

“İ'lem enne'l-Hakka ta'âlâ mevcûdun bi-zâtihi [li-zâtihi] mutlaku'l-vucûdi gayru mukayyedini bi-gayrihi ve lâ-ma'lûlun an şey'in ve lâ-illetun bi[li]şey'in ve huve hâliku'l-malûlâti ve'l-ileli.”²⁵⁶

Pes bu mukaddime malûmun olduysa, Hazret-i Mevlâna ve Hazret-i Şeyh-i Ekber'in “vücûd-ı mutlak” demeleriyle vücûdiyye mezhebinde olanların “vücûd” demesinin mabeyninde fark-ı azîm vardır, zira bunların [795] vücûd-ı mutlak demesi illet değil mûcib-bizzât değil demek olur ve vücûdiyye mezhebinde olanların vücûd-ı mutlak demesi mutlak vücûd-ı âm odur demek olur. Bu küfürdür. Nitekim Sadeddin Taftâzânî, *Makâsid* şerhinde tasrih eyledi. Ammâ bu iki hazretin buyurduğu, îmân-ı mahzûd ki buna iman lâzımdır. Eğer sual olunursa ki Şeyh-i Ekber hazretleri *Futûhât*'ta “Subhâne men azhere'l-eşyâe fe-huve aynuhâ” dedi. Ve dahi:

Beyit:

Ve fî kulli şey'in lehu âyetun
Tedullu alâ ennehu aynuhu²⁵⁷

buyurdu. Pes bu sözler mezheb-i vücûdiyyeyi müeyyid olur. Cevap odur ki yine *Futûhât*'ın o mahallinde birkaç satır aşağı buyururlar ki: "Fe-huve aynu kulli şey'in fi'z-zuhûri mâ huve aynu'l-eşyâi fî zevâtihâ, subhânehu bel huve huve ve'l-eşyâu eşyâun."²⁵⁸

Pes söz çok ve kîl u kâle nihayet yok. Ma'nâ-yı beyte gelelim. "Mâ ademhâyîm" dedikleri a'yân-ı sâbiteye nispetledir ki "el-A'yânu mâ şemmet râyihate'l-vucûdi" fehvasınca vücûd-ı hâricî rayıhasını istişamam etmemişlerdir. Ve "hestîyâ-yı mâ" yani bizim hariçte olan varlığımız dahi eğerçi bi-hasebi'z-zâhir vardır, velâkin o dahi bi-hasebi'l-hakîkati adem ve hâliktir ki "Kullu şey'in hâlikun illâ vechehu"²⁵⁹ buyurdu, "yehliku" buyurmadı. Pes sen ey ma'bûd-bi'l-hak bilâ-mukayyed bi'l-eşyâ zâhiren baki ve nefsül-emrde fani olan şeyleri gösterici bir vücûd-ı mutlaksın.

İmam Gazâlî, *Mişkâtü'l-envâr*'da buyururlar ki "Terakka'l-ârifüne [306] min hadîdi'l-mecâzi ilâ zirveti'l-hakîkati ve'stekmelû ma'âricehum fe-re'ev bi'l-muşâhedeti'l-ayâniyyeti ennehu leyse fi'l-vucûdi illallâhu ve enne kulle şey'in hâlikun illâ vechehu; fe-innehu lâ yasfru hâliken fî vaktin mine'l-evkâti; bel huve hâlikun ezelen ve ebeden."²⁶⁰

Bu beytin meşreb-i ehl-i tahkîk üzere ve her şeyin nefsül-emrde hâlik olduğuna göre bir lâtif manası dahi vardır. O mana "Ve hestîhâ-yı mâ" "mâ ademhâyîm" üzere matuf olmaya, belki "Ve hestîhâ-yı mâ" müpteda ve mısra'-ı sâni ona haber ola. Pes mana böyle demek olur ki "Biz vücûd-ı hârici haysiyetinden ademler ve hâlikleriz ki bizim vücudumuz hakikaten vücut değildir ve bizim zevât-ı hakîkî ve a'yân-ı sâbitemizsin, vücûd-ı mutlak-ı fânî-nümâsın, eğerçi a'yân mertebe-i ilmde mütemeyyize olduğu itibar ile bizim hestî-i hakîkîmizsin, vücûd-ı mutlaksın demek kabil olur.

"Kânellâhu ve lem yekun ma'ahu şey'un"²⁶¹ hadisini, Cüneyd kuddise sırruhu'l-azîz hazretleri istima eylediklerinde bu mertebeye işaret edip "el-Ân ke-mâ-kâne"²⁶² buyurdular.

Rubai:

Hestî ki der-û zuhûr-ı âyât-ı Hakkest
Der-dîde-i ehl-i keşf mir'ât-ı Hakkest

Pes zâhir-i û mubîn ki ma'rûz-ı fenâst
Der-bâtın-ı û niger ki ân zât-ı Hakkest²⁶³

Ey ihvân-ı be-sefâ iş ve hakikat böyle olduysa cümleten Hazret-i Pîr efen-
dimizle niyaza başlayalım:

Lezzet-i hestî numûdî nîst-râ
Âşık-ı hod kerde bûdî nîst-râ (1: 606)

“İlâhî, sen şol kâdir-i mutlaksın ki yokluğa varlık lezzeti gösterdin.”

Yani ademe vücut tu'mun izâka kıldın. “Nîst”ten murat, burada adem-i
izâfî olan a'yân-ı sâbitedir ki hâric-i âleme izafetle râyiha-yi vücûdu istişmam
eylememişlerdi.

“Ademi kendine âşık eylemiştin ezel-i âzâlda.”

Bunda ademden murat, enbiya ve evliyanın ve uşşâk-ı ilâhî olan asfiyânın
ayn-ı sâbiteleridir ki dahi vücûd-ı hâricî rayihasını istişmam eylemezden evvel
Hudâ-yı ta'âlâ bunları ezel-i âzâlda kendiyeye âşık eylemişti.

Lezzet-i in'âm-ı hod-râ vâ-megîr
Nukl u bâde câm-ı hod-râ vâ-megîr (1: 607)

“İlâhî, kendi ezelî olan inam u ihsanın lezzetini bizden geri tutma, yani
dirîğ etme, kendi camını ve badeni ve nuklünü, yani aşka müteallik olan lezzât
ve tecelliyâtı bizden dirîğ etme.”

Ver bigîrî kîst cust u cû kuned
Nakş bâ-nakkâş çun nîrû kuned (1: 608)

“İlâhî, bu füyûzâtı eğer dirîğ tutasın, kim cüst ü cû eyler? Fi'l-mesel nakş
nakkaşla nice zor ve mukabele eyler?”

Yani sen ki feyiz ve imdadını imsak edesin, bir kimse onu talip olamaz ve
mücerret suver [797] ü nukûş menzilesinde olan mahlûkatı sen niçin böyle
işlersin diye senin fiiline muaraza ve mukabele kılamaz.

Menger ender mâ mekun der-mâ nazar
Ender ikrâm u sehâ-yı hod niger (1: 609)

“Hudâvendâ, bize bakma, bize nazar eyleme; kendi ikram ve sehâna nazar
eyle.”

Mâ nebûdîm u tekâzâ mâ nebûd
Lutf-ı tû nâ-gufte-i mâ mîşunûd (1: 610)

“İlâhî, biz yok idik ve bizim tekazamız dahi yok idi. Senin lutf-ı kadîmin bizim lisân-ı zâhirimiz ile söylenmemiş sırrımızın tekazasını iştirir idi ve münacatımızı bilirdi.”

Nakş bâşed pîş-i nakkâş u kalem
Âciz u beste çu kûdek der şikem (1: 611)

“Hudâyâ, nakş nakkaş ve kalemin önünde âciz ve mukayyet olur, batn-ı mâderde kûdek âciz olduğu gibi.”

Pîş-i kudret halk cumle bârgeh
Âcizân çun pîş-i sûzen kârgheh (1: 612)

“Meselâ kudret-i ilâhiyyenin önünde cümle-i bârgâh-ı âlemin halkı sûzen önünde kârgheh gibi âcizlerdir.”

“Kârgheh” Türkîce “gergef” dedikleridir.

Gâh nakşêş dîv u geh âdem kuned
Gâh nakşêş şâdi vu geh gam kuned (1: 613)

“O nakkâş-ı hakîkî, insanın vücudu kârgâhında gâh adem nakşını ve gâh şeytan nakşını eyler.”

Yani gâhî sıfat-ı insâniyye ile muttasıf ve gâhî sıfat-ı şeytâniye ile muttasıf kılar.

“Gâhî onda şâdîlik nakşını ve gâhî gam nakşını peydâ eyler.”

Dest nî tâ dest-cunbâned be-def
Nutm nî tâ dem-zened der-darr u nef(1: 614)

“Efrâd-ı mevcûdâtтан bir ferdin eli yoktur ki ta kendide Hudâ-yı ta’âlânın mevcûd kıldığı nakşın def’ine elini tahrik eyleye ve kezalik her birinin nutku yoktur, ta zarar ve menfaat cihetinden dem vura.”

Yani kendiyeye zarar gelse veya ondan menfaat dîr olsa niçin bu zararı getir-din ve o menfaati benden izale edip yitirdin diye söz söyleye. Hakikatte bir ehad böyle demeye kadir ve müstahik olmaz. Nitekim “Lâ yus’elu ammâ-yef’alu ve hum yus’elûne”²⁶⁴ bu mazmuna delâlet eyler.

Tû zi-Kur’ân bâz hân tefsîr-i beyt
Guft İzed mâ rameyte iz rameyt (1: 615)

Ger biperrânîm [798] tîrân ne zi-mâst
Mâ kemân u tîr-endâzeş Hudâst (1: 616)

Sûre-i Enfâl'de olan ayetten muktebestir: "Ve mâ rameyte iz rameyte velâkinnallâhe remâ"²⁶⁵ Vaktaki Hazret-i Peygamber aleyhisselâm bekâ-billâh hâliyle muttasıf ve mütehallik oldularsa, Cenâb-ı İzzet fi'l-i "remâ"yı "İz rameyte"²⁶⁶ demekle ona ispat edip "Ve mâ rameyte"²⁶⁷ demekle ondan nefiy edip "Velâkinnallâhe remâ"²⁶⁸ kavliyle zât-ı bî-çûnuna isnat etmesi mertebe-i cem'de makâm-ı tafsîle işarettir. Pes râmî hakikatte Hak'tır ve Hazret-i Nebî aleyhisselâm ona âlettir. Bu makama meşayih kurb-ı ferâiz tabir ederler. Pes bu ebyât-ı şerîfeyi müritler lisanından cemî'-i eşyânın ve salik olanların inde satveti irâdeti'z-zâtiye ve't-tasarrufu'l-ilâhiye izmihlâl ve telâşisine ve inkihâr ve tefânîsine işaret buyurlar ve yine bekâ-yı hakla ve irâdet-i vücûd-ı mutlaka ile kâr-kunende olduklarını iş'ar ederler, yani mertebe-i kurb-ı ferâizde cemî'-i efâl Hakk'ın olduğuna şahit: "Kur'ân-ı azîmden sen bu beytin tefsirini oku ki İzed ta'âlâ: "Ve mâ rameyte iz rameyte"²⁶⁹ buyurdu resulü hakkında." Pes Hazret-i Resûl'ün bu mertebesine varis olan evliya dahi dest-i Hakk'a alet olup onlardan zuhur eyleyen kâr Hazret-i Perverdigâr'dan olur. Nitekim beyt-i sâni bu manayı tefsir kılar: "Eğer biz sihâm-ı akvâl ü efâli kavs-ı vücûdumuzdan remy eylesek filhakika o bizden değildir, zira biz dest-i tasarruf-ı Hak'ta keman gibiyiz ve bu kemanın tîr-endâzı Huda'dır" ki mertebe-i kurb-ı ferâizde kul, Hakk'a alet olur. Pes bu kelimât-ı tayyibeden cebir şaibesi tevehhüm olunup onu def için birkaç beyit buyurlar.

Mesnevî:

În ne cebr în ma'ni-i cebbârîst
Zikr-i cebbârî berây-ı zârîst (1: 617)

Zeynu'l-Arab der ki "cebbâr" ebniye-i mübâlâgadandır; manası: ibâdını emirden ve nehyiden dilediği şeyin üzerine kahır edicidir. Ve kâle's-şurrâhu: "Huvellezî yahmilu'l-halka alâ-mâ erâde sudûrehu anhum alâ sebîli'l-icbâri."²⁷⁰ Yine Zeynu'l-Arab bazı şurrâhtan nakildir ki onlar dediler ki cebbâr o Allah'tır ki halkı alâ-sebîli'l-icbâr haml eyler ahlâk [799] ve erzaktan ve a'mâl ve eclini. Ve bunlar emsali ahvalden dilediği şeylerin üzerine ki onlardan sudurunu murat eyledi. Ma'nâ-yı beyt: "Yani bu zikrolunan esrar u güftâr tekâlîf-i şer'iyyenin iskatından ötürü olan cebr-i mezmûm değildir. Belki bu, Hakk'ın cebbâr isminin manasıdır ki tekâlîf-i şer'iyyenin münasibi olan ihtiyâr-ı cüz'iyeyi bu selb etmez." Belki ayn-ı ihtiyârda o cebbârın fâil-i muhtâr ve mukallibü'l-kulûb ve'l-ebşâr olmasını iş'ar eyler. Pes o Allah'ın cebbârlığının zikri ona tazarru ve

zârlık içindir ki hemîşe onu fâil-i muhtâr bilir. “Allâhumme yâ mukallibe'l-kulûbi ve'l-ebîsârî sebbit kulûbenâ alâ dînike yâ Allâhu”²⁷¹ diyessin azizim.

Mesnevî:

Zârî-i mâ şud delîl-i ıztırâr
Haclet-i mâ şud delîl-i ihtiyâr (1: 618)

“Bizim zârlılığımıza ıztırarımız delil oldu ki figan ve zârlık elbette ıztırârî olur ve bizim bir kârdan hacâletimiz o kârı ihtiyarımızla irtikâb eylediğimize delil oldu.”

Zira Cenâb-ı Hak hilkatten bilâ-ihtiyâr ma'a'l-ıztırâr olan kârı tayîb ü tagyir etmezler. Pes kaçan bir kimseden bir kâr-ı ma'yûb ve nâ-ma'kûl zuhura gelse, onlardan şerm-sâr olması delîl-i ihtiyârdır, zira bilâ-ihtiyâr olan kâr indallâh ve inde'n-nâs mazurdur, ma'yûb değildir.

Mesnevî:

Ger nebûdî ihtiyâr în şerm çîst
Vîn-dirîg u haclet u âzerm çîst (1: 619)

“Eğer bizim ihtiyarımız olmayaydı, bir kâr-ı nâ-meşrû'u işledikte Hak'tan veya halktan bu şerm-sârlık nedir ve bu tahayyûf ve haclet ve haya nedir?”

Bunlar hod ihtiyara delildir, zira ihtiyarı olmayan meselâ hayvânât gibi bir kârın zuhurunda hayf yemez ve şerm-sâr olmaz.

Mesnevî:

Zecr-i ustâdân be-şâkirdân çirâst
Hâtır ez-tedbîrhâ gerdân çirâst (1: 620)

Hazret-i Hudâvendigâr isbât-ı ihtiyâr-ı cüz'iyede bir şâhid-i âhere dahi şürû' edip buyururlar ki “Ey; ihtiyâr- cüz'î yoktur diyen, cebri eğer ihtiyar olmasa üstatlar şakirtlerini bir kâr-ı ma'yûb için niçin zecr ü men' ederlerdi. İhtiyarı [800] olmayana hod zecr ü men' yoktur ve hatırı muallem olanlar tedbirlerden döndürmek niçindir? İhtiyar olduğu içindir. Eğer ihtiyar olmayıp muztar olsa, muztarın tedbirini döndürmeye kast olur mu idi?”

Mesnevî:

Ger tu gûyî gâfilest ez-cebr-i û
Mâh-ı Hak pinhân şudest der-ebr-i û (1: 621)

Bu beyit muteriz tarafından olan sual olur ki “İn ne cebr İn ma’ni-i cebbârîst” beytinden lâzım gelir, zira bu kelâmdan münfehîm olan ve cemî’-i meşâyih’in ve ehl-i sünnet ve’l-cemâ’atin kelimâtından zuhura gelen budur ki cebir iki kısımdır: Biri cebr-i mezmûmdur ki selb-i ihtiyâr edip abd cemâd menzilesindedir deyip hayır ve şer ondan ne sudur eyleirse Huda’nındır diyen tâ’ife-i mücbirenin cebridir ve bir kısmı dahi cebr-i memdûhtur ki selb-i ihtiyâr eylemez ve abd cemâd menzilesindedir diye söylemez. Belki manen cebbâriyeti müş’ir olur ve es-râr-ı kazâ ve kaderden haber verir ve cemî’-i enbiyâ ve evliyâ ve ulemânın mezhebi olan cebr-i evsatttır ki bu cebirle muttasif olmayan Mecûsî ve Seneviye gibidir.

Beyit:

Her ân kes-râ ki mezheb-i gayr-ı cebrest
Nebî fermûd kû mânend-i gebrest⁷⁷

Dedikleri bu cebr-i memdûha işaretir ki sırr-ı cebbâriyyet-i Hak’tır. Pes Hazret-i Hudâvendigâr bu iki cebrin mabeynini fark eylemeyen muteriz canibinden bir sual irat edip buyururlar ki “Eğer sen ey muteriz olan kimse, gafildir cebr-i memdûhtan o zikrolunan müritler taifesi dersin, mâh-ı cebbâriyyet ve saltanat-ı hak onların ebr-i vücûdunda pinhân ve mestûr olmuştur ve bunların bu kelimâtı ehl-i cebr mezmum olduklarından zuhura gelmiştir diye itikat eylesin.”

Mesnevî:

Hest İn-râ hoş cevâb er bişnevî
Bugzerî ez-kufr u der-dîn bigrevî (1: 622)

“Bu itiraza bir latif ve makul cevap vardır. Eğer onu istima edersen, küfür ve inkârdan geçersin ve dine tasdik edersin.”

O cevap budur ki birkaç ebyât ile tembih buyururlar.

Mesnevî:

Hasret u zârî ki der-bîmârîst
Vakt-i bîmârî heme bîdârîst (1: 623)

“Ey muteriz, malûmdur ki hasret ve figan hasta ve şikestelik [801] vaktindedir; sıhhat ü selâmet vaktinde değildir. Ve bîmârlık vakti dükeli bîdârlıktır; gaflet ve masiyet zamanı değildir.”

Bu malûm olduysa o mürit dahi bu sözleri be-gâyet sûzlarından söylediler ve hasta-i firâk-ı yâr iken zârlık eylediler. Bu ise ihtiyârî değildir, bir emr-i

ıztırâbdır, meselâ hastanın figan ve zârısı gibi. Ve hastalığın vakti ise intibah ve Hak'tan âgâh olmak vaktidir; cürüm ve günah vakti değildir. Nitekim:

Mesnevî:

Ân zamân ki mîşevî bîmâr tû
Mîkunî ez-curm istiğfâr tû (1: 624)

“O zaman ki sen bîmâr olasın cürmünden istiğfar eylersin.”

Mesnevî:

Mînumâyed ber-tu zîştî-i guneh
Mîkunî niyyet ki bâz-âyim be-reh (1: 625)

“O şikestelik hâlinde sana günah ve hatanın zîştliği görünür; sıhhat bulursam, yola geri gelem diye niyet kıarsın.”

Mesnevî:

Ahd u peymân mîkunî ki ba'd ezîn
Cuz ki tâat nebûdem kâr-ı güzîn (1: 626)

“Ve ahd ü peymân eylersin ki bu hâletten sonra eğer selâmet bulursam, bana taattan gayrı bir kâr-ı makbûl ü güzîn olmaya.”

Mesnevî:

Pes yakîn geşt in ki bîmârî tu-râ
Mîbibahşed hûş u bîdârî tu-râ (1: 627)

“Pes yakîn ve mukarrer oldu bu ki şikestelik sana, hûş ve intibah bağışlar sana.”

Mesnevî:

Pes bidân in asl-râ ey asl-cû
Her ki-râ der-dest-i û ber-dest-i bû (1: 628)

Ve izâ kâne kezâlike “Ey asıl manayı talep eyleyen, bu kaideyi bil ki her kimin ki derdi ve inkisarı vardır, o kimse rayiha almıştır cebr-i hakîkatten ve esrâr-ı ilâhiyyeden, yoksa mecbur ve meksur olmayan ehl-i cebr ki nefislerinin dürüstlüğü hâlinde mecburuz derler, onlar rayiha alamamışlardır.”

Mesnevî:

Her ki û bîdâr-ter pür derd-ter
Her ki û âgâh-ter ruh zerd-ter (1: 629)

“Derd-i bîdârlığı ve intibâhî müstelzim olduğu gibi Hak'tan bîdâr olmak dahi bâ-derd olmayı müstelzim olur.”

Nitekim buyurlar: Her şol kimse ki Hakk'ın cemal ü celâlinden ve tasaruf u takallübünden ziyade bîdâr ve bâ-herberdir, o kimse ziyade dertlidir; her şol kimse ki onun istiğna ve kazasından [802] âgâh-terdir, yüzü ziyade asferdir.” Kemâ kâle aleyhisselâm: “Ene a'lemukum billâhi ve ene ahşâkum minallâhi.”²⁷³ Sadaka Resûlullâhi. Âmennâ ve saddaknâ.

Cenâb-ı Hakk'ı zât-ı risâlet-penâhından ziyade kimse a'lem değildir ve Cenâb-ı Peygamberleri nûr-ı ilâhîden halk olunmuş bir nûr-ı zât-ı ilâhî olduğunuz hâlde zât-ı sa'âdetinizden ziyade kimsede Cenâb-ı Peygamberleri gibi haşyet yoktur. Hâşâ sümme hâşâ teşbih olamaz. Meselâ daima huzûr-ı pâdişâhîde bulunan mukarribînin zât-ı şâhâneye olan ilim ve malûmâtı gibi başka bir kimsenin olamaz. Sultandan olan havf u haşyeti dahi başka kimsede o derecede yoktur, çünkü her an ve zaman padişahın kuvvet ü kudret-i saltanatını müşahede ediyor azimim.

Mesnevî:

Ger zi-cebreş âgehî zâriyet gû
Bîniş-i zencîr-i cebbâriyet gû (1: 630)

“Eğer o Allah'ın cebrinden yani irâdet-i külliyesinden ve keyfe mâ-yeşâu tasarruf u taklîbinden âgâh isen tazarru ve zârı eylemekliğin kanı ki cebr ü tasaruf-ı Hakk'ı müşahede kılan kimsenin tazarru ve zârı eylemek şanındandır.” Nitekim Enes hazretleri, Hazret-i Risâlet-penâhî'den rivayet ederler ki o hazret ekser-i zamânında tazarru birle “Yâ mukallibe'l-kulûbi ve'l-ebşâri sebbit kulûbenâ alâ dînike yâ Allâhu” kavlini iksâr ederlerdi. “Fe-kultu yâ nebiyallâhi âmennâ bike ve bimâ ci'te bihi fe-hel tehâfu aleynâ? Kâle ne'am, inne'l-kulûbe beyne isbi'ayni min asâbi'i'r-rahmâni yukallibuhâ keyfe yeşâu.”²⁷⁴ Eğer cebbârlık zincirine kendini beste görürsen, cebbârlık zincirinin görüşü kanı ki Hakk'ın cebbâriyet ve kâhhâriyetini gören ve kabza-i kudretinde mecbur ve meksur olan kimsenin alâmeti vardır ki buyurlar.

Mesnevî:

Beste der-zencîr çun şâdî kuned
Key esîr-i habs âzâdî kuned (1: 631)

“Zincirde bağlı olan nice şâdîlik eyler ve kaçan esîr-i habs âzâdelik eyler.”

Yani beste-i zincîr-i cebbâr olan kullar, hergiz nefsâniyetleri ve hevaları ci-
hetinden şâdîlik etmezler ve esîr-i habs-i irâdet-i Hak olanlar, âzâdeler gibi âsûde
ve fârigü'l-bâl [803] olmazlar. Belki bendeleri gibi efkende ve derdmend olurlar.
Misâl-i âher dahi budur ki:

Mesnevî:

Ver tu mîbînî ki pâyet besteend
Ber-tu serhengân-ı şeh binşisteend (1: 632)

“Meselâ eğer sen kendini görsen, ayağını bağlamışlardır ve senin üzerine
padişahın çavuşları oturmuşlardır.”

Mesnevî:

Pes tu serhengî mekun bâ-âcizân
Zân ki nebved tab' u hûy-ı âcizân (1: 633)

Fe-izâ kâne kezâlike “Kaçan sende bu hâlet ve bu vakia muhakkak olduysa,
sen âciz olan mahlûkat üzere serhenglik eyleme, zira ki âcizlerin tab'ı ve huyu o
serhenglik eylemek ve emr ü nehy kılmak değildir.”

Bu mahalde müfîd ve muhtasar netice budur ki bir kimse kendiyi beste-i
zincîr-i cebbâr görsen ve onu her hâlde kendinde gören ve hulku dahi bu hâlet üzere
bulan, âciz olan halka hükûmet eylemekten kalır ve onlara ta'n u melâmet eyle-
mekten ve musallat olmaktan berî olur. Onun için cebbâriyet-i Hakk'ı müşahede
eyleyen urefâda bu güne sıfatlar bulunmaz. Meğer ki emr-i Hak'la ola veyahut
rızâ-yı Hak için ola azizim.

Mesnevî:

Çun tu cebr-i û nemîbînî megû
Ver hemî bînî nişân-ı dîd gû (1: 634)

“Çün kim sen kendi nefsinde o Huda'nın cebir ve ikrâhını görmezsin, deme
ki ben mecbur ve mükrehim ve eğer onun cebrini kendinde gördünse görmenin
nişanı kanı? Cebr ü ikrâh-ı Hakk'ı görmenin nişanı, şâd ü handân olmamak ve
nâle ve figan kılmaktır.”

Mesnevî:

Der-her ân kârî ki meyestet bidân
Kudret-i hod-râ hemî bînî ayân (1: 635)

“Umûr-ı dünyeviyyeden her o bir işte ki senin o işe meyil ve arzun vardır, o işte kendi kudretini ayan görürsün, Hudâ-yı ta'âlâdandır demezsin. Belki ben ettim diye tefahür eylesin.”

Yani sen ki hazz-ı nefis ve meyl-i kalble bir kârı işleyesin, onda muhtarsın, mecbur değilsin ve onda kudret ü irâdetini ayan görürsün.

Mesnevî:

Der-her ân kârî ki meylet nîst hâst (804)
Ender ân cebrî şudî kîn ez-Hudâst (1: 636)

“Ve şol kâra ki meylin yoktur ve talebin dahi yoktur, onda cebrî olursun ki bu Huda'dandır.”

Yani kâr-ı dînde ve ahirete müteallik olan amellere meyl-i nefsin olmadığından bu kârlarda cebrî olursun ve dersin ki Hak ta'âlâ bu kârı işletmez ve ben bu kârda cebrî olurum dersin ve dersin ki mecburum. Hâlbuki bu nefsin o kârlardan nefretidir, yoksa cebr-i Hak değildir.

Mesnevî:

Enbiyâ der-kâr-ı dünyâ cebrîned
Kâfirân der-kâr-ı ukbâ cebrîned (1: 637)

“Enbiyâ aleyhime's-selâm dünya işinde cebrîlerdir, yani dünyaya talip ve ragıp değillerdir. Kâfirler ahiret işinde cebrîlerdir, yani ahirete talip ve mail değillerdir.”

Mesnevî:

Enbiyâ-râ kâr-ı ukbâ ihtiyâr
Câhilân-râ kâr-ı dünyâ ihtiyâr (1: 638)

“Enbiyaya ahiret işi ihtiyârîdir, zira dünyadan nefret etmişlerdir. Cahillere kâr-ı dünyâ ihtiyar ve makbuldür.”

Pes her kimse ki onun kalbinde muhabbet-i dünyâ muhabbet-i ukbâdan ziyade ola, o kimse cahilân zümresindedir azizim.

Mesnevî:

Z'ân ki her murgî be sûy-ı cins-i hîş
Mî pered û der pes u cân pîş pîş (1: 639)

“Zira ki her murg kendi cinsi canibine uçar. O murg-i ten arda ve ruh ileri ileri uçar.”

Yani ten ruha tabidir; ruh, tene tabi değildir. Pes herkesin ruhu ne cinsten ise o canibe gider, teni dahi ona tebaiyet eder.

Mesnevî:

Kâfirân çun cins-i siccîn âmedend
Sicn-i dünyâ-râ hoş-âyîn âmedend (1: 640)

Enbiyâ çun cins-i illiyyîn budend
Sûy-ı illiyyîn-i cân u dil şudend (1: 641)

“Kullu şey’in yerci‘u ilâ aslihi”²⁷⁵ fehvasınca herkes aslı canibine âhirü’l-emr rücu eyler. Çün kim kâfirler sicn-i cinsinden geldiler, bu ecilden dünya zindanına hoş-âyîn geldiler ve enbiyâ-yı izâm aleyhime’s-selâm çün kim cins-i illiyyîn oldular; ve li-hâzâ can u dil illiyyîn canibine gittiler.

Siccîn ber-vezn-i fi”il yedi kat yerin altında mevzi’-i kitâb-ı füccârdır demişler. Kemâ kâle Allâhu ta’âlâ “Kellâ inne kitâbe’l-fuccâri le-fi siccînin. Ve mâ edrâke [805] mâ siccînun. Kitâbun merkûmun.”²⁷⁶ Ey; kitâbun mestûrun câmi’un li-a’mâli’l-fecereti mine’s-sakaleyni. Ve “illiyyîn” “fi’lil” vezninde olan “alâ” dan menkuldur. Sulehâ-yı sakaleynin hayratının divanıdır veya semâ-yı sâbi’ada ebrârın defter-i a’mâlinın makamının ismidir. Kemâ kâle Allâhu ta’âlâ: “Kellâ inne kitâbe’l-ebârî le-fi illiyyîne. Ve mâ edrâke mâ illiyyûne. Kitâbun merkûmun. Yeşheduhu’l-mukarrebûne.”²⁷⁷

İşte azizim bu sözler ve kelâmlar ve esrarlar nihayet tutmaz. Biz gelelim kendi bahsimize. İşte yine dünya çıktı önümüze Kemah boğazının Çardaklı boğazı gibi cild-i sâliste 515. sayfada tafsilen arz u beyan olunduğu üzere Çardaklı boğazından geçer iken önlerine kuttâ’-ı tarîk olan haramîlerin zuhuruyla bu Kemahlı adamların kâmilin elbise ve akçelerini alıp bunları yol üzerinde çırılçıplak bıraktıkları o diğerk bir arkadaşları ki yalnız İstanbul’da geşt ü güzâr edip asla bir ticaret ve bir akçe kazanmaya meyl ü muhabet etmeyip öylece bir parasız bunlar ile beraber avdet eden adama bu haramiler asla tasallut etmemişler, zira ki ne üzerinde elbisesi vardır ve ne de kemerinde akçesi vardır. “el-Muflisu fi emânillâhi” fehvasınca emân-ı ilâhîde mahfuzdur. Sonra bu müflis adam, arkadaşlarına demiş ki “A biçareler, ben sizin kadar ticaret etmenin, para kazanmanın yolunu bilmez mi idim? Pekalâ bilirdim, lâkin bu Çardaklı Boğazı’ndan geçer iken bu akçeleri haramîlere tamamen teslim edeceğimi ve onlar için müddet-i medîde bin türlü zahmet ü meşakkat ile akçe kazanıp o heriflere vereceğimi bildiğim için o yola gitmeyip yalnız Cenâb-ı Hakk’ın halk ettiği memleketlerini ve onda olan acaip ve garayip mahlûkatını seyr ü temaşa ile neşeyab oldum demiş.

Evet pek doğru bilip pek güzel söylemiş azizim. İşte biz de aynı tıpkı bunlar gibiyiz, çünkü dünyadan büyük, yani hubb-ı dünyâdan ziyade düşman ve haramî ve sârik yoktur. Bu zâhir hırsızları insanın zâhir elbise ve akçesini alır, ammâ bâtın hırsızları manevî olan zî-kıymet baha takdir olunmaz, sermayemiz olan iman ve âmâl ve sair sanatımızı alır da ber ü beyabanda, [806] çöllerde yolunu şaşırmış dünya mecnunu gibi uryan biryân bırakır. Artık işin yok ise yan yan bu hüsrana ve bu dalâlet-i ebediyyeye mevlânâ.

İşte azizim, dünyanın malı mârdır, yılandır, sokar seni ve zehriyle helâk eder. Nitekim Hazret-i Mevlânâ kuddise sırruhu'l-azîz efendimiz buyururlar:

Mesnevî [Rusûhî, c.3, s. 71-72:

Mâl mâr âmed ki der vey rûy-i zehrhâst
Vân kabûl u secde-i halk ejdehâst (3: 782)

Mal, manen mâr geldi ki onda manevî zehirler vardır. Çok kimseler mal ve rızıktan firavun olmuş ve lisân-ı hâl ile “Ene rabbukumu'l-a'lâ”²⁷⁸ davası kılmıştır. Ve o kabul ve ta'zîm-i halk ki ondan murat, ya mansıb-ı suverî veya hut mansıb-ı ma'nevîdir ki emval ve erzaka nispetle ejderhadır ve bu hususta delil, hadîs-i nebiyy-i müctebâdır ki “el-Mâlu hayyetun ve'l-câhu adarru minhâ”²⁷⁹dir. Ve bu mansıb-ı ma'nevîden ve iltifât u ta'zîm-i suverîden çok kimsenin nefsi firavun olup ve kendilerini Cüneyd ve Mansur'dan alâ bilip “Ene'l-hakku ve leyse fî cubbetî sivallâhî”²⁸⁰ lafın vurmuşlardır.

Nitekim Şeyh Attâr hazretleri bir şeyhten hikâye edip buyururlar ki Horasan semtinde bir şeyh-i âlim ü fâzıl var idi. Efâdıl-ı dehr ve allâme-i asr olanlar onun fazl ü takvasını görüp ona bende ve mürit olmuşlar idi. Bir gün bunun ehîbbâsından bir mün'im kimse, cemî'-i hulefâsıyla ma'an o şeyhi kendi hanesine ziyafet için davet eyledi. Şeyh dahi cemî'-i hulefâsını cem' edip o muhibbinin hanesi canibine gider iken böyle cümle hulefası efâdıl-sîret ve allâme-sûret onun kimi önünde ve kimi rikâbında seyr eder iken şeyh-i magrûra bu hâtıra hutûr eyleyip dedi ki “Aceptir ki biz kendimizi gâh gâh Cüneyd ve Mansur'a tanzir eyleyiz ve hem ricâl ve nahnu ricâl diye söyleriz. Onlar için hod meşhurdur ki bu kadar fuzalâ-yı dehr ve ulemâ-yı asr huveyda olmamış ve tebaiyet kılmamıştır. Eğer onlar zamanımızda olsalardı, mürit olalar idi ve bu hulefamız gibi rikâbımızda gittikleri için iftihar kılalardı.” Meğer şeyhin önünce bir har gider imiş. İttifak o hînde muhkem yel vurmuş ve kavara çalmış. Şeyh hemân dem atından yıkılmış ve bî-hûş [807] olmuş. Hulefa ve ehîbba onun başına üşüp hay aziz hazretlerine sekr ve istiğrak galebe eyledi deyip yüzüne gülâblar saçıp bir zamandan sonra akli başına gelmiş ve kendi efkâr-ı fâsidesi için vâfir gülmüş ve hidâyet-i Hakk'a yetişip küstahlığına muterif olmuş ve ucb u gururundan tövbe

kılmış. Pes hulefası, bu satvet-i ayşın sırrından ve badehu bu tövbe ve istiğfarın aslından istifsar eylemişler. Bunlara cevabı bu olmuş ki “Ey kardeşler, ben bu tazim ve cemiyet vasıtasıyla mu’cib ve mağrur olmuşum ve kendimi merdân-ı Hudâ ve ehl-i fenâya tanzîr edip ve hata ve hatîr yoluna gidip küstahlık kılmışım ve bu kibir ve enaniyet efkârına dalıp giderken nâgâh bu eşek yel eyledi, güya bana dübüriyle söyledi ki “Ey nehc-i insâftan dür ve bâd-ı kibr ü hevâ ile mağrur, kendini mücerret zu’ m u pindârla merdân-ı Hudâ’ya hemser kılan kimselerin cevabı, kûn-ı hardan olur ve bu gûne zu’ m u pindarın sahibi, Hak canibinden ona ceza hemen sedâ-yı dübür-i himârı istima eylemek olur!” ve kelâm-ı ilâhî işaretinden ve ilhâm-ı rabbânî beşaretinden hâsıl olup ondan yıkılıp bî-hûş olmuşum. Pes sahve geldikte o ucb u gururdan tövbe edip sû-i hâlîme itiraf kılmışam.” Pes bunları bu kere fena yoluna irşat edip dedi ki “Ey kardeşler, “el-Mâlu hayyetun ve’l-câhu adarru minhâ”²⁸¹ hadisinin manasına el-ân vâkıf oldum ve bu riyasetin ve mansıb-ı meşîhatin mertebe-i madarratı vardır, şimdi bildim ve meşâyih-ı muhakkikînin “Âhiru mâ yahrucu min kulûbi’s-siddîkîne hubbu riyâsetihî”²⁸² dedikleri kelâmın mertebesini bi-hamdillâh buldum” deyip onları dahi o rûsûm-ı sûretten geçirdi ve mahv u fena şarabını ruhlarına içirdi. O kabul ü ta’zîm-i halk için olan ilm ü ameli terk kıldılar ve sefa ve vefa mertebesini buldular. “Yesserallâhu lenâ hâzihi’s-safvete ve’t-tahârete.”²⁸³]

Azizim, sad hezâr sad hezâr hamd ü senalar olsun ki vâris-i ekmel-i nebevî olan Sultân-ı Ulemâ-billâh Mustafa Fehmi el-Erzincanî kuddise sırruhu’l-azîz efendimizin meşreb ü ahlâk-ı hamîde-i ber-güzîde-i gavsıyyeleri bu gibi ziyafet ve da’vet-i ihvân u ehibbâya ne veçhile [808] giderler ve ne veçhile muamelede bulunurlar, cild-i evvelde ve münasebet geldikçe her ciltte arz u beyan olunmuştur azizim.

Ey ihvân-ı bâ-sefâ, kendi nefsi habîsîmi bırakıp nazarlarınıza güya pend ü nasihat ve vasiyet ediyorum gibi ve şeyh-i magrûr gibi hikâyelerle olmaya ki bu yüz­süz asi Aşçı Dede’ye de gurur ve ucb teşrifine sebep ola. Eğer olursa, Hazret-i Pîr efendimiz bak ne buyururlar Aşçı Dedeleri hakkında:

Mesnevî [Rusûhî, c.3, s. 72-73:

Ey seg-i gergîn zişt ez-hırs u cûş
Püstîn-i şîr-râ ber-hod mepûş (3: 788)

“Ey mal u câha hırs u cûşundan zişt olan uyuz köpek, arslan libasını kendine giyme!”

Yani ey bâtını seg-i gergîn gibi olan zişt mürâi ve müddei, merdân-ı Hudâ şeklini ve şîr-i tarîkat libasını kendine karîb-i nâs için pûşîde kılma.

Mesnevî:

Gurre-i şîret be-hvâhed imtihâm
Nakş-ı şîr u ân ki ahlâk-ı segân (3: 789)

Zira seni şîrin guresi, yani şîr-i Hudâ olanların satvet ü salâbetle şîrâne ve dilîrâne kelâm söylemesi ve mâ-fi'z-zamîri izhar eylemesi seni imtihan eylemek ister ki sen şîrlere gibi anırmayıp ve şîrlere gibi sît ü seda edemeyip kelbiyyetin zuhura gelir. Ve eğer taklîden onların sît ü sedasına teşbih kast eylesen yine ehl-i dile köpeklîğin malûm olur. Nakş-ı şîr ve ondan sonra ahlâk-ı segân ednâ irfanı olana bu tezevir ü telbîs ayandır ki sahih şîr olanlarda kelp ahlâkı olmaz ve ahlâk-ı segânla mütehallik olanın hâne-i kalbine ulûm-ı dîn ve ahlâk-ı ezvâk-ı ehl-i yakîn duhul kılmaz. Nitekim hadîs-i nebevîyyenin ma'nâ-yı bâtinîsi bu hususa delâlet eyer: Kâle aleyhissalâtu ve's-selâm: "Lâ tedhulu'l-melâ'iketü beyten fîhi kelbun ev sûretü temâsîle."²⁸⁴ Revâhû İbn Mâce an Câbir. Ve kâle sâhib el-Gülşen işâreten ilâ hâzihi'l-hadîsi:

Beyit:

Ulûm-ı dîn zi-ahlâk-ı firiştet
Nebâşed der-dilî kû seg-şiristet²⁸⁵

Tefsîru "Ve-le-ta'rifennehum fî lahni'l-kavli."²⁸⁶ Bu ayet, sûre-i Muhammed'dedir. "Em hasibellezîne fî kulûbihim maradun."²⁸⁷ Belki zanneylediler şol münafıklar ki kalplerinde maraz vardır. "En len yuhricallâhu"²⁸⁸ Tahkik Allah [809] ta'âlâ ibraz eylemeye resulüne ve müminlere "Adgânehum"²⁸⁹ Bunların hıkn u haset ve buğz u adâvetlerini "Ve lev neşâ'u le-ereynâkehum"²⁹⁰ Eğer biz diler isek, sana bunları gösteririz ya Muhammed, aynıyla bunları görürsün "Fe-le-a'reftehum bi-sîmâhum."²⁹¹ Pes sen bildin bunları nifaklarına delâlet eden sîmâ-yı âlâmetleri sebebiyle "Ve-le-ta'rifennehum fî lahni'l-kavli."²⁹² Elbette sen bilirsin ya Muhammed bunları fehvâ-yı akvâlden ve üslûb-ı kelâmlarından ve lahn-ı ta'rîzden ve savb-ı savâbdan udûl eylediklerinden "Vallâhu ya'lemu

a'mâlekum."²⁹¹ Ve Allah ta'âlâ bilir, sizin kasd u niyetinize göre ceza verir. Âmennâ ve saddaknâ azizim.]

Ey yüz­süz asi Aşçı Dede, Hazret-i Pîr efendimizin bu nutk-ı sa'âdetlerinden aşk u şevk ve muhabbet-i erenler ile mâlâmâl pür-nûr-ı zevk ü sefâ-yı şems olan gönlünüze gubâr-ı yâr u agyâr-veş toz toprak konmasın. Zira ki kelb üç cinstir: Biri âdî mahalle köpekleri, biri de av kelb-i mu'allemi, bir cins-i a'lâsı da eh-lullâh kapılarının bekçisi ve yâr u agyârı tanıyıp bilip ona göre havlayan ve ısırın ve kuyruk oynatıp önlerinde raks u sema ile takla kılan kıtmîrlerdir. Nazarın bunların hangisindensin dedem? Ey aziz, hangisinden olduğumu bilemem; fakat şu kadar bilirim ki o mahalle çıkalkı ve nakl-i hâne edeli çok zaman oldu. Şimdiki mahallemiz ve vatanımız Erzincan'dır. Hatta "Nerelisiniz?" diye sual edenlere "Erzincanlıyım" der idim. O mahalle-i mes'ûd u mebrûk olan Erzincan'ın mutasarrıf-ı ma'nevîyesi Hazret-i Şeyh-i Âzam Mustafa Fehmi Efendi hazretleri idi. Onun kapısına gittim. O zât-ı âlî-kadrin av merakı yok idi ki hânkâh-ı kudsiyelerinde muallim av kelbi bulunsun. Müşarünileyh hazretlerinin merakları ve memuriyetleri, sürüden taşrada kalmış ve kurt korkusuyla bir sığınacak melce' ve penâh arayan koyunları Hazret-i Musa aleyhisselâm gibi sabahdan akşama kadar arkasından koşup âhirül-emr derdest ederek bin türlü iltifat ile [810] arkasını sıvayarak Hazret-i Pîr Mehmed Vehbi Hayyat kuddisi sırruhu'l-azîz efendimizin agnâm sürülerine ilsak ve ilhak etmeye memur buyurulmuşlar idi. Binaenaleyh bu yüz­süz asi Aşçı Dedeleri de bu agnâmın çobanlığıyla onların ta'âm-ı ma'nevîyelerininin tabhına memur buyurulmuşlar idi. Ezeli atıyye-i ilâhî olarak bahş ü ihsan buyurulmuş olan aşk sayesinde kendilerininin âşıkı olduğumu bir meclis-i âlîde "Ruznamçeci efendi her bir kusuruyla kabul olunmuş bizim âşıkımızdır" fermanlarını ihvân-ı bâ-sefâ müjde ve tebşir eylemişler idi. Bu yüz­süz asi Aşçı Dedeleri de mukabeleten milyon milyon arz-ı teşekkürler ile hem âşık-ı sâdıkı ve hem kıtmîr-i bâb-ı sa'âdeti olduğumu ilân etmiş idim, mevlânâ sultanım hû.

İşte azizim, risalemizin evvelinde âşık-ı Hazret-i Fehmi olduğumu ve ahirinde dahi âşık-ı Sultân Fehmi olduğumu neşr ü ilân ettim. "Evveli aşk, ahiri aşk, zâhiri bâtını aşk, ezeli aşk, ebedi aşk, baki aşk, cümle mevcûdât aşk sultanım aşk." Aşk olsun sana ruznamçeci eskisi Sultân-ı Ulemâ-billâh Aşçı Dedesi, bâb-ı sa'âdet kıtmîri, şefâ'at-ı uzmâ naili Mehmed Ali evlâdı, İbrahim Halil berekâtı, Behiye-i behîce vâlidesinden mevhub-min-indillâh olan aşk u muhabbet-i eze-liyyesiyle âlem-i şehâdete gelmiş Kandillili temennasıyla huzûr-ı cânâna çıkmış. İşte geldi bağıri yanık âşık garibiniz deyip zincir-i muhabbeti atebe-i felek-mer-tebe-i gavsîyesine bağlamış İbrahim Halil ibn Mehmed Ali kuludur ki lehu'l-hamdu ve'l-minne hüsn-i hâtimeye yetiştik, yani:

Meclis tamâm geşt u be âhir resîd umr

Mâ hem çunân der evvel vaf-ı tû mândeîm

Yani “Meclis tamam oldu ve ömür ahire erişti, meclisin evvelinde eylediğimiz vâsf-ı ilâhî ile yine kaldık”, yani meclisin evvelinde “Lâ-ilâhe illallâhu”²⁹⁴ der idik, ahirinde dahi “Lâ-ilâhe illallâhu”²⁹⁵ deriz ve evvelinde “Kul huvallâhu ehadun”²⁹⁶ derdik, ahirinde yine “Kul huvallâhu ehadun”²⁹⁷ deriz ve evvelinde “İnnemallâhu [811] ilâhun vâhidun”²⁹⁸ derdik. Âhir-i ömrümüzde de yine onu deriz bi't-tamâm. Evvelinde aşk-ı Fehmi'ye boyanıp bukalemün renkte halka arz-ı ahvâl eyledik. Şu âhir-i ömrümüzde de Musa aleyhisselâmın kûyuna dalıp yek-renk olup “Allah” dedik vesselâm.

Burada risalemiz hitam buldu, bi't-tamâm sultanım, hû.

Yani bin üç yüz yirmi üç senesi Şevvâl-i şerîfin yedinci [4 Aralık 1904] pazartesi günü alessabah saat dörtte hitam keşidesi çekildi azizim. Kamer, Hut'ta idi; yani kamer-i fakîr gibi Hut burcunda idi, zira ki Kandillili olduğum cihetle balığı çok severim ki Hazret-i Yunus aleyhisselâmı kemâl-i ta'zîm ü tekrîm ile batında hıfz ettim. Nitekim Sultân-ı Ulemâ-billâh kuddise sırruhu'l-azîz efendimizin aşk u muhabbetini kalbimde hıfz ettiğim işte o aşk u muhabbet namına bu tercüme-i ahvâlimiz kaleme alınmıştır.

Üç cilt olduğu üçlere remz ü işaretir azizim. Şu kadar var ki bu yüzüz asi Aşçı Dede'nin üçleriyle yedileri kimdir, bilir misiniz? Üçlerim. Zât-ı ecell-i a'lâ celle şânuhu ile sevgili bir tanesi mahbûbu ve muhbubunun mahbûbu kurretu'l-ayneyn serasker-i şühedâ Hazret-i İmam Hüseyin'dir. Yedilerim işte bunlara ilhak olunan çehâr-yâr-ı güzîn rıdvânullâhi ta'âlâ aleyhim ecma'în hazerâtıdır, mevlânâ, hû.

Yâ rab be-ibâdât-ı Resûlu's-sakaleyn, yâ rab be-gazâ-kunende-i Bedr u Hu-neyn, isyân-ı merâ du-nîm kun der-Arasât. Nisfeş be-Hasen bahş u nisfeş be-Huseyn. El-meded el-meded yâ imâmeyn-i humâmeyn-i kâmileyn- fâzileyn-i âlimeyn-i âmileyn rıdvânullâhi ta'âlâ aleyhim ecma'în.²⁹⁹

Ey aziz, vasiyet, nasihat tamam oldu. Risalemiz de hitam buldu. Şayet hasbe'l-îcâb gayet mühim bir havâdis-i zâhirî zuhur eder ise ve risaleye derci kemâl-i ehemmiyet gösterir ise artık bu gibi havadis için zîrde açılan ilâveye derc ü tezkâr kılınacağı tabîî ve zarurîdir, yani meşhur meseldir ki “Unumuzu eledik eleğimizi astık” velâkin hasbe'l-îcâb yine [812] un elemek lâzım gelirse eleğimizi indirip unumuzu eleyip yine eleğimizi asarız. Ne zararı var mevlânâ? Yani lâzım gelen pend ü nasihati eda ettik, ammâ bu pend ü nasihatın gayet zübde ve gayetle hülâsa olarak bir iki kelimesi kalmıştır. O da budur ki Cenâb-ı Hak

basırdır, yani görür. Bu muhakkak ise onun huzurunda nasıl ve ne cesaretle masiyet işliyorsun? Hatta adam değil, odada kedi olsa taşraya kovup oda kapısını kaparsın, bu Allah görüyor ise ne büyük tarif olunmaz hayasızlık, edepsizliktir. Yok Allah görmüyor der isen, ne büyük tarif ü tavsif olunmaz küfürdür mevlânâ. Yaşasın gaflet ki bu gaflet sayesinde yaşarız ya hazret!

Hikâye:

Mürşidân-ı izâm hazerâtından bir zatın, mürîdânına olan emir ve tembihi bu imiş ki her kim ki bize intisap eder ise onun sülûku ve erbain ve çilesi yalan söylememektir. İşte sâlikânı bu yolda terbiye eder imiş. Salikin birisi mugâyir-i şer'-i şerif bir iş işleyeceği zaman evveleminde tefekkür eder imiş ki şayet şeyh efendi sual ederse ki böyle bir iş işlemiştir diye ne cevap vereceğim? Bermûcib-i mu'âhede işin doğrusunu söyleyeceğim. Bu ise asla ve kat'â mümkün değildir diyerek o masiyeti işlemeden feragat eder imiş azizim. Nitekim bu yüzüstü asi Aşçı Dede kemterleri de bu tercüme-i ahvâlimizi yazıp halka arz etmek ayn-ı hatâ ve masiyet olduğunu bilip feragat eylediğim gibi azizim.

Baki daim hû, yâ hû, yâ men hû lâ ilâhe illâ hû, mevlânâ sultanım hû. Dem-i hazret-i Mevlânâ Celâleddin-i Rûmî ve Hazret-i Pîr Mehmed Vehbi Hayyat ve Sultân-ı Ulemâ-bilâh Mustafa Fehmi kaddesallâhu ta'âlâ esrârehumu'l-azîz hû diyelim hû. Es-selâmu aleykum ve aleykumu's-selâmu ve rahmetullâhi ve berekâtuhu.

Ey azizim, risalemizin üçüncü cildinin [813] tebyizi dahi bugün hitam buldu. Bu gün bin üç yüz yirmi üç senesi Zilhiccetü's-şerifin dokuzuncu [3 Şubat 1906] cumartesi yevm-i arefedir, huccâc-ı müslimîn bugün Arafat'ta "Allâhumme lebbeyk" diye feryad ü figan ile ah ediyorlar. Asileri oralara komazlar. Onlar da bin türlü kusur ve isyanlarıyla cebel-i Arafat-ı ma'nevî olan kalplerinden Allâhu ekber, Allâhu ekber, lâ ilâhe illallâh vallâhu ekber, Allâhu ekber ve lillâhi'l-hamd deyip es-salâtu ve's-selâmu aleyke yâ habîballâh, es-salâtu ve's-selâmu aleyke yâ resûlallâh, es-salâtu ve's-selâmu aleyke yâ nebiyyallâh, es-salâtu ve's-selâmu aleyke yâ şefî'a'l-muznibîn yâ seyyide'l-evvelîne ve'l-âhirîn yâ Muhammed diyorlar.

Allâhumme salli ve sellim ve bârik alâ seyyidinâ Muhammedin en-nebiyyi'l-ummiyyi ve ezvâcihi ummehâti'l-mu'minîne ve zurriyyetihi ve ehli beytihi salâten ve selâmen lâ yuhsâ adeduhumâ ve lâ yukta'u mededuhumâ.

Allâhumme salli alâ seyyidinâ Muhammedin ve alâ âlihi ve sahbihi adede mâ ehâte bihi ilmuke ve ahsâhu kitâbuke salâten tekûnu leke ridâen ve li-hakikihi edâen ve a'tihi'l-vesîlete ve'l-fadîlete ve'd-derecete'r-refî'ate ve'b'ashu Allâhumme'l-makâme'l-mahmûde ellezî va'adtehu ve'czihî annâ mâ huve ehluhu ve alâ cemî'i ihvânihî mine'n-nebiyyîne ve's-siddîkîne ve's-şuhedâi ve's-sâlihîne, âmîn, yâ rabbe'l-âlemîn.

Allâhumme'gfir lî zunûbî ve li-vâlideyye ve'rhamhumâ kemâ rebbeyânî sagîren ve li-cemî'i'l-mu'minîne ve'l-mu'minâti ve'l-muslimîne ve'l-muslimâti'l-ahyâi minhum ve'l-emvâti ve tâbî' beynenâ ve beynehum bi'l-hayrâti.

Rabbi'gfir ve'rham ve ente hayru'r-râhimîne ve lâ havle ve lâ kuvvete illâ billâhi'l-aliyyi'l-azîmi. Ve'l-hamdu lillâhi rabbi'l-âlemîne.

[814] Du'â-yı Fâtiha-i şerîf Niyâz-ı Hâtîme-i latîf

Bismillahirrahmanirrahim

el-Hamdu lillâhi rabbi'l-âlemîne, er-rahmâni'r-rahîmi, mâliki yevmi'd-dîni, iyyâke na'budu ve iyyâke netse'înu, ihdina's-sirâte'l-mustekîme, sirâtallezîne en'amte aleyhim, gayri'l-magdûbi aleyhim ve le'd-dâllîne.

Allâhumme salli alâ cesedihi fi'l-ecsâdi ve alâ rûhihi fi'l-ervâhi ve alâ mev-kifihi fi'l-mevâkifi ve alâ meşhedihî fi'l-meşâhidi ve alâ zikrihi izâ zukire salâten minnâ alâ nebiyyinâ.

Allâhumme eblighu minna's-selâme kemâ zukire's-selâmu ve's-selâmu ale'n-nebiyyi ve rahmetullâhi ta'âlâ ve berekâtuhu ve bi'l-esmâilletî de'âke bihâ seyyidunâ Muhammedun sallallâhu aleyhi ve selleme nebiyyuke ve resûlûke ve habîbuke ve safiyyuke yâ men kâle ve kavluhu'l-hakku vallâhu halakakum ve mâ ta'melûne ve lâ yasduru an ehadin min avâdihi kavlu ve lâ fi'lun ve lâ hareketun ve lâ sukûnun illâ ve kad sebeka fi ilmihî ve kazâihî ve kaderihî keyfe yekûnu kemâ elhemtenî ve kadayte lî bi-cem'î hâze't-tercümeti ve yesserte aleyye fihî't-tarîka ve'l-esbâbe ve nefeyte an kalbî fi haze'n-nebiyyi'l-kerîmi eş-şekke ve'l-ir-tiyâbe ve gallebe hubbehu indî alâ hubbi cem'î'l-akribâi ve'l-ehibbâi; es'eluke yâ Allâhu yâ Allâhu yâ Allâhu en terzukanî ve kulle men ehabbehu ve'ttebe'ahu şefâ'atehu ve murâfakatehu yevme'l-hisâbi min gayri munâkaşatin ve lâ azâbin ve lâ tevbîhin ve lâ itâbin ve en tagfire lî zunûbî ve testure uyûbî ve yâ vahhâbu yâ gaffâru ve en tun'imenî bi'n-nazarî ilâ vechike'l-kerîmi fi cumleti'l-ahbâbi yevme'l-mezîdî ve's-sevâbi ve en tetekabbele minnî amelî ve en ta'fuve ammâ ahâte ilmuke bihi min hatîfatî ve nisyânî ve zelevî ve en tebluganî min ziyâreti kabrihi ve't-teslîmi aleyhi ve alâ sâhibeyhi gâyete emelî bi-mennike ve fazlike ve cûdike [815] ve keremike yâ re'ûfu, yâ rahîmu, yâ veliyyu; ve en tucâziyehu annî ve an kulli men âmene bihi ve'ttebe'ahu mine'l-muslimîne ve'l-muslimâti el-ahyâi minhum ve'l-embvâti afdale ve etemme ve a'amme mâ câzeyte bihi ehaden min halkike yâ kaviiyyu, yâ azîzu, yâ aliiyyu; ve'l-hamdu lillâhi rabbi'l-âlemîne âmîn, yâ rabbe'l-âlemîne.

“Hitâmuhu miskun”³⁰⁰

Hitâmuhu misk ü amber ü üd u kâfûr ki bu râyiha-i tayyibe-i zâhirin üss-i esâs-ı ma'nevîsi dörtlerdir ki dört cân-ı cânân olan cenâb-ı çehâr-yâr-ı güzîn rıdvânullâhi ta'âlâ aleyhim ecma'in hazerâtıdır. Buna şahit delil ise “Ve't-tîni ve'z-zeytûni”³⁰¹ âyet-i celîlesi ma'nâ-yı remz ü işâretidir. İşte o sâye-i cenâb-ı çehâr-yâr-ı güzîn yâr-ı yârda lehu'l-hamdu ve'l-minne sefîne-i aşkımız sandal-ı muhabbetle beraber bir hayli zaman ve müddetten beri deryâ-yı aşk u muhabbeti

“Merece'l-bahreyni”³⁰² sırrıyla emvâc-ı derd ü belâlarına göğüs vurarak ta besabâh “Yektir Allah” çağırarak geşt ü güzârla hitâm-ı vazîfe ve tekmîl-i sülûk u me'mûriyyet-i ma'neviyye ederek bu kere merkezden ve kumandan-ı ma'nevî tarafından şeref-sudûr buyurulan emr ü fermân-ı cenâb-ı cân-ı cânân ve sultân-ı vekîl-i mennân yâ hannân ile liman-ı kebîr ü vâsi' olan rahat u huzur-ı aşk u muhabbete çekilip ve yanaşıp derd ü belâ yelkenlerini indirip dümen-i fikr ü cünûnu çıkarıp nesîm-i subh u sabâ kesilip derd-i gam u mihen armaları devşirilip içindeki tâ'ife-i uşşâk cebel-i Cûdî-veş olan cebel-i Tûr u Arafat'a çıkıp “Lebbeyk Allâhumme lebbeyk” nidasıyla “Allâhumme Rabbenâ enzil aleynâ mâ'ideten mine's-semâ'i”³⁰³ duasını niyaz etmeleri üzerine cenâb-ı keşîbân cânib-i kudsiyyesinden şeref-sâdir buyurulan emr ü fermanları mucibince bu yüzsüz asi Aşçı Dede kemterleri hemen kazan-ı ma'neviyyeyi yana yana kül olmuş ve mahz köz ve öz kalmış nâr-ı aşk u muhabbete vaz' edip teberrûken ve teyemmünen ve teşekküren bir hindi babayı kurban ve vaz'-ı kazan ederek derhâl sudan bir de börek yapıp zaten muharremü'l-harâmın takribi cihetle ona hürmeten [816] ve Hazret-i Nuh aleyhisselâma takliden bir de aşure pişirip hakkında âyet-i kerîme nüzuluyula medh ü nesa olunan et'ime-i nefise-i tayyibe-i mübâreke olan zeytindir ki “Lâ şarkıyyetin ve lâ garbiyyetin” onun yağıyla nûrun-alâ-nûr olan rûz tanelerini bir yere cem' ve tevhit ederek destûr ya Hazret-i Pîr Mevlânâ deyip yeşil destarına kemâl-i aşk u muhabbetle sarıp melfûfen takdîm-i huzûr-ı tâ'ife-i uşşâk ettim.

İşte bu mâide-i zâhire de mâide-i ma'nevî olan çehâr-yâr-i güzîn efendilerimiz gibi dört nevi idi azizim. Zaten dünya ve ahiret dört üzerine keyifleri dahi dört üzerine olmakla kemâl-i aşk u muhabbetle tenavül buyurulup “Ve âhiru da'vâhum eni'l-hamdu lillâhi rabbi'l-âlemîne”³⁰⁴ deyip cümle tâ'ife-i uşşâk yekvücût yekcihet olarak hak erenler berekâtını versin, demler ve sefâlar ve aşk u muhabbetler müzdâd olsun, dem-i Aşçı Dede hû diyelim hû, yâ hû, yâ men hû.

Fî 15 Zilhiccetü's-şerîfe yevm-i cum'atü's-şerîfe sene 1323 [9 Şubat 1906].³⁰⁵

On beş tarihinin tesadüfü ve remz ü işaret-i budur ki işbu tarihten on beş ay sonra kırklara kavuşup kırklar makamına vâsıl olacağıma bir işâret-i ma'nevîdir. Şöyle ki mühr-i fakîrîde muharrer tarih ki dergâh-ı şerîfin küşadiyla mevlid-i nebeviyye kiraati ve fakirlerine Aşçı Dedelik unvân-ı âlî-i ma'neviyyesinin tevcihi tarihi olan bin iki yüz seksen dört senesi Rebiülevvelinin on ikinci [3 Temmuz 1868] mevlid-i nebevî şehr-i mu'azzamı idi. Bu gün bin üç yüz yirmi üç senesi Zilhicce-i şerîfin on beşinci [9 Şubat 1906] cuma-i mübâreke günüdür. Bu hesap üzere Aşçı Dede olalı otuz dokuz senenin hitamıyla kırkıncı seneye ayak basmaya üç ay ister, yani üçler makamından kırklar makamına urûca

üçler gibi üç mâh-ı münevver ve üç bedr-i mu'azzam kalmıştır ki kırklara kavuşalım. Onlara kavuşmak vazîfe-i zâhirîyi terk ile tekaüt olmayı icap eder.

Evvelce risalemizde bin üç yüz yirmi beş senesinde tekaüt olacağımı arz etmiş idim. Zaten sene-i mezkûr muharremine de o hesap üzere on beş mâh-ı münevver kalmıştır. Ancak kırklara kavuşmaktan evvelce aramızda bir safer ayı kalıp onu da bir ayı da sefer-i ma'neviye ile sefer ederek "Fe-firru ilallâhi"³⁰⁶ sırrına mazhariyetle dünya ve ahiretten yakamızı kurtarıp Sultân-ı Ulemâ-billâh efendimizin ramazan tebrikine cevaben keşide buyurdıkları telgrafname-i gavsiiyelerinde ve risalemizin birinci cildinde 580. sayfasında muharrer olduğu üzere du'â-yı cenâb-ı gavsiiyeleri veçhile zât-ı baht-ı ehadiyyette cem' olacağımıza eltâf-ı ilâhiyyeden bir lutf u ihsan olduğuna remz ü işarettir azizim.

Harrarahu Dede.

İLÂVE-İ KİTÂB-I MÜ'ECCEL

İlave-i kitâb-ı mü'eccele namıyla açılan işbu fasıldan murat muahharen zuhur edecek havadisın buraya ilâveten kitabet olunması idi. İşte birinci ilâve tekaütlüğüm oldu ki kitâb-ı nikâh u talâk gibi teşbîhât ve remz ü işaretle yazıldığı cihetle sahihan "İlave-i Kitâb-ı Mü'eccele" ismi müsemmasına mutabik ve mütenasip olmuştur. Şöyle ki bu kitab, kitâb-ı nikâh u talâkı cami ve onu temsil ü teşbih tarikiyle beyan u ifadeye ve bu yüzden bu yüzsüz asi Aşçı Dede'nin tekaütlüğü zamanı hulûluyla keyfiyet-i tekâüdlüğümün arz ve hikâyesine bais ü bâdî olmuştur azizim.

İhvân-ı bâ-sefânın malûmu olduğu üzere kitâb-ı nikâh u talâk malûmdur, lâkin evlâd-ı Arab bizim gibi nikâh demez onlar "kitâb" derler, yani kitap yazılacaktır derler. Nikâh cemiyetine kitâb cemiyeti derler; fakat talâka ne derler bilemem, çünkü onların indinde talâk yoktur, zira yemin ve kasepleri aleyhi't-talâktır. Onun için yevmî sekiz on kere talâk lafzını sarf ederek onların indinde mevcut talâkları kalmamıştır azizim. Filhakika nikâh ve talâk âyet-i celîle-i subhâniyye ile sabit [817] bir emr-i ilâhiyye ise de talâka Cenâb-ı Hakk'ın rızası olmadığı da müsbettir mevlânâ.

Şimdi biz gelelim tekaütlüğümüzü talâka teşbih ettik. Şöyle ki müddet-i hizmet altmış seneye baliğ olmuş, yani emîrû'l-müminîn olan efendimizin ayali gibi olup altmış sene hizmet-i devletlerinde bulunup artık amelden, feyizden ve hayızdan kesilmiş amel-mânde, acuze hükmünde olduğum cihetle zarurî tatlikim zamanı hulûl etmiş. Evet me'mûrîn-i seniyye ve hademegân-ı devlet-i aliyyenin cümlesi emirû'l-müminîn nikâhlı hatunu gibidir. Onun izn ü ruhsatı olmadıkça olduğu yerden bir ayak ileriye gidemez ve bilâ-istizân hiçbir amel ü hareket edemez. Derviş Paşa merhumun dediği gibi "Askerin akçesi pul, karısı dul, kendisi kul." Şeyhü'l-vüzerâ olan Derviş Paşa merhumun rahmetullâhi aleyhi kavli üzere memûrîn ve hademegân-ı saltanat-ı seniyyenin cümlesi para ile satın alınmış kul ve kölesidir. Müddet-i hizmet hitamında azat olunup azat kâğıdı olan tekaütlük beratı yedine ita ve sadaka-i pâdişâhî olarak nân pahası dahi takdîr-i ezel muktezasınca beytü'l-mâl-ı müslimînden ihsan olunur. İşte kavli-i mezkûr üzere kulu ve kölesidir. Tekâütlük ile çerağ olunur diyesin veya hut nikâhlı hatunu gibidir, amel-mânde oldukça tatlik olunur diyesin, böyledir azizim. Binaenaleyh tatlik makamında olan tekaütlüğe Cenâb-ı Hakk'ın rızası olmadığı dahi malûmdur, çünkü risalemizde ve müteaddit mahallerde zikr ü beyan olunduğu üzere halka hizmet Hakk'a ubudiyettir. Ammâ velâkin bir özri şer'î ki vaki olmuştur, o da gözlerim ve sol elim amelden kalmıştır, ister istemez zarurî kûşe-i vahdete çekilip devlet ü milletin duasıyla meşgul olmakta bir

vazife-i mukaddesedir azizim. Bununla beraber tekaüt olduğum hâlde yine elden geldiği kadar ihvân-ı bâ-sefânın ve mahlûk-ı Hudâ'nın hizmetleri de meşgul olmak mümkündür mevlânâ.

İşte tekaütlüğümün vakt ü zamanı geldiğini bundan istidlâl ederim ki bizim velinimet Tahsin Beyefendimiz hazretlerinin tekaüt sandığı muhasebeciliğine tayin ve bir nizâm-ı mahsûs neşr ü ilânı ve sandık varidatının iksârıyla ma'âşâtın sûret-i muntazamada aybeay itası bâ-irâde-i seniyye karar-gîr olması cihetleri mahza fakirleri için olduğunu bundan dahi istidlâl edip mütevekkilen-alallâhi tabîî ve zarurî ister istemez tekaüt istidasını tanzim ve takdim ettim azizim. Ve evvelce tercüme-i hâl varakası suretini müşarünileyh Tahsin Beyefendi hazretlerine takdim ve kaç kuruş maaş ile tekaüt olacağımı istîzân ederek dest-i peyvest-i mürüvvetleriyle hesap edip yazıp irsal buyurduğu cevâbnâme-i devletlerinde bin üç yüz altmış kuruşla tekaüt olacağımı ve yüzde beş tenzilin-den sonra bin iki yüz doksan iki kuruş sağlam maaş alacağımı emir ve iş'ar buyurmuşlardır. El-yevm maaşım gayr-ı ez-yüzde beş, bin üç yüz altmış sekiz kuruş olup bu hâlde yetmiş iki mecdiye alır iken tekaüt olursam altmış sekiz mecdiye alacağım. Dört mecdiye noksan ise de bu da burada beş mecdiye hane kirası verilip İstanbul'da hanemiz olduğundan bu hâlde bir mecdiye yine kârım vardır. Hele başı boş, sırtından yükü atmış hayvan gibi istediğim yerde gezip yürüyüp raks u sema ile dâimü'l-evkât neşeyâb-ı pür-aşk u sefâ olacağım da fazla ve caba ve kârdır ve zaten şu âhir-i ömrümde bunların cümlesi kâr addolunur azizim.

Tercüme-i Hâl Suretidir:

İsmim İbrahim, mahlasım Halil ve pederimin dahi ismi Mehmed ve mahlası Ali olup bir şöhrat ve lakab-ı mahsûs haiz olmadığımızdan âcizleri efendi unvanına bi'l-izâfe ismimle ve pederim ağa unvanı terdifen yâd olunuruz. İrtihâl-i dâr-ı bekâ etmiş olan pederim müntesibîn-i askeriyeden olup mülâzım-ı evvelikten mütekait ve şeref-tâbiyyet-i celîle-i Osmâniyye ile mübahi idi.

Mevlidim Dersaadet, târîh-i vilâdetim dahi hicret-i nebeviyyenin 244. senesi ise de kayd-ı mazbût olmamak cihetle mukarin olduğu ay ve günün zikrû tezkiri gayr-ı kâbildir.

Mebâdî-i tahsîlim Dersaadet'te Kandilli mektebindedir. Mekteb-i mezkûrda hatm-i Kur'ân-ı kerîm ve tahsîl-i ilm-i hâl eyledikten sonra İstanbul'da Süleymaniye Rüştîye Mektebi'ne kayıt ve kabul olunarak *Molla Câmî'*ye kadar ulûm-ı Arabiyyeyi tederrüs eyledim. Muahharen Bâb-ı Vâlâ-yı Seraskerîde Ordular Ruznamçe Kalemine çerağ buyurulmuş isem de tahsîl-i ulûmda pâ ber-câ-yı ikdâm ve icazetname ahzına muvaffakiyetle bekâm oldum. Lisân-ı Türkî ile tekellüm ve kitabet ederim. İsmail Hakkı kuddisi sırruhu'l-âlf hazretlerinin müellefât-ı bergüzîdesinden olan *Rûhu'l-beyân* tefsîr-i nefsinin manzûmât ve mensûrât-ı muhteviyelerini tercüme etmiş isem de henüz ruhsat-ı resmîyye istihsal eylemediğimden mevki-i tab' ve intişara vaz' eylemedim.

Altmış senesi evâhîrinde ve on altı yaşında mülâzemetle Bâb-ı Vâlâ-yı Se-raskerîde Ordular Ruznamçe Kalemine çerağ buyurulup evvelâ yirmi kuruş maaşa nail olup muahharen [818] vuku bulan zamâyim ile maaşım dört yüz küsur kuruşa iblâğ olundu. İşbu zaâyimin tarihleri hâtır-ı âcizîde kalmamış ise de kalem-i kuyûdâta müracaat buyurulduğu hâlde müstebân olacağı bedihîdir. Bundan sonra Dördüncü Ordu-yı Hümâyûn ruznamçeciliğine mahsus olan iki bin beş yüz kuruş maaşla bir miralay tayinatından o vakit selefim ruznamçeci Şükrü Efendi'nin alîlü'l-vücûd olarak icra olunan tekaütlüğüne binaen bin kuruşu efendi-i mûmâileyhe ita olunarak badehu hall-i vukû'unda ma'âş-ı âcizînin miktarı mikdâr-ı aslîsine iblâğ olunmak vaadiyle yetmiş iki senesi evâ-ilinde bin beş yüz kuruş maaş ve sâlifü'z-zikr bir miralay tayinatıyla mezkûr ruznamçeciliğe tayin buyurdum.

Tâli'imînin adem-i müsâ'adesinden intizarım semeresiz kaldığı gibi, muahharen umumun tayinatın kat'ı sırada âcizlerinin dahi mezkûr miralaylığa mahsus olan tayinatı kat' olunduğu cihetle idaresizlikten ve bir de Erzurum'un âb u havâsıyla imtizaç olunamadığından seksen sekiz senesi evâsıtında istifa ederek Dersaadet'e geldim ve bir buçuk sene bilâ-ma'âş boşa kalarak doksan senesinde Beşinci Ordu-yı Hümâyûn redif yoklaması sınıf-ı sânilîğine ve sene-i merkûme evâhîrinde ordu-yı mezkûr jurnal kalemi sınıf-ı evvelîğine memur ve tayin ve üç yüz sekiz senesinde kısım-ı sâlis mümeyyizi oldum. Selh-i Ramazân sene 72 tarihli berât-ı âlî mucibince bir kıta madalya-i umûmî nişânına ve fî 16 Rebiülevvel sene 82 [7 Ağustos 1865] tarihinde hâcegânlık ve fî 18 Muharrem sene 93 [14 Şubat 1876] tarihiyle dahi sâlise ve fî gurreti Muharrem sene 314 [12 Haziran 1896] rütbe-i sâniye ve fî 19 Mart sene 315 [31 Mart 1899] sâniye sınıf mütemayizi ve fî 26 Temmuz sene 318 [8 Ağustos 1902] ûlâ sınıf-ı sânişi ve fî 28 Şevvâl sene 321 [17 Aralık 1903] dördüncü mecidi nişân-ı zî-şânı ve fî 27 Şevvâl sene 322 [3 Ocak 1905] Hicaz demiryolu madalyasına nail oldum.

İnfisâl-i âcizînin esbâb-ı hakîkiyesi bâlâda arz eylediğim veçhile olup lehu'l-hâimdu ve'l-minne hakk-ı çâkerânemde bir taraftan şikâyet vaki olmadığı gibi muhakeme tahtına dahi alınmadım. Ruûs-ı hümâyûn ile berevât-ı âliye ve izin-namenin sûret-i musaddakaları Beşinci Ordu-yı Hümâyûn Levazım Dairesi İkinci Şube Jurnal Kısımında sınıf-ı evvel bulunduğum zaman fî 13 Şubat sene 304 [25 Şubat 1889] tarihiyle takdim kılınan tercüme-i hâl varakasına raptent takdim kılınmıştır.

Sûret-i İstid 'â:

Müddet-i hizmet-i âcizânem altmış seneyi tecavüz etmiş ve sinn-i şeyhûhete vâsil olduğum cihetle ba'de-mâ ifâ-yı hizmete iktidarım kalmamış olduğundan merbuten takdîm-i pîşgâh-ı devletleri kılınan tercüme-i hâl varakası nâtik olduğu üzere mesbuk olan kıdem ve emektarlığıma mebni tekaüt maaşım Dersaadetçe sandık-ı mahsûsasından tesviye olunmak üzere nizamına tevfikân icrâ-yı tekâüd-i âcizânem zımnında icabının icrası hususunun tahrîrât-ı

aliyye-i müşîrâneleriyle makâm-ı âlî-i Cenâb-ı Seraskerîye inha ve iş'ar buyurulmasına müsâade-i aliyye-i dâverâneleri şayan buyurulmak babında emr ü ferman hazret-i men lehü'l-emrindir. Fî 4 Safer sene 324 [29 Mart 1906] ve fî 16 Mart sene 322.

Yevm-i perşembe takdim olunmuştur.

Müşarünileyh Tahsin Beyefendi hazretlerinin cevabnamesine yazılan cevabname suretidir:

Dest-i kudret-i peyvest-i mürüvvet-i cenâb-ı veliyyü'n-ni'amîleriyle ümmü'l-kitâbdan iktibas ve istinsah buyurulmuş bir büyük müjde ve tebşîrât-ı azîmeyi cami ve zâhir ü bâtın çeragiyetle huzûr-ı Cenâb-ı Risâlet-penâhîye kabul buyurulduğum remz ü işareti şamil ve envâ'-ı iltifât-ı bî-nihâyeyi hâmil hakikat-i hâlî gösterir mir'ât-ı mücellâ-yı İskender-veş olan emr ü irâde-nâme-i veliyyü'n-ni'amîleri artık ne türlü tazim ü tekrim ile takbil ve kıraat olunmuştur bilemem. Vaktiyle teemmül ve istihare olunup görülmüş olan rü'yâ-yı sâdika mucibince huzûr-ı cenâb-ı nebeviyyeye milyonlarca günah ve isyan ve yüz karasıyla sâye-i erenlerde pîrân-ı izâm hazerâtının şefaatiyle kabul buyurulmuş olduğumdan ancak vakt-i merhûnu intizarında idim. İşte o da efendimizin tekaüt sandığı ihyasına ve bu bapta bir de nizamnamenin neşr ü ilânına mütevakkıf olup lehü'l-hamd ve'l-minnet o zamân-ı sa'âdet de teşrif buyurmuştur. Şimdi yetmiş iki mecdiye alıyorum, tekaüt olursam altmış sekiz mecdiye alacağım; dört mecdiye noksan. Bu da verilen beş mecdiye hane kirasına mukabil olarak bir mecdiye de kârım vardır. Zaten bunların cümlesi sâye-i veliyyü'n-ni'amîlerinde kâdır azim.

Efendimizin hakk-ı kemterîde olan kemâl-i lutf ve ihsân-ı veliyyü'n-ni'amîlerine karşı ne derecede dua edecğimi ve nasıl mukabele olunacağını bilemem. Ancak bu üç aylarda Dersaadet'e ve huzûr-ı devletlerinde bulunup inşâallâhu ta'âlâ gelecek üç aylarda şimendifer ile Medîne-i münevvere'ye gidilip bir müddet-i medîde huzûr-ı cenâb-ı [819] nebeviyede bulunacağım ve şimendifer vasıtasıyla mahall-i mübâreke komşu kapısı gibi olup maaşımı yine efendimiz tarafından ahz etmek üzere sandıkça tesviyesine bırakılacağından işte o zamân-ı mübâreke ve daima huzûr-ı Cenâb-ı Peygamberîde zât-ı devletlerini rabıtaya alınarak taraf-ı âlilerinden bi'l-vekâle ihlâs ve fatiha ve salâvât-ı şerîfeler kıraatle rûh-ı cenâb-ı nebeviyyeye ihdâ olunursa ve alelhusus Ravza-i mutahhara'yı süpürür iken şebeke-i sa'âdetin önünde içeriye teveccüh ederek "Yâ Resûlallâh, Tahsin ümmetinden salât u selâm ihdâ ederim" diye niyaz olunursa işte o zaman du'â-gülüğüm tamamen ifa ile iltifât-ı devletlerine mu-

kabele etmiş olurum inşaallâhu ta'âlâ. Bundan sonra zâhir ü bâtın te-feyyüz ve terakkiyat, Medîne-i münevvere'dedir mevlânâ hû.

Tekaütlüğüm hakkındaki inhâ-yı müşîrînin numarası leffen takdim kılınmıştır. Ceridenin ilânına nazaran iki üç ay zarfında irâde-i seniyyesi şeref-sudûr buyurulacağı bedihîdir. Bununla beraber yine nûru'l-ayn rifatlı Nafiz Efendi tarafından takip buyurulmasını istirham ederim. Refîka-i fakîrî, mevlânâ cariyesi tarafından refîka-i sa'âdetleri Hazret-i Mevlânâ kerîme-i muhteremesi hanımefendi hazretlerinin mübârek dâmen-i ismet-penâhları takbil ve hayır du-alar ihdâ ve lâyük olmayarak bir kutu badem ezmesi takdim ile hüsn-i kabûlünü istirham ederler. Fakirleri de Nafiz Bey oğlumuz için bir kutu ve bilâ-garaz ve lâ-ıvaz muhabbeten lillâh ve li-resûlihi Aşçı Dede tarafından rûhu'r-rûh necabetlû Nihad Beyefendi için bir kutu ki cem'en üçler aşkına üç kutu badem ezmesi manda-post usulü üzere postaya teslimen takdîm-i pîşgâh-ı sâmi-i cenâb-ı veliyyü'n-ni-'amîleri kılınmıştır. Af buyurun çok taciz ettim, ammâ mahza muhabbettir azizim. Ve bir de rica ederim ki tekaütlüğüm arza gittiği emr ü iş'ar buyurulur ise ona göre irâde-i seniyyesinin şeref-sudûruna kadar buraca tedârikât-ı lâzime ifasıyla seferberlik hâli hazır ve tehyie olunur. Baki her hâlde emr ü ferman hazret-i men lehül-emrindir. Fî 21 Mart sene 322 [3 Nisan 1906].

Makâm-ı Cenâb-ı Seraskerîye yazılan inhâ-yı müşîrî tarihi fî 21 Mart sene 322; inhâ numarası re'sen 332.

İşte azizim, muharrerât tarihleri de ve inha numarası da cümlesi baştan ayağa kadar remz ü işaretî cami rakamlardır. Birler, ikiler, üçler. Rakamlar yine zât-ı ehadiyyete; iki rakamı sebab-i mahlûkat-ı kâ'inât olan cenab-ı peygamber ve üç rakamı üçlere remz ü işaretî. İşte bunlar sayesinde Aşçı Dede'nin işi rast ve müstakim gider azizim. İhvân-ı bâ-sefânın malûmu olduğu üzere saferü'l-hayr ayındır olan feyz ü tecelliyat ve berekât-ı hayr hakkında hadîs-i şerîf ve âsâr-ı latîf pek çoktur.

Gelelim "Mart" ayına. Bunun hurûf-ı mukatta'aları birer şeye remz ü işaretîdir. "Mîm" ism-i Muhammed'e; "elif" ulûhiyyete; "râ" rahmet-i ilâhiyye-sine; "tâ" ta mine'l-ezel ile'l-ebed mahlûkun ve kâffe-i ins ü cinnin feyz ü tecelliyât-ı rahmeten li'l-âlemîn olan Habîb-i Ekrem ve Nebiyy-i muhteremi Hazret-i Muhammed sallallâhu aleyhi ve sellem efendimiz vasıtasıyla o sâye-i Cenâb-ı Risâlet-penâhîde bahş ü ihсан olunmasına remz ü işaretîdir, çünkü Cenâb-ı Peygamber efendimiz vasıtasıyla cümle feyz ü tecelliyât-ı subhâniyye cemî'i avâlîme irsal ve ihсан olunur.

İşte azizim, "mart" ayından sana bir başka remz ü işaret daha edeyim. Bunu yüzüz asi Aşçı Dede "Mâ rameyte" okudum ve şöyle mana verdim ki Aşçı Dede'yi muvazzaf sınıfından tekaüt sınıfına ihraç eden, çıkararı, atan; devlet ü millet değıldir; ancak zât-ı ecell-i a'lâ ve azîmü's-şân zül-celâli ve'l-ikrâm olan zât-ı ecell-i a'lâdır celle celâluhu ve amme nevâluhu ve lâ ilâhe gayruke. Âmennâ

ve saddaknâ. Böyle olduysa artık dedem nazarın için “Lâ havfun aleyhim ve lâ hum yahzenûne”³⁰⁷ âyet-i celîlesi sırrına mazhar olmuş olursun. Eyvallah hû. Cenâb-ı Resûl-i Kibriyâ sallallâhu aleyhi ve sellem efendimiz hazretleri buyurmuştur ki “Ben bir ayet bilirim ki nâs eğer onu ahz etseler yani okusalar o âyet-i celîle onlara kifayet edeydi” buyurup bu âyet-i kerîmeyi kıraat buyurmuştur. Sûre-i Talâk'ta: “Ve men yettekillâhe yec'al lehû mahrecen â Ve yerzukhu min haysu lâ yahtesibu.”³⁰⁸ Yani o kimse ki Allah ta'âlâdan korkup menâhîden ve mer'eyi hayzı hâlinde tatlikten veya mu'teddeyi ızrârdan ve meskeninden ihraçtan ve hudûdullâhî taaddiden ve kitmân-ı şehâdetten ve ikâmet-i şehâdet üzere ca'l-ı tevakku'undan içtinap ede, Allah ta'âlâ [820] ona mezâik ve gumûmdan mahreç kılar ve hatırına hutûr etmediği cihetten ferec ve halef verir. Veyahut işbu va'd-i âmme-i müttekîne ola, Allah ta'âlâ onları dünya ve ahiret mazarrından kurtara ve hisbânları olmadığı haysiyetten dünya ve ahiret hayrını onlara ırgüre demektir azimim.

Rivayet olunur ki Salim bin Avf bin Mâlik el-Eşca'î, adüvvüne esir olup babası, Cenâb-ı Peygamber sallallâhu aleyhi ve sellem efendimize şikâyet ettikte, Allah ta'âlâdan korkup “Lâ havle ve lâ kuvvete illâ billâhî” zikrini iksâr et dedi. Çün Avf ona müdavemet etti, bir vakitte görse ki oğlu Salim ansızın çıkageldi. Yanında yüz deve ve bir sürü koyun ve meta getirdi ki adüvvünün gafleti hâlinde ona nail oldu ve onun şanında dahi bu âyet-i celîle nazil oldu ki “Ve men yetevakkel alallâhî fe-huve hasbuhu.”³⁰⁹ Bir kimse ki rızkı emrinde ve ona erişen mesâib refinde Allah ta'âlâyâ itimat ede, o, ona kâfi olup gayrıya ihtiyaç etmez demektir mevlânâ. Âmennâ ve saddaknâ cânâ. Evvelce dahi risalemizde zikr ü beyan olduğu üzere kâffe-i mahlûkât ayalullâhtır, Cenâb-ı Hakk'ın ayali gibidir; emr ü iradesi Cenâb-ı Hak üzerindir ve emîrül-mü'minin olan pâdişâh-ı âlempenâh efendimiz dahi Cenâb-ı Hakk'ın halife ve vekili olup onun vasıtasıyla maaş atıyye ve ihsan eder. Ve evvelce olan teşbîhât cümlesinden olarak bu yüzsüz asi emîrül-müminin efendimizin ayali gibi olup ibtidâ-yı tezvîc ve tenkîhimde ve tercüme-i hâl varakasında beyan olduğu üzere nikâhım iki bin beş yüz kuruş idi. Bunun bin beş yüz kuruşu mu'accel ve bin kuruşu müeccel idi, yani bin beş yüz kuruşu mehr-i mu'accel ki nikâhı akd olundukta, menkûhaya ita ve tediye olunup ve bin kuruşu mehr-i mü'accel ki nikâhı hal ve lağv olundukta, menkûhaya ita ve tediyesi lâzım gelen akçe demektir. İşte şimdiye kadar alınan maaş hep mehr-i mu'accel olan bin beş yüz kuruştur, asla bu miktardan tecavüz etmemiştir ve bundan sonra tatlik olduğum cihete tekaüt maaşım dahi mehr-i mü'accel olan bin kuruştan birkaç kuruş fazlasıyladır. Hak berekâtını versin, erenlerin hân-ı ni'meti müzdâd olsun azimim. İşte bu mukaddimatı teyit eder bazı rüyalar dahi müşahede olunmuştur.

Şöyle ki şeref-duhül eden bin üç yüz yirmi dört senesi bu yüzsüz asi Aşçı Dede'nin şeref-i ikbâl ve tecellî-i zât-ı lâ-yezâl-ı ma'neviyyesi olduğu sene-i mübârekin duhulüyle görünen rü'yâ-yı sâdikadan istidlâl olunmuştur. Şöyle ki fi 4 Muharremü'l-harâm sene 324 [28 Şubat 1906] çarşamba gecesi âlem-i ma'nâda gördüm ki Sultân-ı Ulemâ-billâh Mustafa Fehmi kuddise sırruhu'l-azîz efendimiz hazretlerine rütbe-i ma'neviyyeden bir rütbe atıyye ve ihsan olunmuş olduğu haberini alıp tebrik için ikame buyurdıkları saadethanelerine gittim. Bir zat kapıyı açıp "Buyurun, Hazret-i Şeyh-i A'zam efendimiz ve ihvanlar buradadırlar" dedi. İçeriye dahil oldum. Hazret-i Şeyh-i Efham efendimiz minder üzerinde bir köşede oturup karşısında oturan bir adama ders veriyor. Müşarünileyh hazretleri kadem-i sa'âdetlerini uzatmış olmasıyla hemen gidip ayağını öpüp "Efendim, rütbe-i ma'neviyyenizi tebrik ederim" dedim. Buyurdular ki "Evet öyle bir şey ihsan olunmuş" diyerek bir ehemmiyet vermediler. Zaten o gibi şeylere gerek zâhir ve gerek bâtin asla ehemmiyet vermedikleri gibi buna da ehemmiyetsizlik manası müş'ir şeyler buyurdular. Bu hâlde uyandım.

Bu rü'yâ-yı sâdikadan birkaç gün sonra âlem-i ma'nâda gördüm ki bir süt beyaz kır esb fevkalâde beslenmiş; semiz, ön ve ardı gayet düzgün, üzerinde yalnız bir belleme vardır. Başında yular gibi bir şey yoktur. Başı boş, kendisi zât-ı şâhâneye mahsus gibi bir esbdir. Ahır gibi bir mahalde olup fakir de orada ayak üzerinde duruyorum. Mezkûr hayvan doğruca gelip fakirin malûl olan sol elimi öper gibi ağzını yüzünü sürüp sonra elimi ağzına aldı. Bu hâlde elimi ısırmasın diye ziyade havf ettim, ısırmadı. Sonra gidip arkasını fakire çevirip başını döndürüp bir müddet nazar etti. Bu defa da çifte atmasın diye havf ettim, çifte atmadı. Bu hâlde uyandım.

Ihvân-ı bâ-sefânın malûmu olduğu üzere kır esb, Hazreti Şâh-ı Nakşbendî kuddise sırruhu'l-azîz efendimizin rûhâniyyet-i kudsiyyeleridir. Öyle süt beyaz kır esb şeklinde müşahede olunur, öyle görünür. Bundan istidlâl ettim ki Hazret-i Pîr efendimizin manevî bir lutf u inâyet-i kudsiyyelerine nail olacağım. Birkaç gün sonra yeni bir takvim aldım. Gördüm ki bu sene feres senesi imiş. Münecim başı takviminde sâlû'l-feres yazmıştır. Artık rüyaların ma'nâ-yı remz ü işaretleri [821] malûm olup bu sene fakirin senesi demek olduğundan fevkalâde Cenâb-ı Hakk'a hamd ü senalar ile teşekkürât-ı âzîm ettim azizim.

Velinimet Tahsin Beyefendi hazretlerinin yerine, makamına kaim olmak üzere erenlerin kemâl-i lutf u keremlerinden olmak ve bu yüzsüz asi Aşçı Dedelerini şâd u handân etmek üzere Bâb-ı Seraskerî Muhasebât-ı Umûmiye Dördüncü Şubesi Müdür Muavini saadetlû Necib Efendi hazretlerini nasp ve tayin buyurarak Edirne'ye gönderilmiştir. Hîn-i teşriflerinde resmen hoş âmedî için ziyaret-i aliyyelerine gittim. Hemen oturur oturmaz iltifatlarıyla beraber şu'be-i mezkûr müdürü atufetlû Hacı Salim Efendi hazretlerinin selâm-ı meserret-encâmıların ihdâ ve ihsan buyurdular. Bu bir selâmdır ki kıymeti cihan değer, selâmet-i dâreyini müş'ir bir selâmdır azizim.

Müşarünileyh Hacı Salim Efendi hazretlerinin hülâsa-i tercüme-i hâli budur ki bu zât-ı âlî-kadr yetmiş yaşını mütecaviz olduğu hâlde dünya evine gir-

memiş ve halkın can verdiği o lezzet-i nefsanîyeden ve şehvât-ı hayvânîyeden nefsi-nefsine tattırmamış mücerret olduğu hâlde bu âlem-i tecrîdde sultanlar gibi yaşayıp sahihen “el-Esmâu tenzilu mine's-semâi”¹⁰ fehvasınca sülâsî mücerret salimdir illetten, killetten ve sû-i ahlâktan sülâsîliği. Bir nefsi-nefsesi bir de matbahta tab'-ı ta'âma ve haneyi ve elbiseyi yıkayıp silip süpürmeye memur acûze rûy-siyâh cariyesiyle Ebû Hureyre radiyallâhu ta'âlâ anhu sırrına mazhariyetle kedileri çoktur azizim. Fukarâ-yı zu'afâsı çoktur, cümlesi de kendi kabâ-yı muhabbeti tahtında gizlidir. İbâdât u tâ'âtını, hayrat u hasenâtını değil mahlûka, kendi nefsi-nefsine dahi hissettirmemiş sultân-ı melâmîyyûndan bir zât-ı âlî-kadrdır; emsali görülmemiş sâhib-i lutf u mürüvvet, mazhar-ı ahlâk-ı hamîde-i risâlet, fukarâ-perver, hâdim-i zu'afâ-yı bî-kudret mücerret sâlim-i illettir. İşte hulâsaten zikrolundu. Tafsîlâtı maarifi olan zevât-ı kirâmının marifet-i irfânlarıyla malûm u müsellemdir azizim.

Müşarünileyh Necib Efendi hazretlerinin şöyle teşehhüt miktarı huzûr-ı âlîlerinde oturdum. “Sîmâhum fî vucûhihim min eseri's-sucûdi”¹¹ sırrınca cemâl-i bâ-kemâllerinden necibü'l-asl sırrı müşahede olundu. Bu da müddet-i medîde huzurlarında bulunup teveccühât-ı iksir-âyât sâliminden kesb-i tefeyyüz etmiş oldukları tecellî-i ma'nevî sırrı olduğunda şek ve şüphe yoktur mevlânâ. Birkaç gün sonra efendileri imtihan etmek için intihâb-ı küttâb komisyonu tecemmü' edip bu vesile ile nezd-i ulyâlarına takarrüb olunup bâb-ı muhabbet feth ü küşât ile dâhil-i sarây-ı sırr-ı vicdânları olarak seyr ü temâşâ-yı serâ-yı aşk u muhabbet olundukta iş anlaşıldı ve sahihen erenler tarafından fakir için gönderilmiş olduğu tahakkuk etti ve esnâ-yı imtihânda bazı müzâkerâttan istidlâl olduğu üzere bu zât-ı âlî-kadr de müşarünileyh Salim Efendi hazretlerinin bir parça ve bir cüz'î olduğundan gönül âleminden hakk-ı âlîlerinde kıraat olunan âyet-i celîle bu idi: “Mâ nensah min âyetin.”¹² Hatta bu âyet-i celîleyi dürüst okumak için yanımda olan Üçüncü Şube Müdürü saadetlû Fikri Efendi'den sual ettim. Müşarünileyh Necib Efendi hazretleri buyurdular ki “Hangi ayeti sual ediyorsunuz? Bana sual edin” Bu ayetin evvelinden okudum. Evet deyip evvelinden ahirine kadar hafızlar gibi okudular. “Mâ nensah min âyetin ev nunsihâ ne'ti bi-hayrin minhâ ev mislihâ e-lem ta'lem ennallâhe alâ kulli şey'in kadîrun.”¹³ Ma'nâ-yı zâhirîsi Cenâb-ı Hak buyurur ki her âyet-i kerîme ki biz onu izhâb ve hükmünü ibkâ ederiz veyahut manasını izhâb ve lafzını ibkâ ederiz veyahut lafzını ve manasını ma'an izhâb edip amel olunmaz ederiz. Ondandır bedel bir âyet-i kerîme getiririz ki o ibâda enfa' ve eshel ve eciri ekser ola, yoksa hayriyetten âyâtın küllîsi müsavidir, zira cümlesi kelâmullâhtır. Veyahut menfaat ve ecirde onun mislini göndeririz. Her âyet ki eshele nesh olursa o amelde eyserdir ve her âyet ki eşakka nesh olursa o ecirde ekserdir. Bil-

medin mi ki Allah ta'âlâ her şeye kadir ki bir ayeti nesh etse ondan bedel menfaati ziyade olanın veya onun gibisinin getirmekten âciz olmaz demektir. Ma'nâ-yı remz ü işareti pek çoktur. Ezcümle birisi de bir memuru azil etse, onun mislini veya ondan daha ziyade iyisini ve menfaatlisini yerine getirir demektir azizim.

Müşarünileyh Necib Efendi hazretlerine dedim ki “Bu âyet-i kerîme zât-ı âlîleri hakkında okundu.” Kemâl-i tevâzu' ile teşekkürler etti. Lâkin şu kadar var ki bundan murat, selef-i âlîleri Tahsin Bey ile ni'me'l-halef olan zât-ı âlîleridir. “Ve fevka kulli zî ilmin alîmun”³¹⁴ aziz. [822]

Hikâye:

Fakirleri gibi dalkavuk veya bir dal sikke fakîr-i Mekke, sâil-i Medîne bir zat var imiş. Bir gün ehîbbâsından Rumelihisarında sahilhanesi olan bir efendinin yalısına gitmiş. Tesadüfi olarak orada yine ehîbbasından Anadoluhisarında yalısı olan diğeri bir efendiyi bulmuş. Esnâ-yı muhabbette o iki efendi birbirlerine demişler ki “Bizim azize sual edelim, Rumeli cihetinde olan yalılar mı güzeldir, yoksa Anadolu tarafındaki yalılar mı güzeldir?” diyerek sual etmişler. Aziz de sahihen aziz imiş. Bilâ-tereddüt demiş ki “Efendim, Anadolu cihetindeki yalıların güzelliği Rumeli tarafındaki yalılara olan nezareti sebebiyledir. Kezalik Rumeli cihetindeki yalıların da güzelliği Anadolu tarafındaki yalılara olan nezareti sebebiyledir” demesiyle ikisi de gülüp memnun olmuşlardır.

İşte azizim, me'mûrîn-i devlet-i aliyye de böyledir. Lâkin şeref-i kadr var ki bi-hasebi'l-butûn birbirlerinden fark u temyiz ve derecatları vardır mevlânâ. İşbu muhabbet arasında müşarünileyh Necib Efendi hazretleri tekaütlüğüme rızaları olmadığı söylediler. Hatta güya teşriflerini bekliyormuşum gibi tekaütlüğümü istida ettiğime zahip olarak istid'â-yı âcizîye intihâb-ı küttâb komisyonundan yazılan mazbatayı temhir buyurmayacaklarını levazım reisi paşa hazretlerine söylemişler. Onlar da “Hayır bu zehabınız yanlışdır, teşriflerinizden çok evvel kendileri karar verip bize dahi söylemişlerdir” diyerek ikna ederek mazbatayı maatteessüf mühürlediklerini söylediler. Dedim: “Evet işin doğrusu böyledir, lâkin tekaüt istidasını vermek kolay, ancak borçlarıma yani bakkal kasap ve saire ashâb-ı matlûba söz anlatmak müteassir oldu. Dört aylık güzüştem olup geçen gün bir maaş senedi reis paşa hazretlerine takdim ettim. Bu kadar güzüştem olduğuna teessüf ederek ilk gelecek akçeden bir maaş vereceklerini vaat buyurmuşlar. Lâkin hazineye akçe geldiğinden tabii haberim olmayacağından mezkûr maaş senedini efendimize takdim edeyim de taraf-ı devletlerinden lutuf ve müsaade buyurulmasını istirham ederim” dedim. Kabul buyurdular. Maaş senedini takdim ettim. İşte bu kadarcık da dünyalık ara yere girdi. Zaten onsuz hiçbir işimiz olmaz ki mazinne-i kirâmdan bir zat tarafından fütuhât olarak akçe gönderilmiş. Kabul edip getiren adamın yanında taksim etmiş. Birazını kendisi için ayırmış. Kusur kalan akçeyi de yine kemâl-i zarûret ve ihtiyacından

şeyhinden akçe niyaz eden ve kahve ocağında bekleyen adama ayırıp sonra hisse-leri dest-i müşşidâneleriyle çekip ölüye de lâzım diriye de lâzım, veliye de lâzım buyurdıkları gibi azizim.

İşte bu cemiyet sayesinde üç dört gün haylice zâhir ü bâtın muhabbetler meydana geldi. O esnada bir gece müşarünileyh Necib Efendi hazretleri hakkında bir rüya gördüm. Şöyle ki dairedeki odalarında ve makamında oturuyor, fakat lihye-i âlileri tamamıyla nur gibi beyaz ve Mevlevîlere mahsus müdevver şeklindedir. Yüzlerinde gayet nuraniyet peyda olup lihye ve yüzünün nuru birbirine mezc edip şu'le-bâz-ı pür-ziyâ olmuş. Sirtında evlâd-ı Arab'ın iksâ eylediği beyaz harirden gayet ince ve nefis ve etrafı harir ile işlenmiş maşlah olup boyunca giymiş, yani öyle maşlah dünyada nadir bulunur. Önünde ve zeminde gayet parlak bir büyük lâmba yanıyor ve lâmbanın yanında sarı tunç, miskten imal olunmuş yarım arşın irtifaında bir şamdan olup ispermeç mumu yanıyor. Fakir oda kapısını açıp bu hâli görüp odaya dahil olmayıp kapıdan kendilerine hitaben “Maaş senedim nasıl oldu?” dedim. Müşarünileyh cevap vermiyip bir müddet-i medîde öylece hayran sergerdân yüzüme nazır oldu. Böyle bilâ-nutk bakışlarından fevkalâde mahcup olup sual ettiğime pişman oldum ve kapıdan dışarıya çıkmaya dahi muktedir olamayıp öylece fakir de yüzlerine bakakaldım. Sonra kendileri yerinden kalkıp fakirle beraberce vezne odasına gittik. Müşarünileyh oradan bir hayli mecidiye kırkar (?) paralığı ve metelik alıp fakire verdi, “Bunları sayın” dedi ve sonra bir hayli pide ekmek getirip verdi ve buyurdu ki “İşte bir aylık idare için dokuz yüz kuruşluk ekmektir.” Fakir dedim ki “Böyle bayatlar, bunu yevmî verseniz” dedim. Sonra müşarünileyh Necib Efendi hazretleri buyurdular ki “Bana ihlâsınız ciddi değildir.” Fakir de cevabında dedim ki “Resûlullah'ı inkâr etmiş olayım, size ihlâsım ciddi değilse.” Sonra buyurdular ki “Şimdi inandım, buradan bir yere gitmeyesiniz, burada oturun” nutuklarıyla beraber uyandı.

Ferdâsı günü bu rüyayı kendilerine arz ettim. Teşekkürler ettiler ve buyurdular ki “Bana ihlâsınız yoktur dediğim, sizin haberiniz yoktur intihâb-ı küttâb komisyonunun tekaüt istidasına yazacakları mazbatayı temhir etmeyeceğimi ve sebebi ise benim buraya gelmekliğim ile beraber sizin böyle tekaüt olmaya kıyam ettiğiniz olduğunu reis bey hazretlerine söyledim. Buyurdular ki hayır bu zehabınız yanlışdır, onlar evvelden ve zaten saferü'l-hayrde istida edeceğini bana söylemiş idi buyurmaları üzerine mazbatayı temhir ettim. İşte bu söz kalbi âlilerine aksetmiş” dediler.

Bu rüyâ-yı sâdıkın hülâsa-i remz ü işareti budur ki kendi makamlarında gördüğüm zât-ı âlî-kadr [823] kendilerinin sırrı ve hakikattir. Maşallah ve tebârekallâhi ahsenu'l-hâlikîne. İşte levazım birinci şube müdürü o zât-ı âlî-cenâbdir. O bâtındır, göze görünmez; ancak zâhirde vekili olan müşarünileyh Necib Efendi hazretlerine emr ü nehy eder, yani onlarda zuhur eden mu'âmelât-ı emr ü nehy cümleten sırrı ve hakikatleri olan zât-ı şerîfin emr ü nehyidir azizim.

Fakirleri Dördüncü Ordu-yı Hümâyûn ruznamçeciğiyle Erzurum'da bulunduğum zamanda meşhur ve maruf tarîk-i Kâdiriyye kibâr-ı meşâyihından ve mazinne-i kirâmdan evvelce zikri sebkât eden Erzurumî Şeyh Hüseyin Efendi kuddise sırruhu'l-azîz hazretlerinin halifeleri kezalik zikri sebkât eden ve Erzurum'da Gavurboğan'da olan Kadîrî Dergâh-ı şerîfin şeyhi olan Tokadî İsmail Sırrı Efendi kuddise sırruhu'l-azîz ile beynehümâda olan muhabbet ü aşk u meveddet muktezâsınca ara sıra dâ'ire-i askerîde olan oda-yı fakîriyye teşrif buyurularak muhabbetler olunur idi. Yine böyle bir gün teşrif etmişler idi. Esnâ-yı muhabbette odaya bir zabıt gelip elbise talep eyledi ve daha bazı şeyler istedi. Bazını verdik ve bazısına olmaz cevabını söyledik ise de zabıt ısrar etti ki müsaade edin, şöyle edin, böyle edin diyerek. Fakir de nizamsızdır, olamaz deyip redd-i cevâb edip böyle münakaşada iken müşarünileyh Şeyh İsmail Sırrı Efendi zabite hitaben buyurdu ki "Birader, bu kadar ısrar etme, bu efendinin elinde bir şey yoktur, asıl ruznamçeciği bul da ona anlat ve ondan iste" buyurdular.

İşte azizim bunun gibi müşarünileyh Necib Efendi hazretlerinin aslı ve hakikati o zât-ı âlî-kadrdır. Sırtında nefis-i enfes olan harir işlemeli ipek maşlah ekseriya ehlullâh-ı izâm hazerâtının iksâ eyledikleri ve evvelce arz u beyan olduğu üzere Sultân-ı Ulemâ-billâh kuddise sırruhu'l-azîz efendimizin ekseriya giydikleri böyle maşlah idi, ola ki Hazret-i Şems-i Tebrîzî kuddise sırruhu'l-azîz efendimizin nisbet-i ma'neviyye ve kudsiyeleri sırrına remz ü işaret ola. Önündeki lâmba Hazret-i Mevlânâ Celâleddin-i Rûmî kuddise sırruhu'l-azîz efendimizin feyz ü nisbet-i ma'neviyyeleri kendisine daima ziyâ-bahş mütecellî olduğuna ve şamdan ise müşarünileyh hazretlerinin mürşitleri olan Yenikapı Mevlevîhanesi şeyhi merhum ve mağfur Osman Efendi kuddise sırruhu'l-azîzin rûhâniyyet-i kudsiyyeleri feyz ü ziyasına remz ü işaretir. Paralar, akçeler malûm ya güzeşte olan dört beş aylığımın müşarünileyh hazretleri vesatetiyle istihsal olunacağına ve kendilerine olan muhabbetimizin ciddiyetinde şek ve şüpheleri olduğu için Cenâb-ı Peygamber efendimize kâsem olunması cihetle kendilerince manevî itimat ve itikâd-ı tâmmе hâsıl olup bu hâlde bir yere gitme demeleri de yani yekvücut ve yekcîhet olduğumuza remz ü işaretir. Daha pek çok da remz ü işaretler vardır mevlânâ.

İşte bu rû'yâ-yı sâdika üzerine artık muhabbet ü meveddet az'âf-ı muzâ'af kat-ender-kat oldu ve binaenaleyh kendileri müşarünileyh Şeyh Osman Efendi hazretlerine müntesip Mevlevî muhiplerinden ve sema meşk etmiş ve meydân-ı aşk-ı Mevlânâ'ya dahil olarak cennet-i âcile ile tebşir olunmuş canlardan olduğunu beyan buyurdular ve buna dair pek çok muhabbetler meydana gelip hemen o demde Aşçı Dede'nin aşk u muhabbeti cûş u hurûş ile ayağa kalkıp usûl-ı Mevlevî üzere el öpüşüp bi'at-ı ma'neviyye icra ettik; yani "İnnemâ yubâyi'ûnallâhe yedullâhi fevka eydîhim"¹⁵ sırrından mazhar-ı tecelliyât-ı samedâniyye olduk azizim. Ve gönül âlemine atılan bir manadan ötürü *Tercüme-i Ahvâl-i Aşçı Dede* risalemizin birinci cildini li-eclî'l-mütâla'a kendilerine tak-

dim ettim ve rü'yâ-yı mezkûr remz ü işaretinden olmak ve risaleyi onun ziyasında mütalâa etmek üzere fakirhanede olan Aşçı Dede'ye mahsus mermer direk üzerine vaz' olunan bir adet lâmbayı bu bapta kaleme alınan lugaz ve şiir ile beraberce huzûr-ı lâmi'u'n-nûr-ı cenâb-ı Necîbü'l-asla takdim etti azizim.

Sûret-i lugaz ve şiir:

Buzdan kaleye girmiş ateş
Sanki zulmette zuhur etti güneş

“Evet dedem, buz gibi donmuş olan kalp kalesine âteş-i muhabbet girer ise elbette zulmet içinde kalmış olan iklim-i vücûdu pür-ziyâ ve tecellî eder şems.” İşte Mevlânâ ma'sûk-ı Şems-i âşıktır.

Aşçı Dede'nin çifte fitilli aşk lâmbası
Hazret-i Şems'ten almıştır fitili can lâmbası

Âşık maşûkun çok olur hakikat mecaz lâmbası
Hem çifte fitilli olur muhabbet lâmbası

Şem'i gör ki yanmadan yandırmadı pervaneyi
Şems'i gör ki nurundan yanıştır Mevlânâ lâmbası

Necîb-i nesîb olan canların ziyâ-yı maneviyyesi için
Verilir Hazret-i Şems'in ziyası olan Aşçı Dede lâmbası

Elbette âşık ile maşûk bir yerde çifte yanar
Ateş söndürmek için rakîb makamında Aşçı Dede'nin kuyruklu lâmbası

[824] Muhibb-i âl-i abâ Necîb olan cana edip dua
Dedim ya rabbi rakîbden mahfuz olsun can lâmbası

Canlara ziyâ-güster olmak için Aşçı Dede'nin
Mermer direk üzerinde raks u semâ eder feyiz lâmbası

Âl-i abâ için beş, yediler için yedi ebyât-ı latîfe söylenmiştir ki bunların ve Sultan Veled'in sırrına mazhar olsun veled-i Mevlânâ olan Necîb-i nesîb-i sa'âdet-mend dedesi Aşçı Dede kemterleri imzasıyla takdim olunmuştur.

İşbu lugazın ma'nâ-yı bâtını ve remz ü işareti budur ki “Buzdan kaleye girmiş ateş”: Zâhiri lâmbanın buz renginde olan nakışlı karpuz şeklindeki küre misali olan şişesi kaleye teşbihtir; ateş de ziyasıdır. Lâkin ateş ile buz bir yere cem' olamaz ki ateş buzu mahveder. Bunun remz ü işareti insanın vücudu kale gibidir. Dört adet azdât bir yere cem' olmuştur; mâ, türâb, ateş, hava.

“Sanki zulmette zuhur etti güneş”: Zulmet gecenin karanlığı, güneş de lâmbanın şuasıdır, gece de yanan lâmba demektir. Bunun remz ü işareti ervahın âlem-i ervâhta bilâ-fark u temyiz leyle-i zulmet olan lâ-taayyün makamında iken

saçılan, reşş olunan nûr-ı tecellî-i subhâniyye ziyasıyla fark u temyize gelip birbirini müşahede eden ervah demektir.

“Aşçı Dede'nin çifte fitilli aşk lâmbası”: Çifte fitil biri tarîk-i aliyye-i Nakşbendiyye, diğeri tarîk-i aliyye-i Mevleviyye fitilleridir ki iki tarikten fitil aldım. Can lâmbası demek sır ve esrâr-ı aşk lâmbası demektir. Bunu da Hazret-i Şems-i Tebrîzî'den aldım ki Hazret-i Şems baştan ayağa aşk ve âşıktır azimim.

Malûm ya âşıkın aynı, ağzı açıktır; maşûkun aynı, ağzı kapalıdır. Onun için âşıkın güft ü gûsu, sözü çok olur. Maşûk bi-hasebî'z-zâhir naz u şîve ile kaş göz süzerek sükût eder ise de âşıkı söze getiren ve mecnun edip aklını zıvanadan çıkarıp sahra ve dağlara atan maşûktur azimim. Muhabbet lâmbasının fitili çift olmasında şek ve şüphe yoktur. Muhabbet iki başlı olur ve hem de şem' makamında olan maşûk evvelâ âşıkına âşik olup sonra âşik ona âşik olur mevlânâ. Onun için Hazret-i Mevlânâ, Cenâb-ı Şems-i Tebrîzî'ye âşik oldu. Sonra Hazret-i Şems'in maşûku oldu azimim. Böyle olduysa, bizim ma'şûk-ı ma'nevîyemiz olan saadetlû Necib Efendi hazretlerinin feyz ü tecelliyatı müzdad olsun duasıyla Hazret-i Şems-i Tebrîzî'nin ziya lâmbası olan Aşçı Dede'nin vicdân-ı muhabbet-i ihlâsı sûret-i cedîdede kendisine verilir mevlânâ. Elbette âşik ile maşûk bir yerde çifte yanar. Kâ'ide-i aşk budur ki muhabbet tarafeynden olduğu gibi harâret-i aşkta çifte olarak tarafeynden yanar. Lâkin bu ateşi söndürmek için rakîb eksik olmaz. Bu da tiryakilerin afyonuna cilâ vermek için râhatül-hulkûm şekeri gibidir, onsuz olmaz. Dünyada rakîb kalmasa, sema ve dünyadan rakîb suretinde melâike nazil olur azimim.

İşte mevlânâ, bu yüzsüz asi Aşçı Dede kemterlerinin sol elimde li-hikmetin zuhur eden çiban için olunan ameliyattan dolayı müddet-i medîde dergâh-ı şerîfe yüz süremedim ve âyîn-i şerîften mahrum kaldığım gibi cemâl-i hazret-i şeyh müşahedesinden dahi bir nasîb-i ma'nevî alamadım, zira li-maslahatin hazret-i şeyh dahi tenezzülen ve terahhümen fakirhaneye teşrif buyurmamışlar idi. Bu yüzsüz fakirin dergâh-ı şerîften teb'îdimizin elbette manevî bir sebebi vardır. Nitekim Şeyh Galib'in şu gazeli gibi:

Gelenler âsitân-ı evliyâya
Bütün davetlidir Gâlib sefâya

Sakin surette kalma aldanırsın
Komazlar yoksa gelmezler sanırsın

Lehu'l-hamdu ve'l-minne “Hâzâ min fazli rabbî.”³¹⁶ Müşarünileyh Necib Efendi hazretlerinin Edirne'yi teşrifleriyle meclis-i enverlerinde sohbet ü muhabbet-i necîbâne ve hikmet-âmîz nutk u kelâmları berekâtıyla itlâkımız çıkıp buyurun dedem Mevlevîhaneye ve zevk ü sefâ-yı bî-nihâye bahş ü ihsan edici meydân-ı aşk olan semahaneye dediler. Binaenaleyh ve müşarünileyh Necib Efendi hazretlerine teşekküren müşarünileyh ile beraberce fî 18 Saferü'l-hayr

sene 324 [12 Nisan 1906] ve fi 30 Mart sene 322 yevm-i perşembe idi, atebe-i felek-mer-tebe-i hazret-i şeyh ile dergâh-ı şerîf hâk-i itrnâk-ı kudsiyyesine yüz ve göz sürdük azizim. Olunan remz ü işâret-i ma'nevîyye üzerine müşarünileyh Necib Efendi hazretlerine Aşçı Dede'nin çifte beygirli landonu irsal olunmuştur Aşçı Dede'nin türküsünü çağırınlar için mevlânâ. İşte azizim, o gün bir mübarek gün idi ki kusur isyanımız hazret-i şeyh vasıtasıyla affolundu ve cümleten mazhar-ı iltifât ve tecellî-i Cenâb-ı Mevlânâ olup sad hezâr sad hezâr hamd ü sena ve teşekkürler ile hanelerimize avdet ettik.

Reşadettü, faziletlü Şeyh Salahaddin Efendi hazretleri, müşarünileyh Necib Efendi hazretleri hakkında pek çok memnuniyet ve mesruriyet izharıyla kabul buyurdular ve muahharen dahi çok medh ü senalarında bulundular. Elhak budur ki müstahakk-ı medh ü senâ ve sitâyîş bir cân-ı Mevlânâ'dır azizim ve hem de rumûzât u işârât-ı ma'nevîyyeye aşına ehl-i aşk ve dertli bir âşık-ı Mevlânâ'dır sultanım.

Geçende tabur kâtiplerinin imtihanı için oda-yı âlîlerine tecemmü' olundu, esnâ-yı müzâkerede İkinci Şube Müdürü Hacı Aziz Efendi'nin mine'l-kadîm hulkî ve cibillî olan hodbinliği ve herkesten iyi bilirim iyi yaparım hayal ve evhamı ayrıncı biçârenin efkârını şişirip [825] cümleye muhalefet kuvve-i hatâdan olduğu kaziyesinden her bir şeyin mâdde-i asliyye ve hakikat-i zâtiyyesinden bîhaber olmasıyla bed-rû-yı infi'âlini göstermiş ise de ittifâk-ı ârâdan yalnız başına kalmış. "Ferdiyete, Cenâb-ı Hakka mahsustur, mahlûktan merduttur" denilerek garaz-ı nefsâniyyetle lebâleb memlû olan re'y ü kelâm-ı hodbînine bakılmayıp cümlelerin re'y-i savâbî üzere netice karâr verilmiş ve bu esnada tabur kâtipleri celp ile imtihana bed' ü mübâşeret olunmuş ve müşarünileyh Necib Efendi hazretlerinden cümleye sigaraları ve ihsanıyla güzelce bir limonata yapılmak üzere kahveci Ömer'e gönderilmiş. Limonata biraz gecikti ve mumaileyh Hacı Aziz Efendi'de ayrandan hâsıl olan şişkinliğini hazım edemeyip odasına gitmiş ve bu gidişi yine avdet üzere zannolunmuş ise de yapılan sual varakasına imza etmek üzere kendisine gönderilip kemâl-i infi'âlinden birtakım cahilâne bî-manâ sözler ile imza etmeyip iade etmiş ve müşarünileyh Necib Efendi hazretleri tarafından dahi onun bu gibi itiraz-ı bî-ma'nâsına sem' ve itibar olunmayıp zaten azaların birer ve kendisinin iki reyî olmasıyla imtihana bed' ü mübâşeret emrini vermiş. Bir müddet sonra limonatalar gelip cümleten nûş olunmuş ve Hacı Aziz Efendi'nin hissesi oturduğu sandalyenin sigara masasına konulmuş. Mezkûr limonata on beş yirmi dakika orada kalıp "Ya rabbi, kimin nasip ve rızkı isem vaktiyle beni nûş edip beni bu intizardan kurtarsın" dua ve niyazı kabulüyle müşarünileyh Necib Efendi hazretleri tarafından odasının nöbetçi askeri olan süvari neferine emir buyurdular ki "Şurada duran limonatayı getir, fakir için hacı efendiye ver içsinler." Fakir dedim ki "Münasip olur ise odasına götürüp Hacı Aziz Efendi'ye versin." Yanımda oturan Üçüncü Şube Müdürü saadetlü Fikri Efendi de buyurdular ki "Asker oğlum, sen dışarıda bu limonatayı iç." Asker de bin can ile izhâr-ı memnûniyyetle limonatayı Hacı Aziz Efendi'nin aşkına nûş edip atş-ı derûnunu söndürdü azizim.

Bu yüz­süz asi Aşçı Dede kemterleri de Edirne'de cilve-nümâ-yı zuhûr olan şu mezkûr mu'âmele-i zâhireden tevellüt eden mu'âmele-i ma'neviyye ve esrâr-ı butûniyye müşahedesi ve remz ü işaret ledünniyâtı mütalâasıyla hayran ve sergerdân kalmış idim mevlânâ. Sonra müşarünileyh Necib Efendi hazretleriyle تنها kalıp şu cilve-nümâ olan esrarı arz ettim. Dedim: "Nazar-ı hakikat ve ibret ile nazar buyurdunuz mu Hacı Aziz Efendi'den zuhur eden muameleye. İşte bunun hakikat ve ledünniyâtı onun için yapılmış olan limonatayı koca felek asker nefere içirmek için bu kadar söz ve horata meydana geldi" dememle beraber müşarünileyh Necib Efendi hazretleri kıyam edip el öpüşüp tasdik buyurdular ve bu sözden kendisine bir hâl-i vecd hâsıl olarak buyurdular ki "Fakirleri dahi ekser-i evkât bir mesiregâha gittiğimde halkın içine sokulup şöyle bir kenardan o cemiyete ibret ve hakikat nazarıyla bakıp kimi bıyıklarını burmakla ve kimi sakalıyla ve kimi eliyle göz­üyle işaretle ve kimi sigarasını bükme­kle ve kimi mutasıl ağzına bir şey tıkamakla ilâ gayri'n-nihâye herkes kendi efkârı üzere birer şeyler ile meşgul ve Cenâb-ı Hak'tan gafletle muhtâc-ı mağfurlardır" buyurdular. Fakir de bu hâl-i şân-ı reşâdetlerini takdir ü tahsin ile "İşte azizim, bu âleme gelişten murat ve maksut her an ve zaman vahdâniyyet-i subhâniyye ve tecelliyât-ı samedâniyye esrarının seyr ü temaşasıyla irfanın tezayüdüne sa'y ü himmet etmektir" dedim.

Ey ihvân-ı bâ-sefâ, buraları risalemizde defaatle arz u beyan olunmuştur. "Ve lâ yasduru an ehadin min abîdihi kav­lun ve lâ fi'lun ve lâ hareketun ve lâ sukûnun illâ ve kad sebaka fî ilmihî ve kadâihî ve kaderihî keyfe yekûnu."¹⁷ Âmennâ ve saddaknâ azizim. Kâffe-i mahlûkât u eşyâ esrâr-ı rabbâniyyeyi nâtik olup söyler, lâkin bizde onu işitecek kulak yok ve o nazar-ı hakikat ve irfan yok. Nitekim cemadatın tespih ve tehlillerini işitmeyip bîhaber olduğumuz gibi insanların da tekellümleri ve meşy ü hareket ve raks-ı neşeleri remz ü işaretinden ve bunların ledünniyâtından bî-şu'ûruz mevlânâ. Kâffe-i eşyâ kimi lisân-ı hâl ve kimi lisân-ı kâl ile söylerler. Aşk olsun istima edip ne dediğini anlayana azizim.

Hazret-i Mansur kuddise sırruhu'l-azîzi dâra çekmek için getirirler iken, esnâ-yı râhta bir kaşıkçı dükkânının önünden geçer iken dükkân önünde boylu boyunca yatırılmış olan bir ağaçtan Hazret-i Mansur'a nida gelmiş ki "Ya Mansur nereye gidiyorsun?" diye. Bu hâlde Hazret-i Mansur demiş ki "Biraz müsaade edin de pek yorul­dum, azıcık şurada oturup dinlenelim." Müsaade etmişler. Mansur cevap olarak ağaca demiş ki "Malûm ya günah u isyanım sebebiyle verilen fetva mucibince asılmaya gidiyorum." Ağaç demiş ki "Gıpta ettim, bahtiyarsın ya Mansur! Desene ki huzûr-ı hazret-i cânâna gidiyorum. Ben dağda ağaç idim, benim aslımdan, köküm­den nice bin balta vurup vücudumu parça parça edip keserek ve yüzümü yerlere sürterek sürüyerek buraya getirip dükkânın önüne yatırdılar. Görüyorsun hâlimi ya, gelen giden üzerime tükürüp sümkürüp çamurlar içinde kalmışım. Şimdi de vücudumu bıçkı ile kesip parça parça edecekler, sonra da tarak yapmak için nice bin testere darbıyla beni tel tel

edecekler. Haydi bu kadar eza ve cefaların cümlesine razı olup katlandım, tarak olduktan sonra bilmiyorum ki beni bir seyis alıp hayvanın saçlarını mı tarayacak, yoksa bir mahbûb [826] alıp da zülf-i amberini mi tarayacak, bilemem” demesiyle Hazret-i Mansur bir sayha ederek oraya düşmüş. Sonra uyanıp îfâ-yı me'mûriyyetine gitmiş azim.

İşte direğin lisân-ı hâl ile söylediği sözü istima etmesiyle şarâb-ı aşk ona sayha ettirmiştir. Lâkin Hazret-i Mansur'un sayhası haşa fakirin sayhasına benzemez. Onun sayha ve cezbesi şarâb-ı aşkın tesirindedir. Fakirin sayhası Hazret-i Mevlânâ kuddise sırruhu'l-azîz efendimizin buyurduğu gibi ayran içip ayrıntı şişirmesiyle güya mestanelere teşbihen sayha-i kizbdır azim. Her ne ise gerek taklit gerek tahkik Cenab-ı Hak kusurlarımızı af mağfîret buyursun, amin.

Şimdi bir büyük sayham kaldı. Onu da tekaütlüğümün irâde-i seniyyesinin şeref-sudûru haber-i meserret-encâmına saklıyorum mevlânâ, hû. Lâkin cuma günleri alelusul ve'l-âde zarurî ve tabîî ufak sayhalarına düşmanın bağrına doğru balyemez topu güllesi endâht olunmakta kusur olunmuyor azim. Tekâütlük hakkındaki inhâ-yı müşîrî dâ'ire-i resmîyede mu'âmele-i resmîyesinin icrasına bed' ü mübâşeret olunup şu'abât-ı Sultan Veled devri gibi kuddise sırruhu'l-azîz efendimizin rûhâniyyet-i mukaddeseleri berekâtıyla devir ve ziyaretle selâmlamakta olduğu cihetle bu yüzüz asi Aşçı Dede kemterleri de Edirne'deki selâtn-i izâm hazerâtının cevâmî'-i şerîflerini cuma günleri hem edâ-yı salât-ı cuma ve hem de veda etmek niyet-i hayriyyesiyle devir ve selâmlamak gönül âlemine atılmış olmasıyla bin üç yüz yirmi dört senesi Rebiülevvelin üçüncü [27 Nisan 1906] ve bin üç yüz yirmi iki senesi Nisanın on dördüncü cuma günü ittisalimizde olup her cuma namazını orada eda ettiğim Eski Câmi'-i şerîf demekle maruf Sultan Mehmed Çelebi Han kuddise sırruhu'l-azîz hazretlerinin câmi'-i şerîfinde bed' ü mübâşeret olunmak üzere o cuma kemâ-fi's-sâbık Eski Câmi'-i şerîfe gidip alelâde Çömlekçilerkapısı'ndan girip hemen kapı ittisalindeki mahall-i mahsûsum olan mahsuraya oturdum. Bir müddet sonra bizim Ser-tabîb izzetlû Hasan Bey Efendi teşrif edip rabıtada olduğum cihetle kulağıma yanınıza oturacağım ammâ sayha etmeyeceksiniz diyerek oturdular. Artık ister istemez zarurî ve tabîî muhabbet etmeye başladım, çünkü sebep ve hikmetini bilemem mirim bir çok müddetten beri şeker-renk idi. Fakirce bir şey yoktur, yani ne şeker ve ne tatlı ve ne acısı ve ne de rengi vardır, ancak mirimin öyle kendi kuruntusu efkârı idi. Binaenaleyh bu vesile ile ara yerde olan perde-i hicâb-ı infî'âlî ref etmek için muhabbete giriştik. Lâkin müezzin mahfilinde de Kur'an okunuyor. Bizim kelâmımız da dünya kelâmı değildir. Kıraat olunan Kur'an'ın remz ü işaret manalarını müzakeredir. Bahis Cenâb-ı Risâlet-penâh efendimize ümmet olduğumuza geldi ve onların şefâ'at-ı uz mâlarına muhtaç olduğumuza resîde oldu. Binaenaleyh risalemizin birinci cildinde 410. sayfasında zikr ü beyan olduğuna üzere Sultân-ı Ulemâ-billâh kuddise sırruhu'l-azîz efendimizin müminin usâtı hakkında olan ve hîn-i teslîm-i rûhta rûhâniyyet-i Cenâb-ı Peygamberî teşrifîyle şefaet ederek iman ile teslîm-i rûh

eylediği tebşîrât-ı azîme olan nutk-ı sa'âdetlerini tamamıyla hikâyeye eylediğimde mumaileyh Hasan Bey bu tebşîrât-ı azîmeden fevkalâde neş'e-yâb-ı tecellî-i subhâniyye ve peygamberî olmasıyla tahammül edemeyip cebinden mendilini çıkarıp ağlayarak göz yaşını silmeye ve bununla beraber derununda olan fakire bî-esâs ve bî-ma'nâ infial kirini göz yaşıyla gasl etmeye başladı azizim. Ve bina-enaleyh rûhâniyyet-i Cenâb-ı Peygamberî ikimize bile bahş-ı tecelliyât etmesi cihetle hatip efendi esnâ-yı hutbede "Seyyidu'l-enbiyâ'i ve'l-murselîn" demesiyle beraber yaşasın asi Aşçı Dede'nin bal yemez topu yine rûhâniyyet-i Cenâb-ı Seyyidü'l-kevneyn'den ateş alıp sayha-i gülle-i aşk u muhabbeti meydân-ı aşka endâht etti mevlânâ, hû.

Ertesi cuma ki Rebiülevvelin onuncu ve Nisanın yirmi birinci cuma günü idi, ittisalimizde olan Sultan Selim Han Gazi hazretlerinin câmi'-i şerifine git-tim ve şöyle niyet ettim ki "Ya Sultan Selim Han Gazi rahmetullâhi ta'âlâ aleyhi rahmeten vâsi'aten, sen bir âşık-ı sâdıksın. Bu din ü millete çok hizmetler ettin, bugün senin bina ve inşa eylediğin câmi'-i şerife gelip senden imdâd-ı rûhâniyye talep ederek seninle veda ediyorum. Hatip efendi lisanından kıraat olunacak hutbe, hakk-ı kemterîde olacak lutf u ihsân-ı ilâhiyyeyi emir ve iş'ar ve beyan buyursun" dedim. İşte kıraat olunan hutbe bu idi:

el-Hamdu lillâhillezî a'tâ halka kulli şey'in ve huve alâ kulli şey'in vekîlun; ellezî lâ yestehikku'l-ibâdeteye gayruhu ve huve alâ kulli şey'in vekîlun. Fe-subhânellezî huve ni'me'l-mevlâ ve ni'me'l-vekîlu. Neşhedullezî a'te'l-ecre'l-cezîle ale'l-ameli'l-kalîli ve neşhedullezî kâle fî cem'i ahvâlihi hasbunallâhu ve ni'mel-vekîlu. (S) An Ebî Hureyre radiyallâhu ta'âlâ anhu ennehu kâle: kâle resûlullâhi sallallâhu ta'âlâ aleyhi ve selleme "âhiru mâ tekelleme bihi İbrâhîmu hîne ulkiye fi'n-nâri hasbiyallâhu ve ni'me'l-vekîlu" sadaka resûlu[hü]llezî huve sâhibu'l-havzi ve'l-kevseri ve's-selsebîli. E'ûzu-besmele. Ve mâ ente aleyhim bi-vekîlin. İlâ âhirihi.

Esnâ-yı hutbede ve "Neşhedu enne Muhammeden" ism-i şerîfi zikrinde olunan sayha-i aşk eyledi kalb-i uşşâkı şak azizim, çünkü iki cumadır tecelliyât-ı samedâniyye Cenâb-ı Habîb-i Ekrem ve Nebiyy-i Muhterem sallallâhu aleyhi ve sellem efendimiz hazretlerinden cilve-nümâ-yı zuhûr oldu mevlânâ.

Hatip efendinin kıraat eylediği hutbeyi istinsah etmek için kitapçı Hasan Efendi'nin dükkânından bir matbu hutbe risalesi getirdim. Mezkûr hutbeyi orada bulup istinsah ettim. Lâkin velâkin mezkûr matbu hutbe risalesinde Ebû Hureyre radiyallâhu anhten rivâyeten [827] yazılan hadîs-i şerîf, hatip efendinin okuduğu hadîs-i şerîf değildir, diğere hadîs-i şerîftir. "Kâle resûlullâhi [sallallâhu] ta'âlâ aleyhi ve sellem izâ vaka'tum fi'l-emri'l-azîmi fe-külû hasbunallâhu ve ni'me'l-vekîlu."³¹⁸ İşte budur. Bundan istidlâl olundu ki hatip efendinin okuduğu bu hutbe bu yüzüz asi Aşçı Dede kemterleri için imiş ki isminin

tasrihiyle “Ya İbrahim, zâhir ü bâtin nâra ilka olunur isen, bunu oku” remz ü işaret-i olunduğu anlaşılmalıdır mevlânâ. İşte bunda olan daha başka remz ü işâret-i ma'neviyye malûm olup bu yüzden dahi mazhar olduğum rahmet-i rahmâniyye ve lutf u ihsân-ı ilâhiyye ve himâye-i ma'neviyyeden dolayı artık nasıl teşekkür ve hamd ü senalar edeceğimi bilemeyip hamallar kethüdasının dediği gibi “Benim elimde ne var? Edip eyleyen Allah.” Yâ Allah, yâ Rahîm, yâ Kerîm, yâ Alîm, yâ Hakîm niyazıyla hâne-i fakîriye avdet ettim azizim.

Hamallar kethüdasının hikâyesi budur ki bu adam saray-ı hümayûnda müddet-i medîde tablakârlık hizmetiyle istihdam olunup muahharen Beşiktaş hamallar kethüdalığıyla çerağ buyurulmuş. Hamallar cümleten bu adamın başına toplanıp bu adamı bir merkebe bindirip rikâbında ve arkasında bir sürü hamallar ile mahall-i hükûmeti olan iskele başındaki kulubesine getirmişler. İşte bu bir gayet tuhaf ve zarif alay ve bir cemiyet olmasıyla yolu üzerinde olan kâffe-i esnâf ve seyirciler bu cemiyeti seyretmek üzere serâpâ dizilip gülerler ve birbirlerine söyleyip istihza ederler imiş. Bu biçare adam bîhaber ve bî-irfân, zaneder imiş ki kendinin böyle hamallar kethüdalığı mansıbıyla çerağ buyurulduğuna ve mansıbın büyüklüğüne hürmet ü ri'âyet-i mahsûsa olmak üzere ahalinin böyle yolu üzerine dizilmesi manasına zahip olarak merkebin üzerinde ayaklarını sallayarak iki elleriyle iki tarafa selâm vererek “Benim elimde ne var? Edip eyleyen Allah” der imiş. Bu lafz-ı şerîfi kendi lisanınca gayet kaba kaba söylemesine ve kemâl-i mesrûriyyetle gülerken iki tarafına-iki eliyle selâm vermesine ahalinin fevkalâde zevklerine gidip gülerler ve istihza ederek başlarıyla işaretler ederler imiş. Bunların içlerinde bulunan ehl-i dil ve ârifân, o adamın hâl ü şânına ve söylediği kelâmına nazar-ı ibret ve hakîkatle nazar ederek mazhar-ı tecelliyât-ı subhâniyye neşesiyle kendilerinde hâsıl olan irfandan pür-zevk ü sefâ olurlar imiş, zira ki bu kelâmın sahibi bi-hasebî'z-zâhir hamallar kethüdası ammâ bi-hasebî'l-bâtın ve'l-i'tikâd cemâllar kethüdası olmuştur azizim. Gürûh-ı gâfilûn u câhilûn da bu adamın hâl ü şânıyla söylediği kelâmına kâhkaha ile gülüp itâb u azâb-ı elîm-i ma'neviyyeye kendilerini ilka ederler imiş mevlânâ.

Ey Aşçı Dede, nazarında bu hikâyeyi bî-ma'nâ ve bî-tefekkür te'emmül-i sathî ile istima eder isen gülenler tâ'ife-i lâ-yüflihûndan olursun. Eğerçi irfan ve iz'an ve hakikat cihetinden istima eder isen bunda olan remz ü işâret-i ma'neviyyeden mazhar-ı envâ'-ı tecelliyât ile hayran ve sergerdân kalırsın. Hazret-i Mevlânâ kuddise sirruhu'l-azîz efendimizin buyurdukları gibi:

Dâd-ı hâk-râ kâbiliyet şart nîst

Bel ki şart-ı kâbiliyet dâd-ı üst (5: 1538)

“Hazret-i Hakkın dâd ve atâsına kabiliyet şart değildir. Belki kabiliyet şartı onun atasıdır.”

Mesnevî-i şerîfin beşinci cildinin 189. sayfasına müracaat oluna.

Hazret-i Muhyiddin-i Arabî kuddise sirruhu'l-azîz efendimizin kelâm-ı hikmet-nisâbı:

Teemmel sutûre'l-kâinâti tecid bihâ
Mine'l-melei'l-a'lâ ileyke resâilu³¹⁹

Le-kad hutta fihâ lev teemmelte satrehâ
Elâ kullu şey'in mâ halallâhi bâtilu³²⁰

Âmennâ ve saddaknâ. Yani buyururlar ki düşün, tefekkür et, malûm ya teemmülün manası bir şeyin hakikatine ermek için gereği gibi düşündürmek, kainatın satırlarını yani bir kağıt üzerine yazılmış satırları okuyup manasını düşündürmek tefekkür etmek gibi. Sen de bu kâ'inât-ı cihânın satırları makamında olan cümle eşya ve mahlûkatı ve zerrât-ı cihânı teemmül et ki o kainatın satırları makamında olan cümle mahlûkat ve eşyada bulursun. O dünden ta mele'l-a'lâdan nazarına sana vesâil vardır, yani her bir eşya ve mahlûkat ve zerrat birer kitap, birer risaledir ki o resâil ve kitaplar makamında olan kainatta tahkik yazılmıştır. Eğer ki düşünsen tefekkür etsen, onun satırları yazıları diyor, söylüyor ki âgâh ol, uyan ey gafil Allah'tan başka, Allah'tan maada her bir şey batıldır. İşte bu yazılıdır, bunu sana söylüyor. Lâkin basîret ve sem'-i hakikat ister ki o satırları, o yazıları göresin, okuyup istima edesin azizim, hû.

Cenâb-ı Hakk'ın “Kun fe-yekûnu”³²¹ kudretine hiçbir kimse kabiliyet sözü söylemez, zira Hak ta'âlânın irâdetine kabiliyet lâzım değildir. Hak ta'âlâ ki bir şey murat eyleye, “Kun”³²² buyurduktan, o şey “Yekûnu”³²³ olur ve vücut bulur. “Kun”³²⁴ irâdet-i ilâhîden “Fe-yekûnu”³²⁵ o irâdeti kabul eyleyip vücuda gelmekten ibaret olur azizim.

İşte mevlânâ hamal hikâyesi sana cemel ve kemal hikâyesi oldu ve olur. Eğer ki mahrem-i esrâr-ı evliyâ olur isen. Lâkin mahrem-i esrâr-ı avâm olur isen, sonrasını bir nokta ile yani nokta gibi cüz'î, onlara muhalefetle mücrim ederler mevlânâ. Buraları bahs-i tavîldir.

Biz gelelim kendi bahsimize. İşte azizim, gelecek cuma ki Rebiülevvelin on yedisi [11 Mayıs 1906] ve Nisanın yirmi sekizi olacağından nevbet-i devri cevâmî'-i şerîfe Üçşerefeli Câmî'-i şerîf'in idi ki üçler aşkına üçüncü devir cuması ve üçüncü câmî'-i şerîf olacak iken Cenâb-ı Pîr Mevlânâ [828] kuddise sıruhu'l-azîz efendimiz hazretlerinden nidâ-yı ma'nevî olarak gönül âlemine gelen hitâb-ı bâ-savâb bu idi ki “Yüzsüz asi Aşçı Dedemiz, üçleri bizde bulursun,

üçler bizim dergâhımızda bulunur ki Sultan Veledimizin semâhâne-i aşkta semaa şürû'undan evvel olan Sultan Veled devri üçlere remz ü işaretle üç kere semâhâne-i aşk etrafı devr olunur biyâ biyâ" diye davet-i ma'nevîsi muktezâsından olmak üzere Mevlevîhanenin o cuma mevlid-i nebevî kıraati davet ve cem'iyet-i âlîsi olmakla zâhir ü bâtın olunan davete icabetle Mevlevîhaneye gidilip cuma namazı Muradiye Câmî-i şerîfi'nde eda olundu. Malûm ya bu câmi-i şerîf de Sultan Murad-ı Sâni'nindir. Zaten Üçşerefeli Câmî-i şerîf de onların bina ve inşâ-kerdesidir ve hem de bu câmi-i şerîf mahalli eskiden semahane olmak üzere bina ve inşa olunup hayli müddet orada demler ve sefalar ve semalar sürülmüş ve muahharen semahane, ittisalindeki mahalle nakil ile orası câmi-i şerîf ittihaz kılınmış olmasıyla mine'l-kadîm tecemmü' etmiş olan feyz ü tecelîyât-ı subhâniyyeden her an ve zaman zevk ve sefalar ahz olunur idi. Hatip efendinin kıraat eylediği hutbe tabîî ve zarurî mevlid-i nebevî hakkında olduğundan esnâ-yı hutbede "Be-vücûd-ı Muhammed bin Abdullah" diye kıraat eder etmez be-vücûd lafz-ı şerîfiyle beraber iklim-i vücûdda mevcut beytullâh-ı atîk olan kalp câmi-i şerîfinde mine'l-kadîm tecemmü' etmiş, aşk u muhabbet-i ilâhiyye cephanesindeki cezbe-i Hak güllelerinden bir tanesi vücûd-ı Muhammed'den fitili tutuşup bilâ-ihityâr kendisini meydân-ı aşka atıp sayha vücûd-ı Muhammed ile mevcut olmuş ve ihvân-ı bâ-sefâya da bir başka neşe ve tecelîyât-ı samedâniyye-i vücûdiyye bahş ü ihsan etmiştir. Mevlid-i nebevî kıraatından sonra bizim yadigâr Sertabip Miralay Hüsnü Beyefendi yanıma gelip "Aşk olsun dedem, bu sayhanız pek yolunda ve mevkiinde oldu!" diye takdir ü tahsin etmiştir. "ez-Zâhiru unvânü'l-bâtini."²⁶ "Hâzâ min fazli rabbî."²⁷ Fevkalâde hamd ü senalar ile secde-i şükür ettim mevlânâ.

İşte Hazret-i Pîr Mevlânâ Celâleddin-i Rûmî kuddise sırruhu'l-azîz efendimizin üçler bizdedir ve bizim dergâhımızda bulunurlar sırrı zuhur ederek mevlid-i nebevî cemiyetinden bir gün sonra yani pazar günü bu üçler sayesinde kırkları bulduk, yani kırk lira bulduk. Şöyle ki üç aylık müterakim maaşım kalmış idi. Bizim ruhumuz canımız Levazım Birinci Şube Müdür Muavini Nuri Beyefendi oğlumuz ara sıra şubeye teşrif buyurup muhabbet olunur idi. Bundan sekiz on gün mukaddem yine şubeye gelmiş idi. Mezkûr maaş meselesi açıldı. Buyurdular ki "Münasip olur ise tarafınızdan Isparta Redif Livası Kumandan Vekili Alay Emîni Tefvik Efendi'ye bir kâğıt yazayım, oradaki taburlarda buraya gönderilecek tahsisat fazlasından mevcut akçeleri var ise ma'âş-ı müterâkimeniz dört bin yüz dört kuruşun maaş senedâtıyla emr-i resmîsini gönderilmek üzere serian keyfiyetin iş'arını yazalım" buyurdular. Mîr-i mûmâileyhin bu sözü fevkalâde ruhlu ve canlı ehlullâh nutku gibi gönül âlemine hoş gelip bir zuhurat ve fütûhât-ı ma'nevîye olduğu hiss olunarak "Pek güzel olur, teşekkür ederim. Zaten mumaileyh Tefvik Efendi ile beynehümâda olan muhabbet kat-ender-kat fev-

ka'l-had olmakla serian himmet ü sa'y ü gayret buyuracaklarını" söyledim ve hemen o dakika mirim, nurum şubesine gidip derakap tahriratı yazıp getirdi. Fakir de temhir ederek fî 17 Nisan sene 322 [30 Nisan 1906] tarihiyle postaya teslimen irsal ettik. Fî 25 Nisan sene 322 [8 Mayıs 1906] tarihiyle gelen cevap bu idi:

Resîde-i dest-i i'zâz olan fî 13 Nisan sene 322 [29 Nisan 1906] tarihli emirnâme-i âlilerine cevaptır.

"Hizmet-i âlilerinde bulunmak benim için pek büyük şeref ve mefharattır. İş'âr-ı âlileri veçhile dört bin yüz dört kuruş matlûplarının tesviyesi mümkünattan olmakla ilk vasıta ile senetlerin irsalini arz eder ve teveccühât-ı âlilerinin bekasını istirham ederim."

diye yazmışlar. Derhâl senetleri mirim Nuri Bey'e gönderdim. Onlar da levazım reisi paşa hazretleri tarafından tahrîrât-ı resmiyyesini yazıp hemen o gün postaya teslimen mumaileyh Tevfik Efendi'ye gönderilmiştir. Bi-iznillâhi ta'âlâ sekiz on güne kadar kırklara kavuşup mazhar-ı ism-i azîz olacağım azizim, zira altın altın, mazhar-ı ism-i azîzdir. Her kim onu aziz, şerif tutar ise orada tecemmü' eder; aziz tutmayıp hor hakir edenlerden firar eder azizim. Bizim Muavin Şükrü Efendi oğlumuzun da iki aylığı için İlgin redif taburuna maaş senetleri tahrîrât-ı resmiyye ile gönderilmiş ise de henüz bir haber alamadığından "Acaba bizim akçeler gelecek midir, nasıl olacaktır?" diyerek bir mahzunane suale cevap olarak dedim ki "Bi-iznillâhi ta'âlâ o akçeleri sen cebinde mevcut bil, karîben gelir" dedim. Mumaileyh Şükrü Efendi de bu sözümünden akçesi gelmiş gibi bir memnuniyet gösterdi ve o esnada intihâb-ı küttâb komisyonu tecemmü' etti. "Sizi bekliyorlar" haberi gelip fakir de şubeden gittim. Komisyon hitamıyla şubeye avdet ettim. Mumaileyh Şükrü Efendi dedi ki "Müdür efendi, siz demincek ne söylediniz?" Dedim: "Bilmiyorum ne söyledim." Dedi ki "Akçeniz cebinizde bilin demediniz mi?" "Evet" dedim. "İşte siz oda kapısından çıkar çıkmaz postacı gelip ilmühaberi verip postada emanetiniz vardır, alın dedi, akçemiz geldi!" demesiyle fakir de dedim ki "Teşekkür ederim, memnun oldum. Gördünüz mü fakiri Cenâb-ı Hak söyletmiş ki zatınızın fakire olan itikat ve itimadınızın takviyesi için. Bundan dolayı fakire bir gurur gelmez ki altmış senelik ehlullâh kapısının kıtmîri olduğum için bu kadarlık şeyler, erenler tarafından bir ikramiyedir, zira ki keşf ü keramat ikramdan olup bu da bir ikrâm-ı ilâhiyyedir. Neferin elindeki borudan çıkan seda borunun değildir, [829] onu nefh eden neferindir azizim" dedim. Ammâ velâkin bundan sonra mumaileyh Şükrü Efendi'nin de fakire hürmet ve ri'âyet-i mahsûsası başka oldu mevlânâ, hû.

Dördüncü devr-i câmi'-i şerîf nöbeti Üçşerefeli Câmi'-i şerîfe gelip Rebiülevvelin yirmi dördü [18 Mayıs 1906] ve Mayısın beşinci cuma günü câmi'-i mezkûre gittim. İşbu câmi'-i şerîf de Muradiye Câmi'-i şerîfi'ni bina ve inşa eden Sultan Murad Han Gazi rahmetullâhi aleyhi hazretlerinin bina ve inşa-kerdesi mübarek ve mesut bir câmi'-i şerîf olmakla girer girmez üç ihlâs ve

bir fâtiha-yı şerîf kıraat ile sultanın rûh-ı şerîfine ihdâ ederek dedim ki “Bugünkü günde yine senin ile mükerreren bu câmi’i şerîfinde veda etmek için geldim. Hatip efendi lisanından kıraat olunacak hutbe de bu yüz­süz asi Aşçı Dede kemeri için bir feyz ve bir remz işâret-i ma’nevî olsun” dedim. Meğer ki müezzin mahfilindeki devirhan hafız efendiler o gün hatm-i Kur’ân edecekler imiş. Ni’me’t-tesâdüf diyerek fakirin ufacak hediyesiyle onların hatm-i Kur’ân-ı şerîf hediye-i kübrâ birleşip sultân-ı cennet-mekânın rûh-ı şerîfine bahş-ı tecel-iyât-ı samedâniyyesine vesîle-i hasene olmuştur. İşte hatip efendinin kıraat eylediği hutbe esnasında “Ellezî netedarra’u ileyhi kâilîne ilâhî abduke’l-‘âsî etâke” lafz-ı şerîfini okur okumaz cebehâne-i aşktan bir gülle-i muhabbet-niyâzın yine fitili ateş alarak meydân-ı aka endâht olunmuştur. Çünkü bu lafz-ı şerîf câmi’-i şerîfin banisi sultân-ı cennet-mekân tarafından Cenâb-ı Hakk’a niyaz makamında “ilâhî ya rabbi senin asi kulun sana geldi, merhamet ü gufrân-ı ilâhiyye-nizi talep ve rica ve niyaz eder” kılıklı remz ü işaretini kalp âlemine tulû etmesiyle artık “İrhemnâ yâ erhame’r-râhimîne” makamında sayha-i Hak vacip oldu azizim. Zaten asıl ismim asi değil mi? İşte “Abduke’l-‘âsî etâke” lafz-ı şerîfin bu remz ü işarete tamamıyla mutabakat etmiş olduğundan makâm-ı hamd ü sena ve şükürde sayha vaciptir mevlânâ.

Gelelim dördüncü selâma, yani cevâmî’-i şerîfe devrinin dördüncü devri ve selâmet dua ve niyazı Rebiülâhirin birinci [25 Mayıs 1906] ve Mayısın on ikinci cuma gününe tesadüf etmesiyle bu cuma da Yeni İmaret’teki Sultan Bayezid Han Gazi hazretlerinin bina ve inşâ-kerdesi olan câmi’-i şerîfe bu’diyeti cihetle araba ile gittim ve bu câmi’-i şerîfi ruhumuz canımız olan evlâd-ı ma’neviyyemiz bizim Asım Efendi haber vermiş olduğu cihetle onu da kendime delil ittihaz ederek arabaya alıp beraberce gittim. Meşhur meseldir ki kimin arabasına biner isen onun türküsünü çağırarak lâzımdır. Lâkin bizim Asım Efendi oğlumuzun kemâl-i ismet ü hicâbından ne Türkî ve ne de Farisî ve ne de Arabî bilir, yani bunların cümlesini bilir ammâ fevkalâde olan hicâbından nutuk müteazzerdir. Binaenaleyh bu yüz­süz asi Aşçı Dede’nin sallapati şiirleri sağ olsun diyerek şu beyitleri söyledim:

İhtiyarım ammâ bahtiyarım ki bu gün daire-i ismetindeyim ya Asım
Evvel refik summe’t-tarîk buyurulmuştur ni’me’r-refîku yâ Asım

Delil olup tamir için götürdün Eski İmarete kalbimi
Yeni İmaretteki Sultan Bayezid Câmi’-i şerîf feyz-i ummânına yâ Asım

Delilsiz cennete girilmez derler meşhur kelâmdır
Senin ismet ü iffetin sayesinde girerim cennet-i ecilleye yâ rûhum

Onda yoktur hûr u gilmân selsebil olan feyz-i zülâldan başka
İhtiyarım ammâ bahtiyarım hem-dem-i sohbet-i ismetinle yâ rûhu’r-rûh Asım

Mezkûr câmi’-i şerîf İstanbul’daki Sultan Bayezid Câmi’-i şerîfi’n bir ayıdır gerek ise min ciheti’r-rûhânîye ve gerek ise min ciheti’z-zâhiriye. Ancak İstanbul’daki câmi’-i şerîfin kubbesinin haricindeki ufak kubbe ve mahaller

bunda yoktur. Bunda ancak İstanbul'daki kubbeden yüksek bir kubbeden ibaret olup etrafı yoktur. Fakat ruhaniyet ciheti fevkalâdedir ve bu câmi'-i şerîfin bir ciheti mecnunlara mahsus yani deliler için yapılmış tımarhanedir ve bir ciheti de fukara ve zu'afa ve miskinler için imaret olup akşam sabah çorbası tabh olunarak it'âm-ı ta'âm olunur. Ammâ bize lâzım olan gıdâ-yı rûhâniyyedir. Lehu'l-hamdu ve'l-minne o da pek mebzuldür. İşte usûl ü âdet-i fakîrî üzere minberin yanına oturup üç ihlâs ve bir fâtiha-yı şerîf kıraatıyla Sultan Bayezid Han Gazi rahmetullâhi aleyhi hazretlerinin rûh-ı şerîfine ihdâ ile rûhâniyyet-i aliyelerine tevcih ederek kendisiyle "Veda etmek için câmi'-i şerîfine geldim, hatip efendi lisanından kıraat olunacak hutbe bu yüz­süz asi dedeniz hakkında olsun" diyerek niyet ettim. İşte okunan hutbe bu idi:

"el-Hamdu lillâhillezî ezhebe anna'l-huzne; inne Rabbenâ le-gafûrun şekûrun, lehu mâ fi's-semâvâti ve mâ fi'l-ardi ve ilallâhi terci'u'l-umûru, kavluhu'l-hakku ve lehu'l-mulku yevme yunfahu fi's-sûri yehibu li-men yeşâ'u'z-zukûre; neşhedu şehâdeten mûsiletan ilâ dâri's-surûri; ve neşhedu nûra'n-nûri ve bedre'l-budûri."

İşte azimim bu hutbe-i şekûre nice milyon hamd ü senalar ile şükürler ettim. Ammâ velâkin esnâ-yı hutbede asla sayha etmedim, dahi namazda da sayha etmedim. Sebebi ise mezkûr gazelde söylediğim gibi fakirleri dâ'ire-i ismette mahfuz idim, yani masum idim. Nitekim enbiyâ-yı kirâm hazerâtı dâ'ire-i ismette masum ve mahfuzlardır. Acayip Aşçı Dede, sayha ve cezbe günah mıdır? Hasenâtul'ebrâri seyri'âtul-mukarrîbin midir? Yok yok azimim, öyle değildir, sayha ve cezbe ve bu gibi hâlât-ı ma'neviye ve rûhâniyye olan şeylerin de cümlesi masivadır, yani makamına ve derecesine göre [830] Ammâ dâ'ire-i ismet odur ki ona makâm-ı fenâ-fillâh derler ki onda Allah'tan başka bir şey yoktur. Nazarına temsil edeyim. Şöyle ki dağlardan, bağlardan, taşlar arasından, derelereden cereyan eden suların çağlıtı, kütürtüsü, seda ve bağırtıları etrafı tutar. Bunlar deryaya ve bahr-i ummâna vâsil ve dahil oldukta orada mahv u fena olup asla ve kat'â sesleri ve seda ve nidaları kalmaz. İşte azimim, makâm-ı fenâ-fillâh böyledir.

Gelelim bahsimize. Hutbenin ma'nâ-yı zâhirîsi malûm olduğu gibi ma'nâ-yı bâtını ve remz ü işaretini dahi uşşâk-ı bâ-sefânın malûmudur. Hak erenler bin bin bereket versin lehu'l-hamdu ve'l-minne sad hezâr sad hezâr teşekkürler ederim gafûr, şekûr olan Cenâb-ı Zât-ı ecell-i a'lâya ki bu yüz­süz asi Aşçı Dede kuldandan hü­zün ve keder ve âlâm u ekdârı giderdi, dahi kemâl-i lutf u kerem ve inâyet-i ezeliyyesiyle dâr-ı sürûra vusul u duhule şehadet sebebiyle idhal buyuracağı emr ü fermanı buyurdu. Daha ilâ-gayri'n-nihâye pek çok remz ü işaret ih­san buyurdu mevlânâ.

Önümüzdeki cuma ki bin üç yüz yirmi dört senesi Rebiülâhirin sekizinci [1 Haziran 1906] ve bin üç yüz yirmi iki senesi Mayısın on dokuzuncu cuma günüdür, bu cuma da nöbet-i devr-i cevâmî'-i şerîfin beşinci devri âl-i abâ sırrı ve hürmetine Sultan Yıldırım Bayezid Han Gazi rahmetullâhi aleyhi hazretlerinin câmi'-i şerîfine tesadüf etti ki cennet-mekân Timurlenk ile muharebe edip

esir düşerek esarete iken vefat etmiş şühedâ-yı izâmdandır. Yine yâr-i gâr-ı azîm olan evlâd-ı ma'neviyem Asım Efendi ile birlikte arabaya râkiben gittik. Uzun Mihâl Köprüsü'nü ne hâl ise geçtik. Hemen köprü'nün aşağısında bir çayırılık içinde bir harap câmi'-i şerîfe girdik, yani câmi'-i şerîfin önünde olan son cemaat mahalli yıkılmış ve harap olmuş. Dışarısı gayet harap. İçeriye girdik. Bildiğimiz câmi'-i şerîfler gibi değildir. Bir düz yol sol cihetinde, mihrap öyle sair selâtîn-i izâm cevâmi'-i şerîfleri gibi mükemmel kanâdîl ve şamdanlar ve müezzinler yoktur, yani bir ufak mescit hükmünde sonradan yapılmış ahşap minber, güya kiliseden tahvil olunmuş gibi bir câmi'-i şerîftir. Zaten Yıldırım Bayezid hazretleri de âl-ı Osmân padişahlarından müddet-i medîde saltanat sürmüş padişahlardan olmayıp bir müddet-i kalîlede esir olarak terk-i saltanatla şehîden vefat etmiş, zümre-i fukarâdan olmasıyla câmi-i şerîfi dahi kendisi gibi zâhiri harap ve bâtını mamur abadan ve fevkalâde ruhaniyetli bir câmi'-i şerîf idi. Kemâ-fi's-sâbık bir köşede oturup alelusul ve'l-âde üç ihlâs ve bir fâtihâ-yı şerîf okuyup sultân-ı şehîdin rûh-ı kudsiyyesine ihdâ ederek kendisiyle veda etmek üzere câmi'-i şerîfine geldiğim cihetle hatip efendi lisanından okunacak hutbe bu yüzüstü asi fakir Aşçı Dedeleri için bir remz ü işaret olsun dedim. İşte okunan hutbe bu idi:

el-Hamdu lillâhillezî ce'ale miftâhe'l-cenneti hubbe'l-mesâkîni ve'l-fukarâi; ellezî emere'l-egniyâe bi'l-ihsâni ilâ ibâdihî'l-fukarâi; fe-subhâne'l-ganiyyi'l-kerîmillezî huve rezzâku'l-egniyâi ve'l-fukarâi; (neş.); faddale alâ ibâdihî'l-fukarâi; (ve neş.); ellezî huve muînu'd-du'afâi ve nâsiru'l-fukarâi; (ha[dis.]); an Ibn Omer radiyallâhu ta'âlâ anhu ennehu kâle kâle resûlullâhi sallallâhu ta'âlâ aleyhi ve sellem "Li-kulli şey'in miftâhun ve miftâhu'l-cenneti hubbu'l-mesâkîni ve'l-fukarâi." Eûzubillâhi "Vallâhu'l-ganiyyun ve entumu'l-fukarâu."

Ey azizim, hutbenin ma'nâ-yı zâhirîsi ehl-i zâhire malûm olduysa ma'nâ-yı bâtını ve remz ü işaret dahi ehl-i irfâna malûm olmakla tefsir ve tafsile hacet yoktur. Cenâb-ı Hak, Sultan Bayezid Yıldırım rahmetullâhi aleyhi rahmeten vâsi'aten hazretlerinin imdâd-ı rûhânîyye-i kudsiyyelerini yıldırım gibi bu asi Aşçı Dede fukarasına yetiştirmiştir. Hak erenler bin bin bereket versin bu cuma da keşkül-i fukarâyı lebâleb fukara hutbesinin feyz ü berekâtıyla doldurduk azizim.

Ey azizim, buradaki miskin ve fukaradan zannolunmasın ki külhancı miskin ve para ister dilenci fukaradır, hâşâ sümme hâşâ; buradaki mesâkîn ve fukaradan murat, enbiyâ-yı izâm ve evliyâ-yı kirâm ve Cenâb-ı Hakk'ın dostları ve mümin ü muvahhit kulları murattır mevlânâ. Buralarını şerh ü beyan etmeye bu cildin müsaadesi olmadığından bunlar hakkında evvelki ciltlerde tafsilât verilmiştir, oralara müracaat buyurula azizim. Hâşâ sümme hâşâ bu yüzüstü asi Aşçı Dede kemterleri zümre-i nâciye-i mübâreke ve mukaddese olan mesâkîn ü fukaraya dahil olmadım, ancak dahil ve vâsil olanlara yetişip onların atebe-i felek-mertebe-i kudsiyyelerine başkoyup o dergâh-ı âlînin kıtmîrlerinden oldum. İşte bu sâye-i mukaddesede değil midir cümle isyanım ve seyyiâtım ve

küstahlığım bir keşf ü keramet görünür azizim. Şöyle ki bin üç yüz yirmi dört senesi Rebiülâhîrin beşinci [29 Mayıs 1906] ve bin üç yüz yirmi iki senesi Mayısın on altıncı salı günü tabur kâtiplerini imtihan için komisyon tecemmü' etmiş idi. [831] Aza olan müdîrân ve efendiler odalarına avdet ettikten sonra Birinci Şube Müdürü saadetlû Necib Efendi hazretleriyle yalnızca tenha kalınıp muhabbetler olunur idi. O gün yine böyle esnâ-yı muhabbette buyurdular ki "İkinci ezanı yaklaştı, müşir paşa efendimiz hazretleri teşrif buyurmadılar. Bazı mühim şeyler arz edecek idim" dedi. Dedim ki "Bu mâniler harem tarafından oluyor, işin doğrusu budur ki Arif Paşa hazretleri sahihen arif ve ehl-i iffet ve istikametle sâhib-i kalb-i selîm ve mazhar-ı ahlâk-ı Muhammedî ve cümle hakkında lutf u merhametleri azher mine's-şems olup kendilerine olan fevkalâde muhabbetim cihetle risalemizin birkaç yerlerinde medh ü sena ve du'â-yı hayriyelerinde bulunmuşum. Lâkin her güzelin bir kusuru olup müşarünileyh hazretlerinin kusuru da harem-i ismet-penâhîlerini fevkalâde sevip muhabbet ettikleridir. Bu da mazhar olduğu ahlâk-ı hamîde cümlesindedir, zira ki Sultân-ı Ulemâ-billâh kudde sırrihu'l-azîz efendimiz buyurmuşlardır ki "Kişi haremîni dâ'ire-i edeb ve şer'-i şerifte fevkalâde sevip muhabbet etmeli. Ne için? Nefsi için değil, Cenâb-ı Peygamber sallallâhu aleyhi ve sellem efendimizin Hazret-i Aişe radiyallâhu anhâ validemize olan muhabbetleri sırrına mazhar ve vâsıl olmak için" buyurdular dedim. Necib Efendi hazretleri de fakiri tasdik edip evet buyurdular.

Sonra ruhsat aldım, odama gelmek için üst kata çıktım, abdest bozmak sıkıştırdı. Hemen oradaki abdesthaneye girdim. Nalın bulamadığımdan çıkıp odaya gider iken müşir paşa efendimiz hazretlerinin oda kapısı önünde ayak silmek için konulmuş olan tüylü halı ki ona papas tabir ederler imiş, gerçi abdesthanenin dışarısında temiz mermer taş üzerine basmış isem de belki lapçınlara bir şey bulaşmıştır diye mezkûr papasa ayaklarımı silmek için sürttüm. Bu aralık Erkân-ı Harbiyye Başkâtibi saadetlû Hasîb Efendi hazretleri karşıdan bu hâli görüp yanıma geldi. Dedi ki "Müşir paşanın kapısına secde mi ediyorsunuz?" Dedim "Hayır efendim ayaklarımı papasa sürüyorum." Dedi ki "Bakalım bunda bir hikmet ve bir ledünniyât vardır, ne çıkacak bakalım?" dedi. Fakir cevap vermeyip odama geldim. Efendi-i mûmâileyhin bu sözlerini beğenmeyip yani secde ediyorsun demesini sonra güya Edirne'nin kutbiyeti bizde imiş gibi bakalım bundan da ve bu remz ü işaretten de ne zuhur edecek gibi olan sözlerini efendilere nakl ü hikâye eder iken bizim nurumuz, ruhumuz, maşûkumuz Birinci Şube Müdür Muavini izzetlû Nuri Bey oğlumuz teşrif buyurdular. Dedim ki "Hayr olsun, böyle bir acele geli! Bir haber mi vardır?" Buyurdular ki "Hayır, bir şey yoktur, müsveddelere bakar iken buraya gelmek gönlüme atıldı, geldim." Dedim ki "Zât-ı âlînin isminizin nuru ile keşif edersiniz, elbette bir şey vardır." Dedi: "Hayır, bir şey var ise o da sizde vardır" dedi. Dedim: "Bizde olan şey demincek Hasîb Efendi şöyle bir şey söyledi, onu efendilere hikâye ediyorum" deyip işin iptidasından bed' ile Nuri Bey'e hikâye ettim. Hemen cevap olarak nurum ne dese: "Evet, siz de bilmiyorsunuz ayağınızı ne için sürttüğünüzü. Zât-ı âlîleri buraya geleli on sene oldu, hiç böyle bir muamelede bulundunuz mu?" Dedim: "Hayır."

"İşte bu ayak sürüttüğünüz onun içindir ki müşir paşa hazretlerinin harem-i ismet-penâhîleri on beş yirmi günden beridir Dersaadet'e gidecekler, her gün tedarikât ve hazırlıklar oluyor, bir türlü gidemeyip kalıyorlar idi. İşte zât-ı âlînin bu remz ü işaretleriyle şimdi karâr-ı kat'î vermişlerdir, bu gece gidiyorlar. Bundan büyük hikmet ve keramet mi olur azizim?" dediler. Bu yüz­süz asi de işi anlayıp bunu bir eğlence ve bir alay tarzında olmak üzere dedim ki "Aman Nuri Bey, şimdi Hasîb Efendi'nin odasına gidip canım efendim, bu Dördüncü Şube Müdürü Hacı Efendi işi ilerletti, haberiniz var mı müşir paşa hazretlerinin oda kapısının önündeki papasa ayaklarının sürüyorlar imiş, acaba bu ne mana olacak, neye işaretir der iken bir müddetten beri Dersaadet'e gitmek üzere hazırlanıp gidemeyen harem-i ismet-penâhîleri bu akşam hareket ediyor. İşte buna işaretmiş diye aman Nuriciğim bir alay et!" dedim. O da başüstüne deyip gitti.

Ferdâsı günü müşir paşa hazretleri saat dörtte daireye teşrif buyurup işleriyle meşgul oldular. Perşembe günü Mevlevîhanede bizim Sertabip Miralay izzetlü Hüsnü Bey'i gördüm. Buyurdular ki "Aman hacı efendi pek rica ederim, bizim odanın kapısına da ayaklarınızı sürtünüz ki bendeniz de İstanbul'a gideyim" diyerek başladık gülüşmeye azizim ve bunun için şu bir beyti de söyledim:

Kapının eşiğine yüz koymuş papasa ayaklarımı sürttüm
Girmede tereddüt edip can üzen haremini yürüttüm

Filhakika acîb bir tesadûf oldu; ancak meşhur kelâmıdır: "Söyleyen gafil, söyleten gafil değildir." Meşy ü hareket eden cahil; ettiren değildir, âlimdir. "Ve lâ yasduru an ehadin min abîdihi kavulun ve lâ fi'lun ve lâ hareketun ve lâ sukûnun illâ ve kad sebaka fî ilmihi ve kadâihi ve kaderihi keyfe yekûnu."³²⁸ Âmennâ ve saddaknâ azizim.

İşte "Hasenâtu'l-ibrârî seyyiâtu'l-mukarrebîne"³²⁹ cümlesinden olarak [832] uşşakın seyyiâtı ebrârın hasenâtı olup padişah takdir ü tahsin eder ise küstahlık ve ayıp ayn-ı hüner ü savâb olur mevlânâ. Bizim nur gibi olan nurumuz, imanımız, bu yüz­süz asi Aşçı Dedeleri hakkında ibtidâ-yı muhabbetlerinden şimdiye kadar itimat ve itikat ve teveccühât ve hüsn-i enzârları ne renk ve ne hâlde ise asla ve kat'â bozulmayıp ve halel-pezîr olmayıp bir renk ve bir hâlde daim ve kaim olduğu cihetle zarûf ve tabîf bu yüz­süz asinin de hakk-ı ehakk-ı nûrâniyelerinde terakkiyât u tecelliyât-ı zâhir ü bâtın duasında kusurum yoktur. Binaenaleyh iftirâk-ı zâhir takarrüp etmeye başlamış olmasıyla bi-hasebi'z-zâhir bir yadigâr kendilerine vermek üzere iksâ eylediğim aşk u muhabbet hırkamı kendilerine ihdâ ve şu beyitlerle irsal eyledim azizim:

Hırka-pûş-ı vahdet ü uzlet olan Aşçı Dede'nin hırkası
Nur gibi cana lâyük oldu dedenin aşk hırkası

Nûrun alâ nûr olur mirim Nurum lâbis oldukça diye
Aşçı Dede'nin göz yaşıyla boyanmış muhabbet hırkası

Semâhâne-i aşkta iksâ ile çark atıp der idim
Allah Allah ne mübarektir kıtmîr-i mevlânânın atlas hırkası

Yadigârım olsun mirim nurum sana bu muhabbet hırkası
Lâbis oldukça diyesin Allâh Allah ne temaşadır bu canın hırkası

Yâ ilâhî dilerim hazretinden Nurumun nûr-ı vücudunu nâr-ı firkatinden
Cenâb-ı Peygamber hırkasıyla setr eyle ki budur Hakk'ın hırkası

Yani şefâ'at-i uzmâsı (Abdüküm el-Fakir Aşçı Dede)

Aşçı Dede imzasıyla temhir olunup mührün zirine böylece yazılmıştır: Fî
12 Rebiülevvel sene 1284 [14 Temmuz 1867], küşâd-ı dergâh-ı Vehbi-i Erzincanî
fî 12 Rebiülevvel sene 1324 [6 Mayıs 1906]. 40 senelik Aşçı Dedesi

Ey aziz, nasıl medh ü sena edeyim bu nur gibi olan can nuru, Nuri Bey'imın ki nûr-ı îmân ile keşf edip buyurdular ki Isparta'ya gönderilen maaş senedâtının muhtevi olduğu akçe üç yedi hesabıyla buraya gelebilir, yani târîh-i irsâînden yirmi bir gün sonra akçe geleceğini haber vermişler ve üçler ve yediler rûhâniyyet-i kudsiyelerinin imdadına remz ü işaret etmişlerdir. Filhakika öyle oldu ki fî 24 Mayıs sene 322 [6 Haziran 1906] çarşamba günü postacı Kemal mektup ile posta ihbariyesini getirip şubede teslim etti. Ammâ nasıl oldu, Kemal gelmezden beş dakika evvel vakitsiz olarak yani henüz öğle namazını eda edip gelmiş idim, mumaileyh Nuri Bey teşrif buyurdular. Dedim: "Kaç günden beri teşrif buyurmadınız, göremedim." Buyurdular ki "Evvelki gün geldim, devlethanenize avdet buyurmuş idiniz. Dünkü gün de geldim, rahatsız olduğunuzdan teşrif buyurmadı haberini aldım. İşte bu gün de öğle namazından çıkar çıkmaz geldim ki zât-ı âlîlerine müşerref olayım." Dedim: "Teşekkür ederim." Sigara ikram edip kahvesini ismarladım. İşte üç dakika sonra Kemal gelip mektup ve ilmühaberi verdi. Hemen mumaileyh Nuri Bey'imın nûr-ı cemâline nazar edip manevî ne dedim ise dedim. O da tebeşüm edip anladım manevî olan remz ü işaret-i aliyyenizi ve hayır dua ve teveccüh-i ma'nevîyenize teşekkür ederim işareti verdi. Niçin vermesin ki bu kadcak keşf ü kerâmât Nuri Bey'e çok mudur azizim? Zira ki zamân-ı sabâvetlerinde dâ'ire-i aliyye-i hatm-i hâcegâna kabul buyurulmuş ve pek büyük mazinne-i kirâm sâdâta yetişip mazhar-ı teveccühât-ı kudsiyelerıyla dâ'ire-i ismet ü iffette ve elhâletü hâzihi eh-lullâh kıtmîrlerinin aşk u muhabbetleriyle demgüzâr-ı evkât-ı aşk u muhabbetinde daim ve berkarardır. Cenâb-ı Hak daim ve baki buyursun, amin.

Derhal ilmühaberi bizim Asım Efendi oğlumuzaya verip akçenin postahane-den alınarak fakirhaneye getirmesini tembih edip fakir de derhâl fakirhaneye gelip mirim Nuri Bey için bir gün evvelce tehyie etmiş olduğum hırkayı ve yazılan

varakayı mazrufen o saat mumaileyh Asım Efendi'ye teslimen şubesine ve zât-ı nûrun-alâ nûr olan huzuruna takdim ettim. Bادهu postahanedен akçeler geldi. Çıkını feth ü küşat ettim. Kırk Osmanlı lirasıdır. Fe-subhânallâhi ta'âlâ dedim. Hazret-i Pîr efendimizin "Üçler, kırklar bizim dergâhımızda bulunur" nutk-ı sa'âdetleri üzerine mezkûr dört bin yüz dört kuruş kırk liradan ibaret olmuştur. Liranın beher adedi yüz iki kuruş otuz paradan olduğu hâlde yüz iki kuruş hesabıyla gönderilmiş ki kırk lira olsun da bu üç kuruşluk posta pulu da mektup içinde zuhur etmiş yirmi bir kuruş da posta ücretiyle nakliyesine verilmiştir.

İşte azizim liranın beherinden otuz bir parayı kırklar tarh edip tevfik-i rabbânî vasıtasıyla tamamen kırk lira onların için hû, eyvallâh şahım dedim. Ve Yıldırım Bayezid hazretlerinin câmi'-i şerifi ziyaretinden ve kendisiyle olan veda ve niyaz sırrından olmak üzere kırk liramızı yıldırım gibi fakire yetiştirmişlerdir.

Gelelim cevâmî'-i şerif devir ve vedâîsinin altıncı cihât-ı sitte devrine ki o da Dârülhadis idi, yani bin üç yüz yirmi dört senesi Rebiülâhirin [833] on beşinci [8 Haziran 1906] ve Mayısın yirmi altıncı cuma günü idi. Kemâ-fi's-sâbık evlâd-ı ma'neviyyem Asım Efendi ile birlikte arabaya râkiben Zindanaltı tabir olunan mahalle gittik ki Dârülhadis olan câmi'-i şerif oraya karibdir. Fakat arabaya binip açılır açılmaz rahmet nüzul etmeye başladı. Câmi'-i şerife yaklaştıkta fevkalâde dolu ile beraber rahmet nazil oldu. Arabadan inip sucuk gibi ıslanmış olduğumuz hâlde câmi'-i şerife dahil olduk. Bu da rahmeten li'l-âlemîn sırrından bir tecellî-i rahmâniyyedir azizim. Câmi'-i şerif Edirne'de değil, sair bilâdda bile öyle nuraniyetle feyz-i rabbânî lebâleb dolmuş içerisine girer girmez rûhâniyyet-i Cenâb-ı Peygamberî mest-i lâ-ya'kıl eder bir câmi'-i şerif yoktur. Kubbesine nazar ettim, mescid-i sa'âdetin kubbesi neşe ve tecellisinde buldum. Hemen minberin yanında oturup üzerimin yaşlığı ızdırabını hissettim, zira ki huzûr-ı tâm ve neş'e-i sırr-ı ehâdis-i Cenâb-ı Nebevî cilve-nümâ-yı zuhûr oldu.

Burada bir hikâye nakil edeyim azizim. Mudhik bir adam var idi. O şöyle nakil eyledi ki bir tarihte İstanbul'da pek çok kış oldu, o esnada bir gün erkenden bedestene gittim. Daha açılmamış idi. Lâkin şöyle kapısından kulak verdim. Bedestenin içerisinde tellâllar nida ediyor: "Saatim beş yüz ellide, haraç haraç!" Diğeri de "Pırlanta yüzüğüme bin beş yüz kuruş var!" Başkaları da birer nidada "Hasan Efendi gidiyor, elma kürkü iki bin iki yüz kuruşa, haraç haraç!" İşte ilâ-nihâye tellalların seda ve nidası ayyuka çıkıyor. Fe-subhânallâhi ta'âlâ bu ne olacak diye çok tefekkür ettim. Sonra bir uyanık zat dedi ki "Koca budala, bu kaddarcık şeyi anlamadın mı dünkü gün olan tellalların seda ve nidası bedestenin kubbesindeki buzlar içinde haps olunup şimdi buzlar donlar çözüldüğü için o seda ve nidalar kubbeden zuhur ediyor!" demiş.

Mevlânâ güzel zarif latif hikâye. Fakat fakir diyorum ki bunun daha açık anlaşır ciheti vardır, o da fî-zamâninâ ihdas ve ihtira olunan "gramofon" tabir olunur çalgılar, nasil kovanlara hapis ve zapt olunmuş ise bi-aynihi o zaman ve o adamlar ve o çalgılar hazır gibi olup yani şimdi söylüyorlar gibidir.

İşte azizim bu gibi şeylerin ihdas ve ihtiraatta hikmet ve esbâb-ı zâhire ve bâtını pek çoktur; ehlinin malûmudur. Meselâ telgraflar mağrip ile maşrıktaki evliyâ-yı kirâm hazerâtının bir anda birbiriyle olan manevî muhaberatları dahi şimendiferlerin kezalik bir anda tayy-ı mekân u zamân edenlere işaretlerdir. Bunun gibi daha nice sanayi vardır ki cümlesi sanâyi'-i ilâhiyye ve hikmet-i rabbâniyedir. Vakit ve zamaniyla zuhur eder ki ehl-i butûnun ahvali ona tatbiken münkirlere tezahür etsin için azizim. Hâşâ sümme hâşâ yüz bin kere tövbe ve istiğfar olsun, muradım buna teşbih olmayıp ancak tefhim için söylenmiştir.

İşte bu câmi'-i şerîfin kubbe-i sa'âdetine şimdiye kadar tedris olunan ehâdîs-i nebevî esrarı bi-aynihi orada mevcut ve mahfuz gibi bir sırr-ı tecellî-i füyûzât-ı Cenâb-ı Nebevî cilve-nümâ olmakta idi. Gönül bu âlem-i füyûzât-ı Cenâb-ı Nebevî neş'e-i ma'nevîyyesinde iken "Eşrâfu ummetî hameletu'l-Kur'âni"³³⁰ hadîs-i şerîfi kalp âleminde cilve-nümâ-yı zuhûr eder idi. Bununla beraber usûl ü âdet-i fakîrî üzere câmi'-i şerîfin banîsiyle şimdiye kadar güzeran eden ulemâ-yı izâm ve muhaddisîn-i kirâm rahmetullâhi aleyhi rahmeten vâsi'aten hazerâtının ervâh-ı mukaddeseleri için üç ihlâs ve bir fâtiha-yı şerîf kıraatle ihdâ ederek onlara veda etmek üzere gelmiş olduğumdan hatip efendinin lisanında kıraat olunacak hutbe bu yüz­süz asi Aşçı Dede kemterleri hakkında olsun diye niyet ederek teveccüh ve rabıtada oldum ve bununla beraber güya huzûr-ı Cenâb-ı Nebevîde ve mescid-i sa'âdet-i peygamberîde gibi pür-neşe ve pür-zevk ü sefada idim.

İşte azizim kıraat olunan hutbe bu idi:

el-Hamdu lillâhillezî ce'alenâ min ehli'l-îmâni bi-ikrâri vahdâniyyetillâhi; ve nevvera kulûbenâ bi'l-ibâdeti ve't-tâ'ati ve tasdîki resûlillâhi; ve fi'l-âhireti bi-envâil-ihsâni ve'l-cenneti ve civâri resûlillâhi; (neş); ellezî yukrimu'l-mu'minîne ve'l-mu'minâti bi-ru'yeti cemâlillâhi; (neş); ellezî ersele ileynâ bi'l-evsâfi'l-cemîleti min indillâhi. Mev'iza: İ'lemû enne'd-dunyâ fâniyetun fe'stegilû illâ merdâtillâhi ve'ctenibû ani'l-fesâdi ve'l-giybeti ve'l-gafleti fi zikrillâhi; fe'slukû tarîka'l-hakki bi'r-rucû'i ve tûbû ilallâhi; el-âyet; ve yekûlûne huve min indillâhi ve mâ-huve min indillâhi.

İşte maşallah fe-tebârekallâhi ta'âlâ Darülhadis'e seza ve lâyük olan hutbe-i cemîl böyle olmalı azizim. Hatip efendi "ve tasdiku resûlullâh" der demez bilâ-ih-tiyâr füc'eten cebhâne-i aşktan balyemez topu tasdik fitilini muhabbet-i Resûlullâh'tan tutuştırurup aşk u sefa meydanına tasdik güllesi olan sayha-i muhabbeti endâht etmiştir azizim. Nasıl sayha etmesin ve nasıl raks u sema etmesin, nasıl hamd ü senalar etmesin ki bu yüz­süz asi Aşçı Dede kemterleri için kıraat olunan hutbede hatip efendi lisanından ne ferman ve ne tebşîrât-ı azîme buyurulur. Bir kere ma'nâ-yı zâhirîsini mülâhaza tefekkür buyurun hele ma'nâ-yı bâtın ve remz ü işareti şöyle kalsın Cenâb-ı Hakka hamd ü sena olunur

ki Cenâb-ı Hak bizleri vahdâniyet-i ilâhiyyesini ikrar ile ehl-i îmândan kılmıştır. Dahî resulullâh sallallâhu aleyhi ve sellem efendimizi tasdik ile ve ibadet ü taat ile kalplerimizi münevver kılmıştır. Bunlar dünyada ihsan olunmuş, ahirette dahi envâ'-ı ihsân ile cennet ve civâr-ı resûlullâhta halidîn olduğumuz hâlde iskân ettirecektir. Dahî Cenâb-ı Hak mümin ve mü'minâta [834] rü'yet-i cemâliyle ikram edeceğini tebşir dahi ind-i ilâhiyyesinden evsâf-ı cemîle mesuf olan Habîb-i Ekrem ve Nebiyy-i Muhterem sallallâhu ta'âlâ aleyhi ve sellem efendimizi bizlere irsal ve ihsan buyurmuş olduğunu müjde etmiştir.

Ey azizim, iş böyle ise artık sen de bu fani olan dünyada Cenâb-ı Hakk'ın rızası olan şeyler ile iştigal edip nehiy buyurduğu şeylerden yani fesat, gıybet dahi zikrullâhtan gafil olmak gibi menhiyattan içtinap etmek ayn-ı farz olmuştur. Bununla beraber sâlik-i râh-ı hakîkat olup hasbe'l-beşeriyet vaki olan günahlardan tövbe ve istiğfar ile Cenab-ı Hakk'a rücu etmek vaciptir mevlânâ. Âmennâ ve saddaknâ mevlânâ, hû.

Cuma namazından sonra câmi'-i şerîften çıkıp dışarısında olan şehzadegân ve sultanların bundan üç yüz sene mukaddem olan kabr-i şerîflerini ziyaretle fâtiha-yı şerîfler ihdâ ettik. Bundan bir sene mukaddem Edirne'de zuhur eden fevkalâde harîkte câmi'-i şerîfin etrafında olan medreselerin bir ciheti muhterik olmuş, lehu'l-hamdu ve'l-minne bir cihet medreseleriyle câmi'-i şerîfe asla bir isabet etmemiş. Nasıl eder ki Dârülhadis'tir. Bunda olan feyz-i tecelliyât-ı nebevî daim ve bakidir azizim.

Ey mevlânâ gelelim cevâmi'-i şerîf devr-i vedâ'îsinin yedinci devrine ki yediler makamına kaimdir. Bin üç yüz yirmi dört senesi Rebiülâhîrin yirmi ikisi [15 Haziran 1906] ve Haziranın ikinci cuma günüdür, Evliya Kasım Paşa Câmi'-i şerîfine yine evlâd-ı ma'neviyyem Asım Efendi ile birlikte arabaya râkiben gittim. Lâkin bu cuma ale'd-devâm rahmet nazil oldu, ammâ gül suyu serper gibi idi. Mağmum bir güzel de hava idi. Olunan rivayete nazaran Evliya Kasım Paşa rahmetullâhi aleyhi kuddise sırruhu'l-azîz hazretleri ateşsiz pilav pişirirler imiş, yani pilav tenceresine suyu, pirinci, yağı koyup kapağını kapayıp ateşsiz olan ocağın üzerine vaz' ederler imiş. Bir müddet sonra tencereyi indirip kapağı açar imiş. Nefîs-i enfes misk gibi kokuyor pilavın buğusu çıkar imiş. Onun için Evliya Kasım Paşa denilmiş. Âmennâ ve saddaknâ azizim.

Cenâb-ı Hakk'ın dostlarına bu kadarlık şey hiç gibidir, çünkü evliyâ-yı kirâm hazerâtı "Kun"³³¹ emrinin mahzarlarıdır. Onlar "Kun"³³² demesiyle "Feyekûnu"³³³ olur mevlânâ. Bu yüzüstü asi de Aşçı Dede'yim ammâ öyle ateşsiz pilav pişirmek değil, kendimi bile pişiremem. Ammâ velâkin ateş-i muhabbet olursa, o zaman, o vakit başka olur, ona bir şey diyemem. O ateş-i muhabbetle değil pilav, cümle ham ervahları pişiririm velâkin ancak Sultan Hâdî'nin emr ü fermanı olursa mevlânâ, hû, çünkü ateş-i muhabbeti çorba, pilav pişirmeye sarf etmek

seza ve lâyük değildir. Onunla ahsen-i takvîm olan insanların o güzelim mahbûbların küfür ve inkâr ve inatları hamlıklarını pişirip gül-i ra'nâların efkâr-ı fâside dikenlerini yakıp onları pâk ve tahir olarak deste bağlayıp huzûr-ı cânâna yetiştirmeli azizim. Her ikisi hakır, makamına göre müstahaktır lezizim, hû.

Esnâ-yı râhta Hazret-i Sezâî kuddise sırruhu'l-azîzin dergâh-ı şerîfi önünden kendisine baş kesip fatiha ve niyaz edip geçtik. Bir hayli müddet gidip sonra cennet misali su kenarında bahçe içinde bir câmi-i şerîfe dahil olduk. Câmi'-i şerîf ise min-çiheti'r-rûhâniyet cüz'î Darülhadis Câmi'-i şerîfi'ne benzer, lâkin fark-ı azîm vardır azizim. İşte ni'me'l-matlûbu deyip bu tenhalıkta bir kenara oturup usûl ü âdet-i kadîm veçhile üç ihlas ve bir fâtiha-i şerîf kıraat olunarak müşarûnileyh Evliya Kasım Paşa kuddise sırruhu'l-azîz hazretlerinin rûh-ı şerîflerine ihdâ ederek dedim ki "Ya Hazret-i Kasım Paşa, bu yüz­süz asi Aşçı Dede kemterlerinin meydân-ı muhabbete ve deryâ-yı aşka senin dergâh-ı şerîfin olan Kasım Paşa Mevlevîhanesi'nde atılmıştır. Altmış senelik kıtmîr-i Mevlânâ'yım. Bugünkü günde senin bu câmi'-i şerîfine gelip seninle veda ediyorum. Ve yine eski hamam eski tas olan Kasım Paşa Mevlevîhanesi'nin meydân-ı muhabbet ve deryâ-yı aşkı olan semahanesine at bu yüz­süz asi Aşçı Dede kulunu ve hem de hatip efendî lisanından kıraat olunacak hutbe ile müjde ve tebşir et dedim.

İşte okunan hutbe bu idi:

el-Hamdu lillâhillezî emere'l-mu'minîne ve'l-mu'minâti bitâ'ati Muhammedin ellezî kâle fî yevmi'l-kiyâmeti ummetî ummetî vâh ummetâ. Ve va'adehum el-cennete bi-mutâba'ati nebiyyihi Muhammedin ellezî kâle fî yevmi'l-cezâi ummetî ummetî vâh ummetâ. Fe-subhâne men nevverel-âlemîne bi-nûri Muhammedin ellezî kâle fî yevmi'n-nedâmeti ummetî ummetî vâh ummetâ. (Neş); ellezî a'adde'l-azâbe li'l-munkirîne bi-nubuvveti Muhammedin ellezî kâle fî yevmi'l-arasâti ummetî vâh ummetâ. (Ve neş); ellezî kâle fî'l-mîzâni ve inde's-sirâti ummetî ummetî vâh ummetâ; (h); An Enes radiyallâhu ta'âlâ anhu ennehu kâle kâle resûlullâhi sallallâhu ta'âlâ aleyhi ve sellem şefâ'atî li-ehli'l-kebâiri min ummetî sadaka resûlullâhi ellezî kâle fî du'âihi; ummetî ummetî vâh ummetâ. Eûzubesmele: Fe'dhulî fî ibâdî ve'dhulî cennetî.

Maşallah ta'âlâ bu hutbe de geçen cumadaki hutbeye mutabakat ve muvafakat etmiştir ki Cenâb-ı Hak, Habîb-i Ekrem'i ve Nebiyy-i Muhterem'i sallallâhu aleyhi ve sellem efendimize itaat ve inkiyat ile emir buyuruyor ki o Nebiyy-i Muhterem ve Resûl-i Mükerrerem sallallâhu aleyhi ve sellem efendimiz yevm-i kıyâmette "Ummetî ummetî vâh ummetâ!" diye nida ve ümmetin selâmet ve necat bulmasını talep ve rica eyleyeceği ve onun her bir matlûbu [835] mahsul min-indillâh olacağını tebşir eder ki indallâhta onun kadr ü kıymeti derecesi ondan malûm olsun ki ona mütabaat edenler için Cenâb-ı Hak cenneti vaat buyurmuş idiğini müjde eder, zira ki Habîb-i Ekrem'i nuruyla âlemleri

münevver etmiştir, dahi Habîb-i Ekrem'ini ve risâlet-i nübüvvetini inkâr edenler için de azâb-ı elîm hazırladığını emr ü ferman buyurur. Dahi Habîb-i Ekrem ve Nebiyy-i Muhterem sallallâhu aleyhi ve sellem efendimiz hazretleri de hadîs-i şerîfte buyurur ki “Benim şefaatiim ümmetimden ehl-i kebâir olanlar içindir.” Artık bundan büyük tebşir ve müjde olur mu sana behey yüz­süz asi Aşçı Dede? Hû. Eyvallah azizim, zaten risalemizin birkaç mahallerinde arz olunmuş idi ki elde sermaye bu hadîs-i şerîftir. İtimat ve itikat ile dayanacağım nukat işte bu hadîs-i şerîftir mevlânâ.

Hikâye:

İstanbul'da Eyüp Sultan'da türbe-i şerîfin iç kapısı önünde taş sanduka içinde metfun olan meşhur Arap Beşir Ağa rahmetullâhi aleyhi kaddesallâhu sırrahu'l-azîz müddet-i medîde Medîne-i münevver'e de türbe-i sa'âdet hizmet-i mukaddeseyle ifâ-yı ubûdiyyet etmekte iken bir gece Cenâb-ı Peygamber sallallâhu aleyhi ve sellem efendimiz hazretleri şöyle ferman buyurmuşlar ki “Günahkar Arap, İstanbul'a git!” İşbu emr ü ferman-ı Cenâb-ı Risâlet-penâhî üzerine İstanbul'a gelip Hazret-i Hâlid radiyallâhu anhu hazretlerinin hadîs-i şerîfleriyle meşgul olmuşlardır. Fakat Cenâb-ı Resûl-i Kibriyâ efendimizin kendisine böyle günahkâr Arap diye nida ve emir buyurması sebebini bilemeyip bu fermân-ı risâlet kalplerinde bir ukde ve bir nükte olmuş. Sonra ehl-i dilden bir zât-ı âlî-kadre söylemiş. O zat buyurmuşlar ki Cenâb-ı Peygamber efendimiz sana müjde ve tebşir etmiş ki sana şefaati edeceğim diye diyerek bu hadîs-i şerîfi kıraat etmiştir azizim.

Bunda bu yüz­süz asi Aşçı Dede'ye olan remz ü işaret budur ki risalemizin birinci cildinde arz u beyan olunduğu üzere Beşir Ağa türbesinde ve onun teveccüh ve nazarında bulunduğu cihetle karîben tekaütlüğümün emr-i resmîsi gelip İstanbul'a huzûr-ı Cenâb-ı Hâlid radiyallâhu anhu efendimize yetişeceğime ve o sâye-i Cenâb-ı Hâlidîde Cenâb-ı Peygamber efendimiz hazretlerinin şefâ'at-ı uzmâlarına ehl-i kebâirden olduğum cihetle nail olacağıma bir müjde ve tebşirdir mevlânâ, hû.

Câmi'-i şerîften çıktım. Yine gül suyu serper gibi rahmet-i ilâhî nazil olarak ittisalindeki kabristanda ve ahşap parmaklık içinde metfun olan Evliya Kasım Paşa kuddise sırruhu'l-azîz hazretlerini ziyaret ve fâtiha-i şerîfe kıraat ve niyaz olunarak arabaya râkiben Cenab-ı Sezâî dergâh ve türbe-i şerîfi önünden gûzar eder iken fâtiha ve niyazlar ihdâ ederek gelecek cuma da kendilerinin huzûr-ı mukaddeselerine yüz sürülmek üzere bu yüz­süz asi Aşçı Dede kemterlerini kabul buyurulmasını istirham olunmuştur azizim.

Bin üç yüz yirmi dört senesi Rebiülâhîrin yirmi dokuzuncu [22 Haziran 1906] ve bin üç yüz yirmi iki senesi Haziranın dokuzuncu cuma günü cevâmî'-i şerîfe devir ve vedâîsinin sekizinci devriyesi Hazret-i Sezâî kuddise sırruhu'l-azîz efendimizin câmi'-i şerîfi idi ki olunan niyaz üzerine kabul buyurulmuş idik. Kemâ-fi's-sâbık yâr-i gârim, evlâd-ı ma'neviyyem Asım Efendi ile arabaya râkiben gittik. Doğruca türbe-i sa'âdete ve atebe-i felek-mertebe-i Hazret-i

Sezâî'ye yüz sürdüm, zira ki yüz ve göz sürmeye sezadır. Hazret-i Sezâî huzurunda kemâl-i edeb ile Hakk'a teveccüh etmek lâıyk ve sezadır fakirler gibi yüz­süz asi Aşçı Dede'ye azizim. Namaz vaktine kadar huzûr-ı Hazret-i Sezâî kuddise sırruhu'l-azîzde kaldım, yani deryâ-yı feyz ü tecelliyât-ı subhâniyyeye dalıp kaldım. Bu dalmakta olunan remz ü işaret "Hameletu'l-Kur'an" sırrı idi, zira ki her ne var ise Hazret-i Kur'an'da var mevlânâ. Badehu ayılıp tekrar tekrar ihlas ve fâtiha-yı şerîfeler kıraatle rûh-ı mukaddeselerine ihdâ olunup usûl ü âdet-i fakîrî üzere kendisiyle veda edip hatip efendi lisanından okunacak hutbe fakirleri hakkında olsun, yani bu yüz­süz asi Aşçı Dede'ye olan emr ü fermân-ı ma'nevîyeniz remz ü işaretiyle beyan buyurulsun diye câmi'-i şerîfe dahil oldum.

İşte azizim okunan hutbe bu idi:

el-Hamdu lillâhillezî entaka lisâne'l-hutabâi bi'l-fazli ve'l-ihsâni; ve şerrefe havâtire'l-esmâi bi-tilâveti halâveti'l-Kur'âni; fe-subhânellezî nevvere kulûbe'l-ârifîne bi'l-hidâyeti ve'l-îmânî; (neş); şehâdeten mûsileten ilâ dâri'l-cinânî; (ve neş); nebiyyin Hâşimîyyin min benî Adnâne; i'lemû enne'z-zamâne âhiru'z-zamâni kad zahare fihî'l-fesâdu fî cemâ'i'l-kurâ ve'l-buldâni li-enne'l-halâika meşgûlüne bi'l-fiski ve'l-kizbi ve'l-giybeti ve'l-buhtâni ve yefirrûne mine'l-ulemâi fî meclisi'l-ilmî ve'l-irfâni; el-emân el-emân fî âhiri'l-vakti min zevâlî'l-îmânî; eûzu-besmele ve li-men hâfe makâme rabbihi cen-netânî.

İşte okunan hutbe, zâhire ve bâtına dokunan nükte bu idi azizim. Zâhir ü bâtın manaları ve remz ü işaretleri ehlinin malûmu olduğu için uzun uzadıya şerh ü beyana hacet yoktur. Ancak hatip efendi "Entaka lisâne'l-hutabâi" demesiyle zaten huzûr-ı Hazret-i Sezâî'de cephâne-i aşk u muhabbetten tehyie ve ihzar [836] olunmuş olan balyemez topu fitiline muhabbet ateşi dokunur dokunmaz nasıl fitil aldıysa, sayham gülleleri meydân-ı muhabbete endâht olundu. Bu sefer pek çabuk hutbe iptidasında endâht olundu, zira ki hatip efendi lisanından ey yüz­süz asi Aşçı Dede sana hitaptır, bâtın kulağını aç iyice istima et hakikat nokta-i nazarından dikkat et remz ve işareti geldi azizim.

Ey yüz­süz koca asi, bakalım bu hutbenin teşekkürünü ve Hazret-i Sezâî kuddise sırruhu'l-azîzin sana olan lutf u ihsân-ı kudsiyyesini ve bu sayede Cenâb-ı Hakk'ın atiyye ve bahş-ı samedâniyyesinden olarak müjde ve tebşir buyurulan eltâf-ı subhâniyyesinin hamd ü senasını nasıl ifa ve eda edeceksin? Ey-vallâh azizim, hû buna cevap yoktur. Bundan başka "Edip eyleyen sensin yâ rabbe'l-âlemîn"

Olmayınca senden atâ kul n'eylesin yâ rabbenâ

Cümle işi sehv ü hatâ kul n'eylesin yâ rabbenâ

Ey azizim, "İ'lemû"dan aşağı olan kelimâtın zâhir manası malûmdur. Ancak bu yüz­süz asiye olan remz ü işareti budur ki bi-hasebi'z-zâhir şu ahir vakitte Medîne-i münevvere'ye hicret eyle; dârü'l-cinân ve dârü's-selâm olan huzûr-ı Cenâb-ı Peygamberîde ve kûşe-i uzlet ü vahdette tamamıyla karar-gîr olup

ümmet-i merhûmenin duasıyla ıslâhları niyazına meşgul olmaktadır. Ve bi-hasebî'r-remz ve'l-işâret bu yüzsüz asi Aşçı Dede'nin ömrü ahire yetişip elhâletü hâzihi iklîm-i vücûdunda olan kuvâ-yı havâss-ı hamse-i zâhire ve bâtîne kurâ ve büldânında fesat ve fısk ve envâ'-ı fuhûşât îfâ-yı mezâk-ı nefsanîye ile demgüzâr olduğuna ve bunların evvelemerde ıslâhiyla tahir ve mutahhar olarak huzûr-ı nebevîyyeye hicret olunmak için şimdiden bu işe sa'y u himmet olunmasına remz ü işaretir azizim. Bununla beraber işbu âyet-i celîleye dahi başkaca remz ü işaretir. Sûre-i Hadîd'de "E-lem ye'ni lillezîne âmenû en tahşa'a kulûbuhum li-zikrillâhi ve mâ nezele mine'l-hakki"³⁴ ilâ-âhirihi, yani "Müminlere şol vakit gelmedi mi ki Allah ta'âlânın zikrine ve Kur'an'a kalpleri huşu ede." İşte bu âyet-i kerîminin manasına ve remz ü işaretine nazaran hakk-ı kemterîde arz u beyan eylediğim hâl-i perîşânım musaddık olduğuna delîl-i kavîdir azizim. Ne gelir elden? El-emân el-emân yâ Muhammed! Aman ki sensin büyük aman, hâbgâh-ı metâf-ı kudsiyye olan Medîne-i münevvere'dir, dârü'l-felâh ve't-ticâret ve'l-emân ve's-selâm, yâ hû, yâ men hû, yâ hannân ve yâ mennân ve erhame'r-râhimîn, yâ gufrân ve yâ rahmân ve yâ sultân, hû.

İşte Cenâb-ı Hak'tan havf ederek bunların ıslâhiyla dâhil-i necât ü felâh olanlar için iki adet cennet vardır mevlânâ. Müfessirîn-i izâm hazerâtı bu iki cennet hakkında çok şeyler söylemişlerdir. Ancak bu kemter fakir derim ki bu iki cennetten birisi bu dünyada ihsan olunan cennet-i âciledir, diğeri ahirette ita olunacak cennet-i âciledir. Artık bu cennetlerin tafsilen beyanına bu cildin müsaadesi olmadığından ve ehlinin malûmu olduğu ecilden sarf-ı nazar olunmuştur azizim.

İşte mevlânâ, Hazret-i Sezâî kuddise sırruhu'l-azîz ziyaretinden sonra yani Haziranın on ikinci günü [25 Haziran 1906] Dersaadet'te bulunan mahdumum İsmail Efendi'den almış olduğum mektupta beyan ediyor ki "Tekâütlüğünüz hakkındaki inhâ-yı müşîrinin dâ'ire-i askeriyeye mu'âmele-i lâzimesi bitmiş ve bin iki yüz kuruşla tekaütlüğünüze karar verilmiş olduğundan intihâb-ı küttâb komisyonundan alınarak atebe-i felek-mertebe-i cenâb-ı şehriyârîye arz u takdim olunmak üzere tekaüt sandığı muhasebecisi atufetlû Tahsin Beyefendi hazretlerine takdim ettim. Onlar da müsveddenin yapılması için muhasebe kalemine havale buyurdular" diye yazmıştır.

İşte azizim, bin üç yüz yirmi iki senesi Nisan [14 Nisan 1906] iptidasında evrak, dâ'ire-i askeriyeye şu'abâtını Sultan Veled devri gibi devretmeye bed' ü mübâşeret ettiğinden, fakirleri de Edirne'de olan selâtîn-i izâm hazerâtının cevâmî'-i şerîflerini cuma günleri devir ve veda etmeye başlamış idim. Lehu'l-hamdu ve'l-minne yetmiş iki günde evrakın devri ve muamelesinin hitamı neticelenmiş olduğundan ve müddet-i mezkûre ise yani yetmiş tam bir nezr-i mevlânâ idiğinden sâye-i Cenâb-ı Mollâ-yı Rûm'da kaddesallâhu sırrahu'l-azîz,

“Hitâmuhu miskun”³⁵ keşidesiyle emîrû'l-mü'minîn olan halîfe-i Resûlullâh Sultan Abdülhamid Han Gazi hazretlerinin edâmallâhu eyyâme umri devletihi ilâ âhiri'z-zamâni âmin yâ mu'în, atebe-i felek-meretebe-i şehriyârîlerine arz u takdim olunmuştur. Bu hâlde fakir de cevâmî'-i şerîf devir ve vedâîsine netice verip “Hitâmuhu miskun”³⁶ demiyle hû erenlerim dedim. Ammâ velâkin yâr-i gâr-ı ma'neviyyem olan bizim Asım Efendi oğlumuz da hî veda etmek yani Sultan Veled devri sırrında fakir ile müşterek olarak beraberce devir etmiş olduğundan ona da veda lâzım ise de o cân-ı azîzim ve himâyet ü musâhabet-i lezîzim şöyle nutuk irat ettiler ki “Yâ müdür efendi, sekiz adet cevâmî'-i şerîfe devir ve veda ettik, bir adet daha olsa idi dokuz adede balığ olup onuncu yine eski hamam eski tas olmak üzere Eski Câmi'-i şerîfe gidilip şöyle bir halka-i aşere-i mübeşşere keşidesiyle aşere-i mübeşşere rıdvânullâhi ta'âlâ aleyhim ecma'în efendilerimiz hazerâtının da ervâh-ı mukaddeselerine ihlâs ve fâtiha-yı şerîfe ihdâ olunması hâtır-güzâr-ı âcizî olmuştur. Egerçi kabul buyurulur ise bir dokuzuncu câmi'-i şerîf de Gazi Mihal rahmetullâhi aleyhi rahmeten vâsi'aten hazretlerinin câmi'-i şerîfi olsun ki müşarünileyh hazretlerinin bu din ü millet ü devlete pek çok hizmeti sebkât [837] etmiştir, tarih mütalaa edenlerin malûmudur, yani salâtîn-i izâm cevâmî'-i şerîfleri meyanına idhalen ona da veda etmek ayn-ı vacîbtir” dediler. Fakir de fevkalâde memnuniyetle kabul edip bin üç yüz yirmi dört senesi Cemâziyelülâ altıncı ve bin üç yüz yirmi iki senesi Haziranın on altıncı cuma günü kemâ-fi's-sâbık mumaileyh Asım Efendi oğlumuzla beraberce arabaya râkiben Hamidiye Köprüsü ittisalindeki Gazi Mihal Câmi'-i şerîfi'ne gittik ki cevâmî'-i şerîf devir ve vedâîsinin dokuzuncu câmi'-i şerîfi oldu azizim. Köprünün ortasında arabadan inip câmi'-i şerîfin avlusuna dahil olduk. O meydanlığın sol tarafında imareti ve sağ tarafında medresesi ve medreselerin ittisalinde kabristan olup doğruca kabristana dahil olduk. Müşarünileyh Gazi hazretlerinin kabr-i sa'âdetini bulmak için şöyle bir kabristanı devir ettik. Lâkin bu kabristan senin bildiğin kabristanlar gibi değildir; fevkalâde ruhanîyetli ve metfun olan zevât-ı kirâm kabirlerindeki gibi bir hâlât-ı acîbe ve bir feyz-i subhâniyye cilve-nümâsiyla mestanelik zuhur etti ve cümlesi Gazi Mihal hazretlerinin kabr-i sa'âdetleri gibi her bir makbereden bir neş'e-i zevk ü sefâ hakikaten bizi şaşırttı. Asım Efendi'ye dedim ki “Oğlum, şu medreseden bir efendiye Gazi hazretlerinin kabr-i sa'âdetlerini sual et.” Kendiler bir efendi ile beraber kabristana gelip “İşte efendim, Gazi Mihal hazretlerinin kabr-i şerîfi” diye gösterdi. Ammâ ne kabir, ammâ ne bir vasfolunmaz taşlar sanduka şeklinde birbiri üzerine vaz' olunmuş, baş tarafında kandil talik olunmuş ve bir de yazılı bir baş direği konulmuş. İşte azizim bu yüz­süz asi Aşçı Dede kemterleri nasıl ki bu hâli müşahede ettim, kendimden geçtim, kabr-i sa'âdetine düştüm. Hemândem sayha ettim. Bir müddet sonra uyandım. İhlas ve fâtiha-yı şerîf kıraatıyla rûh-ı mukaddeselerine ihdâ edip bu zâhir gözümle de bir müddet kabr-i şerîfine hayran ve sergerdân bakakaldım ve

sair civâr-ı aliyyelerinde olan kabr-i aliyyelerinde olan kabirlere dahi nazar-ı hakîkat ile baktım, cümlesi ehl-i kemâl mazinne-i kirâm olduğunu tasdik ettim.

Ey aziz bu kabristanda olan ahvâl-i gayriye ve tecelliyât-ı acîbeyi böyle ka-lem ile vafsedemem. Derece-i neş'e ve tecelliyât-ı samedâniyye burada bir gelmiş idi ki hemen oradaki medrese hücrelerinin birisine girip tekaütlüğüm emrinin vüruduna kadar orada yalnız başıma kalmak için Asım Efendi ile hanemiz halkına haber göndermek niyetinde idim. Hâlbuki Gazi-i müşârünileyh hazretleri buna razı olmadığından niyet kalpten silinmiştir. Oradan câmi'-i şerîfe girdim. Gördüm ki kabristanına göredir. Câmi'-i şerîfte yani Darülhadis olan câmi'-i şerîfe müşâbih o renk ve cilvededir. Müezzin mahfilinde Kur'an kıraat olunur idi. "Ve kelbuhum bâsitun zirâ'ayhi bi'l-vasîdi"³⁷ kulağıma geldi. Kulak verdim ki sûre-i Kehf kıraat olunuyor. Evet dedim, işte bu câmi'-i şerîf ashâb-ı Kehf'in câmi'-i şerîfidir, kendileri de kabristanda metfundur, çünkü bu teşbîhât neden gönül âlemine geldi. Gazi Mihal hazretlerinin isminin ashâb-ı Kehf'in ism-i şerîfleri gibi, yani Yemliha gibi bir müşabehetten neşet etti. Daha doğrusu Mihal isminin kalbe atılan remz ü işaretidir. Şöyle ki Mihal iki kelimeden ibarettir. Birisi "mi" diğeri "hâl"dir. Malûm ya "Mey" şarap, "hâl" de mahbûbların yüzlerinde cilve-nümâ olan bir nokat-ı siyâh ki ona ben tabir olunur. İşte Gazi Mihal hazretleri mazhar-ı tecelliyât-ı hidâyetten evvelki ismini tebdil ve tagyir buyurmayıp ne nükte ve ne hikmet ise eski ismiyle yâd olunmuş. Bu yüz­süz asi Aşçı Dede dedi ki bunda olan remz, Gazi-i müşârünileyh hazretleri kelimeteyn-i şehâdeteynin mey ve şarabını nûş edip vech-i İslâm'da hâl gibi bu din ü millet ü devlete bir başka zîb ü zinet bahş eylediğine işarettir. Eyvallah hû azizim.

Ahval ü âdet-i kadîme üzere câmi'-i şerîfte teveccüh ve rabita ile ihlas ve fâtiha-yı şerîfe kıraat olunup Gazi-i müşârünileyh hazretlerinin rûh-ı şerîflerine ihdâ ederek kendisiyle veda etmek üzere câmi'-i şerîfe geldiğim için hatip efendi lisanından kıraat olunacak hutbe de fakire olunacak emr ü irade-i ma'nevîyyenin remz ü işareti olsun dedim.

İşte kıraat olunan hutbe bu idi:

el-Hamdu lillâhillezî entaka'l-ahcâre li-habîbihi ve tekûlu: es-selâmu aleyke yâ rasûlallâhi, (neş); şehâdeten müsîlaten ilâ en tekûle es-selâmu aleyke yâ resûlallâhi; (ve neş); ellezî ecâbet li-da'vetihi'l-eşcârü ve'l-ahcârü kâilîne es-selâmu aleyke yâ resûlallâhi; (hadis); An Alî bin Ebî Tâlib radiyallâhu ta'âlâ anhu ennehu kâle kuntu ma'a'n-nebiyyi sallallâhu ta'âlâ aleyhi ve sellem bi-Mekke fe-harecnâ fî ba'di nevâhîhâ fe-mâ istekbelehu cebelun ve lâ şecerun illâ ve hiye tekûlu es-selâmu aleyke yâ resûlallâhi. Euzu-besmele; "Ve kefâ billâhi şehîden Muhammedun resûlullâhi."

İşte azizim, bu yüz­süz asi Aşçı Dede kemterlerine bunda olan remz ü işaret budur ki inşâallâhu ta'âlâ Medîne-i münevver'e ve atebe-i felek-mertebe-i Cenâb-ı Peygamberîye yüz sürüp şebeke-i sa'âdetten es-selâmu aleyke yâ

resûlallâhi diye arz-ı niyâz ü tahiyât, salât ü selâm olunacağından Gazi Mihal rahmetullâhi aleyhi rahmeten vâsi'aten hazretleri de buyururlar ki bizi de unutmayın, selâm, salât, tahiyat niyazımızı arz edesin yâ hû. Eyvallah hû dedim mevlânâ.

Fakat bi-hasebi'z-zâhir kendim gitmeden o telgraf-ı ma'neviyye ile [838] selâmımız Cenâb-ı Resûl-i kibriyâ sallallâhu ta'âlâ aleyhi ve sellem efendimize arz olundu ki hatip efendi: "Entaka'l-ahcâre li-habîbihi ve tekûlu es-selâmu aleyke yâ resûlallâhi" demesiyle beraber cephâne-i aşktan balyemez topumuzun fitili tutuşup muhabbet güllesi meydân-ı aşka endâht olunmuştur azizim. Ba'de's-salât câmi'-i şerîften çıkıp kabristana müteveccihen ihlas ve fâtiha-i şerife kıraatle veda olunarak arabaya râkiben avdet ettim. Evlâd-ı ma'neviyyem Asım Efendi dedi ki "Müdür efendi, bugünkü cuma namazı gibi asla böyle bir huzur ve neşe ile namaz kılmamış idim ve bir de namaz içinde muttasıl gönüme sırf-ı râbi' olacağım remz ü işareti atılmakta idi." Dedim: "Müjde ve tebşir ederim, Gazi Mihal hazretleri de bi-hasebi'z-zâhir size mükâfat olmak üzere terfî-i sınıfınızı tebşir etmiştir azizim" dedim. Ve bunun üzerine daha başka devir ve veda edecek cevâmî'-i şerif kalmamış olduğundan gelecek cuma ki onuncu cumadır, Eski Câmi'-i şerîfe ve eski makamımıza ric'at u avdet edip muntazır-ı emr ü fermân-ı Cenâb-ı Zül-celâl ve'l-ikrâm oluruz. İşte evlâdım sizinle de bugün veda ederim deyip veda ve dua ettim mevlânâ.

Bin üç yüz yirmi dört senesi Cemâziyelülânın on üçüncü [6 Temmuz 1906] ve Haziranın yirmi üçüncü cuma günü kemâ-fi's-sâbık yalnızca eski camimiz olan Eski Cami'ye gittim ve Çömlekçilerkapısı'ndan dahil olup ittisalindeki eski makamım olan maksureye oturmayıp hatip efendinin kıraat edeceği hutbeyi tamamıyla istima etmek ve ne veçhile remz ü işaret olunacağını anlamak için makâm-ı Hacı Bayram-ı Velî kuddise sirruhu'l-azîz hazretlerinin kürsüsü karşısındaki ufak maksureye oturdum. Kemâ-fi's-sâbık müşarünileyh hazretlerinin rûh-ı mukaddeselerine ihlas ve fâtiha-i şerif kıraat olunduktan sonra Asım Efendi oğlumuzun nutukları veçhile aşere-i mübeşşere rıdvânullâhi ta'âlâ aleyhim ecma'în hazretinin dahi ervâh-ı mukaddeselerine ihlas ve fâtiha-i şerife ihdâ olunarak devir ve veda ettiğimiz dokuz adet cevâmî'-i şerifede kıraat olunan hutbe-i şeriflerinin zübde ve hülâsası olmak ve bu yüz­süz asi Aşçı Dede hakkında remz ü işaret her ne ise beyan buyurulmak üzere hatip efendi lisanından kıraat olunacak hutbe bu asi günahkâr Aşçı Dede kulu için olsun diye niyet edip oturmuş idim. İşte kıraat olunan hutbe bu idi:

"el-Hamdu lillâhillezî halaka kulle şey'in ve huve alâ kulli şey'in vekîlun ilâ-âhirihi."

Bu hutbe cevâmî'-i şerife devir ve vedâisine çıktığımız cumanın ilk cuması idi ki Sultan Selim Câmi'-i şerifi'nden bed' ü mübâşeret olunmuş idi ve orada okunan hutbe işbu hutbe idi. Bundan anlaşılan ve bu yüz­süz asi Aşçı Dede kemterlerinin niyetine göre okunan hutbede remz ü işaret bu idi ki ey yüz­süz asi koca budala, nazarına birinci ilk cumada hatip efendi lisanından söylenen nutuk ve pend ü nasihat ne ise işte en son ve ahir cumada da okunan pend ü nasihat ve

remz ü işaret yine odur ki Cenâb-ı Hak küllü şeyi halk eyledi ve küllü şeye vekîl oldur, artık bundan başka pend ü nasihat ve remz ü işaret talep eyleme. Her bir şeyin hâlîkı Cenâb-ı Hak'tır ve vekîl-i mutlak da odur, bundan başka vekil arama demektir azizim. İşbu hutbe bu yüzsüz asi Aşçı Dede kuluna bir nevi değil adeta itâb u tevbîh olduğu için aşk u muhabbetimiz sütün köpüğü gibi indi. Ve başımı hırka-i istigfâra sokup sad hezâr tövbe ve istiğfar ile zât-ı ulûhiyyete sığındığım için artık ne sayha ve ne de cezbe kaldı, sırf abd-i mahz oldum azizim. Evveli vekil ahiri vekil olan Cenâb-ı Zül'-celâl ve'l-ikrâm hazretlerinin dâ'ire-i vekâlet-i ma'neviyye-i ulûhiyyetinde daim ve baki olmağımı hak erenlerden niyaz ve rica ettim mevlânâ, hû.

İşte azizim, bunun üzerine artık ne câmi'-i şerîf devir ve vedâîsi kaldı ve ne de remz ü işaret hutbeleri kaldı. Ancak evvelce arz u beyan olduğu üzere tekaütlük evrakımız bin üç yüz yirmi iki senesi Nisanın iptidasında dâ'ire-i askeriyede şu'abâtını devir etmeye başlayıp sene-i merkûme Haziranın on ikinci gününde devir muamelesi hitam bulup atebe-i felek-mertebe-i cenâb-ı zıllullâhiye arz u takdime konulmuş olduğundan bu hesap üzere tam bir nezr-i Mevlânâ olmak için yetmiş iki günde "Hitâmuhu miskun"³³ denilmiş idi. Bu yüzsüz fakir de bin üç yüz yirmi iki senesi Nisanın yirmi birinci [4 Mayıs 1906] ilk devir câmi'-i şerîf, Sultan Selim Câmi'-i şerîfi olup en son ve ahir de Haziranın yirmi üçüncü [6 Temmuz 1906] Eski Câmi'-i şerîf olmakla yetmiş iki nezr-i Mevlânâ'ya daha on gün müddetimiz olduğundan Allâhu a'lem o müddet hitamında da tekaütlüğümüzün irâde-i seniyyesi şeref-sudûr buyurulacağı eltâf-ı ilâhiyyeden memuldur azizim, hû.

Tuhaf Bir Fıkra:

Ey ihvân-ı bâ-sefâ ve ey âşıkân-ı cemâl-i Hudâ ve ey sâdikân-ı dîn-i istifâ mustafa ve müctebâ olan muvahhidîn, işte size acip ve garip bir fıkra-i müte'ellime ve bir ibret-nümâ-yı müte'essife ve hasret-geşt-i nedâmet, şöyle ki meşhur meseldir "Evdeki pazar çarşıya uymaz" derler. Onun gibi kalb-i fakîrîde olunan niyet, hesâb-ı sûk-ı sultân-ı aşka uymadı. "Zâlike takdîru'l-azîzî'l-alîmi."³⁴ Âmennâ ve saddaknâ. Evvelce arz u beyan olduğu üzere hesâb-ı fakîrî Temmuzun onuncu günü veyâhut hesap tefavütüyle temmuzun altı ve yedisine doğru irâde-i seniyyenin şeref-sudûruna intizar olunur iken "Vermedi mabud neylesin Mahmud" gibi ber-muktezâ-yı [839] kader ve hük-m-i ilâhî tekaütlüğüm inhasının rakip olduğu muamele arabasının tekerleği önüne bir büyücek taş gelip araba orada dayanıp kalmış azizim. Bu taşı atan da subh-i kâzibin ziyası olduğu müneccimân-ı ma'nevî tarafından istihbar olunmuştur mevlânâ. Binaenaleyh câmi'-i eflâk u âsumân ve mecma'-ı ins ü cân olan sikke-i şerîfi önümüze koyup düşündük ve tefekkür ve mülâhaza ile zıyâ-ı kâzib ile buluştuk ve biliştik. Şöyle ki mu'âvin-i sâbık ve bizim velinimet Tahsin Beyefendinin kayınbiraderi her şeye lâyük ve faik Ziya Bey, bu zât-ı âlî-kadr sayede sayeban

olup şubeye geldiği günden birinci sınıflıkla yedinci şubeye nakil eylediği güne kadar yain beş sene müddet zarfında kalemi hokkaya batırmayıp kendi havasına ve kendi sınıfıyla şurada burada geşt ü güzârla vaktini geçirmiş mâh-be-mâh aylığı alıp tekaüt gibi rahat ve sefasında olduğundan şubenin işleri bir mülâzım efendiye tahmil olunup biçarenin aylığı olan dört mecdiyeyi de aybeay alamayıp dūçâr-ı zarûret ü sefâlet olmakla tehviye-i idâre ve taayyüş için şubece tahsil olunan ve yüz depozito akçesinden ve bedel-i îcârâtından maaşına mahsuben bâ-sened-i makbûz akçe verildiği sırada mumaileyh Ziya Bey'in malûm olan tama' ve hırsı dünyasından bu akçeden ileride tediye olunmak üzere bâ-sened-i makbûz beş bin kuruş kadar akçe zimmetine geçirip bunun tediyesine yakında birinci sınıfa terfi edeceğinden fark-ı ma'âşını karşılık vermiş idi. Muahharen birinci sınıfla birinci şubeye nakil ederek aradan on mâh mürur eylediği hâlde borcuna bir akçe vermemiş ve muahharen Bâb-ı Seraskerîye nakil ile Dersaadet'e gideceğinden işbu senedât meyanında yirmi liralık bir senedi olup bundan her nasılsa evvelce on beş lira alınıp kusur beş lira kalmış idi. Bari bu senet ara yerde kalmasın diye Muhasebeci Necib Efendi'ye ifade olunup mumaileyh Ziya Bey'in mart maaşından hazinece mahsup ve tevkif kılınıp senedi kendisine reddolunmuş. Ammâ velâkin fevkalâde infial ederek artık şurada burada birtakım nâ-sezâ kelâmlar söylemiş ve muahharen kendisinin rica ve niyazı üzerine intihâb-ı küttâb komisyonundan bir iktidar mazbatası müsveddesi kaleme alınıp li-eclî'l-imzâ Üçüncü Şube Müdürü Fikri Efendi'ye vermişler. Mumaileyh, dersiâm hocalarından olduğu için şehâdet-i zevr hakkında olan yani yalancı şahitlerinin cezası malûmu olduğu için imza etmemiş. Sonra fakire getirdiler. Serâpâ okudum. Her kim okusa bu zatı maliye nazırı etmeli derler. Böyle lehine ve bilahare aleyhine bir mazbata demek olacağından getiren efendiye Necib Efendi'yi görevim de sonra imza ederim dedim. Badehu Necib Efendi ile görüştük. “Medâ medâ mâ medâ” deyip imza edip muahharen de temhir ettik. Müşir paşa hazretlerine takdim olunmuş mucip demek için. Müşarünileyh hazretlerinin irfanı ve o familyaya olan muhabbeti cihetle mucip demeyip bu yolda mazbata tanzimine lüzum yoktur diyerek kabul etmemiş ve muahharen herkes mühürlerini geri alıpyırtmış. Artık ne söylemiş ise eniştesi Tahsin Beyefendi'ye söylemiş ve taşı da arabanın tekerleği önüne yuvarlamış olduğunu Dersaadet'te bulunan mahdûm-ı fakîrî İsmail Efendi'nin yazmış olduğu mektubundan iş tamamıyla anlaşılmıştır, zira mektubunda diyor ki mumaileyh Tahsin Efendi, Edirne'deki ahlâkını değiştirmiş, kendisine bir gurur gelmiş. Bundan istidlâl olunur ki o tebeddülât ve o gurur fakir içindir ki infialini gösterir demektir. Bunun üzerine mumaileyh Tahsin Bey'e bir mektup yazmak lâzım gelmiş olduğundan şu yolda müsveddesini yapıp tebyiz için Asım Efendi oğlumuzaya verdim.

Sûret-i Mektûb:

Ziyâ'-ı subh-ı kâzibi ziyâ-yı subh-ı sâdık zannıyla şems-i ubûdiyyetimin adem-i tulû'una haml olunarak mezmum olan sû-i zan ile ubudiyetimin mahv ü ifnasına hüküm verilerek teveccühât-

iksîr-âyât-ı veliyyü'n-ni'amîlerinin munkatı olduğuna mahdûm-ı âcizî İsmail Efendi'nin mektubu şahid-i âdildir. İnşallâh ta'âlâ huzûr-ı devletlerine yüz sürüp macerayı arz eder isem hak kazanıp âdil olan vicdân-ı sa'âdetlerinde berâ'at-ı cerîme ile teberrü-i seyyiât olacağıma asla şüphem yoktur. Mamafih "Ehsin li-men esâ'e ileyke"³⁴⁰ hadîs-i şerîfi mucibince ind-i devletlerinde zannolunan şu kötülüğüme iyilik ve lutuf ve inayet edip tekaütlük evrakımın makâm-ı Cenâb-ı Seraskerîye iadesi için icap edenlere emr ü irâde-i sa'âdetlerinin mebzul buyurulması babına emr ü ferman hazret-i men lehül-emrindir. Fî 25 Haziran sene 322 [8 Temmuz 1906].

İşte mumaileyh Asım Efendi oğlumuz tebyiz edip verdi ve şöyle bir nutuk da irat etti ki "Siz bilirsiniz müdür efendi, ammâ bu mektubu göndermeseniz iyi olur, buna lüzum yoktur, çünkü geçen cuma Eski Câmî-i şerîfte kıraat olunan hutbede her bir umurunuzu Cenâb-ı Hakk'a tefviz edip Cenâb-ı Hakk'ı tevkîl etmeye remz ü işaret var idi" dedi. Hemen o an ve o saat mumaileyhin bu nutku vahy ü ilhâm-ı rabbânî gibi telakki olunarak mezkûr mektup battal edilip gönderilmemiştir ve bunun üzerine pek çok tefekkür ve mülâhaza olunup eyvah eyvah [840] yanlış yola gittiğim ve çıkmaz sokağa saptığım anlaşılıp hemen o gece nedamet ve pişmanlık seccadesini serip Cenâb-ı Hakk'a inabet ve istiğfar ile dergâh-ı ulûhiyyete avdet ü ric'at olunmuştur. Lehu'l-hamdu ve'l-minne hak erenlerin sayesinde Tahsin Efendi'nin bâr-ı sakîl-i ma'neviyyesini sırtımdan atıp vizr-i ma'neviyyemi tahfif ve huzur ve aşk u muhabbetimi tezyit ettim ve şu âyet-i celîleyi kıraatle pek çok ah u enîn ve pişmanlık ve teessûf ettim. Sûre-i Furkân'dadır: "Ellezî lehu mulku's-semâvâti ve'l-ardi ve lem yettehiz veleden ve lem yekun lehu şerîkun fi'l-mulki ve halaka kulle şey'in fe-kadderehu takdîren. Ve'tte hazû min dünühi âlihетен lâ yahlukûne şey'en ve hum yuhlekûne ve lâ yemlikûne li-enfusihim darran ve lâ nef'an ve-lâ yemlikûne mevten ve lâ hayâten ve lâ nuşûren."³⁴¹ Dahi "Yâ veyletâ leytenî lem ettehiz fulânen halîlen"³⁴² âyet-i celîlesi de ah u figan edip istiğfarlarım hadd ü hesabı yok idi, zira ki mumaileyh Tahsin Bey'in fakire olan fevkalâde iltifatı, mektupları ve suverî içi kof ve boş ve daha doğrusu salepçi güğümü gibi olan ağzından bal akar, içi ateş dolu insanı firîfte eder sözlerinden esahh-ı sahîh mey-nûş etmiş mestaneler gibi kendimi Tahsin Efendi'den ayan kizbini nûş ile mest edip onun muhabbetiyle zâhir ü bâtını mı lebâleb doldurup yolumu şaşırıp Hicaz'a gidiyorum diye Erzurum'a doğru Rusya içerisine gitmekte olduğumu sâye-i hak erenlerde ayne'l-yakîn

müşahede edip aman el-aman dahilek yâ resûlallâh diyerek tarîk-i müstakîm olan tarîk-i Hicâz'a ric'at olunmuştur.

İşte azizim, Sultân-ı Ulemâ-billâh kuddise sırruhu'l-azîz efendimiz buyurdıkları gibi kötülük ayn-ı ihsân, ayn-ı iyilik olduğu müşahede olunmuştur, yani Ziya Bey'in bi-hasebi'z-zâhir fakire olan kötülüğü ayn-ı ihsân ve ayn-ı lutf ve iyilik oldu ki yanlış gitmekte olduğum tarîk-i dalâleti tarîk-i müstakîm ü hidâyete tahvil eyledi, zira o derece Tahsin Bey'e kapılmış idim ki zâhir ü bâtın Tahsin Bey'dir, hâr ve nâsır, her hâlime muîn ve yaver Tahsin Bey'dir; var ise Tahsin, yok ise Tahsin diyerek hududu fersah fersah geçip vâdî-i dalâlette gülyabanlar ile hemdem-i sohbet iken işte bu iki hutbe bu yüzüstü asi Aşçı Dede kemterlerini uyandırıp remz ü işaret-i hakîkî ve sahîhî olan pend ü nasihati sem'-i bâtınıma işittirdiler mevlânâ.

Sad hezâr sad hezâr Cenâb-ı Hakka hamd ü senalar olsun ki yalnız sem'-i bâtınıma erişirmekle iktifa olunmayıp bu zâhir gözümle de görüp iman ve tasdik etmek için mezkûr hutbenin kıraat olduğu cumanın ferdâsı cumartesi günü daireye gelip öğle namazı için dairedeki câmi'-i şerîfe gittim. Onu gördüm ki daima namaz kıldığım mahalle, duvar içine güzel hat ile yazılmış bir levha talik olunmuş olduğunu görüp kıraat ettim ki işte bu kelime-i tayyibe-i mübâreke-i Kur'ânîyye idi: "Hasbunallâhu ve ni'me'l-vekîlu"⁴³ "Ve ni'me'n-nasîru."⁴⁴ Eyvallah hû azizim, âmennâ ve saddaknâ mevlânâ dedim. Artık bu hâl-i acîb ü garîbe hayretten başka sözüm yoktur. Hâşâ sümme hâşâ ona teşbih olmasın ki onların makamı, makâm-ı verâset-i nebevîdir. Buna müşâbih Sultân-ı Ulemâ-billâh kuddise sırruhu'l-azîz efendimize vaki olmuştur. Şöyle ki evvelce risalemizde tafsilen arz u beyan olduğu üzere fakirleri kırk beş gün müddetle Dersaadet'e gidip hîn-i avdette meşhur Hattat Şevki Efendi tarafından celif kalem ile yazılıp fakire teslimen huzûr-ı Cenâb-ı Şeyh-i A'zamîye takdim olunan âyet-i celîle bu idi: "Ve ufevvidu emrî ilallâhi innallâhe basîrun bi'l-'ibâdi."⁴⁵ İşbu levhayı sandığından çıkarıp dest-i fakîrîye alıp huzûr-ı Hazret-i Şeyh-i A'zam efendimizde şöyle bir acip tavır ve kıyamda tuttum. Müşarünileyh efendimiz hazretleri kıraat buyurup şöyle nutuk buyurdular ki "Koca ruznamçeci baba, size Dersaadet'ten böylece pend ü nasihat ediyorlar diye remz ü işaret ediyor" dediler. Fakir de sükût edip önüme baktım, çünkü o zaman Dördüncü Ordu-yı Hümâyûn Muhasebecisi olan Hâlid Efendi her nasılsa Hazret-i Şeyh-i A'zam hakkında bazı nâ-sezâ söyler imiş. Hazret-i Efendimiz de sükût ederler imiş. İşte ona remz ü işaret oldu. Bu levhanın Dersaadet'ten şeref-vürûdundan sonra mumaileyh Hâlid Efendi'yi erenler Yemen hududuna atıldılar. Orada vefat ettiler. İşte lâ-teşbih bu yüzüstü asi Aşçı Dedelerine de böylece namaz

kıldığım makamıma levha talikiyle pend ü nasihat ediyorlar. “Hâzâ min fazli rabbî.”³⁴⁶

Gelelim mumaileyh Tahsin Bey'in hakk-ı kemterîde olan lutf u ihsanlarına. Evet azizim fevkalâdedir, teşekküründen âcizim. Ancak gerek zâhir ve gerek bâtın mukabelesinde kusur olunmamıştır. Evvelce dahi arz olunduğu üzere eskiler alayım diye kendisi terfî-i rütbe ettikçe eski elbise-i resmiyesini fiyat-ı maktû'u olan bir maaşa iştira eder [841] idim. İki defa terfî-i rütbe edip beheri on üçer Osmanlı lirasından yirmi altı liraya elbiseleri satın alınmıştır. Muahharen rütbe-i ûlâ elbisesini aldığım zaman eski aldığım mütemayiz elbisesinin hükmü kalmadığından mezunen Dersaadet'e gittiğim zaman bedestende bir adet Osmanlı lirasına sattım. Dediler ki “Bunu kıymeti bu kadardır.” Yani gümüş bahasıdır, çünkü elbise bir işe yaramıyor. Üniformasını yakıp gümüşünü alıyorlar. İşte o zaman anladım ki terfî-i rütbem bâd-ı hevâ değilmiş. Lâkin şu kadar var ki ara yere bey' ü şirâ girip rüşvetten yakamızı kurtarmışız, ammâ velâkin “ed-Dunyâ cîfetun ve tâlibuhâ kilâbun”³⁴⁷ hadîs-i şerîfini unutma azizim.

Cenâb-ı Resûl-i Kibriyâ sallallâhu aleyhi ve sellem efendimiz ashâb-ı güzîn rıdvânullâhi ta'âlâ aleyhim ecma'in hazerâtıyla bir mahalle teşrif eder iken esnâyı râhta bir kelb lâşesine tesadûf olunup pek fena taaffünden ashap cümleten burunlarını tutup güzer etmişler. Cenâb-ı Peygamber efendimiz, hayvanın beyaz dişlerine nazar edip “Ne güzel beyaz dişleri vardır!” buyurmuşlardır. Tahsin Bey'in hasenâtı seyyiâtini örtmüştür azizim. Bir zabıt, ihtiyacından bahisle bir maaş itasını istida etmiş. Levazım birinci şubesi uyamaz diye ilâm edip mucib geçmiş cevap verilmiş. Muahharen bu zabıt, Tahsin Bey'in bir taraftarını bulup onun vasıtasıyla rica ettirmiş. Mezkûr istidayı o vasıta ile beraberce Tahsin Bey'e takdim etmişler. Tahsin Bey eliyle mucibi yalarmış ve hem de o zabıtın yüzüne bakıp güler imiş, yani anlıyor musun benim derece-i kuvvet ü kudretimi manasına remz ü işaret eder imiş. Mucibi tamamıyla yalayıp kendi kalemi ile iki maaş için sened-i mahsûs tanzim olunmasını buyurmuş. Zabıtlar odadan dışarı çıkıp birbirlerinin yüzüne bakıp “A oğul! Müşir, Tahsin Bey imiş, habirimiz yoktur!” demişler. İşte derece-i kuvvet ü kudreti anlamalı. Bu gibi hasenâtı çoktur mevlânâ. Mütedahil maaşlarımın tesviyesine gelince bu da mahdumları Nafiz Bey'in vesatetiyle hâsıl olup bunun için mirim davet talep ettiler. Dedim ki “Bey oğlum, malûmunuzdur ki fakirhanede bu gibi davet ve cümbüş çalgı ve çegane olmaz.” Binaenaleyh diğer mahalde bu zevk ü sefayı icra etmek üzere üç adet Osmanlı lirası verilmiştir. Hatta mahdûm-ı fakîrî Arif Bey'in reji idaresi ziraat kitabesinde kemâ-fi's-sâbık istihdam olunmak üzere mirim vasıtasıyla pederleri Tahsin Bey tarafından idare nezaretine alınan

tezkireye mukabil yine davet bedeli olan üç adet Osmanlı lirası Nafiz Bey oğlumuz takdim olunmuştur mevlânâ. Eyvallah koca Aşçı Dede budalası, hû.

İşte bunlar zâhir olan hizmet, bâtinen olan hizmet de evvelce arz olunduğu üzere Tahsin Bey'in tahvîl-i me'mûriyetiyle Dersaadet'e nakli için mabeyn-i hümâyûn başkitabetine manevî keşide olunan masanın anahtarlı telgrafnamesidir ki hak erenlerin mağzûbu olup bir daha bu gibi şeye karışmamak için sol elime ameliyat icra olunmuştur. Ve min ba'd ferâmûş olunmasın için el-hâletü hâzihi eseri kalmıştır azizim. Bu kadar kâfidir. "el-Ârifu yekfihî'l-işâretü."⁴⁸

İşte azizim, Cenâb-ı Hakk'ın kaza ve kaderi muktezasınca giriftar olduğum iptilâdan sâye-i hak erenlerde yakamı kurtarıp eski makam ve hâlime avdet ü ric'atle lehu'l-hamdu ve'l-minne Eski Câmî'i şerîfe usûl ü âdet-i kadîme-i fakîrî üzere cuma namazlarına hazır oldum. Bin üç yüz yirmi dört senesi Cemâziyelülâlanın yirminci [13 Temmuz 1906] ve bin üç yüz yirmi iki senesi Haziranın otuzuncu günü alelade cuma namazı için Eski Câmî'i şerîfe gittim. Eski makamıma oturdum ve şu vukû'ât-ı müte'ellime ve müte'essifeden dolayı istiğfar ve tövbelerim dergâh-ı ulûhiyyette kabul buyurulup afv u magfîret-i samedâniyyeye mazhar olup olmadığımı remz ü işaret olmak üzere hatip efendi lisanından okunacak hutbe ile müjde ve tebşîr buyurulmasına niyaz u istirham eyledim. İşte kiraat olunan hutbe fâtiha-i şerîf hutbesi idi:

el-Hamdu lillâhi rabbi'l-âlemîne; er-rahmâni'r-rahîmi; irham ibâdeke yâ erhame'r-râhimîne; mâliki yevmi'd-dîni; ente'l-gâlibu'n-nâsiru fe'nsur sultânenâ yâ erhame'r-râhimîne; iyyâke na'budu ve iyyâke neste'înü; minke'l-i'ânetu fe'nsur sultânenâ yâ erhame'r-râhimîne; ihdine's-sirâte'l-mustakîme; alâ tarîki'l-hakki ve dîni'l-İslâmi fe'nsur sultânenâ yâ erhame'r-râhimîne; (neş); ic'alnâ minellezîne en'amte aleyhim gayri'l-magdûbi aleyhim ve le'd-dâllîne; irham ibâdeke yâ erhame'r-râhimîne (ve neş); ic'alnâ mine'l-ummeti'l-mutemessikîne bi-sunnetihi âmîn, yâ erhame'r-râhimîne. (Ha[dis]) An Ebî Umâmete radiyallâhu ta'âlâ anhu ennehu kâle kâle resûlullâhi sallallâhu aleyhi ve sellem inne lillâhi meleken mutevekkilen bimen yekûlu yâ erhame'r-râhimîne fe-men kâle lehâ selâsen yekûlu'l-meleku inne erhame'r-râhimîne kad akbele aleyke fe's'el. Sadaka habîbullâhillezî nercû bi-keremihi en yec'alehu mine'l-gâlibîne alâ a'iddâi'd-dîni fe'nsur sultânenâ yâ erhame'r-râhimîne. Eûzu-besmele "Rabbi'gfir-lî ve-li-ahî ve edhilnâ [842] fî rahmetike ve ente erhamu'r-râhimîne."

Ey koca yüzsüz asi Aşçı Dede, okuma canıma değdi. Bundan büyük müjde ve tebşîr olmaz ki en son fâtiha-i şerîf hutbesiyle afv u magfîret-i Yezdân'a mazhar u nail olduğun remz ü işaret olunmuştur. Nazarında hutbenin o zaman işi anladığın için makâm-ı hamd ü sena ve teşekkürde olarak hatip efendi "İrham ibâdeke yâ erhame'r-râhimîne" demesiyle beraber can ü gönülden ve aşk u

muhabbetten endâht eylediğim teşekkür gülle ve sayhası câmi'-i şerîfin kubbesini çınlatıp cemaate bir başka huzûr-ı aşk u muhabbet bahşetmiştir mevlânâ, hû.

Üç seneyi müteceviz Eski Câmi'-i şerîfte edâ-yı salât-ı cuma ettim, bu hutbe asla kıraat olunmadığından bununla da istidlâl ederim ki işbu hutbe hakk-ı kemterî ve fakîrîde idi. Sultân-ı Ulemâ-billâh kuddisi sırruhu'l-azîz efendimiz her hangi vakit gerek salâta ve gerek sair bir şeyde dest-i peyvest-i kudsiy-yelerini ref' ile dua edecekleri zaman duanın evvelinde fatihâ-i şerîfi tamamen kıraat ve akabinde salât-ı şerîfi eda ederler idi. Binaenaleyh bu yüz­süz asi Aşçı Dedeleri de gerek salâta ve gerek sair vakitte her ne zaman dua ve niyaz edecek olursam böylece iptida fâtiha-i şerîfi tamamen, badehu salâvât-ı şerîfe kıraatle duaya bed' ederim azizim. İşte rahmet ve gufrân-ı samedâniyyeye mazhar u nail olup afv u magfiret-i ilâhiyye cilve-nümâ-yı zuhûr olduğuna bir şahid-i âdil daha ki bu hutbeden sonra yani Temmuzun dördüncü [17 Temmuz 1906] günü tarihiyle mahdûm-ı fakîrî İsmail Efendi'den almış olduğum mektupta diyor ki "Tekâüt sandığından tekaütlük hakkındaki evrakınızı pazartesi günü yani Haziranın yirmi altıncı [9 Temmuz 1906] günü alıp doğruca makâm-ı seraskerî intihâb-ı küttâb-ı askerî komisyonuna götürdüm ve komisyon kâtibi mektubî kalemî mümeyyizlerinden Şevket Bey'e rica ettim ki bir an evvel mazbatası yapı­lıp arza gitsin. Ricamı kabul ettiler. Pazartesi günü mazbatası yapılacaktır. Fakat arzdan on beş gün veyahut yirmi gün sonra çıkarmış. Bundan on gün sonra yine gidip sual edeceğim. Arzdan çıktığı zaman malûmat vereceğim" diye yazmışlardır azizim.

Bundan anlaşılan ve evvelki yazmış olduğu fî 3 Haziran sene 322 [16 Haziran 1906] tarihli mektubunda makâm-ı seraskerîden evrakınızı alıp Tekâüt Sandığı Muhasebecisi Tahsin Bey'e verdiği cihetle evrakımız tam yirmi üç gün sandıkta baskı altında mahfuz olduğu tebeyyün etmiştir. Evet "Denizi yakamaz isem cızlatırım ya" dedikleri gibi olmuştur. Ammâ velâkin işin daha doğrusu ve hakikati budur ki ihvân-ı bâ-sefânın malûmu olduğu üzere her bir umurun ve her bir şeyin bir eceli ve bir vakt-i ma'lûmu vardır. O vakt ü zaman gelmedikçe o iş meydana gelmez, âmennâ ve saddaknâ. İşte bu teehhürât ve tevkifât cümlesi budur. İleri gelip bu yüz­süz asi Aşçı Dede'yi erenler Edirne'ye memur edip gönderdikleri zaman on sene müddetle kontrato-yı ma'nevîyyeye rapt olunmuş demek olur ki o müddet tamam olmayınca buradan açılmayacağız, çünkü İkinci Ordu-yı Hümâyûn Levazım Dördüncü Şubesi Müdürlüğüne icrâ-yı me'mûriyyetim hakkında Bâb-ı Vâlâ-yı Seraskerî intihâb-ı küttâb-ı askerî komisyonundan tanzim olunan mazbatanın tarihi fî 18 Safer sene 314 [29 Temmuz 1896] ve fî 17 Temmuz sene 312'dir. Arza gidip irâde-i seniyye-i cenâb-ı mülûkânenin şeref-sudûru tarihi dahi fî 5 Rebiülevvel sene 314 [14 Ağustos 1896] ve fî 3 Ağustos sene 312 olup bu hâlde Arabîce on sene müddet tamam ve tecavüz etmiş ise de rûmîce olan on senenin tamamı fî 3 Ağustos sene 322'de olacağından bu hâlde Allâhu a'lem önümüzdeki Ağustos'a kadar buradayız mevlânâ, hû.

Dördüncü Ordu-yı Hümâyûn ruznamçecilğinden istifa ederek Dersaadet'e gitmek üzere doğruca Erzincan'a ve hâk-i pâ-y-i gavs-ı a'zamîye yüz sürmek üzere Erzincan'a gelip Cenab-ı Şeyh-i A'zam efendimiz bir ay kadar salıvermediler. Ramazân-ı şerîf takarrüp eylediği cihetle bilvasıta ruhsat-ı müşîdânelerinin istihsali için hâk-i pâ-y-i Cenâb-ı Gavs-ı A'zamîlerine arz ettirilmiş. Cevaben emr ü ferman buyurmuşlar ki "Baba efendi askerî kâtibi olduğu için usûl ü nizâm-ı askeriyeye tamamıyla vukufu vardır. Mahsus selâm ederim. Ruznamçeci efendinin tablası Erzincan'da doluyor. Ne zaman Trabzon ve İstanbul'da dolmaya başlar ise o zaman hareket ederler" buyurulmuştur. Âmennâ ve saddaknâ dedim. Bir hafta sonra tablamız Trabzon ve İstanbul'da dolmaya başlayıp destur hû erenlerim dedik. Malûm ya, asker her akşam yoklaması icra olunup mevcudun erzak tablası tanzim olunarak ona göre erzak ve guşt ve nân-ı azîz tevzi olunur mevlânâ. İşte şimdiki hâlde bu yüz­süz asi Aşçı Dede'nin tablası Edirne'de doluyor azizim, hû.

Bin üç yüz yirmi dört senesi Cemâziyelûlânın yirmi yedinci [20 Temmuz 1906] ve Temmuzun yedinci cuma günü yine alelusul cuma namazına Eski Câmi'-i şerîf'e ve eski makamıma gidip oturdum. [843] Bu sefer şöyle niyet eyledim ki tekaüt kâğidımız atebe-i felek-mertebe-i cenâb-ı hilâfet-penâhîye arz u takdim olunmuş. Bu bapta hatip efendi lisanından kıraat olunacak hutbede irat olunacak kelimât-ı tayyibenin remz ü işareti bu kemterleri için olsun dedim. İşte kıraat olunan hutbe bu idi:

el-Hamdu lillâhillezî nes'eluhu'l-galebete alâ ehli'l-udvâni li-sultâninâ Gâzî Abdülhamid Hân ve nes'eluhu'l-imdâde bi-melâiket-i'r-rahmâni li-sultâninâ Gâzî Abdülhamid Hân. Fe-subhânellezî nercûhu'n-nusrete bi-inâyeti'l-Kur'âni li-sultâninâ Gâzî Abdülhamid Hân; (neş); ellezî nes'eluhu't-te'yîde min indihî'l-mennânu li-sultâninâ Gâzî Abdülhamid Hân (ve neş); ellezî nercû himmetehu'r-rûhâniyyete fî kulli ânin li-sultâninâ Gâzî Abdülhamid Hân; (had[is]); i'lemû enne's-sultâne zillullâhi fî'l-âlemi li-irâhati'l-insâni bi-icrâi'l-adli ve'n-neşri ve'l-birri ve'l-ihsâni. Fe-emerene'l-mennânu bi-itâati's-sultâni bi-kavlihi azze ve celle fî'l-Kur'âni: "Ve ulû'l-emri minkum." Fe-vecebe fî kulli ânin en tutf'a li-sultâninâ Gâzî Abdülhamid Hân. Fe-innehu kemâ emerehu rabbuhu sâ'in fî muhâfazatinâ min ehli'ş-şirki ve't-tugyâni fe-lezime en tekûle Allâhumme innâ nes'eluke bi'smike'l-a'zami el-fethe'l-karîbe li-sultâninâ Gâzî Abdülhamid Hân; eûzu-besmele; "Fe'nfuzû [ve] lâ tenfuzû illâ bi-sultânin."

İşte azizim, bu hutbeyi de çoktan beri kıraat etmeyip bu cuma okumasının Allâhu a'lem remz ü işareti: Hatip efendi bu yüz­süz asi koca Aşçı Dede kemterine diyor ki ey yüz­süz koca budala, her zaman hatip efendi lisanından nazarına remz ü işaret olurdu. Bu defa hatip efendi, Aşçı Dede tarafından bilvekâle Sultan Gazi Abdülhamid Han hazretlerine dua ediyor ki bizim böyle altmış sene hizmet-i devlet-i aliyyede îfâ-yı hüsn-i hizmetle bu kere bin iki yüz kuruş atıyye-i ilâhiyye olan maaş ile چراغ buyurulmuş olduğu Aşçı Dede kulu ta-

rafından sultanımıza dua ve senalar ediyoruz. Ey yüz­süz mücrim Aşçı Dede, nazarında bu in'âm u ihsân-ı ilâhiyyeye sad hezâr sad hezâr hamd ü sena ve teşekkürler ile hâne-i bî-minnetinde kûşe-i vahdette oturup velini'met-i bî-minnetimiz padişahımız Gazi Abdülhamid Han edâmallâhu eyyâme umri devletihi âmin efendimiz hazretlerinin ed'iyе-i hayriyyesiyle meşgul ol. İşte bu remz ü işareti hutbenin iptidasında "Li-Sultâninâ Gâzî Abdülhamid Hân" demesiyle amîn, yâ mu'în makamında aşk u muhabbet sayha ve güllesi meydân-ı aşk u muhabbete endâht olunmuştur mevlânâ.

Ey yüz­süz, artık muntazır ol irâde-i seniyye-i cenâb-ı mülûkânenin şeref-sudûruna. Eyvallâh mevlânâ. İşte azizim dîdeler rûşen ve gönüller şâd u handân rûşen olsun.

Bir zamandan beri arzumanını çektiğim Hazret-i Hızır-veş
Yetiştirdi imdâdımıza irâde-i seniyye-i cenâb-ı zıllullâh nûr-veş

Âmennâ ve saddaknâ. En son hicâb, siyah nurdur.

BU FASIL İRÂDE-İ SENİYYENİN ŞEREF-SUDÛRUyla DERSAADET'E AZİMET HAKKINDADIR

Ey azîzân-ı fihâm ve ey âşikân-ı izâm ve ey sâdikân-ı kirâm ve ey ihvân-ı azâ'im, lehu'l-hamdu ve'l-minne "Hâzâ min fazli rabbî"³⁴⁹ yâ ze'l-celâli ve'l-ikrâm ve'l-hamdu ve's-şukru ve's-senâu mahsûsun bi-zâtî'l-hakki'l-kerîmi ve'l-azîmi ve'l-alîmi ve'l-habîri ve'l-hakîmi ve'l-kadîri. Âmennâ ve saddaknâ ey mevlânâ-yı mâ ve cân-ı azîz-i şumâ ve seyyid-i sâdâtu'l-ulâ ve şems-i hakîkat-i rû-numâ Sultân-ı Ulemâ-billâh:

Emîn-i feyz-i esrâr-ı ilâhî Mustafa Fehmi
Ki nezdîgân-ı ma'nî-râ musaffâ mînumûd ez-dûr³⁵⁰
Aşçı Dede'sidir kapısında mendebur
Nazar-ı kimyâ-eseriyle oldu nur
Ticâret-i ma'nevî olan ticâreten len tebûr
Sırrına mazhar oldu müellif-i Zebûr
Ki Aşçı Dede'sidir sâhib-i tercüme-i nûrun alâ nûr

kaddesallâhu sırrahu'l-azîz efendimizin imdâd-ı rûhâniyyet-i kudsiyyeleri berekâtıyla hak erenler bin bir bereket versin şu âhir-i ömrümde bir akçelik iş işlemek elimden gelmediği ve meşy ü harekete kudretim kalmadığı hâlde mahza in'âm u ihsân-ı ezeliyye ve atıyye ve inâyet-i ebediyye ve lutf u kerem-i sermediyye olmak üzere vekîl-i mutlak halîfe-i muhakkak olan şevketlû, mehabetlû, azamet ve kudretlû velini'met-i bî-minnetimiz padişahımız, pâdişâh-ı dîn-i İslâm ve emîrû'l-mü'minîn Sultan ibn es-Sultan el-Gazi Abdülhamid Han edâmallâhu ta'âlâ eyyâme umri devletihi ilâ âhiri'z-zamân âmin yâ mu'in efendimiz hazretlerinin bu yüzsüz asi Aşçı Dede kemterleri es-Seyyid İbrahim Halil bin Mehmed Ali kuluna kemâl-i şevket ü adl ü merhamet ve lutf u ihsân-ı şâhânelerinden olmak üzere şehriye bin iki yüz kuruş maaşla tekaüden çerağ buyurduklarına dair fî 15 Teşrîn-i evvel sene 322 [28 10 1906] tarihli müzeyyen şeref-sudûr u sünûh buyurulan irâde-i seniyye-i cenâb-ı hilâfet-penâhîleri makâm-ı celîl-i seraskerîden fî 30 Temmuz sene 322 [12 Ağustos 1906] tarihli telgrafname ile tebşir buyurulmuştur.

Hemen secde-i hamd ü sena ve teşekkür ile mine'l-kıyâm müdavim olduğum ve üzerime ayn-ı farz olan ed'îye-i hayriyye-i cenâb-ı hilâfet-penâhîye [844] terdîfen cemî'-i âşikân ü sâdikân ve ihvân-ı dîn ve tarîk-i reşâdîn acilen ve kariben rızâ-yı ulûhiyyete muvafık u mutabık murâd u maksûd-ı nebevî ve uhrevîlerinin ihsan u inayet buyurulması niyaz ve ricası kemâl-i aşk u muhabbetle dergâh-ı ulûhiyyete arz olunmuş ve derhâl tedârikât-ı seferiyyeye bed' ü mübâşeretle ve "Hubbu'l-vatani mine'l-îmâni"³⁵¹ olduğu cihetle "Ey gaziler yol göründü yine garip serime" terennümüyle neşe-yâb-ı bâb-ı zevk ü sefa olarak raks u sema edip destur ya Hazret-i Pîr Mevlânâ hû dedim.

Zaten Hazret-i Pîr Mevlânâ Celâleddin-i Rûmî kuddise sırruhu'l-azîz efendimiz ile fî 28 Rebiülâhîr sene 324 [21 Haziran 1906] ve fî 8 Haziran sene 322 perşembe günü meydân-ı aşk u muhabbet olan semahanede veda olunmuş idi. Şöyle ki dördüncü selâma girip dâhil-i merkezde sema eder iken kemâl-i lutf u kerem ü ihsân-ı Cenâb-ı Mollâ-yı Rûm'dan olmak üzere rûhâniyyet-i kudsiyyeleri teşrif buyurup birlikte sema ettik, yani "Ve huve ma'akum eyne mâ kuntum"³⁵² sırrı cilve-nümâ-yı zuhûr olmakla bu yüzüz asi hâm-ervah, o tecelliyât-i tûr-ı mevlânâ işte tahammül edemeyerek "Ve harre Mûsâ sa'ikan"³⁵³ sırrının zuhuruna dahi meydan vermeyerek kanını içine akıtıp iklim-i vücûd ve'l-kerem ve'l-cûd membalarından seyl-veş zuhur eden göz yaşıyla hırka-i aşk u muhabbetini sele verdim. Rûhâniyyet-i kudsiyye-i Cenâb-ı Mollâ-yı Rûm iklim-i vücûd-ı kemteriyeye teşrif buyurduğu gibi mutrıba dahi Aşçı Dede'nin Tatar hüzzamının çalınması için Neyzenbaşı rûhu'r-rûh Hüsameddin Efendi'ye de emr ü ferman buyurmuş ki Tatar hüzzamı çalındı. Artık hâl-i pür-melâl ü perîşânımı sorma ki böyle kalem kâğıt ile vasf edemem, uşşakın vicdân-ı aşk u muhabbetine havale ederim. İşte bu hâl-i pür-zevk ü sefâ ile semahaneden çıkıp Hazret-i Şeyh Salahaddin'e dahil oldum ve bu hâlimden zaten haberder olup onlar da dördüncü selâma dahil olmuşlar idi. Dedim: "Allâhu a'lem bu gün semâhâneyi aşk u muhabbetle veda ettim." Buyurdular ki "Olmamalı." Böyle buyurmaları da fakire olan kemâl-i muhabbetindedir. Filhakika veda imiş ki o perşembe gününden sonra bi-hasebi'z-zâhir zuhur eden mevani hasebiyle daha Mevlevîhaneye gidilemedi azizim.

Ey ihvân-ı bâ-sefâ, Hazreti-i Pîr efendimizin rûhâniyyet-i kudsiyyelerinin teşrifîyle birlikte sema ettiğimi çok görmeyesiniz, zira ki altmış seneyi mütejaviz atebe-i felek-mertebe-i cenâb-ı gavsîyyelerinin kıtmîri olduğumdan işte o sâye-i mukaddesede ve ona munzam olan Gavs-ı A'zam Hazret-i Pîr Mehmed Vehbi Hayyat ve Sultân-ı Ulemâ-billâh kuddise sırruhumu'l-azîz efendilerimizin sayelerinde Japonya muharebesinin emir kumandan-ı ma'neviyyesi deruhte olunmuştur ve kemâl-i mansûriyyet ü muvaffakiyyet ile hitâm-pezîr

olmuştur. Bu kadar mı ya? Daha var; o da işbu risalede evvelce beyan ve ifade olunduğu üzere Japonya askeri alessabah Aşçı Dede'nin aşk kazanında tabh olunmuş muhabbet çorbasını nûş ederek düşmana hücum ve nây-ı mansûrun nefhiyle mansur u muvaffak olurlar idi.

İşte azizim, Aşçı Dede'nin çorbasını nûş eden asker ve nây-ı mansûru istima eden İslâm olmaz da ya ne olur. Kemâl-i memnûniyyet ü mahzûziyyetle istima olunur ki gerek Japonya ve gerek Rusya ahalisinden pek çok ve külliyyetli dîn-i İslâm'a dahil oluyorlar. Niçin olmasınlar ki bundan elli sene mukaddem Sultân-ı Ulemâ-billâh kuddisi sırruhu'l-azîz efendimiz onların İslâmiyetine teveccüh ve dua buyurmuşlardır. Şöyle ki bin iki yüz yetmiş iki senesi Rusya muharebesinin sulh u salâhından sonra Dördüncü Ordu-yı Hümâyûn heyeti Erzurum'dan Erzincan'a nakil etmiş idi. İşte o zaman sa'âdet ü tecelliyât-ı feyz-i samedâniyyet cilve-nümâ-yı zuhûr olup bu yüzüstü asi baba ruznamçecinin erenler zincir-i aşk u muhabbetini Sultân-ı Ulemâ-billâh efendimizin atebe-i felek-mer-tebe-i gavsıyyelerine bent ve rapt ettikleri zaman bir sabah huzûr-ı Cenâb-ı Gavs-ı A'zamîye yüz sürdüm. Hulefa-yı izâm ve ihvân-ı kirâm, huzurlarında idiler. Şöyle nutuk buyurdular ki "Bu gece âlem-i ma'nâda gördüm ki Rusya Başkumandanı Mençikof bize selâm göndermiş. Fakir de İslâmiyetine teveccüh edip ve aleykümü's-selâm dedim." İşte bu kadar buyurdular. Ancak şu kadar var ki Sultân-ı Ulemâ-billâh efendimizin meşreb ü âdet-i gavsıyyeleri zuhurat ve feyz ü tecelliyât-ı samedâniyyeyi bu gece bir rüya gördüm diye rüya şeklinde ihvana tebliğ buyururlar idi. İşte elli sene mukaddem olan remz ü işaretleri şimdi zuhur etmektedir. Malûm ya Mençikof o havalinin ruhu mesabesindir azizim. İşi baştan tutarlar ise ilâ-nihâye ayağına kadar sirayet eder mevlânâ, hû.

İşte lehu'l-hamdu ve'l-minne bu sâye-i pîrân-ı izâmda bu yüzüstü asi Aşçı Dedelerinin gerek zâhir, gerek bâtın gerek dünya gerek ukba işleri düzgün ve mihver-i lâyıkıyla cereyanı keskin ise de bi-hasebi'l-hikmet bazı kere de te-ehhürata düşer. Nitekim bu tekaütlüğüm muamelâtı teehhürü düştüğü gibi. Bu teehhürün sebep ve hikmeti de iki yüz ve iki cihetten olmuştur. Bir ciheti evvelce arz olunduğu üzere Edirne'de on sene müddet kalmaklığımız erenlerin mukavelesi muktezasından olduğuna ve üç yüz on iki senesi Eylülün yirmi ikinci [4 Ekim 1896] günü Edirne'ye muvasalat olunmasına binaen işte lehu'l-hamdu ve'l-minne bin üç yüz yirmi iki senesi Eylülün [14 Eylül 1906] duhulüyle müddet-i kontrato hitam bulmuştur. Diğer [845] ciheti ise fakire ait ve raci bazı umurun rüyet ve tesviyesi imiş. Bu da bizim Ziya Bey'in tezviratıyla leyle-i muzlime gibi efkâr-ı fâsidesiyle güya bedel-i îcâr ve evrâk-ı matbû'a esmânından kendisi gibi zimmetimize akçe geçirmiş, fesat tohumunu Levazım Reisi saadetlû Hacı Rıza Paşa'nın kالبine ekmiş ve bu fellâha muavenet ve şirket eden ve mine'l-kadîm kayınpederinden dolayı kuyruk acısı üvendire gibi kıcına girmiş. Şimdi fırsat bulup çıkarmak arzu eden ve bu acının siniri şekeri başına vurup mest sarhoş gibi ne yapacağını şaşırılmış olan muavin değil, hâin-i bî-âr şube kuydatını tettebbu ile yüz bin kuruşu müteceviz birtakım zimemât bulup bunun için takdim eylediği cetvelin ziri levazım reisi tarafından temhir olunarak

müşarünileyh tarafından fakirlerine sual ve keyfiyet tahkik olunmayarak şubenin hesabına bakılmış. Levazım Birinci Şube Müdürü saadetlû Necib Efendi ruhumuza irade buyurulmasıyla alelusul birinci şube tarafından bu bapta tanzim olunan müzekkire üzerine riyâset-i müşarünileyh Necib Efendi uhdesinde olmak üzere şu'be-i mezkûrumuzu izzetlû Mehmed Bey ve Vezne Müdürü izzetlû Rasim Efendi'den mürekkep bir komisyon teşkiline zât-ı cenâb-ı müşîr-i ehamîden şeref-sâdır buyurulan irâde-i aliyye üzerine komisyon teşkiliyle iki mâhı müteceviz tetkîkât-ı kuyûdiyye ve tahkîkât-ı lâzime ifasıyla hakîkat-i hâlin tezahürüne menut imiş. Lehu'l-hamdu ve'l-minne sâye-i pîrân-ı izâmda bu cihetle de mükemmel ve mutantan icra olunan teftişiyede zaten fakirce ve kayıtça malûm olup emrimin şeref-vürûdunda teslîm-i hazîne kılınacak akçe tezahür etmiştir. Gerçi bu iş başka suretle de tezahür eder ise de felek bu ya böyle mutantan ilân ve işâ'a ile Edirne'ye neşir ve teşhir etmek arzu etmiştir. Artık kimi sekiz yüz lira ve kimi sekiz bin lira zimmet çıkmıştır diyerek ar ve namusumuz paymal olmuş.

Hamd olsun dervişlik böyle değil mi azizim? Böyle ammâ halkı da sû-i zanda bırakmak iyi değildir mevlânâ. Binaenaleyh taraf-ı fakîrden müşîriyet-i celîleye bir kıta istida takdimiyle hakîkat-i hâli meydana koyduk ve zimemâtın yerlerini ve mahall-i sarfını gösterip müfredât pusulasını dahi takdim ettik. Görelim Mevlâ ne eder, ne eder ise güzel eder azizim.

Şu kadar var ki bu müddet zarfında maaş alınamadığından akçesizlik ve ihtiyaç ve nefsi emmâre kurtları Yusuf'un gömleğini yırtıp onu perişan eyledi. Bu muammayı bizim ruhumuz müşarünileyh Necib Efendi hazretlerine arz ettim. Halledemediler. Buyurdular ki "Zihnim çok doludur, hatta son cemaat yeri bile." Onların da bu nutukları hoşuma gidip dedim ki "Hani ya Medîne-i münevvere için tehiyye ve hazır ettiğim yüz adet Osmanlı lirasının beyaz kesesini bu kurtlar paralayıp ihtiyaç define sarf etmeye başladık" dedim. Buyurdular ki "Müterakim olan maaşınızdan senet yazın da akçe vereyim." Dedim: "Teşekkür ederim. Müterakim maaş ile zuhur eden deynimin tesviyesiyle 'Hitâmuhu miskun'¹³⁴ demini keşide buyurulmasını istirham ederim." Buyurdular ki "Sâye-i pîrân-ı izâmda o demi de çektik azizim." "Nasıl?" dedim. "Tıpkı ârzâ-yı âlîiniz üzere ber-mücib-i hakkâniyet bâ-sened Ziya Bey'in borcu olan üç bin kûsûr kuruşun ondan ve istihdam olunan efendilere verilen üç bin kûsûr kuruşun matbaa ma'âş-ı müteferrikasından ve kırk lira da zât-ı âşikânelerinizden tesviyesine kadar verilmiştir" diyerek 30 Ağustos sene 322 [12 Eylül 1906] yevm-i çarşamba tarihiyle tebşir buyurdular. Fakir de ma'a'l-memnûniyet ve't-teşekkür eyvallâh sultanım mevlânâ deyip ammâ velâkin velinimet müşîr-i âlîşân devletlû efendim Arif Paşa hazretlerinin kemâl-i irfân ve fakirlerine olan itikadı muktezâsınca müşarünileyh Necib Efendi'ye buyurmuşlar ki "Hacı efendi, mümin muvahhit ve müstakim bir efendidir, bilirim yalan söylemez, sözleri doğrudur, efendilere vermiş olduğu akçenin tesviyesi ciheti gidilmesini" emr ü irade buyurmuş.

Lâkin bizim Hacı Rıza Paşa yadigârı zâhiren fakire ri'âyet-i mahsûsası vardır, ammâ bâtinen böyle değildir. Erenlere hafî yoktur, onlar her şeyin bâtın ve hakikatini bilirler ve müşahede ederler. Binaenaleyh bizim Yusuf'umuzun gömleğini yırtmaya sebebiyet verdiği için bir illet kurdunu da müşarünileyhin kalbine gönderilip o kurt onu da alt etmiş, yatağa düşürmüş. Bu yüzsüz asi Aşçı Dede'nin bundan haberi yoktur. Leyle-i mi'râcdâ Mevlevîhaneye med'uv idim. Müşarünileyh Necib Efendi de teşrif buyurdular. Esnâ-yı muhabbette reis paşanın hastalığının ziyadeliğinden bahsettiler. Dedim: "Reis paşa hasta mı?" "Evet, bir haftadan beri ziyadece hastadır." Gönlüme geldi ki "Bizim yüz lirayı perişan etti, onun da mukabeleten o kadar lirası perişan olsun!" Onun üzerine müşarünileyh Necib Efendi'nin kulağına hafiyen dedim ki "Yüz lira bedeli-nakdî versin de kurtulsun." "Evet nazarınıza mukabele etsin" buyurdular. Serta-bip Miralay İzzetlû Hüsnî Bey sual etti "Ne dediniz?" diye. Ona da böylece söyledim. Buyurdu ki "İş geçmiştir, yani kalp illetine müptelâ olmuştur." Evet azizim öyledir. Fakir kalbine dokuna her kim, [846] gelir Allah okuna. Dersa-adet'ten mahsus meşhur bir tabip getirdiler. Ber-vech-i peşîn elli adet Osmanlı lirası verdiler. Elli liradan müteceviz de şuraya buraya sarf ettiler. Cemean yüz lirayı savuşmuş. Cenâb-ı Hak acısını unutturmasın ki bir daha bilâ-tahkik ve-lâecessüs böyle bir işte bulunmasın azizim. Diğer sebepler de cezalandılar ki redif silâh altına alıp müsebbipler de asker oldular. Hele bizim muavin Şükrü Efendi'yi artık sorma. Bet beniz kül gibi. Şimdiye kadar böyle silâh altına girmemiş. Eğer tabura gider isem muhakkak ölürüm diye eylediği telâşi ve duçar olduğu ıztırabına merhameten dördüncü şubede bir mülâzım efendiden başka kimse olmadığından şube sayesinde af olunmuştur, yani tabura gitmeyip asker elbisesiyle şubede istihdam olunacaktır. Ammâ maaştan ziyadece mutazzarır olacağına şüphe yoktur. O da canını kurtarsın da elli altmış lira gitsin, razıdır azizim.

Gelelim bizim liralara. Bu liralara ibtidâ-yı sarfından on adedini beşibiryerde edip iki adet beşibiryerde âl-i abâ hürmetine refikam Dilber hanımefendinin sîne-i dil-rübâsına talik ettim, çünkü hanım-ı mûmâileyhânın hâl ü şânı cennet hurileri hâl ü şânı gibi olduğundan ona olan hürmet ü ri'âyet-i mahsûsam ancak Cenab-ı Resûl-i Kibriyâ sallallâhu aleyhi ve sellem efendimizin nisâ hakkında olan hürmet ü riayet sırrına mazhar olmak içindir mevlânâ. Teehhurat şubelerinden bir şubesi bu idi ki hanım-ı mûmâileyhâ görmüş olduğu mana üzerine bir sabah fakire hitaben buyurdular ki "İstanbul'daki haneyi şimdiye kadar mahdumum İsmail Efendi tarafından şehriye beş mecrediye ile kiraya verilip kendisi Tophane'ye yakın olsun için Fındıklı'da bir hane kira edip oraya veriyor. Şimdi yazmış olduğumuz mektup üzerine kiracıları çıkarmış. Ammâ yine bizden beş mecrediye bedel-i icâr alıyor İstanbul'da bir sene kadar ikame edip sonra Medîne-i münevvere'ye hicret olunacağına ve sözde her cuma Eyyüb-ı Ensârî radiyallâhu anhu hazretlerinin ziyaretine gideceğinize ve bunun için beher hafta bir mecrediye araba ve vapur ücretine vereceğinize binaen Eyyüb Sultan'da dört beş mecrediyeye bir hane kira edip hicrete kadar o sultanın huzurunda leyl ü nehâr zikir ü fikrimizle meşgul olmak daha güzel olmaz mı?" dedi.

El-cevâb dedim: “Bu sizin nutkunuz ayn-ı lutf u ihsân olarak taraf-ı ilâhiyyeden ilham gibidir” deyip artık yüz bin hamd ü senalar ile kabul edip serfân keyfiyeti mumaileyh İsmail Efendi'ye yazdım ki şimdiden Eyüp Sultan'da bir hane tedarikine baksın diye.

Aradan bir hafta geçti. Refikam hanımın akrabasından ve cennet hatunlarından bizim Şems Hanım'ın hasbe'l-îcâb İstanbul'a gitmesi lâzım gelip kendisine iki adet mecdiye verdim ki Eyüp Sultan'a gitsin. Onun orada ahbabları çoktur. Türbe-i şerîfe karîb bir hane tedarik etsin ve fakire serian yazsın diye. Filhakika Eyüp Sultan'a gitmiş. Ba'de'z-ziyâret çok dualar edip türbe-i şerîf civarındaki ahbabların hanesine gidip sual etmiş. İstedüğimizden alâ ve bâlâ türbe-i şerîfe karîb üç katlı altı adet odalı vasi bahçesiyle her türlü meyvesi ve mükemmel havuzu olduğu hâlde şehriyesi iki adet Osmanlı lirasına ise de, mumaileyh Şems Hanım, fakiri medh ü sena etmiş olmalı ki hane sahibi efendi yekten sekiz adet mecdiye tenezzül etmiş. Şayet bu hane size büyük ve icarı çok gelirse yine mumaileyh efendinin bu hanesi ittisalinde yaptırmakta olan dört odalı hanenin buraya teşrifinizde efendi-i mûmâileyh ile konuşup karar verilmesi ve acilen bu mektubumun cevabı yazılması mumaileyh Şems Hanım mektubuyla bildirmiş. Fakir de derdest yaptırmakta olduğu dört odalı hanenin şimdiden isticara talip olduğumu yazdım.

Ey azizim, işte bu sırda, yani Hazret-i Hâlid radiyallâhu anhu efendimiz hazretlerini civâr-ı kudsiyyelerine kabulümüzde evvelce ikinci ciltte 307. sayfada beyan olduğu üzere bayram gecesi türbe-i sa'âdetleri eşîğine baş koyup kıtmîr-veş sızlandım ve Sultân-ı Ulemâ-billâh efendimiz hazretlerini müsafereten kabul buyurulduğu gibi bu yüzüz asi Aşçı Dedelerini de kabul buyurmuşlardır. Muahharen mumaileyhâ Şems Hanım fî 17 Eylül 322 [30 Eylül 1906] perşembe günü Edirne'ye avdet ettiler. Keyfiyeti sual ettim. Dedi ki “Evvelce size yazdığım gibi Eyüp Sultan'da Kurukavak caddesinde 34 numaralı İbrahim Efendi'nin hanesidir, yani sâhib-i hânenin ismi de sizin gibi İbrahim Efendi'dir. Hele büyük bahçenin meyvesini sual etme, yani mükemmel bir bahçedir. Bunun için mahsus bahçıvan tutulması lâzımdır. İşte hane sahibinin de iki liradan tez el sekiz mecdiye tenezzül ettiği sizin hüsn-i hâl ve ahlâk-ı hamîdeniz ile daima Kur'an tilâveti ve zikrullâh ile meşguliyetinize binaen sekiz mecdiye tenezzül etmiştir ve muahharen zât-ı âlînizden gelen cevap üzerine ufak dört odalı haneyi icar etmek üzere tekrar gittim. Ne çare ki beş mecdiye kiraya vermiş. Hatta büyük haneyi dahi iki liraya icar etmişler. Sonra mumaileyh İbrahim Efendi dedi ki hele efendi İstanbul'a gelsin, o zaman bir çaresine bakarız diyerek [847] işte hanesinin dahi numarasını verdi ki bu numara ile sual edip bulasınız ve görüşesiniz” dedi. Fakir de fevkalâde teşekkür ettim ki zaten erenler huzûr-ı Hazret-i Hâlid radiyallâhu anhu efendimize kabul buyurmuşlardır ki bu kadar muamele meydana gelmiştir. İnşâallâhu ta'âlâ karîben gidilip atebe-i felek-mertebe-i Cenâb-ı Eyüp Sultan'a yüz ve gözler sürülüp de mahallemizin caddesi olan Kurukavak gibi huzûr-ı sa'âdetlerinde daim ve baki kalırız azizim.

Bugünkü gün bin üç yüz yirmi dört senesi Şa'bân-ı şerîfin birinci [20 Eylül 1906] ve bin üç yüz yirmi iki senesi Eylülün yedinci perşembe günüdür. Tekaütlüğümüz atebe-i felek-meretebe-i cenâb-ı hilâfete-penâhîye arz u takdim olunalı tam elli gün olmuştur. Henüz irâde-i seniyyesi şeref-sudûr buyurulmamıştır. İşte bu teehhürât cümlesinden birisi de Cenab-ı Hak sevgili bir tanesi Habîb-i Ekrem ve Nebiyy-i Muhterem sallallâhu ta'âlâ aleyhi ve sellem efendimiz hazretlerinin hürmetine karîben ve acilen sıhhat ve afiyet cenâb-ı hilâfete-penâhîye iade ve ihsan buyursun, amin bi-câhi seyyidi'l-murselîn.

Biraz rahatsızlıkları zarurî ve tabîî arza giden evrakın sebab-i te'hîri olmuştur. Binaenaleyh müdavim olduğum ve evkât-ı hamsede can u gönül ile cenâb-ı emîrül-mü'minîn padişahımız Gazi Abdülhamid Han efendimiz hazretlerine eylemekte olduğum du'â-yı sıhhat ü afiyet ü selâmetleri tekrar be-tekrar yâd u tezkârıyla dergâh-ı ulûhiyyete arz u niyaz olunmakta kusurum yoktur. Bununla beraber bi-hasebi'z-zâhir bu âlem, esbâb âlemi olduğu cihetle esbaba da tevessül etmek lâzîmeden olmasıyla mukarrib-i pâdişâhî olan yâver-i ekrem ve dâmâd-ı şehriyârî ve fakirlerinin zâhir ü bâtın mahbûb ve mergubum ve kurretül-ayneyn rûhu'r-rûh devletlû, atufetlû Hâlid Paşa efendimiz hazretlerine bunun için yazılan arîza-i fakîrî suretidir:

Ma'rûz-ı Efkâr-ı Fakîrleri ve Kemter-i Ekmelleridir,

Ey benim velinimetim ya Hazret-i Hâlid, hâk-i pâ-yi ûyûn-ârây-ı âsafânelerine şimdiye kadar yüzüm ve gözüm sürüp taciz ve tasdî' etmediğim sebep ü hikmeti kemâl-i aşk u muhabbetimden gönül arzu etmez ki zâhir ü bâtın efendimizi rahatsız edeyim ve zihn-i veliyyü'n-ni'amîlerini teşviş edeyim. Lâkin velâkin şimdi artık ister istemez tacize ve arz-ı hâle mecbur oldum. Şöyle ki altmış senelik emektarlığima merhameten bin iki yüz kuruş maaşla tekaütlüğümün atebe-i felek-meretebe-i cenâb-ı hilâfete-penâhîye arz olunalı iki mâha karîb olup henüz irâde-i seniyye-i cenâb-ı mülûkâne şeref-sudûr buyurulmamış. Gözlerimin fenalığı günbegün tezayüt edip Hudâ-nekerde bütün bütün kapanmadan bir daha cemâl-i bâ-kemâl-i a'zamîleri kemâl-i aşk u muhabbetle müşahede edeyim ve leyle-i berâtta inşâallâhu ta'âlâ beratımı yed-i vâlâ-yı cenâb-ı mevlânâ-yı Hâlidâneleriyle ahz edeyim. Niyet-i hâlisânemi hayyiz-i kabûle getirilmesi ancak velinimet efendimiz hazretlerinin başkâtibi devletlû paşa hazretlerine ricasıyla bir an evvel arz olunmasına mütevakkıftır. Âmennâ ve saddaknâ. Her hâlde emr ü fermân hazret-i mevlânânındır, hû. Fî 5 Eylül sene 322 [18 Eylül 1906]. Levazım Dördüncü Şube Müdürü İbrahim.

Ey azizim, işte esbâb-ı te'ehhürâtın bir sebab-i müte'essife ve müte'ellime de "İnnâ lillâhi ve innâ ileyhi raci'üne"³⁵ kelâm-ı hoş-bûy-ı hakîkat ve rû-nümâ-yı cemâl-i samedâniyyet ve huzûr lî-maallâh kudsiyyet ve takarrüb ilallâh bî-

mekân-ı ehadiyyet oldu ki bu da evvelce zikri sebkat eden İkinci Şube müdüriyetinden mütekait, ihvân-ı tarikat-ı aliyeden fakirleri gibi Mevlevî meşâyih mukallidîninden sâhib-i destâr ü destûr olan ruhumuz Hazret-i Hâlid kuddise sırruhu'l-azîzin cenaze alayı oldu. Şöyle ki leyle-i mirâcda birlikte Mevlevîhanede bulunduk. Akşamdan güzel güzel taamlar ekl ettik. Hatta küçük mahdumu ruhu canı dahi birlikte getirip sofrada eli sahana yetişemediğinden onun önüne taamlar kor idi. Bâtinen de benim vekilim olacaksın manasını remz ü işaret eder idi. Badehu semahaneye girdik. Birlikte kemâl-i aşk u muhabbetle sema ettik. Sonra huzûr-ı hazret-i şeyhte muhabbet ettik. Şu kadar var ki gözlerinin zafiyetinden şikâyet eder idi. İki de bir de sikke-i şerîfi başından çıkarıp takke ile oturur idi. Bu da başında olan ağrıdan idi. Malûm ya “Ölüm geldi cihana baş ağrısı bahane” sırrından haber verir idi. Ferdâsı günü fakir miraciyyede bulunamadım. Efendi-i mûmâileyh miraciyyede hazır olup hatta sufiye zikrine dahi dahil olmuş. Badehu salı günü rahatsızlığı ziyadelenip yatağa düşmüş ve bir hafta sonra yani bin üç yüz yirmi dört senesi Şa'bân-ı şerîfin altısı [25 Eylül 1906] salı gecesi saat onda teslîm-i rûh etmiş ve sabahı minarelerde “es-salâ yâ ihvân Hâlid Efendi'nin cenaze alayına!” diye müezzinler nida etmiş ve sultanlar gibi sallana sallana salı günü öğle namazına Eski Câmî-i şerîfe getirilmiştir. Bu yüz­süz asi de bi-hasebi'z-zâhir iftirâk ve bi-hasebi'l-bâtın ittihâd-ı ma'nevîlerini mütalaa ve tefekkürle câmi-i şerife geldim. İttihadın manası bu ki fakirleri Erzincan'da iken validemin vefatı haberine dair İstanbul'dan gelen mektubu Hazret-i Gavs-ı A'zam kuddise sırruhu'l-azîz efendimize arz ederek ibrâz-ı hüzn ettim. Buyurdular ki “Valideniz hayatında size pek uzak idiler, lâkin şimdi size yakın oldular ki daima sizinle beraberdir.” Amennâ ve saddaknâ azizim. Bu nutk-ı sa'âdeti bununla ispat ederim ki öğle namazının farzına kıyam edip [sayfa sonu yırtık] rekatta iken mumaileyh Hâlid Efendi'ye teveccüh ettiğim anda rûhâniyyet-i kudsiyyeleri öyle şimşek çakar gibi çakıp yıldırım-veş nasıl [sayfa sonu yırtık] sayha ettim. Sağ tarafımda Mevlevî şeyhi Salahaddin Efendi ve solumda Erkân-ı Hârbiyye Başkâtibi Hasîb Efendi idi. Bunların irfanları [sayfa sonu yırtık] [848] Hâlid Efendi'nin ruhaniyeti idi Hacı Efendi'yi sayha ettiren. İşte azizim, gıpta buna olur ki koca Hâlid imanını kurtarmış. Binaenaleyh kuddise sırruhu'l-azîz dedim. Efendi-i mûmâileyh her ne zaman şu'be-i âciiziye gelse idi, oda kapısından “şeyhunâ” diyerek güzel beyitler okuyarak gelir idi ve muhabbetimiz dahi dünya kelâmı olmayıp bâtın-ı tarikat, hakikat-i aşk u muhabbet idi. Zaten şubeye her kim gelir ise bu muhabbetten başka muhabbet olmazdı azizim. Artık bilmem ki “şeyhunâ” kim oldu mevlânâ. Badehu cenaze namazına dışarı çıkıp namazı eda ettik. Müşir paşa hazretleri emir göndermiş ki musallaya geleceğim, ben gelmeden cenazeyi kaldırmassınlar. Cenaze namazından sonra üç dört dakika kadar tevkif ettik. Teşrif buyurdular. Mumaileyh Hasîb Efendi yanımda idi. Koca Arif dediğimi işitti, yüzüme baktı. Ne ise dua oldu, cenazeyi kaldırdılar. Önünde Mevlevî canları ism-i celâl çekerek fakir de cenazenin arkasından ağır ağır yürür idim. Haberim yok, müşir paşa hazretleri de arkamdan gelir imiş. Fakire yaklaştıkta şöyle nutuk ve hitap buyurdular ki “Hacı efendi, görüşemiyoruz, dargın mıyız?”

Hemen dönüp eteğini öpüp “Aman efendim, merhamet buyurun, estağfirullâh du’â-yı devletinizde asla kusurum yoktur. Ma’lûm-ı devletinizdir, ihtiyarlık huzûr-ı sa’âdetinizden dür ediyor. Cenâb-ı Hak, Hâlid Efendi yattıkça efendimize ömür ve afiyet ihsan buyursun, arıfsınız” dedim. Tebessüm ile temenna edip ileriye teşrif buyurdular. Fakir de arabaya râkiben diğer caddeden cenazeden evvelce Mevlevîhaneye gidip gül-i ra’nâ gibi açılmış hoş-büy-yı misk ü anber saçılmış olan kabrinin başında muntazır-ı Hazret-i Hâlid oldum. Niçin olmayayım ki ruhaniyetleri sayesinde arif-billâh olan bir müşîr-i âlîşânın mazhar-ı iltifatı oldum. Lâkin ulû’l-emre itaat sırrından gafil olan hussâd-ı asrın hasetlerine dokunup bu kadar da tabasbus etmenin lüzûmu yoktur diyerek birtakım itirazda bulundular. Hâlbuki tabasbus iki nevidir. Birisi tabasbus-ı kelbiyye, diğeri tabasbus-ı hakkiyyedir. Kelbiyye “ed-Dunyâ cîfetun ve tâlibuhâ kilâbun”³⁶ hadîs-i şerîfi mucibince dünya talebi için olan tabasbus-ı kelbiyye ve cîfiyyedir. Ammâ tebasbus-ı hakkiyye işte ulû’l-emre itaat sırrından haberdar olan ârif-i âgâhın ariflere eyledikleri tabasbustur azizim. Bu bir mebhas-ı tavîl olup buna bahsimiz müsait değildir. Ancak gören görünen nazır manzur şahit, meşhut haktır, mevlânâ.

Bizim berber Tatarzade Mehmed Ağa’nın söylediği beyti işit:

Sen seni gör sen seni sen seni
Görmez isen şişirirler enseni

Fakir de nazire olarak

Sen seni gör sen seni ey sersemî
Görmez isen şişirirler enseni ey serseri

dedim mevlânâ. Sersemliğin, serseriliğin lüzumu yoktur. Gözün iyi aç, nazar-ı hakîkat-bîn ile nazar eyle ki bu kerhâne-i âlemde mutasarrîf kimlerdir? Ariflerdir. Arif ol, âşik ol, sadık ol, olmaz isen oluncaya kadar boza şişirirler ensende azizim.

Merhum ve mağfur bizim ruhumuz canımız Hazret-i Hâlid, Hazret-i Mevlânâ kuddise sırruhu’l-azîz efendimizin atebe-i felek-mertebe-i cenâb-ı gavsiyyelerine baş koymuş Mesnevîhân kıtmîrlendendir. Niçin sahip çıkmasınlar, niçin arayıp tarayıp sual etmesinler?

Hikâye:

Hazret-i Pîr efendimiz zamân-ı sa’âdetlerinde bir gün mürîdâna ders takrir eder iken teveccüh ve rabıtaya varmışlar. Dört beş dakika kalmışlar. Sonra ser-i sa’âdetlerini kaldırıp yine ders takririne meşgul olmuşlar. Badehu hücre-i

sa'âdetlerine avdetlerinde mukarribinden bir zat bu teveccühleri sırrından sual etmişler. Hazret-i Pîr efendimiz buyurmuşlar ki "Bir tarihte bizim dervişanımızdan bir can sefere gider iken esnâ-yı râhta haramiler bu dervişi soydular. O haramilerden birisi canın başındaki sikkeyi alıp başına koyup istihza tarikiyle bu nasıl külâh deyip kahkaha ile güldü. Şimdi yani bugün o harami vefat ediyordu. Şeytan onun imanını selb etmeye savaşırdı. Onun için teveccüh edip imanını şeytandan kurtardım, zira ki her ne kadar istihza tarikiyle ise de bizim fahrimiz altına girmiştir. Bize lâyük olan budur." buyurmuşlardır azizim hû, imanım mevlânâ.

İşte inşâallâhu ta'âlâ en son tehhürât cümlesinden olan tevkifimiz Hazret-i Hâlid'in cenaze alayı olsun ki onu da ifa ettik. Artık leyle-i berâta da bir hafta kalmıştır. Bakalım beratımızı nerede alacağız sultanım, hû. "Zâlike takdîrû'l-azîzî'l-alîmi."³⁵⁷ Âmennâ ve saddaknâ.

İşte azizim, rûhu'r-rûh velinimet devletû, atufetlû Hâlid Paşa efendimiz hazretlerinden şeref-vürûd eden cevâbnâme-i devletleri aynen buraya derc olunmuştur:

Sûret-i Cevâbnâme:

Saâdet-meâb-ı reşâdet-nisâb Efendim Hazretleri,

Tekaütlüğünüz hakkında tanzim ve takriben iki ay evvel atebe-i mukaddese-i hilâfet-penâhîye ref' ve takdim edilen arz tezkiresi üzerine henüz irâde-i seniyye-i cenâb-ı pâdişâhî şeref-ta'alluk etmediğinden [sayfa başa yırtık] başkitâbet-i celîle nezdinde teşebbüs-i delâlet-kârânede bulunmaklığım ricasını şamil mektûb-ı âlînizi aldım. Ârzû-yı reşîdânenizin husulü esbâbına lede't-tevessül [sayfa başa yırtık] mütedair evrak ile beraber husûsât-ı mühimme-i sâireye müteallik tezakir ve mezâbitin dahi kitâbet-i müşârûnileyhâca henüz arz olunamayıp fakat [sayfa başa yırtık] ahd-i karîbde ve bir zamân-ı münâsibde irâde-i seniyyenin istihsali memul bulunmuş olduğundan cevaben beyana ibtidâr ve takdîm-i ihtirâm [sayfa başa yırtık] istifsar olunur. O bapta irade efendimindir. Fî 14 Eylül sene 322 [27 Eylül 1906].

İşbu cevâbnâme-i devletleri tarihine nazaran Eylülün on üçüncü [849] günü başkâtip devletlû paşa hazretlerine mülâkat ile fakirin tekaütlüğüme dair olan tezkire-i resmiye sual buyurulmuş ve alınan cevap Eylülün on dördüncü perşembe günü yazılmış ve cumartesi günü alessabah yed-i fakîriye vusul bulmuş. Bunu neden istidlâl ettiniz der iseniz, fakirin çarşamba günü gönül âleminin küşadıyla bizim Asım Efendi'ye hitaben söylediğim nutuk ve Müdâvim Mustafa Efendi'ye duvara yazdırdığım tarihle işhâd eylerim. Şöyle ki kâğıdımız arzdan çıkmış veyahut çıkıyormuş gibi gönlüme bir sürur u hubûr tecelli et-

mekle buna remz ü işaret olarak mumaileyh Asım Efendi'ye dedim ki "Oğlum bu âlemde tahsil olunacak şey keşif imiş. Ne iyi şeydir, asla şek ve şüphe kalmaz keşif ile ayan olan şeyde" dedim. Sonra Müdavim Mustafa Efendi'ye dedim ki "Oğlum, şu duvara bugünkü tarihi yaz ki gelecek tebşirat ve müjde bahşişini sen alsın." O da duvara fî 13 Eylül sene 322 [26 Eylül 1906] yevm-i çarşamba diye yazdı. Ne güzel ve ne alâ keşiftir azizim. Daha bu keşfin bakiyesi vardır, o da mumaileyh Mustafa Efendi'nin perşembe gecesı görmüş olduğu rüyasıdır ki duvara yazdığı günün gecesı görmüştür.

Rüya:

Zât-ı âlî-i veliyyü'n-ni'amîleri makâm-ı âlîlerinde ve Asım Efendi dahi Şükrü Efendi'nin yanındaki koltukta oturdukları hâlde postacı Kemal'in odaya girerek damat paşadan vüruduna intizarda bulunduğunuz mektubu hâmil olup piriñçten mamul sarı, yassı ve müdevver bir şekilde masanın üzerine bırakılmasıyla elinizde hazır etmiş olduğunuz bahşışı derhâl avucuna sıkıştırıp Postacı Kemal maruz mektubu açmak için eline alarak uğraşmış ise de açamayarak hemen efendimiz elinden alır almaz müdevver bulunan mektup derhâl horoz kafası şekline girip hatta horoz kafasının birkaç misli büyüklüğünde yine piriñçten mamul ensesindeki izhâr-ı dehşet eden parmak cesametinde tüyleri muazzam bir surette sarkmış; bir müddet uğraşarak güç hâl ile açıp mukaddem tarif olunan piriñçten mamul yassı ve müdevver şekline müşâbih gayet parlak bir billûr içerisinden zuhur ederek asıl mahut mektup ise billûrun derununda olduğundan hiç güçlük çekilmeksizin billûrun derunundan gayet büyük ve zahır Fransızca matbu bir mektup çıkarıp hafiyyen okumakta bulunduğunuz bir hâlde uyandım.

İşte azizim bu rüya da zâhir ü bâtın tetkik olunursa remz ü işareti ne olduğuy erbabının malûmu olur mevlânâ. Binaenaleyh artık başka bir söz ve sazımız kalmayıp dairededeki câmi'-i şerîfin duvarına talik olunan levha ile emir ve tembih buyurulduğuy üzere "Hasbunallâhu ve ni'me'l-vekîlu"³⁵⁸ "Ni'me'l-mevlâ ve ni'me'n-nasîru"³⁵⁹ "Lâ havle ve lâ kuvvete illâ billâhi'l-aliyyi'l-azîmi" "Ve mâ tevfiķî illâ billâhi aleyhi tevekkeltu ve ileyhi unîbu"³⁶⁰ "Ve men yetevkkel alallâhi fe-huve hasbuhu."³⁶¹ "E-leysallâhu bi-kâfin abdehu"³⁶² Allah bes, baki heves. "Kullu şey'in hâlikun illâ vechehu"³⁶³ "Elâ kullu şey'in mâ halallâhi bâtilu." Âmennâ ve saddaknâ.

İnşâallâhu ta'âlâ ahd-ı karîbde biz de acz ü kusur ve isyanımızı gönlümüzün bir küşadı zamanda arz ederiz Hazret-i Mevlânâ'ya, sultân-ı evliyâyâ, cûd ü kerem-i bî-nihâye olan Mollâ-yı Rûm hû dem-i Sultan Mevlânâ'ya azizim.

Müşarünileyh Damat Hâlid Paşa hazretlerinin cevâbnâme-i sâmilelerini aldığım cumartesi günü refikam ile taallukattan Şems Hanım ve Şems Hanım'ın yetim kalan iki oğulları beraberce Edirne'deki yerli topçu kalesi ittisalinde medfûn-ı hâk-i itrâk olan ve haftada bir kere yani her cumartesi günleri ahali ziyaretine gidip orada olunan dua ve niyaz ekseriya makbûl-i dergâh-ı ilâhî olarak murat ve maksutlar feth ü küşadına olan fâtih-i Edirne Hızır Baba nâm-ı âlîşânıyla yâd olunan zât-ı âlî-kadr kuddise sirruhu'l-azîzin ziyaretlerine gittiler. Pek çok tazarru ve dua ve niyaz ve ricalar etmişler ki ahd-ı karîbde tekaütlüğümüzün emri gelip İstanbul'a gidelim diye. Ziyaretten avdet edip böylece dua ettiklerini ve yetim çocuklara Yâsin-i şerîf kıraat ettirerek onlar da baba hazretlerine çok yalvarıp dua ettiklerini söylediler. Fakir de memnun oldum. O gece refikam Dilber Hanım, görmüş olduğu rüyasını şöyle nakl ü hikâye eyledi ki gayet yeşillik ve ağaçlık büyük bir bahçeli hanede oturuyorum. Güya orası bizim hanemiz imiş. Onu gördüm ki oda kapısından içeri bir pîr-i fânî ak sakallı nûrânî yüzlü bir zât-ı şerîf girdi. Onu görür görmez hemen ayağa kalkıp kemâl-i ta'zîm [ü tekrîm ile] karşısında durdum. Şöyle hitap edip buyurdu ki "Nedir bu aceleniz? Ne oluyorsunuz? Neniz eksiktir? Rahat u huzurunuz yerinde!" diye güya tekdir gibi söyledi. Ben de ziyade havf edip "Efendi kâğıt verdi, ona bakıyoruz" dedim. Buyurdu ki "Ona da söyle acelenin lüzûmu yoktur, her bir şeyiniz [sayfa sonu yırtık] ne oluyorsunuz?" deyip avdet buyurdular diye alessabah nakl ü hikâye edince bu yüz­süz asi Aşçı Dede'nin hoşafının suyu çekildi, [sayfa sonu yırtık] dizlerinin bağı çözüldü. Bir daha tekaütlük sözünü söylemeye ve arkasını aramaya tevbe-yi nasûh ile tövbe edip "Kâlâ Rabbenâ zalemnâ enfusenâ [ve in lem tegfir lenâ ve terhamnâ] le-nekûnenne mine'l-hâsirîne"³⁶⁴ niyazıyla hatm-i kelâm ü merâm eyledim azizim, hû.

Müşarünileyh Damat Paşa hazretlerinden gelen cevâbnâmeyi aynen [sayfa sonu yırtık] [850] ve takdim ettim. Tamamıyla mütalaa buyurup "Ne yapalım hacı efendi?" buyurdular. Arz ettim ki "Gözlerimin fenalığı günbegün tezayüt etmekte, hatta efendimizi iyi teşhis edemiyorum, dumanlı görüyorum. Gözlerimin tedavisi için Dersaadet'e izamım hakkında makâm-ı Cenâb-ı Seraserkeriye inha buyurulmasını istirham ederim." Buyurdular ki "İstida ettikte sıhhiyece bi'l-mu'âyene alınacak raporun leffiyile makâm-ı müşarünileyhe yazalım iyi olur" buyurdular. Derhâl istida ettim. İntihâb-ı küttâb komisyonundan fî 17 Eylül 322 [30 Eylül 1906] tarihiyle muayenenin icrası için sertababete havale olunup fî 18 Eylül sene 322 [1 Ekim 1906] yevm-i pazartesi merkez hastahanesine arabaya râkiben gittim. Edirne'ye geleli tam on sene olmuştur, bir kere hastaneye gitmek nasip olmamıştır. Hâlbuki dördüncü şubenin asıl vazifesi hastanelerin muamelâtı olup onlar için teşkil olunmuştur, yani hastaneler umu-

runa rü'yet ve tesviyesi bu şubeye aittir ve bununla şube müftehirdir ve şube efendileri de hastagân sayesinde kemâl-i sıhhat ü âfiyetle iftiharâne çalışırlar. Bu yüz­süz asi Aşçı Dedeleri on sene oldu, bir kere başım ağrımadı ve efendilerin dahi başları bile ağrımaz. Ammâ geçen sene sol elimde ameliyat icrası bi-hase-bi'l-bâtın bir cezâ-yı ma'neviyye idi. Onun ledünniyâtı evvelce arz olunmuştur. Aşıkların manevî olan derd ü belâsı kâfîdir. Onlara zâhirde derd ü belâ yoktur azizim. Acaip dedem, hastaneleri niçin asâkir-i cenâb-ı mülûkânedan tefrik ve onlara fevkalâde meziyet gösterdiniz. Evet öyledir azizim, zira ki hastagân hakkında olan fezâil ü meziyet ve tecelliyat pek çoktur. Cümle­nin malûmudur. Tafsilâta bahsimiz müsait değildir. Urefâ-yı izâm hazerâtının malûmudur.

İşte fakirin en son mu'âmele-i butûniyye ve ledünniyât-ı esrâriyye hastaneyi ziyaret imiş, çünkü dünyada Mekke-i mükerrerme ve Medîne-i münevvere ve Beyt-i makdis'ten başka vâcibü'z-ziyâret olan mahaller hastanelerdir ki bunun fezâil-i kesîresinin tadadı kabil değildir, çünkü iyâdet hakkında ne kadar âsâr ve âyât vardır. Velhâsıl yedi sekiz yüz mevcudu muhit olan hastagân-ı asâkir-i cihâdiyye-i İslâmiyye muhacirinin hâbgâh-ı râhat u huzûru ü zevk-i tecelliyât-ı sürûr-ü vücûd-ı ma'nevîleri olan hastanenin atebe-i felek-mer­tebe-i kudsiyyesine yüz sürüp derununda olan ve cihâd-fi-sebilillâh için terk-i vatan ile ana ve baba ve evlât ve ayalinden cüda düşmüş ve hasbe'l-beşeriyet hastalanıp yataklara yatmış olan mümin ve muvahhidînin münkesirü'l-kulûb olan kalpleri Cenâb-ı Hak'ın tecelliyât-ı nazargâhına mazhar düşmüş olan ihvân-ı dîn-i mübîn­in ziyaretleriyle bunlar için tehyie ve ihzâr olunan her türlü tedaviyat ve mualecatı ve et'ime ve eşribe ve etibba ile elbise ve yatakların ve koğu­şlarının kemâl-i tahâret ü nezâfiyetleri be-hakk-ı Hudâ bu yüz­süz asi Aşçı Dede'ye fevkalâde hayret vererek bunların cümlesi emîr-ü'l-mü'minîn olan velini'met-i bî-minnetimiz padişahımız şevketlû mehabetlû kudretlû efendimiz hazretlerinin in'âm u ihsân u inâyât-ı bî-gâyâtlarından olduğu cihetle artık velini'met-i bî-minnetimize nasıl ve ne yolda dualar edeceğimi bilemedim. Orasını Cenâb-ı Hak bilir ki nasıl dua ve niyazda bulundum azizim.

Muayenemiz bi'l-icrâ iki ay mâh müddetle Dersaadet'e terhisime rapor verdiler. İki gün sonra yani çarşamba gecesi leyle-i berât olup sene-i sâbık misilli leyle-i mübâreke­de olunacak dua ve niyazları icra edip vahdet ettim ve güzel rüyalar gördüm ve tebşîrât-ı ma'neviyyeler aldım. Ferdâsı çarşamba günü kandil tebriği için hâk-i pâ-yi cenâb-ı müşîr-i a'zamîye yüz sürüp dualar ettim ve dedim ki "Görmüş olduğum rüyalara nazaran inşâallâhu ta'âlâ raporun makâm-ı Cenâb-ı Seraskerîye takdiminden evvelce irâde-i seniyye-i cenâb-ı hilâfet-penâhî şeref-sudûru memûl-ı kavîdir efendim" dedim. Müşarünileyh hazretleri de "İnşâallâhu ta'âlâ hacı efendi" buyurdular azizim.

İşte mevlânâ, beratımızı yine Edirne'de aldım ve merkez hastanesinde kalmış olan bir fincan kahve nasibimizi de nûş ettim. Ve inşâallâhu ta'âlâ artık ziyaret olunacak bir şey kalmayıp ruhsat-ı ma'neviyye de ihsan olunmuştur zannederim.

İşte azizim bin üç yüz yirmi dört senesi Şa'bân-ı şerîfin on yedinci [6 Ekim 1906] ve bin üç yüz yirmi iki senesi eylülün yirmi üçüncü cumartesi günü öğle namazından çıktıktan sonra gönül âlemindeki aşk kalesinden keşide olunan livâ-yı hamd ü senâ remz ü işaretile daireye veda ederek ayağımızı çekmek ve tedârikât-ı seferiyyeye bakmak üzere ruhumuz ve canımız ihvân-ı bâ-sefâdan ve Birinci Şube Müdürü saadetlû Necib Efendi hazretlerinin huzurlarına gidilip gözlerimin fenalığı bahanesiyle bundan böyle şubeye gelemeyeceğimi ifade ederek yevm-i mezkûrda saat sekizde daireye veda etmekle beraber hâne-i fakîriye gelir gelmez bir de onu istima ettim ki iklîm-i vücûdda silâh başına boruları [sayfa başı yırtık] sultân-ı aşk sefer-ilallâh ediyor diye derhâl muhlisîn ü muhibbîn şehri azîmlerindeki asker-i uşşâk yolu ve tarîki olan tarîk-i müstakim ve câdde-i selîm [sayfa başı yırtık] sâf-beste-i selâm oldukları hâlde dua ve senalar ile "Aşk u muhabbetin berkemal olsun, uğrun açık ve feyzin saçık, ruhun açık [sayfa başı yırtık] pür-rahîk olsun ey Aşçı Dede-i Hazret-i Fehmi kıtmîr-i bâb-ı sa'âdet-i Mehmed Vehbi hû dem-i Mevlânâ-yı Rûmî" diyerek demler keşidesiyle alkışlayarak [sayfa başı yırtık] akşamı şimendifere râkiben ve zât-ı ehahidyyete müteveccihen Dersaadet'e izam olunduk mevlânâ-yı mâ ve cân-ı azîz-i şumâ. "Kul huvallâhu ehadun â Allâhu's-samadu â [851] Lem yelid ve lem yûled â Ve lem yekun lehû kufuven ehadun."³⁶⁵

"el-Hamdu lillâhi rabbi'l-âlemîne â er-Rahmâni'r-rahîmi â Mâliki yevmi'd-dîni â İyyâke na'budu ve iyyâke neste'înu â İhdina's-sirâta'l-mustekîme â Sirâtal-lezîne en'amte aleyhim; gayri'l-magdûbi aleyhim ve le'd-dâllîne."³⁶⁶ Amin.

Allâhumme salli ve sellim ve bârik alâ seyyidinâ ve nebiyyinâ ve habîbinâ Muhammedin ve alâ âlihi ve sahbihi ve sellim teslîmen kesîren kesîren. Allâhu ekberu kebîren ve'l-hamdu lillâhi kesîren; fe-subhânallâhi ve bi-hamdihi bukreten ve asîlen ve'l-hamdu lillâhi rabbi'l-âlemîne. Rızâen lillâhi ve li-mahabbeti resûlillâhi: el-Fâtîha

Esahh-ı sahîh kaviil ve rivayet budur ki âlem-i bâtından bu âlem-i zâhire kadem-nihâde-i aşk u muhabbetle bidâyet-i me'mûriyyet ve hitâm-ı vazîfe-i mukad-desiyyet zîrde arz olunan seneler mucibince dâ'ire-i ömür kaç seneler feleğîn da-iresinde çalınmış ve ne nam ile yâd olunmuş ve âkibetü'l-emr ahvâl-i perîşânım neye müncer olmuş ve hangi bucağa tıklılıp nam u nişanım "Kun fe-yekûnu" olmuştur azizim, nazar-ı ibret ile manzûr-ı ihvân-ı bâ-sefâ olsun için buracıkta derc ü tezkir ile sıkışılmış ve Cenâb-ı Hakk'ın bî-hadd ü bî-pâyân olan deryâ-yı rahmet ü gufrânında mahv u fena olmuşum mevlânâ, hû.

Senesi

- 1247 Kandilli'de tevellüdüm fi 21 Cemaziyelülâ sene 1247 [28 Ekim 1831]. Tâc-ı Edhemîye değişmediğim Edhem Efendi'nin levhaya tersim eylediği fahr-i Mevlânâ ile tev'em olduğumdan o tarihte tevellüdümü onunla işhâd eylerim, yani sarây-ı aşk-ı ilâhîden kandilimi yakıp kamîs-i vahdet yakasını çâk edip hâk-i pâ-yi hazret-i cânânı bulup yüz sürmek için tennûre-i ma'neviyyemi feth ü küşat ile raks u sema ederek Kandilli'ye geldim. Kandilli'nin şiddet-i rüzgârı kandilimi ve tennûremi söndürüp, yakmak için çok dolaştım. Âkîbetü'l-emr hâk-i pâ-yi Sultân-ı Ulemâ-billâh'ı buldum, kandilimi uyandırdım, sermâye-i ezel ü ebed olan aşkıma feth-i tennûre ile şems-i hakîkatten şulelendirdim azizim.
- 1262 [1846] Mahalle ve Süleymaniye Rüştiyesi'nde hatm-i Kur'ân ve kırâ'at-ı kütüb ile sinnim 16 yaşında Ordular Ruznamçe Kalemine çerağ oldum. Süleymaniye Rüştiyesi'nin imtihan varakası bu idi: "Tahrîren fi evâili şehri Rebî'l-evvel sene isneyn ve sittîn ve mieteyn ve elf [27 Şubat 1849]." Sinnim 10 mahalle mektebinde mecnûn-veş deryâ-yı aşka atıldım. On sene sefine-i aşka râkiben derd ü belâ dalgalarına göğüs vurarak sabâhlara kadar yektir Allah çağırarak âkîbetü'l-emr sâhil-i selâmet olan Kasımpaşa Mevlevîhanesi'ne yanaşıp sinnim 20 sikke-i şerîf iksâsıyla meydân-ı aşka dahil oldum.
- 1272 Şa'bân-ı şerîfte [7 Nisan-30 Nisan 1856] Dördüncü Ordu-yı Hümâyûn ruznamçeciliğiyle Erzurum'a gittim. Sinnim 27 tarîk-i Hâlidîyeye duhulüm sinnim 30 tarîk-i Hâlidîyeden hilâfet ihsan olunduğu, sinnim 37 aşçı dedelik nâm-ı âlî-şânının atıyye ve ihsan buyurulduğu; sinnim 38 Erzincan'da huzûr-ı Sultân-ı Ulemâ-billâh'ta ihvân-ı bâ-sefâ ile dersten izin aldığım.
- 1288 Şa'bân-ı şerîfte [1 Ekim-31 Ekim 1871] isti'fâ-yı me'mûriyyet ile Dersaadet'e geldim. On altı sene huzûr-ı hazret-i Fehmi'de bulundum. Sene-i merkûme zilkadesinde Derviş Paşa hazretlerinin Şam'da [sayfa sonu yırtık] çiftliğine memur olup üçler aşkına üç sene îfâ-yı me'mûriyyet ettim.
- 1290 Martında [13 Mart-12 Nisan 1874] Beşinci Ordu-yı Hümâyûn redif yoklaması sınıf-ı sânilliğine nakil ettim. Sinnim 40 Şâm-ı şerîfteki kırklar cebelinden olunan lutf u ihsân-ı ma'neviyye üzerine evvelce Sultân-ı [Ulemâ-billâhca]

müjde ve tebşir olunmuş olan Şâm-ı şerîf'e me'mûriyyet-i ma'nevîyyem

1312 senesi Eylülünde [13 Eylül-12 Ekim 1896] İkinci Ordu-yı Hümâyûn Levazım Dördüncü Şubesi Müdüriyetiyle Edirne'ye geldim. Sinnim 68 Hicâz-ı mefharat-tırâza yüz sürdüm. Sinnim 69 Edirne Mevlevîhanesi Şeyhi Hacı Ali [Eşref Dede] Efendi hazretleri vesâtetîyle sikke-i şerîfe destâr sarılmasına çeledi efendimiz hazretlerinden ruhsat ve müsaade verilmiştir.

1322 senesi tekaüden çerağ buyurularak sinnim 77 olduğu hâlde dönüp dolaşp kat'-ı menâzil ile vatanım olan ve kandilimi söndüren Kandilli [sayfa sonu yırtık] ama Kandilli'nin şiddet-i rüzgârı söndüremeyecek derecede bir meşale yakıp geldim azimim.

Bin üç yüz yirmi dört senesi Şa'bân-ı şerîfin yirmi ikisi [11 Ekim 1906] ve bin üç yüz yirmi iki senesi Eylülün yirmi sekizi perşembe günü alessabah Levazım Birinci Şubesi [sayfa sonu yırtık] Efendi hazretleri kemâl-i lutf u keremlerinden ve mahza hub-lillâhi ve resulihî olmak üzere fakirhaneye teşrif buyurdular. Bu zât-ı âlî-kadr Edirne'ye teşrif [sayfa sonu yırtık] teşrif buyurmadıklarının sebep ve hikmeti ise birkaç defalar teşrif edeceklerini fakire söylediği hâlde mine'l-kadîm tutmuş olduğum meslek-i fakîr [sayfa sonu yırtık] buyurulmasını rica ve niyaz ile men' olunmuştur, çünkü fakirhane Hindistan'da meşhur ve bir simyahane olup senede bir kere açılıp [sayfa sonu yırtık] bile açılmayan bir muammahanedir azimim. Müşarünileyh böyle men' olduğu hâlde yine teşrifleri çünkü fakirlerine iki mâh müddet tebdîl-i hevâ verilmişti. [sayfa sonu yırtık] cihetle zarurî teşrif buyurmuşlar. Kendileri ehl-i irfan ve uşşak zümre-i nâciyesinden ve Mollâ-yı Rûm kuddise sırruhu'l-azîz kıtmîrlerinden olduğum [sayfa sonu yırtık] alâmetli olan levhaları arar ve bâtın gözüyle de ihvân-ı bâ-sefânın iklîm-i vücûdlarında mütemekkin olan asker-i uşşâkın hâl ü şân [sayfa sonu yırtık] başım üzerinde talik olup onunla müftehir olduğum fahr-i Mevlânâ resmini müşahede eder etmez, hemen kalkarak [sayfa sonu yırtık] [852]

Bin iki yüz kırk senesi Cemâziyelevvelinin yirmi birinci [11 Ocak 1825] günü Gümrük-i kebîrde Mubassır Edhem Hoca tersim eylediği yazılmış olduğunu görünce buyurdular ki "Azimim bu resim yetmiş yedi sene olmuş tersim olalı!" "Evet azimim, öyledir, bu yüzüz asi Aşçı Dede ile tev'emdir" dedim. "Ama nasıl tev'em oluyor?" dediler. Dedim "Fakir tevellüdüm o tarihtir, tâ'ife-i nisâ lisanınca büyük tövbe ayında büyük tövbeler ederek bu âlem-i aşka ve süflîye gelmişim. İkimiz âlem-i bâtından beraberce bu âlem-i zâhire gelmişiz ki âlem-i ervâhta giymiş olduğum destarlı sikke-i Mevlânâ'dır, yani ezel-i âzâlda kıtmîr-i Mevlânâ olduğuma işaretten zâhir ü bâtın şems-i hakîkatten kandilimi yakıp aşk

gövesiyle Kandilli'ye gelmişim mevlânâ hû” dedim. Mezkûr resmin etrafında olan ebyatı, kemâl-i aşk u muhabbetle kıraat buyurdular.

Micmer-i ûd-ı mahabbettir külâh-ı Mevlevî
Devr-i gül-bâng-ı hüviyyetidir külâh-ı Mevlevî

Rûşenâyî-bahş-ı çeşm-i mû-şikâfân-ı fenâ
Sürmedân-ı ehl-i dikkattir külâh-ı Mevlevî

Kûşe-gîr-i hücre-i seyrân olan âriflere
Dûr-bîn-i çeşm-i ibrettir külâh-ı Mevlevî

Sübha-i seyr ü sülûk-ı râhyân-ı hazrete
Ser-nişân-ı bed' ü gâyettir külâh-ı Mevlevî

Kıblegâh-ı ma'nîye her dem huzûr-ı kalb için
Nakş-ı mihrâb-ı ibâdettir külâh-ı Mevlevî

Leşker-i nefis üzere Gâlib harbgâh-ı aşkta
Top-ı kahr-endâz-ı himmettir külâh-ı Mevlevî³⁶⁷

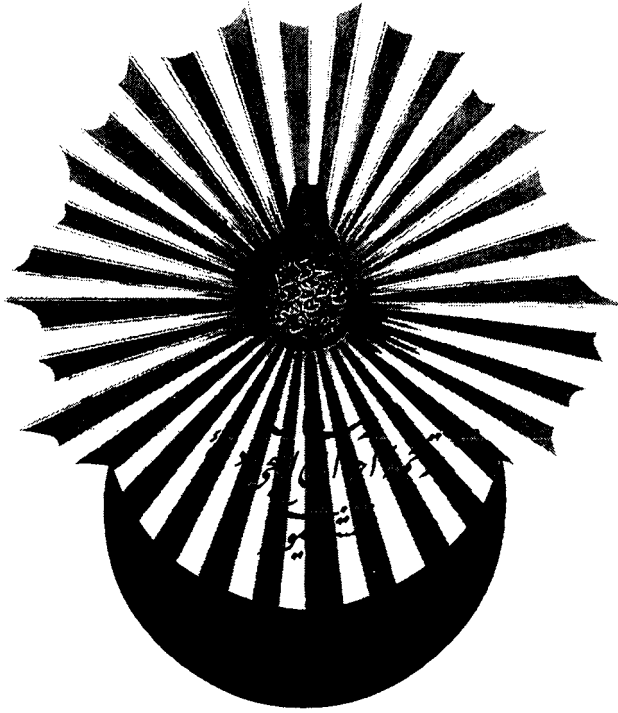
Ey azizim, bu levha eniştem Beşir Ağa'nın hanesinde duvara talik olunmuş buldum. Risalemizin birinci cildinde tafsilen arz u beyan olduğu üzere mumaileyh Beşir Ağa'nın erkek evlâdı olmadığından fakiri evlâd-ı ma'nevî ittihaz etmiş idi. Kendisi o tarihte Gümrük-i kebîrde memur bulunduğu cihetle böyle bir şey hediye olarak kendisine verilmiş ve manevîde sizin evlâd-ı ma'neviyyeniz olacak bu yüz­süz asi Aşçı Dede'nin âlem-i ezelde giymiş olduğu fahrin resmidir. Bu emanını hîn-i mülâkâtta ona teslim edin denilmiş ki işte yetmiş yedi senedir fakirle beraber yaşar. “Yaşa binler yaşa sultan dede hû.” Yaşadık ammâ ebyât-ı şerîfin son beytin misra'-ı evveli olan “Leşker-i nefis üzere galip” olamadık azizim.

Müşarünileyh Necib Efendi hazretlerine son nutuk ve kelâmım bu idi ki “Kişi kendi nefisini ve hâl ü şânını pek iyi bilir, gayrıları o kadar bilemez. Kimi salih der, kimisi tâli' der. Elhak işin doğrusu budur ki deryâ-yı cürm ü isyânda yüzmekte o kadar muallem ve usta olmuşum ki birinci numara kazanmışım. Lâkin velâkin mahza hidâyet-i rabbânî ve hediye-i samedânî ve lutf u ihsân-ı subhânî olmak üzere o deryâ-yı cürm ü isyânın başı ve madeni olan “hubb-ı dünyâ” asla ve kat'â iklim-i vücûda kadem-nihâde olmamıştır, ancak “hubb-ı evlâd” ile lebâleb dolmuştur. Gerçi Cenâb-ı Hak, evlât hakkında Kur'ân-ı azîmü'ş-şânında “fitne” buyurmuş ise de Hazret-i Musa aleyhisselâmda fitne okumuştur. İşte aşk olsun dedem nazarına, bu muammanin feth ü küşadıyla tılsım-ı irfânın ayan ve beyan olsun. İşte bu muammayı fethetmek için çok miftahlar vardır, bir miftahı nazarına vereyim, o da Cenâb-ı Hak cennet-i a'lâdaki ve müminler için tehyie ve ihzar buyurduğu huri ve gilmanları medh ü senalar

buyururlar. Bunlar içinde sakallı, bıyıklı hizmetçi [sayfa başı yırtık] azizim. Ammâ velâkin Sultân-ı Ulemâ-billâh kuddise sırruhu'l-azîz efendimizin lihye-i sa'âdetleri nur ile beraber karışmış olduğu hâlde geceleri sabahlara kadar ah u efgân [sayfa başı yırtık] ağladığım başka manadır azizim, hû sultanım, cananım, hû der hû, Allah hû, baki hû, daim hû hû ey aziz bunlar yolunda, ammâ asıl maksut olan [sayfa başı yırtık] hiç bahsetmiyorsun ne oldu? Ne olacak "Hep çektikçeğim kendi cezâ-yı amelimdir."

Evvelce arz olunduğu üzere bizim Tahsin Efendi'ye sarılıp aman bir an evvel bizi İstanbul'a al dediğimiz için, ona ceza olarak sekiz aydır hâlâ kâğıdımız arzdan çıkacaktır. Bu gidişle bu kışı da Edirne'de kışlayacağız, zira ki [sayfa başı yırtık] fakîrî İsmail Efendi'nin fî 4 Teşrin-i evvel sene 322 [17 Ekim 1906] tarihli mektubunda diyor ki nisan mayısta arza giden mazbatalar daha yeni gelmeye başlamış. Bizim mazbatamız temmuz ahirinde [sayfa başı yırtık] gitmiştir. Bu hesap üzere daha dört ay ister arzdan çıkmaya azizim. Fakat bir ümîd-i ma'nevîyyem var ki o da Şa'bân-ı şerifin yirmi altısı ve teşrîn-i evvelin [sayfa başı yırtık] günü saat dokuzu on dakika geçerek öğle namazını eda edip seccade üzerinde rabitada iken Eyüp Sultan'da Hazret-i Hâlid radiyallâhu ta'âlâ anhu [sayfa başı yırtık] saadetlerinin dış kapısından girip ikinci kapının eşiğini öptüm. Ulemâ-yı zâhir cemâdât nevinden haceri-esvedî takbil caizdir, bundan başka bir şey [sayfa başı yırtık] diye serimize söylendi. Cevap olarak dedim ki "Mezheb-i aşkta değil iç kapı, dış kapısının dahi eşîği takbil olunur" demekle beraber şimşek çakar gibi cenâb-ı [sayfa başı yırtık] rûhâniyyet-i kudsiyyeleri vesâtiyle tecelliyât-ı subhâniyye cilve-nümâ-yı zuhûr olmasıyla iki gözlerimden bârân-veş yaş akarak huzurda kaldım, [sayfa başı yırtık] gibi oldum. Gecesi de yani salı gecesi de Şeyh-i Ekber Muhyiddin-i Arabî kuddise sırruhu'l-azîz efendimizin türbe-i sa'âdetlerine dahil oldum. [sayfa başı yırtık] öperek türbe-i şerifte mevlidü'n-nebevî kıraat olunmuş. Fakire de bir acip belli kupa ile kırmızı şerbet verdiler, içtim [sayfa başı yırtık]

İşte azizim, bu gün fî gurre-i Ramazân sene 324 [19 Ekim 1906] yevm-i perşembedir, artık tekaütlük mekaütlük rüya ve hayal, mecaz ve hakikat [sayfa başı yırtık] ulûhiyete müteveccihen mühr-i imsâkı zâhir ü bâtın ağzımıza Aşçı Dede'nin keçesiyle vurduk. Es-selâmu aleykum ve aleykum.

بِسْمِ اللَّهِ الرَّحْمَنِ الرَّحِيمِ
أَشْهَدُ أَنْ لَا إِلَهَ إِلَّا اللَّهُ مُحَمَّدٌ عَبْدُهُ وَرَسُولُهُ
إِنَّا كُنَّا نَعْبُدُ وَإِنَّا كُنَّا نَسْتَعِينُ
أَهْدِنَا الصِّرَاطَ الْمُسْتَقِيمَ صِرَاطَ الَّذِينَ أَنْعَمْتَ عَلَيْهِمْ
غَيْرِ الْمَغْضُوبِ عَلَيْهِمْ وَلَا الضَّالِّينَ آمِينَ

يَا مَنُ الْكَرِيمِ جَمَالِهِ لِلْعَاشِقِينَ الْكَافِرِينَ
وَخَصَّ شِفَاعَةَ الْعُضَا نَا حُ الْمُسْلِمِينَ
وَمَنَحَ تَوْفِيقَةَ الْعَارِفِينَ الْكَاطِمِينَ
وَأَوْدَعَ سِرَّهُ الْمَكُونُونَ قَلْبَ الصَّادِقِينَ
أَدْخَلْنَا فِي سَبِيلِكَ آخِبَايَكَ الذَّائِقِينَ
وَأَشْرَحَ لَنَا صُدُورَنَا يَا الْكَرِيمِ الْكَرَمِينَ
يَا مَعْدِنَ الْجُودِ يَا سِرَّ الْوُجُودِ وَيَا
إِنْسَانَ عَيْنِ الْهُدَى يَا سَيِّدَ الْعَالَمِينَ
يَا هَجْرَةَ الْكُونِ يَا أَضْلَالَ الْعَوَالِمِينَ
مِنْ كَوْنِهِ رَحْمَةً لَوْ لَأَسْنَاهَا كَلِمَةً
اللَّهُمَّ صَلِّ وَسَلِّمْ وَبَارِكْ عَلَيْنَا وَارْحَمْنَا
أَجْمَعِينَ

